

**Ҳ. Нуриддинов, Қ. Искандаров
Қ. Расулиён, Р. Абдуллоев**

ТАЪРИХИ УМУМӢ

**китоби дарсӣ барои синфи 11-уми
мактабҳои миёнаи умумӣ**

*Бо қарори Мушовараи Вазорати маорифи
Ҷумҳурии Тоҷикистон ба чоп таъсия гардида аст*

**«Варганза»
Душанбе 2007**

ББК 63.3(0)+63.3(0)31+74.266.3
Н-91

ББК 63,3. Я 72
Т 35

*Дар зери таҳрири доктори илмҳои таърих,
профессор Ҳ. Пирумшоев*

***Китоби мазкур бо кӯмаки техникаи
Шӯъбаи Тоҷикистони
Институти «Чомаи Кушода» - Бунёди Мадад
таҳия гардида аст.***

Китоб равандҳои муҳими таърихи муосири давлатҳои ҷаҳонро дар бар гирифта, дар асоси дастовардҳои имрӯзаи илми таърихнигорӣ ва талаботи замонавии соҳаи омӯзгорӣ таҳия гардидааст. Дар китоб маводҳои гуногун - ҳуҷҷатҳои таърихӣ, ҷадвалҳо, расму суратҳо ва харитаҳо истифода шудаанд, ки барои беҳтар гардидани фаъолияти эҷодии хонандагон мусоидат менамоянд.

ISBN 978-99947-704-2-7

© Хомидхон Нуриддинов, Қосимшо Исқандаров, Қаҳҳори Расулиён, Раҳматулло Абдуллоев
ТАЪРИХИ УМУМӢ: Китоби дарсӣ барои синфи 11-уми мактабҳои миёнаи умумӣ.
Душанбе. «Варғанза». 2007. - 244 с.

Мундарича

Боби I. Муносибатҳои байналмилалӣ

- § 1. Чаҳон баъд аз Маҷлиси машваратии Хелсинки:
умедҳо ва воқеият 7
- § 2. Чаҳон дар ибтидои қарни нав 13
- § 3. Густариши НАТО ба Шарқ 19

Боби II. ИМА ва кишварҳои Аврупо: тамоилҳои умумии тараққиёт

- § 4. Иёлотҳои Муттаҳидаи Амрико: Рейган ва сиёсати ӯ 26
- § 5. ИМА: аз Ч.Буш (падар) то Ч.Буш (писар) 32
- § 6. Раванди устувор гардидани Иттиҳоди Аврупо 39
- § 7. Британияи Кабир: сиёсати муҳофизакорони нав 45
- § 8. Олмон: роҳ ба сӯи муттаҳидшавӣ 52
- § 9. Фаронса баъд аз даврони де Голл 57
- § 10. Давлатҳои нимҷазираи Скандинавия 62
- § 11. Аврупои Шарқӣ: аз сотсиализм ба сӯи демократия 69

Боби III. Кишварҳои Осиё, Африқо ва Амрикои Лотинӣ

- § 12. Япония: пешсафи тараққиёти чаҳон 78
- § 13. Ислоҳот ва навсозӣ дар Ҷумҳурии Халқии Хитой 83
- § 14. Нимҷазираи Корея: Шимол ва Ҷануб 89
- § 15. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ: рӯ ба сӯи тараққиёти босуръат 97
- § 16. Ҳиндустон ва Покистон: рақобати тӯлонӣ 103
- § 17. Афғонистон дар оташи ҷанг 110
- § 18. Ҷумҳурии Исломии Эрон: барқарор гардидани
низоми исломӣ 117
- § 19. Туркия: идомаи раванди навсозӣ 123
- § 20. Шарқи Наздик: ҷанг идома дорад 128
- § 21. Дастовардҳо ва мушикилотҳои тараққиёти давлатҳои Африқо 134
- § 22. Тамоилҳои асосии инкишофи кишварҳои Амрикои Лотинӣ 141

Боби IV. Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

- § 23. Сиёсати "бозсозӣ" дар ИҶШС ва оқибатҳои он 148
- § 24. Барҳам хӯрдани ИҶШС ва ташкил ёфтани Иттиҳоди
Давлатҳои Мустақил 155
- § 25. Федератсияи Россия: талош баҳри мавқеи сазовор дар ҷаҳон 162
- § 26. Тоҷикистон – воҳиди мустақили ҳуқуқи байналхалқӣ 169
- § 27. Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир 176

Боби V. Фарҳанг ва масъалаҳои глобалии ҷаҳони муосир

- § 28. Фарҳанги ҷаҳони муосир 182
- § 29. Дастовардҳои илму техника 189
- § 30. Дунёи муосир ва равандҳои ҷаҳонишавӣ 195
- § 31. Низоъҳои охири асри XX ва ибтидои асри XXI.
Проблемаи терроризм 201
- § 32. Рафъи бӯҳрони экологӣ 210
- § 33. Афзоиши аҳолии Қашшоқӣ ва рушди нобаробари
иқтисодӣ 218

Луғат 225

Барномаи фанни "Таърихи умумӣ" барои синфи 11 235

САРСУХАН

Таърихи чоряки охири асри XX ва ибтидои асри XXI аз нигоҳи миқёс ва суръати ҷараёни воқеаҳо, ки тамоми соҳаҳои зиндагии ҷомеаро фаро гирифтаанд, бесобиқа мебошад. Аз миёнаи солҳои 70-уми асри гузашта бӯҳрони нави ҷаҳонӣ иқтисодӣ кишварҳоро фаро гирифт. Ин бӯҳрон ба инқилоби сеюми саноатӣ технологӣ овард, ки ҷузъи таркибии он инқилоби илмӣ-техникӣ буд.

Ба ҳамин давраи таърихӣ таҳаввулоти бузурги сиёсӣ иҷтимоӣ: аз байн рафтани низоми сотсиалистӣ, пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва баъзе дигар давлатҳои бузурги сермиллат рост меояд. Дар харобаҳои ин давлатҳои як вақт муқтадир даҳҳо халқу миллатҳо соҳиби давлати миллӣ гардиданд. Маҳз дар ҳамин давра Тоҷикистон соҳибистиклол гардид ва баъди 5 соли ҷангу даргириҳои мусаллаҳона тоҷикон ниҳоят роҳи сулҳ ва тараққиётро пеш гирифта, мақоми сазоворро дар ҷомеаи байналмилалӣ соҳиб гардиданд.

Охири асри XX ва ибтидои ҳазораи нав -давраи афзоиши ҷангу низоъҳои мусаллаҳонаи минтақавӣ, авҷ гирифтани амалҳои баъзан ниҳоят харобиовари террористӣ мебошад.

Раванди босуръати ҷаҳонишавӣ, тезугунд гардидани проблемаҳои экологӣ, афзоиши муҳолифатҳои вобаста ба ташаккули низоми нави сиёсӣ ҷаҳон ба субот ва амнияти ҷаҳонӣ таҳдид мекунад. Пас аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ҷаҳон якҷутба шуда истодааст. Нақши давлатҳои тараққиқарда, ки дар байни онҳо Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) мақоми маҳсус дорад, афзоиш меёбад.

Китоби дар дастдоштаи шумо ба ҳамин масъалаҳо ва дар маҷмӯъ ба тамоили умумии рушди таърихи ҷаҳон бахшида шудааст. Аммо дар ҳамон вақт ҷолиб ва муфид мешавад, ки хонанда дар бораи воқеаҳо хулосаи мустақилона ва асоснок барорад. Ба шумо дар ин кор порчаҳо аз ҳуҷҷату маводи дигар ёрӣ мерасонанд. Саволҳои охири мавзӯ дар бисёр маврид хислати таҳлилӣ доранд ва кори эҷодиро талаб мекунад. Ҷустуҷӯи ҷавоб баъзан аз ҳуди ҷавоб муҳимтар аст.

Сохтори китоб мисли сохтори китоби дарсии синфи 10-ум аст, ки мо гурӯҳи муаллифон таҳия карда будем. Дар ибтидои ҳар

як мавзӯӣ саволҳо гузошта шудаанд, ки тавачҷӯҳи хонандаро ба масъалаҳои асосии мавзӯӣ ҷалб мекунад. Расму сурат ва карикатураҳо барои шиносии зоҳирӣ нестанд. Мавод тавре интихоб шудааст, ки хонанда бо роҳи ҷустуҷӯи посух ба саволи зери сурат ё карикатура, маълумоти худро дар бораи мавзӯӣ пурратар кунад.

Ба аломатҳо диққат диҳед: ❗ ва ❏ . Хонанда бояд фикр кунад, муқоисаву таҳлил намуда, хулоса барорад. Супоришҳои мураккабтар бо аломати * ишора гардидаанд.

Саволу супоришҳо дар заминаи ранги дигар оварда шудаанд, то диққати хонанда беҳтар ва зудтар ҷалб шавад. Ба ғайр аз ин сарчашма ва саволу супоришҳо ба онҳо бо хати хурдтар навишта шудаанд. Хонанда бо осонӣ метавонад онҳоро аз матни асосӣ фарқ кунад.

Ҳангоми омӯзиши маводи китоби дарсӣ, аз ҷумла, ҷадвалу диаграммаҳо, маълумоти оморӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо ба муқоисаи тамоили асосӣ ва роҳҳои рушди таърихӣ мамлакатҳо ва минтақаҳои мухталиф диққати ҷиддӣ диҳед.

Боби I. МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

§ 1. ЧАҲОН БАӢД АЗ МАҶЛИСИ МАШВАРАТИИ ХЕЛСИНКИ: УМЕДҲО ВА ВОҶЕИЯТ

1. *Вазъияти байналхалқӣ дар чоряки охири асри XX чӣ гуна буд?*
2. *Сабабҳои пуршиддат гаштани вазъияти байналхалқӣ дар солҳои 80-уми асри XX кадомҳоянд?*
3. *Тафаккури нави сиёсӣ ва хотима ёфтани «чанги сард» дар муносибатҳои байналхалқӣ кадом дигаргуниҳоро ба вуҷуд оварданд?*

Чаҳон дар чоряки охири асри XX. Ба имзо расидани ҳуҷҷати хотимавии Маҷлиси машваратӣ оид ба амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (1975) барои беҳтар гардидани муносибатҳои байналхалқӣ мусоидат намуд. Дикқати чаҳониён ба масъалаҳои эътирофи сарҳадҳои вучуддошта, истиклолияти давлатҳо, эҳтироми ҳуқуқи инсон, мустаҳкам намудани амният ва инкишофи ҳамкориҳо бештар ҷалб гардид.

Паст гардидани шиддати вазъияти байналхалқӣ барои хотима ёфтани «чанги сард» имконияти васеъ фароҳам оварда буд. Вале ҳанӯз сабаби асосии он – рақобат байни ду низоми ҷарбию сиёсӣ дар чаҳон ҳамоно идома дошт. Ду давлати бузург - Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) ва Иттиҳоди Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ (ИҶШС) эътироф намуданд, ки бо роҳи зӯрӣ дар ин мусобиқа ғолиб омадан имконнопазир аст.

Ба ин нигоҳ накарда ҳанӯз ҳам дар миқёси чаҳон кӯшиши тағйир додани таносуби қувваҳо идома дошт. Ду низом иқтидори ҷарбии худро мустаҳкам менамуданд. Таъсири иқтисодӣ, сиёсӣ ва идеологӣ аз болои давлатҳои «чаҳони сеюм» барои интиҳоби роҳи инкишоф пурзӯр мегардид. Дар рафти рақобати ин ду низом низоъҳои минтақавӣ аҳамияти хос пайдо карданд.

Дар солҳои 70-ум давлатҳои нав истиклолият ба даст дароварда, кӯшиш мекарданд, ки барои ба роҳ мондани тараққиёти босуръат, аз рақобати давлатҳои абарқудрат истифода баранд. Дар навбати худ давлатҳои бузург бо ҳар восита мамлакатҳои гуногуни «чаҳони сеюм»-ро барои тағйир додани таносуби қувваҳо дар арсаи чаҳонӣ мавриди истифода қарор медоданд.

Натиҷаи чунин сиёсат ба он оварда расонд, ки давлатҳои Осиё,

Африқо ва Амрикои Лотинӣ ба доираи муборизаи ду низоми харбию сиёсӣ кашида шуданд. Бехуда нест, ки дар ин солҳо дар нимҷазираи Ҳиндухитой, Сомалӣ, Ҳабашистон, Ангола, Мозамбик, чануби Африқо ва Никарагуа чангҳои шахрвандӣ идома доштанд. Дар аланга задани ин чангҳо таъсири давлатҳои бузурги ҷаҳон – ИМА ва ИҶШС равшан мушоҳида мешуд.

Аз як тараф кӯмаки ИҶШС ба давлатҳои гуногун ва зиёд шудани таъсири он дар ҷаҳон боиси ташвиши доираҳои ҳукмрони Ғарб гардида бошад, аз тарафи дигар ИМА мавқеъҳои худро дар давлатҳои «ҷаҳони сеюм» аз даст додан намехост.

Азбаски роҳбарияти ИМА ва ИҶШС наметавонистанд доираи таъсири худро дар саросари ҷаҳон муайян намуда, шиддати вазъияти байналхалқиро паст намоянд, ин давраи муносибат бо Иттиҳоди Шӯравӣ дар ИМА «давраи рақобат ва ҳамкорӣ» ном гирифта буд.

Назари расмӣи Давлати Шӯравӣ доир ба масъалаи дурнамои муносибатҳо бо Аврупо

(Аз барномаи мудирӣи шӯъбаи байналмилалӣи КМ Ҳизби Коммунисти Иттиҳоди Шӯравӣ В.М.Фалин)

Дар давоми давраи тӯлонӣ мутахассисон ҳам дар Комитети Марказӣ ва ҳам дар Вазорати корҳои хориҷии ИҶШС мавзӯро ба миён гузоштани мекунанд, ки оё сиёсати Шӯравӣ нисбат ба ин кишварҳо (кишварҳои Аврупои Шарқӣ- муаллифин) таҷдиди назар намехоҳад? Ҳаҷми хароҷот ба мусобиқаи мусаллаҳшавӣ мувофиқи мақсад аст? Бо дар назар гирифтани он, ки қувваҳои мусаллаҳи ин кишварҳо моҳиятан ҳеч чизро тағйир дода наметавонанд дар сурате ки агар дар Аврупо чанг ногузир бошад. Ҷои таассуф аст, ки чунин мурочиатҳо ба роҳбарияти олий, одатан бе ҷавоб мемонданд.

Ман чунин фикр дорам: омили қувва ҳатман нақши худро гум мекунад. Дар оянда иттифоқи низомӣ асосӣ буда наметавонад, ҳамкориҳо дар сатҳи иқтисод, бахусус илм ва техника, сиёсат ва фарҳанг нақши муҳим мебозанд. Дар ин самт мо чӣ гуна дастовардҳо дошта метавонем, аз ҳуди мову шумо вобаста аст.

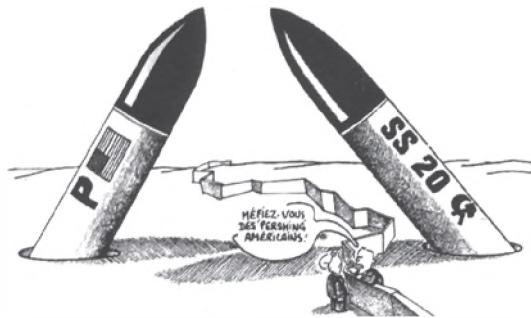
Аз китоби «Материалы Всесоюзного совещания идеологических работников КПСС». М., 1990. Ч.2.С. 61-65

1. Оё роҳбарияти Шӯравӣ ба дурнамои муносибатҳо дар Аврупо дуруст баҳо дода буд?
2. Дар Аврупои ибтидои асри ХХI «омили қувва» чӣ нақш дорад?

Шиддат гирифтани вазъияти байналхалқӣ дар солҳои 80-ум. Дар охири солҳои 70-ум дар як қатор мамлакатҳо тағйиротҳои ҷиддӣ ба амал омаданд, ки ба тезутунд гардидани вазъияти байналхалқӣ дар даҳсолаҳои оянда оварда расониданд. Бахусус, аз байн рафтани ҳокимияти шоҳ Муҳаммадризо Паҳлавӣ дар Эрон (январӣ соли 1979), ҳокимияти худкомаи Анастасио Самоса дар Никарагуа (июли соли 1979) ва ба хоки Афғонистон даровардани қувваҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шӯравӣ (декабри соли 1979) сабаби тарсу ҳароси роҳбарияти ИМА гардиданд. Доираҳои ҳукмрони ИМА ҳарос доштанд, ки дар «чанги сард» мағлӯб гашта, мавқеи худро дар давлатҳои истехсолкунандаи нафт ва Амрикои Лотинӣ аз даст медиҳанд.

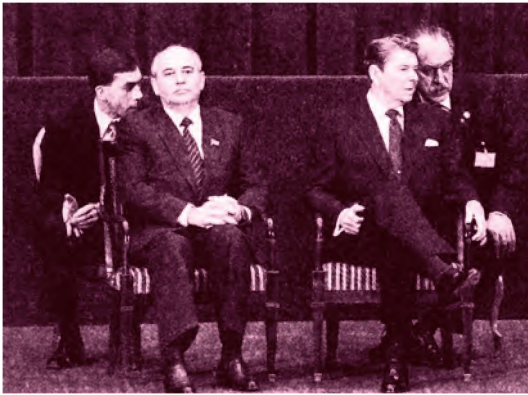
Соли 1980 дар ИМА Ҳизби ҷумҳуриҳо ҳо сардории Роналд Рейган ба сари ҳокимият омад. Ҳукумати нави Амрико сиёсати таҳдид бо яроқи ҳастаиро пеш гирифт. Маъмурияти Р.Рейган ба Иттиҳоди Шӯравӣ ҳамчун «давлати бузурги ҷаҳолат» ва тоталитарӣ баҳо дода, роҳи маҳдуд кардани муносибатҳоро бо ИҶШС пеш гирифт. ИМА музокирот бо Иттиҳоди Шӯравӣ оид ба кам кардани яроку аслиҳа ва хати алоқаи доимии байнидавлатиро қатъ намуд. Аз ҷониби Амрико кӯмаки моддию низомӣ ба қувваҳо ва гурӯҳҳои муҳолиф дар Афғонистон, Никарагуа, Ангола ва дигар «нуқтаҳои доғ», ба нерӯҳои зиддикоммунистӣ дар Европайи Шарқӣ вуҷуд ёфт.

ИМА ба амал баровардани барномаҳои низомии худро суръат бахшид. Соли 1983 Р.Рейган дар бораи оғоз намудани кор аз рӯи барномаи «Таппабуси мудофияи стратегӣ» - маҷмӯи яроку аслиҳаи қайҳонӣ бо мақсади мудофия аз ҳамлаи

"Ба "Першинг"-ҳои амрикоӣ бовар накунед!"
Мусобиқаи яроқнокшавӣ байни Шарқ ва Ғарб.

1. Дар тасвир воқеият дуруст инъикос гардидааст?
2. Ба фикри шумо муаллифи он аз Шарқ аст ва ё Ғарб?

М.С. Горбачев ва Р. Рейган ҳангоми мулоқот дар шаҳри Рейкявик

Чаро мӯътадил гардидани вазъияти байналмилалӣ ба мавқеи роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА вобастагӣ дошт?

интихоби роҳи ояндаи муносибатҳоро бо ИМА ба миён гузошт, ки он ду роҳи ҳалли худро дошт: а) бо роҳи ҷавоби низомӣ ва боз ҳам пурқувват сохтани нерӯи ҳарбӣ ва б) интихоби роҳ ва усулҳои нави муносибат. Роҳи аввал маънии боз ба давраи нави яроқнокшавӣ баргаштанро дошт, ки барои иқтисодиёти ИҶШС душворҳои навро ба миён меовард.

Ҷустуҷӯи имконияти мӯътадил гардидани муносибатҳо аз воҳӯрии роҳбарони ИҶШС ва ИМА – М.С.Горбачев ва Р.Рейган дар Женева (соли 1985) ва Рейкявик (соли 1986) оғоз ёфт. Дар ин воҳӯриҳо қарордод байни ин давлатҳо ба имзо нарасида бошад ҳам, воҳӯриҳо кӯшиши тарафҳоро барои аз байн бурдани хавфи ҷанги ҳастай тасдиқ намуданд.

Инкишоф ва амалӣ намудани усулҳои нави муносибат бо сиёсати пеш гирифтаи тафаккури нави сиёсӣ зич алоқаманд аст, ки барои хотима додани «ҷанги сард» имконият ба вучуд овард. Мақсади тафаккури нави сиёсӣ аз эътирофи чунин воқеиятҳо иборат буд:

- Ҷанги ҳастай барои ҳама инсоният воқеаи фалокатовар аст. Тасдиқ карда шуд, ки мавҷуд будан ва таҳдиди истифодаи яроқи ҳастай дигар набояд воситаи ба ҳадафҳои сиёсӣ расидан бошад.

силоҳи ҳастай(атомӣ), эълон намуд.

Худи ҳамин сол қувваҳои муссалаҳи ИМА ба ҷазираи Гренада ворид шуданд. Ин амал дар асл намоиши иродаи ҳукумати ИМА барои истифодаи қувваи яроқ дар рақобати ду низоми ҳарбию сиёсӣ буд.

Тафаккури нави сиёсӣ ва хотима ёфтани «ҷанги сард». Сиёсати маъмурияти Р.Рейган дар назди роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ чунин масъалаи

- Эътирофи он ки мақсади олии тафаккури нави сиёсӣ таъмини мавҷудияти инсоният, ҳалли масъалаҳои муҳими ҷаҳонӣ - аз байн бурдани ҳавфи ҷанг, хатари экологӣ, ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоии «ҷаҳони сеюм» аст. Эътироф гардидани он, ки ҳалли ин масъалаҳо танҳо бо кӯшиши якҷояи ҳамаи халқҳои ҷаҳон имконпазир аст ва барои ҳамин ба вучуд овардани боварӣ байни давлатҳо аҳамияти калон дорад.
- Бояд аз мантиқ ва афкори рақобати байни давлатҳо даст кашада, дар асоси усули гузашт манфиатҳои давлатҳо эътироф ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмиллалӣ, бахусус, ҳуқуқ ва озодиҳои асосии инсон ба таври қатъӣ риоя гарданд.

Тафаккури нави сиёсӣ аз тарафи давлатҳои Ғарб қабл аз ҳама ҳамчун амали таблиғотӣ бо мақсади ба вучуд овардани шароити мусоид барои ҳалли масъалаҳои дохилии Иттиҳоди Шӯравӣ ва иттифокчиёнаш қабул гардид. Баъди қадамҳои воқеии Шӯравӣ дар баҳши сиёсати берунӣ доираҳои ҳукмрони давлатҳои аъзои ташкилоти Аҳдномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) бовар намуданд, ки дар сиёсати ИҶШС тағйиротҳои ҷиддӣ ба вучуд омадааст. Соли 1987 Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА барои аз байн бурдани мушакҳои миёнапарвоз дар Аврупо ва Осиё ба мувофиқа расиданд. Соли 1988 ИҶШС дар бораи кам кардани қувваҳои мусаллаҳи худ эълон намуд. Соли 1990 давлатҳои Шартномаи Варшава ва НАТО дар бораи кам кардани яроқ ва қувваҳои мусаллаҳ дар Аврупо созишнома ба имзо расониданд. Иттиҳоди Шӯравӣ аввалин маротиба назорати иҷроӣ ин қарордодро дар ҳудуди худ иҷозат дод. Соли 1991 ИҶШС ва ИМА дар бораи кам кардани яроқҳои стратегӣ ба мувофиқа расиданд.

Дар муносибат байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва давлатҳои Аврупои Шарқӣ низ дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омад. Масъалаи муттаҳид гардидани ду давлати Олмон - Ҷумҳурии Федеративии Олмон ва Ҷумҳурии Демократии Олмон, ки ба манфиати халқи олмон буд, низ аз тарафи ИҶШС дастгирӣ ёфт. Артиши Шӯравӣ аз Олмони Шарқӣ берун бароварда шуд.

Аскарони Шӯравӣ то моҳи феввали соли 1989 аз хоки Афғонистон бароварда шуданд, дар давлатҳои Аврупои Шарқӣ инқилоби демократӣ ба амал омад, ки барои интиҳоби озодонаи инкишофи онҳо роҳ кушод.

Ҳамаи ин гувоҳӣ он буд, ки «ҷанги сард» хотима ёфта, дар ҷаҳон тартиботи нави муносибатҳои сиёсӣ ва ҳарбӣ ҷорӣ гардидааст.

Назари собиқ дипломати Шӯравӣ

Бинобар як қатор сабабҳо раванди оғоз гардидаи хотима ёфтани «чанги сард» номӯтадилу пароканда буда, зуд-зуд алангаҳои нав ва шиддат гирифтани вазъият сар мезаданд. Воқеаҳои Ангола, Хабашистон, Афғонистон, ҳавопаймои Кореяи Чанубӣ – воқеаҳои равшантарини он буданд. Аз сабаби он ки омили асосии дар ибтидои солҳои 70-ум ба вучуд омада, зарурияти хотима бахшидани «чанги сард»-ро ба миён гузошта буд, ин раванд ба таври умум давом дошт...

Ҳатто Рейган баъди ба сари ҳокимият омаданаш, соли 1980 зери шиори муборизаи општинопазир бо «империяи ҷаҳолат» дар симои Иттиҳоди Шӯравӣ фаъолият намуда, дар охири давраи аввали мӯҳлати президентиаш (соли 1984), зарурати воқеии оғоз кардани гуфтушунидҳоро бо мақсади хотима бахшидани мусобиқаи яроқнокшавӣ дар замин ва роҳ надодани он ба кайҳонро дарк карда буд. Аҳду паймон байни ИЧШС ва ИМА дар бораи он ки ҳадафи ниҳони кӯшишҳои онҳо бояд ба пурра аз байн бурдани яроқи ҳастай равона гардад, дар воҳӯрии вазирони корҳои хориҷии ду кишвар моҳи январӣ соли 1985 қайд карда шуд.

Аз китоби Корниенко Г.М. «Холодная война»: истоки, причины и последствия // " Осмысление истории."- М., 1996. С.210.

1. Барои чӣ солҳои 70-80-уми асри гузашта ҳодисаҳои дар Ангола, Хабашистон ва Афғонистон ба вучуд омада сабабгори шиддат гирифтани вазъияти байналмилалӣ гардиданд?
2. Оё Р.Рейган метавонист музокиротро бо ИЧШС оғоз накунад? Шумо чӣ назар доред?
3. Маъҷудияти яроқи ҳастай ба муносибати байни абарқудратҳо чӣ алоқа дошт?

- 24 1. Маҷлиси машваратии Хелсинки ба кадом масъалаҳои муҳими муносибатҳои байналмилалӣ аҳамият дода буд?
2. Дар рақобати давлатҳои бузурги ҷаҳон давлатҳои тараққиқунанда чӣ нақш мебозиданд?
3. Дар чоряки охири асри гузашта дар кадом минтақаҳои ҷаҳон низоъҳо идома доштанд? Ин минтақаҳоро дар харита пайдо намоед.
4. Кадом ҳодисаҳо сабаби шиддат ёфтани вазъияти байналмилалӣ дар солҳои 80-ум гардиданд?
5. Моҳияти тафаккури нави сиёсӣ аз чӣ иборат буд?

§ 2. ЧАХОН ДАР ИБТИДОИ ҚАРНИ НАВ

1. Баъд аз хотима ёфтани «чанги сард» дар вазъияти байналмилалӣ чӣ тағйирот ба амал омад?
2. Зарурати гирифтани пеши роҳи таҷовузи Ироқ ва мудохила ба низои Югославия аз чӣ иборат буд?
3. Воқеаҳои 11 сентябри соли 2001 ба муносибатҳои байналмилалӣ чӣ гуна таъсир расониданд?

Даҳсолаи охири асри XX оғози давраи нав дар муносибатҳои байналмилалӣ ба ҳисоб меравад. Давраи рақобат ва шиддат гирифтани муносибатҳои байни давлатҳои ду низом – «чанги сард» пушти сар шуд. Дар муносибатҳои байналмилалӣ роҳи васеъ барои мустақкам намудани ҳамкориҳо, аз байн бурдани хавфи чанг ва ҳал намудани тамоми баҳс ва низоҳои минтақавӣ кушода шуда буд.

Дар ибтидои ин давраи муҳим халқҳои ҷаҳон бо нияти нек ба оянда назар мекарданд.

Дар асл воқеият дигар ҳел сурат гирифт. Дар даҳсолаи охири асри XX ва ибтидои асри XXI ҳанӯз ҳам дар гӯшаву канорҳои гуногуни олам, аз ҷумла, дар ҳудуди собиқ ИҶШС мочаро ва низоҳои зиёди сиёсӣ идома ёфтанд.

Аз байн бурдани «девори Берлин» дар тамоми ҷаҳон ҳамчун рамзи хотима ёфтани «чанги сард» эътироф гардид. Ин амали рамзнок ба тамоми Аврупо зарурати аз байн бурдани монеаҳои пешинаи сиёсӣ, иқтисодӣ, идеологӣ ва низомиро дар роҳи муттаҳид намудани тамоми қитъа ба миён гузошт. Дар дохили давлатҳои собиқ сотсиалистӣ - Полша, Чехословакия, Венгрия, Руминия ва Булғория ҳаракатҳои васеи демократӣ тавонистанд, сохтори кӯҳнаи ҳизбӣ-давлатиро шикаста, усулҳои нави идораи давлатиро барқарор намоянд.

Гузaronидани амалиёти низомии давлатҳои тараққикардаи ҷаҳон бо дастури СММ дар ибтидо ва нимаи дуввуми солҳои 90-ум нишон дод, ки давлатҳои ҷаҳон метавонанд пеши роҳи таҷовузро гирифта, амнияти кишварҳоро таъмин намоянд.

Амалиёти низоми ба муқобили Ироқ. Моҳи августи соли 1990 қувваҳои мусаллаҳи Ироқ бо дастури роҳбари ин давлат-Саддом Ҳусейн ба хоки давлати ҳамсоя - Қувайт зада даромада, онро забт намуданд. Ҳанӯз солҳои 80-ум чанги тӯлонӣ бо Эрон вазъияти иқтисодии Ироқро хеле вазнин гардонида буд. Бо роҳи

ба ихтиёри худ даровардани захираҳои табиии Қувайт роҳбарияти Ироқ мақсад дошт, мушкилиҳои иқтисодии худро ҳал намояд.

Шӯрои амнияти СММ таъовузи Ироқро ба муқобили Қувайт маҳкум карда талаб намуд, ки қувваҳои мусаллаҳи Ироқ аз хоки кишвари ҳамсоя бароварда шаванд. Давлати Ироқ ин талабро иҷро накард. Дар ҷавоб Шӯрои амнияти СММ дар бораи муҳосираи пурраи иқтисодӣ, тичоратӣ ва низомии Ироқ қарор қабул намуда, барои баровардани қувваҳои мусаллаҳи Ироқ то 15 январи соли 1991 мӯҳлат муайян намуд.

Аввалин маротиба дар таърихи нимаи дуввуми асри гузашта ИҶШС таъовузи Ироқро маҳкум намуда, тамоми чорабиниҳои СММ-ро ба муқобили Ироқ дастгирӣ намуд.

Аввалин амалиёти низомии яқҷояи Ғарб ва Шарқ баъд аз хотима ёфтани «ҷанги сард».

Ин амалиёти нерӯҳои муттаҳидаи бештар аз 30 давлат (бо дастгирии ИҶШС) ба муқобили Ироқ буд. 16 январи соли 1991 қувваҳои низомии иттифоқчиён, ки дар Арабистони Саудӣ ҷамъ оварда шуда буданд, ба муқобили Ироқ ҳамла намуданд.

Мақсади онҳо аз хоки Қувайт баровардани қувваҳои мусаллаҳи Ироқ буд. Ба ҳайати нерӯҳои иттифоқчиён бештар аз 700 ҳазор сарбозон дохил мешуданд, ки қариб 500 ҳазор нафарашонро қувваҳои мусаллаҳи ИМА таъкил мебуданд. Аз тарафи Ироқ 550 ҳазор аскарон иштирок менамуданд, ки асосан аз сафарбаршудагон иборат буданд.

Амалиёт бо ҳучумҳои ҳавоии шадид ба пойгоҳҳои Ироқ (бо ном «зарбаҳои дақиқ») оғоз гардид. Дар ҷавоб Ироқ ба Исроил зарбаи мушаққад, миқдори зиёди нафтро ба халиҷи Форс рехта, манораҳои нафтқаши Қувайтро оташ зад. Ҳамлаи заминии иттифоқчиён 24 январ шурӯъ шуда, ба муқобилияти заиф дучор гардид. Баъди 4 рӯз ҷониби Ироқ иҷро карорҳои СММ-ро ба ўҳда гирифт. Бо ҳамин амалиёти низомии иттифоқчиён қатъ карда шуд. Низомии Саддом Хусейн аз байн бурда нашуд, зеро СММ чунин дастур надода буд. Тарафи иттифоқчиён қариб 150 нафар ва Ироқ бошад, ҳазор маротиба бештар талафоти ҷонӣ дод.

Аз китоби «История войн и конфликтов». Минск. 1997. Т.1. С.119-120.

1. Моҳияти «дастгирии ИҶШС» аз чӣ иборат буд?
2. Барои чӣ Ироқ муқобилият нишон дода натавонист?
3. Чаро қувваҳои иттифоқчиён ба дохили хоки Ироқ зада надармаданд? Фикратонро асоснок кунед.

Чанг ба ҳар ду давлат - Ироқ ва Қувайт зарари калон расонд. Дар он бештар аз 130 ҳазор аскарон ва аҳолии осоиштаи Ироқ кушта шуданд. Солҳои дароз Ироқ дар муҳосираи тичоратӣ ва иқтисодӣ монд. Қувайт аз чанг қариб 100 млрд. доллар зарар дида буд. Аҳоли аз нарасидани оби нӯшокӣ ва хӯрокворӣ саҳт азият мекашид.

Саёҳони Қувайт ба воситаи радио дар бораи вазъияти ватанашон маълумот мегиранд.

Аз рӯи расм муайян намоед, ки одамон дар кадом вазъияти руҳӣ қарор доранд?

Бӯҳрони Югославия. Дар давоми солҳои 90-уми асри гузашта муносибат дар байни миллату халқиятҳои ба ҳайати давлати Югославия дохилбуда тезтунд гардида буд. Дар зери таъсири ҳаракатҳои демократӣ дар давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ майли ҷудоихоҳии ҷумҳуриҳои ба ҳайати Югославия дохилгардида ба сӯи мустақилияти бештар вусъат ёфт. Ин раванд ба он оварда расонид, ки моҳи июли соли 1991 Словения ва Хорватия истиқлолияти сиёсии худро эълон намуданд.

Назари таърихшиноси норвегӣ Т.А.Эриксен дар бораи бӯҳрони Югославия.

Гузaronидани аввалин интиҳоботи озод дар байни халқҳо ва минтақаҳо ҷудоиро ба вучуд овард... Дар Сербия коммунисти собиқ Слободан Милошевич роҳбар гардид. Вай кӯшиш менамуд мавқеи сербхоро дар ҷомеаи югославӣ мустаҳкам намояд. Сиёсати дохилии вай аслан аз фишор овардан ба ақаллиятҳои албанӣ (ва мусулмонӣ) дар музофоти Косово иборат буд. Дар арсаи байналмилалӣ вай худро ҷимоятии манфиатҳои ақаллиятҳои серб, ки дар дигар ҷумҳуриҳои Югославия зиндагӣ менамуданд, нишон медод...

Дар ҳайати артиши Югославия намояндагони миллати серб бештар буданд, аз ин ҷо артиш ба Словения ва Хорватия ҳамла намуд. Ба сербҳои сокини дигар ҷумҳуриҳои истиқлолият бадастоварда кӯмаки ҳарбӣ расонида мешуд. Ин ба сар задани ҷанги ҳақиқӣ оварда расонд, ки дар рафти он садҳо ҳазор одамон беҳонумон ва аз ин бештар фирорӣ гаштанд.

Аз китоби Эриксен Т. А. «Всемирная история с 1850 г. до наших дней». Осло, 1994. С.498-499.

1. Сабаби сар задани низоъ дар байни миллату халқҳои як кишвар аз чӣ иборат буд?
2. Ба назари шумо бо кадом роҳу усул чунин низоъҳоро ҳал кардан мумкин аст? Аз ҳаёти халқҳои дигар мисол оварда метавонед?

Гурезаҳои музофоти Косово.

Дар кучо одамон метавонанд паногоҳ ёбанд?

Баҳори соли 1992 баъд аз мӯътадил гардидани муносибатҳо байни Сербия ва Словенияю Хорватия мочарои ҳарбӣ дар ҷумҳурии дигар – Босния ва Ҳерцеговина аланга зад. Дар ин музофоти Югославияи собиқ зиддиятҳои қавмӣ ва мазҳабӣ бештар шиддат гирифта буданд. Дар ҳудуди ин ҷумҳурӣ сербҳо ва хорватҳо низ зиндагӣ менамуданд.

Мусулмонон қариб 40% аҳолиро ташкил меоданд. Онҳо ба таъқиби саҳти сербҳо дучор омада маҷбур мегардиданд, зодгоҳи худро тарк намуда, дар кишварҳои ҳамсоя сафи фирориёнро зиёд намоянд.

Шиддат гирифтани вазъияти сиёсӣ ва ҳарбӣ дар Югославия боиси ташвиши Созмони Милали Муттаҳид гардид. Шӯрои амнияти СММ нисбат ба давлати Сербия чораҳои муҳосираи иқтисодӣ қабул намуд. Дар марҳилаи дуввум

нерӯҳои мусаллаҳи НАТО ба муқобили Сербия истифода бурда шуданд. Баъд аз ин қувваҳои таъминкунандаи сулҳи СММ ба минтақаи Босния ва Ҳерцеговина барои ба эътидол овардани вазъият дохил карда шуданд.

Воқеаҳои 11-уми сентябри соли 2001 ва таъсири онҳо ба муносибатҳои байналмилалӣ. Пагоҳии барвақти рӯзи 11-уми сентябри соли 2001 як гурӯҳи номаълуми террористон якҷанд ҳавопаймои мусофирбарро ғасб намуда, онҳоро ба муҳимтарин биноҳои шаҳрҳои Нью-Йорк ва Вашингтон- Маркази ҷаҳонии тичорат ва Пентагон (Вазорати муҳофизати ИМА) зада тарконданд.

Дар натиҷаи ин амали даҳшатнок ҳазорон одамони беғуноҳ ҳалок гардида, иқтисодиёти фақат шаҳри Нью-Йорк ба маблағи 60 млрд. доллар зарари моддӣ дид, хисороти молиявӣ аз ин амал дар солҳои 2002-2003 боз 60 млрд. долларро ташкил дод.

Дар содир кардани ҷиноят ҳарчанд гурӯҳҳои террористӣ, аз ҷумла, «Лашкари Тайба», «Муборизони адолат» ва «Артиши махфӣ» гумонбар шуда буданд, вале ҳукумати ИМА мӯътақид буд, ки ин ҷинояти даҳшатнокро аъзоёни созмони террористии «Ал-Қоида» бо сарвари Усома бини Лодан содир намуданд.

Ташкилкунандагони ҳодисаҳои 11-уми сентябр бо мақсади муайян шаҳрвандони оддиро ҳадафи асосии худ қарор доданд. Бо ин восита террористон рамзҳои бунёдии ИМА – иқтисори молиявӣ, ҳукмфармоии тичоратӣ, қувваи ҳарбӣ ва ҳукмронии сиёсиро ҳадафи амали худ қарор доданд. Ин кишвар дар таърихи бештар аз 230-солаи мавҷудияташ ба чунин ҳамла дучор нагардида буд.

Амалҳои террористии 11-уми сентябри соли 2001 самтҳои асосии сиёсати берунии ИМА-ро ба таври кулӣ тағйир дода, тамоми муносибатҳои байналмилалиро барои ҳалли вазифаи асосӣ - аз байн бурдани терроризм тобест намуданд.

Бо ин мақсад 7-уми октябри соли 2001 ИМА бо иттифоқчиёнаш амалиёти ҳарбиро ба муқобили низоми толибон дар Афғонистон, ки ба пойгоҳи асосии омода намудани ифротгароён ва даҳшатафканони байналмилалӣ бо сарвари Усома бини Лодан табдил ёфта буд, оғоз намуданд. Дар натиҷаи ба амал баровардани амалиёти низомии «Озодии

шикастнопазир» ҳокимияти сиёсии толибон аз байн бурда шуд, вале саркардагон ва илҳомбахшони терроризми байналмилалӣ то кунун дастгир нагаштанд.

Моҳи сентябри соли 2002 дар ИМА санади муҳим – «Дурнамои амнияти миллии ИМА» ба тасвиб расид. Мазмуни асосии он аз эътирофи ин воқеият иборат буд: новобаста ба он ки ИМА ягона давлати абарқудрати ҷаҳон аст, ин кишвар худро дар ҳолати амнияти пурра эҳсос карда наметавонад ва бояд ба муборизаи шадид ва тулонӣ ба муқобили созмонҳои байналмилалӣ террористӣ ва ҳомиёни онҳо омода бошанд.

Шиори «мубориза ба муқобили терроризм» баъд аз сентябри соли 2001 дар арсаи байналмилалӣ барои расидан ба мақсадҳои стратегии ИМА васеъ истифода гардид.

20-уми март соли 2003 қувваҳои якҷояи ИМА ва 35 давлати аъзои паймони зиддитеррористӣ ба амалӣ намудани марҳилаи дуввуми мубориза ба муқобили терроризми байналмилалӣ оғоз намуданд. Ҳадафи онҳо акнун низоми Саддом Хусейн дар Ироқ буд. Гарчи дар муддати кӯтоҳ қувваҳои мусаллаҳи Ироқ дучори шикасту низоми мавҷуда аз байн бурда шуд, вале дар Ироқ амният ва оромӣ барқарор нагардид. Дар шароити ҳузури нерӯҳои низомии кишварҳои Ғарб дар Ироқ ҷангҳои ҷирикӣ (партизанӣ) оғоз гардиданд, ки натиҷаи он бештар қурбон шудани одамони бегуноҳ ва харобии кишвар мегардад.

1. Дар ибтидои қарни XXI вазъият дар кадом минтақаҳои ҷаҳон ноором буд?
2. Чаро дар ин давра давлатҳои Ғарб ба муқобили Ироқ ду маротиба ҷанг эълон намуданд?
3. Сабаби асосии сар задани низоъ дар Югославияи собиқ аз чӣ иборат буд?
4. Чаро ИМА фақат баъд аз воқеаҳои 11-уми сентябр муборизаро ба муқобили терроризм пурзӯр намуданд?

§ 3. ГУСТАРИШИ НАТО БА ШАРҚ

1. *Фаъолияти паймонҳои низомӣ сиёсӣ ба вазъияти байналмилалӣ чӣ гуна таъсир мерасониданд?*
2. *Дар шароити хотима ёфтани «чанги сард» дар назди паймони НАТО кадом вазифаҳо меистоданд?*
3. *Россия ва давлатҳои дигар ба масъалаи васеъшавии паймони НАТО чӣ гуна муносибат доранд?*

Баъд аз Чанги дуҷумми чаҳонӣ давраи рақобати ду низомӣ ҷамъиятӣ – сармоядорӣ ва сотсиалистӣ идома дошт. Рақобат тамоми соҳаҳои ҳаёти давлатҳоро фаро гирифта, сабабгори шиддат гирифтани вазъияти байналмилалӣ гардид. Ташкил ёфтани ташкилоти низомии кишварҳои сармоядорӣ – НАТО (Созмони паймони Атлантикаи Шимолӣ) соли 1949 ва ташкилоти низомии давлатҳои сотсиалистӣ – Созмони Шартномаи Варшава соли 1955 натиҷаи бевоситаи ин рақобатҳо буд.

Дар тамоми давраи идома ёфтани «чанги сард» (1945-1991) ин ду паймони низомӣ дар вусъат ёфтани мусаллаҳшавӣ ва мусобиқаи таслиҳотӣ нақши ҳалкунанда бозиданд.

Ташаббускору таъсисгар ва ҳомии асосии паймони НАТО Иёлоти Муттаҳидаи Амрико буд. Барои ҳамин ин кишвар дар муайян намудани самтҳои асосии фаъолият ва сиёсати НАТО нақши ҳалкунанда дошт. Ин паймон аз ибтидо ҳамчун воситаи ҳалли се вазифа – таъмини ҳузури низомии ИМА дар Аврупо; гирифтани пеши роҳи аз нав пурқувват гардидани Олмон ва муқобилият намудан ба «таҷовузи Иттиҳоди Шӯравӣ ба Ғарб» ташкил ёфта буд.

Баъд аз барҳам хӯрдани Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравии Сотсиалистӣ ва хотима ёфтани «чанги сард» дар назди паймони НАТО вазифаҳои нав меистоданд. Паймон мебоист сиёсат ва дурнамои муносибатҳои худро ба шароити нави байналмилалӣ мутобиқ сохта, самтҳои асосии ба роҳ андохтани муносибатҳои НАТО-ро бо кишварҳои собиқ аъзои Созмони Шартномаи Варшава муайян менамуд.

Ба раванди инкишофи ҳамкориҳо бо давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ маҷлиси Шӯрои НАТО моҳи июли соли 1990 дар Лондон ибтидо гузошт. Моҳи декабри соли 1991 Шӯрои

Давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ

НАТО дар Рим барпо гардида, самтҳои асосии сиёсати паймонро муайян намуд. Давлатҳои иштироккунандаи паймони НАТО эътироф намуданд, ки дар оянда тайёри дидан барои баргараф намудани таҷовузи васеъ ба муқобили онҳо дигар вазифаи асосӣ ба шумор намеравад. Дар шароити нав ба амнияти кишварҳои аъзои НАТО низоъҳои байниқавмӣ, мочароҳои аз нав тақсим намудани ҳудудҳо ва сарҳадҳои мавҷуда аз ҳама бештар хатари эҳтимоли доранд.

Акнун паймони НАТО аз сиёсати ташкили муҳофиза дар сафи пеши сарҳадҳои давлатҳои аъзои худ ва гузаронидани амалиёти фаврии низоми даст кашид. Дар натиҷа, вобастагии паймон аз силоҳи атомӣ кам гардид. Дар марҳилаи нав на ҳалли осоиштаи вазъиятҳои бӯҳронӣ, васеъ намудани муқола ба давлатҳои аъзои паймон, балки ҳалли якҷояи масъалаҳои амниятӣ дар асоси ҳамкорӣҳои мутақобила ҳамчун вазифаҳои асосӣ доништа шуданд.

Ба вуҷуд омадани вазъияти нави байналмилалӣ имконияти кам намудани нерӯи ҳарбӣ, аслиҳа ва воситаҳои дигари низомиро дар қитъаи Аврупо ба вуҷуд овард. Аз ҷумла, паймони НАТО 35% теъдоди қисмҳои омодаи ҷангӣ дошта, 41% нерӯҳои ҳавоӣ, 24% ҳайати низомии қувваҳои мусаллаҳи худро ихтисор намуд. Аз тарафи дигар захираҳои яроқи атомии рӯизаминӣ кам карда

шуда, ҳайати қувваҳои мусаллаҳи ИМА дар Аврупо аз 300 ҳазор то 100 ҳазор нафар кам карда шуд.

Тағйир ёфтани сиёсати низомии НАТО дар шароити нав бори дигар дар воҳӯрии сарони давлатҳои аъзои паймон дар Вашингтон моҳи апрели соли 1999 таъкид шуда, ибраз гардид, ки паймони НАТО моҳияти мудофиавӣ дошта омода аст, бо давлатҳои нав ҳамкориҳои худро барқарор намояд. Дар назди нерӯҳои НАТО вазифа гузошта шуд, ки барои гузаронидани амалиётҳо берун аз ҳудуди давлатҳои аъзои паймон ва иштирок дар чорабиниҳо оид ба нигоҳ доштани сулҳ ва амнияти ҷаҳонӣ омода бошанд.

Аз ҳамин нуқтаи назар қувваҳои мусаллаҳи давлатҳои аъзои НАТО дар амалиёти «Озодии шикастнопазир» дар Афғонистон моҳҳои октябр - ноябри соли 2001 иштирок намуданд ва баъд аз барҳам додани низоми толибон дар ин кишвар боқӣ монданд. Соли 2003 қувваҳои мусаллаҳи НАТО амалиёти муштараки ИМА ва Британияи Кабирро ба муқобили низоми Саддом Хусейн дар Ироқ дастгирӣ намуданд.

Дар зери таъсири бӯҳрони Косово соли 1999 як қатор давлатҳои аврупоӣ талаб намуданд, ки қувваҳои мусаллаҳи паймон дар оянда танҳо бо дастури Шӯрои амнияти СММ ва ё Созмони амният ва ҳамкориҳои Аврупо (САҲА) дар ҳалли низоҳои минтақавӣ истифода бурда шаванд.

Моҳи июни соли 1991 Шӯрои НАТО дар бораи ҳамкорӣ бо давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ дар шароити нави байналмилалӣ эълония қабул намуд. Моҳи ноябри ҳамин сол дар шаҳри Рим маҷлиси Шӯрои созмон шуда гузашт ва эълонияи сулҳ ва ҳамкориро қабул намуд. Ниҳоят моҳи январи соли 1994 НАТО аз давлатҳои нави Аврупо даъват намуд, ки дар барномаи «Ҳамкорӣ барои сулҳ» иштирок намоёнд.

Дар натиҷа, дар давоми солҳои 90-ум 12 давлати Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ - Полша, Чехия, Венгрия, Руминия, Булгария, Словакия, Литва, Латвия, Эстония, Албания, Македония ва Словения омодагии худро барои дохил шудан ба ин созмони ҷарбӣ изҳор намуданд. Дар марҳилаи аввал Венгрия, Полша ва Ҷумҳурии Чехия ба НАТО қабул гардиданд. Илова бар ин, дар охири солҳои 90 -ум созмони НАТО дар чорҷӯбаи барномаи «Ҳамкорӣ барои сулҳ» бо 44 давлатҳои ба ҳайати созмон дохил нагардида, аз ҷумла бо Россия ва Тоҷикистон дар соҳаи низомӣ ҳамкорӣ дошт.

Назари олимони рус дар бораи ҳадафҳои барномаи «Ҳамкорӣ ба хотири сулҳ»

Моҳи январӣ соли 1994 дар маҷлиси Шӯрои НАТО барномаи «Ҳамкорӣ барои сулҳ» қабул гардид. Ҳадафҳои асосии барнома аз иҷрои вазифаҳои зерин иборат мебошад: таъмини назорати демократӣ аз болои қувваҳои мусаллаҳ; дастгирӣ ва иштирок дар гузаронидани амалиёти низомӣ бо мақсади барқарор намудани сулҳ, таҳти роҳбарии СММ ва ё САҲА; ба нақша гирифтани ва гузаронидани машқҳои яқояи таълимӣ; гузаронидани амалиёти начотдихӣ; муайян намудани дурнамои муносибатҳои давлатҳои иштироккунанда бо паймони НАТО ва ғайра.

Аз китоби «Современные международные отношения» М., РОССПЭН. 2000. С.332.

Ба ин рақамҳо аҳамият диҳед!

- *Чангҳои якум ва дуввуми ҷаҳонӣ дар қитъаи Аврупо сар заданд. Ташаббускорони ин ду чанг ҳатто тасаввур карда наметавонистанд, ки чангҳо чӣ натиҷа медиҳанд. Оташи чанги дуюми ҷаҳон 55 млн. нафар одамонро ба коми худ кашид, аз ин 27 млн. нафар аскарон буданд. Чанг 62 давлати ҷаҳонро фаро гирифт. Талафоти моддӣ 316 млрд. долларро ташкил дод. Ин нисбат ба чанги якуми ҷаҳон 12 баробар зиёд буд. Қитъаи Аврупо дар ҳар ду чанги ҷаҳонӣ бештар аз ҳама осеб دید, 40 млн. нафар аҳоли ва дар урдӯгоҳҳои махсус 18 млн. нафар нобуд гардиданд.*

Барҳам хӯрдани ИҶШС, ба Аврупои Ғарбӣ рӯ овардани давлатҳои собиқӣ сотсиалистии Аврупо, қатъ гардидани фаъолияти Шартномаи Варшава ба тағйир хӯрдани вазъияти байналмилалӣ оварда расонид. Акнун таносуби қувваҳо ба манфиати ҷаҳони Ғарб дигаргун гардид.

Дар охири қарни гузашта ИМА дар қитъаи Амрико, Атлантика, минтақаи Осиё ва уқёнуси Ором ва дар Шарқи Наздик ба таври номаҳлуд ҳукмрон буд. Дар Аврупо хангоми мавҷудияти ИҶШС ба нерӯ ва обрӯю эътибори Давлати Шӯравӣ созиш мекарданд. Баъд аз хотима ёфтани «чанги сард» ИМА кӯшиш менамояд, ки дар қисмати Шарқии Аврупо мавқеи худро мустаҳкам намояд.

Чунин вазъият бар хилофи манфиатҳои Россия ва иттифоқчиёнаш мебошад. Зеро васеъ гаштани НАТО ба Шарқ аз он сабаб хатар дорад, ки ин паймон ба сарҳадҳои Россия наздик

Маросими имзои Шартномаи байни Россия-НАТО

Ба назари шумо чаро ҳама иштирокчиёни маросим дастҳои Б.Елсинро мефишуранд?

мешавад. Наздик гаштани имкониятҳои васеи ҳарбии паймон, қобилияти истифодаи дастовардҳои наватарини илм ва техникаи ҳарбӣ, имконияти истифода бурдани яроқҳои замонавиро зиёд менамояд.

Аз мақолаи В.В. Чебан - академики Академияи илмҳои ҳарбӣ, генерал – майор.

Васеъ гардидани НАТО ба Шарқ бинобар як қатор сабабҳо боиси хавфу хатар мегардад:

Аввал, истифодаи нагардидани имконияти таърихӣ барои аз байн бурдани оқибатҳои «чанги сард», ташкил намудани муносибатҳои байналмилалӣ озод аз паймонҳои ҳарбӣ, гузаштан ба сиёсати ғайринизомӣ дар тамоми минтақаи Аврупо .

Дуввум, он ҳолат боиси изтироб аст, ки созмони дорои иқтидори бузурги низомӣ , баъд аз васеъшавӣ боз қавитар мегардад.

Саввум, васеъ гаштани НАТО ба Шарқ дар амал маънои васеъ гаштани таъсири ташкилкунанда, ташаббускор ва ҳомии асосӣ - ИМА-ро дорад...

Чохорум, тарафдорони ҳифз намудан ва васеъ гаштани паймон фаромӯш менамоянд, ки ин амал бар хилофи мақсадҳои бунёдии НАТО мебошад... Ба осонӣ дида мешавад - васеъ гаштани НАТО ба Шарқ барои тарс додан, маҷбур сохтани Россия ва пешрафти ИМА дар Аврупо шароит ба вучуд меорад.

Илова бар ин, васеъ гардидани паймон таносуби стратегии қувваҳоро на танҳо дар Аврупо, балки дар ҷаҳон тағйир медиҳад. *Аз маҷаллаи «Военный парад». №31. Марти соли 1999.*

1. *Чаро зарурияти васеъ гаштани паймони НАТО ба манфиати ИМА мебошад?*
2. *Тағйир ҳӯрдани таносуби қувваҳо дар Аврупо чӣ маъно дорад?*
3. *Шумо ба назари олими рус розӣ ҳастед ё не? Фикратонро асоснок намоед.*

Бесабаб нест, ки дар мавриди васеъ гаштани паймони НАТО собиқ канслери Ҷумҳурии Федералии Олмон-Хелмут Шмидт дар сӯхбат бо хабарнигори маҷаллаи «Франкфурт хефте» ошкоро иброз дошта буд: «Агар ман маршали рус мебудам, пеш рафтани НАТО-ро аввал аз марзи дарёи Элба ба марзи дарёи Одер ва баъд ба сарҳадҳои шарқии Полша ҳамчун дасиса ва таҳдид бар зидди Россия маънидод мекардам».

Дар ҷавоб ба ин кӯшишҳои паймони НАТО Россия метавонад, нерӯҳои ҳарбии худро дар қисмати ғарбии кишвар, аз ҷумла дар худуди вилояти Калининград пурзӯр намояд. Чунин амал дар асл метавонад, маънои сар шудани мусобиқаи таслиҳоти дар шароити нави байналмилалиро дошта бошад.

Барои мустаҳкам кардани иқтисодии низомӣ маблағҳои зиёди молиявӣ зарур мебошанд. Аз ин ҷо Россия бо иттифоқчиёнаш маҷбур мешаванд, ки барномаҳои рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ - сиёсӣ ва фарҳангиро маҳлуд намоянд. Ин раванд метавонад, ин давлатҳоро боз ба ӯрдугоҳҳои низомӣ табдил диҳад.

Ақидаи сиёсатиносии амрикоӣ З.Бжезинский онд ба масъалаи васеъ гаштани паймони НАТО.

Узвияти кишварҳои Аврупои марказӣ дар паймони НАТО, дар марҳилаи кунунӣ ҷои баҳсу мунозира нест, бештар иштироки кишварҳои назди баҳри Балтика мавриди баҳс аст. Бо гузашти айём ин давлатҳо ҳам бояд ҳуқуқи ҳамроҳ шудан ба паймони НАТО-ро пайдо кунанд. Ба ин пеш аз ҳама Ҷумҳурии Федеративии Олмон, Полша ва кишварҳои Скандинавия манфиатдор ҳастанд.

1. *Чаро ба ақидаи сиёсатиносии узвияти давлатҳои Аврупои Марказӣ ба паймони НАТО мавриди баҳс намегардад?*
2. *Кишварҳои назди баҳри Балтикаро номбар намоед ва дар харита ёбед.*

Аз сӯҳбати Котиби генералии НАТО Ховер Солана бо хабарнигори маҷаллаи «Военный парад»

... муносибатҳо байни НАТО ва Россия унсурӣ зарурии амният дар Аврупо ба ҳисоб мераванд. Ширкати пурсамари Россия ба манфиати таъмини шабакаи устувори амният дар тамоми минтақаи евроатлантикӣ мебошад...

Соли 1998 соли аввали иҷрои шартномаи ҳамкорӣ буд. Мо ду машварати вазирони мудофия, корҳои хорича ва сардорони ситодҳои култро гузаронидем... Ин робитаҳо ба мо имкон доданд, ки дар соҳаҳои мухталиф, аз ҷумла, дар соҳаи аслиҳа, омӯзонидани афсарони ба ҳайати захира баромада, масъалаҳои идора кардани парвозҳо ва ҳамкории илмӣ пеш равем. Қариб 40% маблағҳои молии барномаи НАТО «Илм ба хотири сулҳ» ба олимони Россия ҷудо карда мешавад.

... Киштиҳои ҳарбии гурӯҳи ҳарбӣ - баҳрии НАТО дар Атлантика моҳи октябр ба Санкт-Петербург ташриф оварданд. 40 ҳазор одамон онҳоро тамошо карданд.

Худи ҳамон моҳ дар Туркия машқҳои якҷояи таълимӣ гузаштанд... Хуллас, НАТО ва Россия корҳои мушаххасро амалӣ менамоянд.

Маҷаллаи «Военный парад». №31. Марти соли 1999.

1. *Аз рӯи ҳуҷҷат самтҳои асосии ҳамкорӣ байни НАТО ва Россияро муайян кунед.*
2. *Чаро роҳбарияти НАТО ба нақши Россия дар таъмини амният дар Аврупо аҳамияти калон медиҳад?*

1. *Чаро баъд аз пош ҳӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ зарурати гуштариши НАТО ба вуҷуд омад?*
2. *Кам кардани миқдори яроқи аслиҳа барои бехтар гардидани вазъияти байналмилалӣ мусоидат мекунад ё не?*
3. *Чаро Россия ба муқобили васеъ гаштани созмони НАТО баромад мекунад?*

Боби II. ИМА ВА КИШВАРҲОИ АВРУПО: ТАМОИЛҲОИ УМУМИИ ТАРАҚҚИЁТ

§ 4. ИЁЛОТИ МУТТАҲИДАИ АМРИКО: РЕЙГАН ВА СИЁСАТИ Ӯ

1. Моҳияти сиёсати пешгирифтаи маъмурияти Р. Рейган аз чӣ иборат буд?
2. Чаро амрикоӣён сиёсати Р. Рейганро дастгирӣ намуданд?
3. Дар сиёсати хориҷии кишвар чӣ гуна тағйирот ба амал омад?

Дар охири солҳои 70-ум асри ХХ иқтисодиёти ИМА ба бӯҳрони нав рӯ ба рӯ гардид. Маъмурияти Ҷ. Картер пеши роҳи

беқурбшавии пулро гирифта натавонист, қурби доллари амрикоӣ дар бозорҳои молиявии байналмилалӣ хеле паст гардида, шумораи бекорон меафзуд. Маъмурияти Қасри Сафед ба танқиди саҳт гирифтормашта буд. Иттифокҳои касаба барои он норозигӣ мекарданд, ки барномаҳои иҷтимоӣ кам мегардиданд. Муҳофизакорон бошанд, роҳи сиёсии мамлакатро дуруст намешумориданд.

Дар сиёсати хориҷии Ҷ. Картер низ душвории зиёд вучуд доштанд, зеро мавқеи байналмилалӣ ИМА ва қудрати ҳарбии он рӯз то рӯз паст мегашт.

Аз ин рӯ, дар интихоботи соли 1980 баргузоргардида Ҷ. Картер дастгирӣ наёфт ва наояндаи Ҳизби Ҷумҳурихоҳон – Р. Рейган ба мансаби президентӣ соҳиб гашт.

Муҷассамаи «Озодӣ» дар шаҳри Нью - Йорк.

Хусусияти хоси солҳои аввали президентии Р. Рейган ин пастравие буд, ки тамоми соҳаҳои

1. Ба андешаи Шумо чаро мардуми Амрико ба ин муҷассама эҳтиромӣ зиёд дорад?
2. Муҷассама дар ҳуд кадом рамзҳои инъикос менамояд?

иқтисодиётро дар бар мегирифт. Маҷмӯи маҳсулоти миллии соли 1982-ум 2,5 % кам гардид, зеро

бекорӣ зиёда аз 10% афзуд ва қариб аз се як қисми корхонаҳои Амрико аз кор монда буданд. Аз сабаби паст рафтани самаранокии истехсолот рақибони Амрико, мисли Германия ва Япония, қисми зиёди тичорати ҷаҳониро тахти назорати худ дароварданд. Хариди молҳои истехсоли мамолики хориҷӣ дар Амрико хеле афзуд.

Сиёсати иқтисодии маъмурияти ИМА дар давраи президентии Р.Рейган бо номи рейганомика машҳур гардид, ки солҳои 1981-1988 гузаронида шудааст. Самтҳои асосии ба амал баровардани ин сиёсат аз ин иборат буд:

- маҳдуд намудани даҳолати давлатӣ ба иқтисодиёт аз ҳисоби кам кардани хароҷот барои барномаҳои иҷтимоӣ ва барномаҳои дастгирии сатҳи зиндагӣ ва дар айни ҳол кам накардани хароҷот барои мудофия.
- маҳдуд намудани танзими давлатии соҳибқориҳои хусусӣ.
- дастгирии амалиёти низоми захиравии федералӣ доир ба нигоҳ доштани сатҳи афзоиши воситаҳои пулии муайяне, ки ба беқурбшавӣ роҳ надода, барои таъмини рушди иқтисодӣ басанда бошад.
- кам кардани меъёри андози даромади шахсӣ ва андоз аз даромад (аз 50 то 28%).

Ба амал баровардани сиёсати «инқилоби неоконсервативӣ» низ бо номи президент Р. Рейган алоқаманд аст. Р. Рейган аз усули собиқ президентҳои демократ-танзими давлатии иқтисодиёт ва мусолиҳаи иҷтимоӣ даст кашада, сиёсати рушди истехсолотро бо роҳи ғаёл гардонидани соҳибқорӣ дар шароити иқтисоди озоди бозорӣ ҷонибдорӣ мекард.

Бо ин мақсад андозҳо аз даромад коҳиш ёфта, хароҷоти иҷтимоӣ ба соҳаҳои маориф, тандурустӣ ва таъминоти нафақа кам карда шуданд. Солҳои 1981-1984 ҳиссаи онҳо дар бучети давлатӣ аз 53,4% то 48,9% коҳиш бурда шуд. Вале ин тадбирҳои ғайримаъмулӣ ба пешрафти истехсолот мусоидат намуданд.

Неоконсерваторҳо мардумро ба он даъват мекарданд, ки бештар ба қувваи худ таъян намуда, ба ҳамдигар ёрӣ расонанд. Онҳо чунин мешумориданд, ки одам озодии худро бо ғаёлияти муассисаҳои ғайридавлатӣ, ташкилотҳои сиёсӣ, динӣ, этникӣ, касбӣ ва ғайра, ки манфиати ӯро ифода мекунанд, амалӣ мегардонад.

Назарияи иқтисодии неоконсерватизм ба ақидаи олими машҳур М. Фридман асос ёфта буд. Мувофиқи ин назария давлат на истеъмолкунанда, балки истеҳсолкунандаро дастгирӣ карда, андозҳо аз даромад ва арзиши иловагиро кам кунад. Дар он сурат истеҳсолот рушд намуда, маҳсулот арзон мегардад ва сатҳи зиндагии мардум боло меравад.

Неоконсерваторҳо эҳёи чунин институтҳои иҷтимоӣ чун оила, мактаб ва калисоро ҷонибдорӣ мекарданд. Аз шаҳрвандон эҳтироми қонун, риояи тартибот, интизомнокӣ, таҳаммул ва ватандӯстиро талаб мекарданд.

Барои мустаҳкам намудани заминаи сиёсати навсозӣ, барномаи омӯзиши касбу ҳунари нав барои кормандон қабул гашта, соҳаҳои нави шугли аҳоли инкишоф меёфтанд. Қисми маблағҳое, ки пештар ҳамчун кӯмак ба эҳтиёҷмандон дода мешуд, акнун ҳамчун қарзи кафолатнок ба соҳибкорон ва тоҷирони хурд барои ба роҳ мондани фаъолияти онҳо дода мешуд. Ин имконият дод, ки қисми зиёди бекорон ба соҳаи хизматрасонӣ ҷалб карда шаванд.

Сиёсати пешгирифтаи Р. Рейган имкон дод, ки дар ИМА сатҳи беқурбшавии пул аз 12,5% то 4,5% паст гашта, зиёда аз 18 млн. ҷои кори нав мухайё гардад. Р. Рейган дар давраи дуввуми президентиаш сиёсати дастгирии давлатии таҷҳизонидани истеҳсолотро идома дод. Дар соҳаҳои гуногуни саноати мамлакат истеҳсол ва истифодабарии дастгоҳҳои лазерӣ, роботҳо, истеҳсоли мошинҳои ҳисоббарорӣ, техникаи электронӣ, воситаҳои алоқа ва технологияҳои мушакию кайҳонӣ комёбиҳои назаррас ба даст омаданд.

Сиёсати хоричӣ. Дар солҳои 80-ум низ вазъияти байналмилалӣ аз муносибатҳои байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА алоқаманд буд.

Маъмурияти Қасри Сафед бо мақсади «мустаҳкам намудани иқтисодии мудофиавӣ» маблағи зиёдро сарф менамуд. Дар ҷавоб ба ҷо ба ҷо кардани мушакҳои миёнапарвози ядроии Иттиҳоди Шӯравӣ дар Аврупо, ИМА низ ба ҷойгир намудани чунин ракетаҳои худ дар ин қитъа оғоз намуд. Моҳи марти соли 1983 аз ҷониби ИМА барномаи «Ташаббуси Стратегияи Мудофиавӣ» (ТСМ) бо мақсади истифодаи технологияи замонавӣ ба муқобили ракетаҳои балластикии байниқитъавӣ эълон гардид. Бо вучуди

он ки бисёр олимон имкониятҳои технологияи ТСМ-ро зери шубҳа гузошта, маблағи зиёд талаб кардани барномаро таъкид мекарданд, маъмурияти Рейган барномаро оғоз намуд. Дар бучаи мамлакат ҳаҷми хароҷоти ҳарбӣ хеле зиёд гашта, соли 1987 ба 282 млрд. доллар расид.

Р. Рейган сиёсати хориҷии худро дар заминаи усули «таъмини сулҳ ба воситаи қувва» ба роҳ монда буд. ӯ аз Конгресс талаб намуд, ки маблағгузориро барои пурқувват намудани артиш, таҷҳизонидани он бо навъҳои нави силоҳ, зиёд намояд, то ИМА дар мусобиқаи мусаллаҳшавии бошито ба қафо намонад. Муассисаи ҳарбии ИМА-Пентагон ба офаридани намудҳои замонавии ҳавопаймоҳои ҳосусӣ ва бомбаандоз (F-16), бомбаи нейтронӣ, мушакҳои нави стратегии тамгаи МХ шурӯъ намуд.

Аз нимаи дуввуми солҳои 80-ум дар муносибати байни ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ тағйироти муҳим ба амал омада, якҷанд мулоқоти сарварони ин мамлакатҳо баргузор гардид.

Моҳи ноябри соли 1985 дар Женева вохӯрии М.С. Горбачёву Р. Рейган, сарварони ду давлати бузурги ҷаҳонӣ- Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА баргузор гардид. Дар натиҷаи ин гуфтушунидҳо ҳарду ҷониб ба чунин хулоса омаданд:

- ҷанги атомӣ набояд ҳеҷ вақт оғоз гардад, зеро дар он ҳеҷ тарафе ғолиб буда наметавонад;
- Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА баҳри ба даст овардани бартариҳои ҳарбӣ кӯшиш намекунанд.

Баъди ин вохӯрӣ дар муносибати ин давлатҳо тағйироти ҷиддӣ ба сӯи боварӣ ва ҳамкориҳои судманд дар роҳи паст кардани шиддати вазъият ба амал омад.

«... Рейгономика дар амал»
Ломидзе Г.

Карикатураро шарҳ диҳед!

М.С. Горбачёв ва Р. Рейган ҳангоми имзои Шартномаи нобуд сохтани мушакҳои миёнапарвоз. 1987.

Воҳӯрии дуввуми роҳбарони давлатҳои ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ моҳи октябри соли 1986 дар пойтахти Исландия - шаҳри Рейкявик баргузор гардид. Дар натиҷаи гуфтушунид аҳднома дар бораи кам кардан ва минбаъд барҳам додани силоҳи стратегӣ, инчунин мушакҳои миёнапарвоз баста шуд.

Гуфтушуниди ин давлатҳо идома ёфта, 8-уми декабри соли 1987 дар Нью - Йорк шартномаи барҳам додани мушакҳои парвози миёна ва наздик ба имзо расид.

Ин шартнома аз юни соли 1988 эътибори қонунӣ пайдо намуда, амалан аввалин шартномаи байналмилалӣ буд, ки барҳам додани ин ду навъи мушакро дар зери назорати тарафайн қарор дод. Дар зарфи се соли оянда тамоми мушакҳои дар шартнома нишондода шуда несту нобуд карда шуданд.

Дар бораи низоми духизбии ИМА. Назари сотсиолог ва таърихшиноси олмонӣ М. Вебер.

Дар ИМА муқобили ҳамдигар комилан хизбҳои бепринсип, ташкилотҳои махсуси мансабпараст амал мекунанд, ки барои маърақаҳои навбатии интиҳоботӣ вобаста аз имконияти гирифтани овози бештар барномаҳои худро ҳар бор тағйир медиҳанд...

Вебер М. Избранные произведения. М., 1990. С. 681.

Аз китоби публицисти амрикоӣ Р. Ринджер «Эҳёи орзуи амрикоӣ» (1980).

Амалан дар Иёлоти Муттаҳида низоми якҳизбист-ҳизби демопубликансӣ, ки ниқобпӯши ду ҳизб – Демократӣ ва Ҷумҳурихоҳ мебошад. Новобаста аз он ки шумо ба кӣ овоз медиҳед, шумо ба ҳизби демопубликансӣ раъй медиҳед... Бисёр ҳизбҳои нав ҳатто имконияти ба сахнаи сиёсӣ ворид шудан наёфтанд, шумораи ками онҳо, ки ким-чӣ хел пой худро ба суруҳи андохтаанд, бо пойҳои варамида лангида-лангида аз он ҷо дур шуданд. Низоми мо дар зери назорати ҳизби демопубликансӣ қарор дорад, то замоне, ки он метавонад дар бораи «идоракунии аксарият» дурӯғ паҳн намояд...

Иқт. Аз: Яковлев Н.Н. Силуэты Вашингтона. М., 1983. С.17-18.

1. Матнҳоро хонед ва муқоиса намоед. Дар онҳо чӣ умумият дида мешавад?
2. Барои чӣ Вебери верупоиро низоми ҳизбии Амрикои ибтидои асри XX ба изтироб оварда буд? Чаро публицисти имрӯзаи амрикоӣ низ аз низоми ҳизбии мамлакаташ изҳори норозигӣ мекунад?

1. Оид ба далелҳои нишондодашуда мулоҳиза намоед ва онҳоро шарҳ диҳед.

Дар ИМА миёнаи солҳои 80-уми асри XX аз рӯи шумораи кадрҳои илмӣ (ба ҳисоби % аз шумораи умумии кормандони илмӣ) ҷойҳои аввалро соҳаҳои зерин ишғол менамуданд:

Техникаи электронию ҳисоббарорӣ --23%

Биология -- 20,2%

Илмҳои иҷтимоӣ -- 18,8%

Физика -- 12,6%

Равоншиносӣ -- 11,8%

1. Ба назари шумо барои чӣ дар ин соҳаҳои илм кормандони зиёд ҷаъолият мекунад?
2. Ин далелҳо ба ҳаёти иҷтимоӣ-иқтисодии ИМА чӣ алоқамандӣ доранд?

1. Барои чӣ сиёсати пешгирифтаи Р. Рейган ҳамчун «инқилоби неоконсервативӣ» дониста шудааст?
2. Дар ҳаёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат чӣ гуна дигаргуниҳо ба амал омаданд?
3. Чаро дар давраи аввали президентии Р. Рейган хароҷоти ҳарбии ИМА хеле зиёд гашт?
4. Бехтаршавии муносибатҳои ИМА ва Иттиҳоди Шӯравиро шарҳ диҳед.

§ 5. ИМА: АЗ Ҷ. БУШ (ПАДАР) ТО Ҷ. БУШ (ПИСАР)

1. *Ҳизбҳои Демократ ва Ҷумҳурихоҳ дар ҳаёти сиёсии ИМА чӣ гуна нақш доранд?*
2. *Самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҳукумати Б.Клинтон кадомҳоянд?*
3. *ИМА ба қарни XXI бо кадом дастовардҳо дохил гардид?*

ИМА ҷумҳурии президентӣ мебошад. Президенти кишвар ваколатҳои васеъ дошта, сардори давлат ва ҳукумат мебошад. Ӯ самтҳои асосии сиёсати хориҷии кишварро муайян сохта, аъзоёни ҳукуматро таъин ва сабукдӯш менамояд ва сарфармондеҳии олии қувваҳои мусаллаҳро ба ӯҳда дорад. Ин ваколатҳо мақоми президентро дар ҳал намудани масъалаҳои сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ боло мебардоранд.

Дар ҳаёти сиёсии ИМА ба таври анъанавӣ нақши ду ҳизби асосӣ- Ҳизби демократ ва Ҳизби ҷумҳурихоҳ хеле калон аст. Фаъолияти ин ду ҳизб махсусан дар давраи гузаронидани маърақаҳои интихоботи президентӣ вусъат мегирад. Дар арафаи интихоботи президентӣ одатан анҷуманҳои умумимиллии ҳизбҳо доир гардида, барномаи пешазинтихоботиро муайян ва номзадҳои худро ба вазифаҳои президент ва ноиб-президент пешбарӣ менамоянд.

Барномаҳои ду ҳизб ба ҳамдигар бисёр шабоҳат доранд, вале дар ҳалли баъзе масъалаҳо мавқеи ҳизбҳо фарқ мекунад. Дар тӯли қарни XX демократҳо ҳамчун тарафдори сиёсати танзими

Ҷорҷ Буш (падар)
Президенти ИМА (1988-1992)

Ҷорҷ Буш (писар)
Президенти ИМА (аз с. 2000)

Ба назари Шумо байни падар ва писар чӣ монандӣ вучуд дорад?

давлатии иқтисодиёт, ислохот ва сиёсати нарми иҷтимоӣ баромад намуданд. Чумхурихоҳон бо ғояҳои муҳофизакоронаи худ аз ормонҳо ва арзишҳои соҳибқорӣ хусусӣ ва иқтисоди бозорӣ химоя менамуданд.

Дар интихоби соли 1988 намояндаи Ҳизби чумхурихоҳ Чорч Буш ғалаба ба даст овард. Ба ин нигоҳ накарда Ҳизби демократ тавонист, ки намояндагони худро дар Сенат ва Палатаи намояндагони Конгресси ИМА афзоиш диҳад. Барои ҳамин ҳам Ҳизби демократ фишори худро ба ҳукумат ва сиёсати чумхурихоҳон нигоҳ дошта тавониста буд.

Ҳукумати Ч. Буш дар сиёсати дохилии худ кӯшиш намуд, оқибатҳои паст гардидани ҳаҷми истеҳсолотро, ки бештар натиҷаи фаъолияти ҳукумати Р.Рейган буд, бартараф намояд. Бо ин мақсад соли 1991 дар ИМА қонун дар бораи босавод намудани саросари аҳоли қабул гардид, ки мувофиқи он ҳамаи шаҳрвандон ҳуқуқи ба таври ройгон гирифтани маълумоти миёнаро пайдо намуданд. Дар ин давра фаъолияти ҳукумати ИМА барои ҷалби бештари сармоягузориҳои хориҷӣ ва афзоиш додани ҳаҷми содирот равона гардида буд.

Дар арсаи сиёсати хориҷӣ ҳукумати Чорч Буш сиёсати шиддат бахшидани вазъиятро идома дод. Баъд аз барҳам хӯрдани низоми ҷаҳони сотсиалистӣ, моҳи декабри соли 1991 ИМА бо иттифоқчиёнаш ба муқобили Ироқ амалиёти васеи низомиро ба амал бароварда, давлати Кувайтро аз истилои Ироқ озод намуд. Ҳукумати Саддом Ҳусейн аз он сабаб аз байн бурда нашуд, ки ИМА мақсад дошт Ироқро дар муқобили Эрон барои амали намудани манфиатҳои худ истифода барад.

Сиёсати Ч. Буш аз ҷониби мардум дастгирӣ намеёфт. Америкоӣҳо аз сиёсати ислохоти муҳофизакорон-чумхурихоҳон хаста шуда буданд ва ҳарчи бештар талаби беҳтар намудани низоми таъминоти иҷтимоии кишварро ба миён мегузошанд.

Дар интихоботи навбатии соли 1992 намояндаи Ҳизби демократ Уилям (Билл) Клинтон (1992-2000) ғалаба ба даст овард. Ин ғалаба натиҷаи тартиб додан ва ба мардум пешниҳод намудани барномаи иқтисодии демократҳо буд. Барномаи иқтисодӣ аз ҳалли се вазифаи асосӣ иборат буд: аз байн бурдани пастравии иқтисодӣ, афзоиши ҳаҷми сармоягузориҳои давлатӣ ва вусъат бахшидани навсозии техникаи истеҳсолот; кам кардани касри буҷаи давлатӣ

ва фароҳам овардани шароитҳои мусоид барои маблағгузори дар иқтисодиёти мамлакат. Дар соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ Б. Клинтон дар назди худ вазифаи васеъ намудани шабакаи маълумоти касбӣ, зиёд намудани кӯмаки молиявӣ ба муассисаҳои томактабӣ, амали намудани ислоҳоти маълумоти олий ва тандурустӣ, ташкили 500 хазор ҷойҳои нави кориро гузошта буд. Б. Клинтон аввалин намоёндаи Ҳизби демократ буд, ки дар нимаи дуввуми қарни XX ду маротиба ба вазифаи президентӣ интихоб гардид.

Билл Клинтон – Президенти ИМА (1992-2000)

Дар ин давра тараққиёти иқтисодӣ бемайлон боло рафта, омилҳои асосии ҳаракатдиҳандаи он – иқтисоди бозорӣ ва тараққиёти босуръати технологияҳои навтарин буданд.

«Иқтисоди нав»-и ИМА зодаи технологияи навин буд, ки суръати баланди тараққиёти истехсолот, баланд рафтани музди меҳнат ва кам гардидани сафи бекоронро таъмин намуд.

Дар бораи тараққиёти иқтисодиёти ИМА

«Дар ибтидои қарни нав бештари амрикоӣҳо боварӣ доштанд, ки иқтисодиёти онҳо аз пештара дида хеле мустаҳкам аст. Дар даҳ соли охир бештар аз 20 млн. ҷойҳои нави корӣ ташкил карда шуд, касри бучаи давлатӣ аз байн бурда шуд, ҳаҷми даромадҳои давлатӣ нисбат ба хароҷотҳо қариб 5 трлн. долларро ташкил дод. Музди меҳнати ҳарсоатаи амрикоӣҳо то 5.15 доллар боло рафт, 55 % аҳолии кишвар соҳиби саҳмияҳои ширкатҳо гардиданд. Суръати миёнаи афзоиши маҳсулоти ҳолиси миллий (МХМ) аз миёнаҳои солҳои 90-ум 3% ва аз соли 1997-ум 4% -ро ташкил дод. Дар баробари ин сафи истифодабарандагони шабакаи Интернет хеле боло рафта, дар Америкаи Шимолӣ ба 140 млн. нафар расид, ки аз тамоми кишварҳои Аврупо (83 млн.нафар) зиёд буд.»

Аз китоби В.М. Заболотный Новейшая история стран Европы и Северной Америки (конец XX-начало XXI века). М., Из-во АСТ, «Из-во Астраль», 2004, С.51.

Аз рӯи нишондодҳо маълум намоед, ки маъмурияти Б.Клинтон аз ӯҳдаи иҷрои барномаи интихоботиаш баромад ё не?

Дар охири солҳои 90-ум муносибатҳои иҷтимоӣ хеле тағйир ёфтанд. Президент Клинтон ҳаҷми даромадҳои давлатиро соли 2001 ба маблағи 2 трлн. доллар муайян намуд. Ин ба ҳукумати демократҳо имкон дод, барномаҳои васеи иҷтимоиро ба амал барорад. Сохтори имрӯзаи таъминоти иҷтимоӣ аз «шабакаи суғурта»-и қавӣ иборат аст, ки манфиати аҳолиро дар сурати аз даст додани ҷои кор, қобилияти меҳнатӣ ва парасторҳо ҳимоя менамояд. Бештар аз 80 млн. нафар амрикоӣҳо (аз се як қисми аҳоли) ба таври доимӣ аз рӯи барномаҳои давлатии суғуртаи иҷтимоӣ кӯмакпулӣ мегиранд, ки ҳаҷми умумии онҳо 1 трлн. долларро ташкил медиҳад.

Маъмурияти ҳукумати Б. Клинтон дар солҳои 90-уми асри гузашта дар соҳаи сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ ба чунин дастовардҳои назаррас ноил шуд:

- интихоби дурусти самтҳои асосии сиёсати иқтисодӣ имкон дод, ки тичорати озод дастгирӣ ёбад ва қасри буҷаи давлатӣ аз байн бурда шавад;
- ба соҳаи илм диққати махсус зоҳир намуд, ҳаҷми маблағгузориҳои соҳаҳои гуногуни илм солона то ба 85 млрд. доллар расид. Ин чораҳо ба он оварданд, ки ИМА дар инкишофи барномаҳои илмӣ-тадқиқотӣ, технологияҳои иттилоотӣ ва биологӣ пешсаф гарданд.
- барои инкишоф ва паҳн намудани шабакаи Интернет- ҳамчун асоси таъмини болоравии иқтисодӣ мусоидат намуд. Ҳукумат барои ширкатҳои ба тичорати асбобҳои электронӣ машғулбуда имтиёзҳои васеъ дод. Бо ташаббуси ҳукумат ҳамаи мактабҳо, китобхонаҳо ва мактабҳои олии кишвар ба шабакаи Интернет пайваست карда шуданд;
- ислоҳоти сохтори маълумоти олии кишварро ба амал баровард, дар натиҷа бештар аз 60% хатмкунандагони мактабҳо ба муассисаҳои олии дохил гардиданд.

Албатта, ин нишондиҳандаҳои назарраси ИМА натиҷаи фаъолияти ҳукумат бошанд ҳам, аз тарафи дигар шароитҳои мусоиди дохилӣ ва хориҷӣ, дастовардҳои технологияи муосир, тамоилҳои ҷаҳонишавӣ ва гузаштан ба «ҷомеаи иттилоотӣ» ба ин мусоидат намуданд.

Интихоботи президенти соли 2000 яке аз саҳифаҳои мочароангези таърихи навини ИМА гардид. Номзади Ҳизби

демократ А.Гор барномаи идома додани сиёсати ҳукумати пешинро пешниҳод намуд.

Ҳарифи анъанавии демократҳо – Ҳизби чумхуриҳо номзадии губернатори иёлати Техас Ҷорҷ Буши хурдро ба вазифаи президентӣ пешниҳод намуд. Ҷ.Буш (писар) фаёлияти маъмурияти Клинтон – Горро ба зери танкид гирифта, ба америкоӣҳо ваъда дод, ки кишварро боз ҳам сарватманд ва бонуфуз месозад.

Дар интихобот Ҷ.Буш (писар) бо бартарии начандон калон бар ҳарифи худ ғолиб омада, 43-умин Президенти ИМА гардид.

Маъмурияти Ҷ.Буш бо мақсади беҳтар намудани фаёлияти мақомоти таъминоти иҷтимоии кишвар иқдоми муҳимро ба амал баровард. Мохияти ин чорабиниҳо аз он иборат буд, ки дар кори ташкил намудани ҳимояи иҷтимоии аҳоли созмонҳои мазҳабӣ ва хайрия васеъ ҷалб карда мешуданд. Аксари табақаҳои миёнаҳои кишвар ташаббуси маъмурияти Ҷ.Бушро дастгирӣ намуданд.

Дар баробари ин Ҳукумат ҳаҷми пардохти андозро барои сармоядорони бузург кам намуда, барои дастгирии соҳибқории хусусӣ чораҳо андешид. Ҳукумат ба муқобили иттифоқҳои касабае, ки бемаврид талаби баланд бардоштани музди корро ба миён мегузоштанд, мубориза оғоз намуд. Тирамоҳи соли 2003 Президент Ҷ.Буш бо фармони худ гузаронидани корпартоии коргарони бандарҳои соҳили ғарбии кишварро манъ намуд.

Ҳодисаҳои 11 сентябри соли 2001 барои маъмурияти Ҷ.Буш санҷиши ҷиддӣ гардиданд. Амалиёти террористӣ аҳолии ИМА-ро муттаҳид сохтанд, чораҳои маъмурияти кишвар бо мақсади пурзӯр намудани мубориза ба муқобили терроризм дар дохил ва хориҷи ИМА дастгирии ҳамаҷониба пайдо намуданд.

Баъд аз ҳодисаҳои 11 сентябр дар ҳаёти иқтисодии ИМА якҷанд мочароҳои молиявӣ сар заданд. Маълум гардид, ки бузургтарин ширкатҳои саноатӣ ба монанди ширкати барқи «Энрон» солҳои дароз ҳисоботҳои бардурӯғ таҳия намуда, аз пардохти андоз саркашӣ менамуданд. Роҳбарияти ширкати «Уорлдком» низ зарарҳои бисёрмилиардаи худро аз давлат ва соҳибони сахмияҳои ширкат пинҳон медоштанд. Хамаи ин аз он шаҳодат меод, ки тамоилҳои бӯхронӣ дар ҳаёти иқтисодии ИМА вусъат гирифта истодаанд.

Вазифаи дигари маъмурияти Ч. Буш (писар) мустаҳкам намудани амнияти миллии кишвар буд. Ҳодисаҳои 11 сентябр собит сохтанд, ки ҳатто пуриқтидортарин кишвар дар шароити таҳдиди амалиёти террористӣ наметавонад дар танҳой амнияти худро таъмин намояд.

Конгресси ИМА дар бораи барпо намудани Раёсати амнияти дохилӣ (РАД) қарор қабул намуд. Мақомоти нав маркази ҳамоҳангсози фаъолияти тамоми ташкилотҳои қудратӣ дар мубориза ба муқобили терроризм ва ҷинояткориҳои мутташакилона гардидааст.

Бо мақсади мустаҳкам намудани амнияти миллии Конгресси ИМА барои соли 2003 маблағи 393 млрд. долларро ба мақсадҳои ҳарбӣ ҷудо намуд, ки минбаъд ҳамасола афзоиш меёбад. Як қисми бузурги ин маблағ барои ба вучуд овардани навъҳои наватарин ва замонавии аслиҳа ва барпо кардани Шабакҳои миллии мудофияи зидди мушакӣ ҷудо гардидааст. Барномаҳои ҳарбии солҳои охир имконият медиҳанд, ки ИМА ба давлати пуриқтидори ҳарбӣ табдил ёбад.

Баъд аз гузаронидани амалиёти зиддитеррористӣ дар Афғонистон ИМА тамоми ҷидду ҷаҳди худро барои мубориза ба муқобили Ироқ ва роҳбари он-Саддом Ҳусейн равона намуд. Ҳукумати С. Ҳусейн ба расонидани кӯмаки молиявӣ ба ташкилотҳои террористӣ ва ба вучуд овардани силоҳи ҳастай айбдор қарда шуд. Дар давоми соли 2002 ИМА барои ҷанг ба муқобили Ироқ фаъолона тайёри дид.

Бештари давлатҳои ҷаҳон, аз ҷумла Франция, Олмон, Россия ва Хитой ба муқобили сар кардани амалиётҳои низомӣ дар Ироқ эътироз намуданд. Вале ин ҳол пеши роҳи ҷангро гирифта натавонист.

Моҳи феврал-марти соли 2003 қувваҳои мусаллаҳаи ИМА ва Британияи Кабир баъд аз гузаронидани амалиёти ҳарбӣ дар як муддати кӯтоҳ муқобилияти нерӯҳои мусаллаҳи Ироқро шикаст дода, ин кишварро забт намуданд.

**– Ҳа, ин яроқи қатли омм нест...
Ҳоло, ки дер нашудааст инҳоро
бомбардон кардан лозим!**

Саддом Ҳусейн баъд аз пинҳон шудан дар яке аз паноҳгоҳхояш ба зудӣ дастгир гардида, ба маҳкама кашида шуд. Дар Ироқ идораи муваққати Амрико барқарор карда шуд. Дар давоми солҳои 2004-2005 дар шароити хузури қувваҳои мусаллаҳи ИМА дар Ироқ интиҳоботи президентӣ ва парламентӣ гузаронида шуд. Ба ин нигоҳ накарда дар Ироқ сулҳу осоиш барқарор нагардид. Ҷанг идома дорад.

Дар ибтидои қарни XXI ИМА ба душворихоии ҷиддии иқтисодӣ рӯ ба рӯ гардида буд. Вале ин маънои заиф будани кишварро надиҳад. Иёлоти Муттаҳидаи Амрико ҳанӯз ҳам қувваи пешбарандаи тамоми иқтисодиёти ҷаҳон ба шумор меравад.

Дар бораи нақши ИМА дар иқтисодиёти ҷаҳонӣ

«ИМА мақоми хоси пешсафро дар иқтисоди ҷаҳони муосир ишғол менамояд. Иқтисодиёти он аз рӯи миқдори аз ҳамаи дигар кишварҳо, ҳатто аз кишварҳои калон хеле бузургтар мебошад. Дарачаи тараққиёти қувваҳои истеҳсолкунанда, сохтори иқтисодиёти Америка, имкониятҳои илмӣ ва техникии он, дарачаи рақобатнокӣ он ба тамоми соҳаҳои алоқаҳои иқтисодии ҷаҳонӣ таъсири ҷиддӣ мерасонанд. Илова аз ин тарзи тараққи додани иқтисодиёти Амрико барои тамоми кишварҳои тараққиёфта ва бо тағйиротҳои ҷиддӣ барои кишварҳои нави саноатӣ намунаи ибрат гардида буд. Имрӯз инкишофи иқтисодии ИМА самтҳои асосии пешрабии тамоми ҷаҳонро муайян месозад».

Аз китоби Мировая экономика. Экономика зарубежных стран. М., «Флинта» 2000. С.214.

Аз рӯи матн муайян намоед, ки кадом бахшҳои иқтисодӣ самтҳои тараққиёти ИМА-ро муайян месозанд.

- ?** 1. Ҷумҳурии президентӣ бо кадом хусусиятҳои сиёсии худ фарқ мекунад?
2. Ҷаро маъмурияти Ч.Буш (падар) натавонист, оқибатҳои ҳукмронии Рейганро бартараф созад?
3. Самтҳои асосии сиёсати дохилии ҳукумати Б.Клинтон кадомҳоянд?
4. Ҳодисаҳои 11-уми сентябри соли 2001 ба ИМА чӣ гуна таъсир расониданд?

§ 6. РАВАНДИ УСТУВОР ГАРДИДАНИ ИТТИҲОДИ АВРУПО

1. *Чаро мамлакатҳои Аврупо дар раванди ҳамгироӣ ба муваффақиятҳои намоён ноил шуданд?*
2. *Мақсадҳои асосии ҳамгирии Иттиҳоди Аврупо (ИА) дар чист?*
3. *Оё имкониятҳои боз ҳам густариш ёфтани ҳамгирии мамлакатҳои Аврупо мавҷуд аст?*

Шумо дар синфи 10 бо марҳилаҳои аввалини ҳамгирии мамлакатҳои Аврупо шинос шуда будед. Аз нимаи дуими солҳои 70-уми асри XX раванди ҳамгирии мамлакатҳои Аврупо боз ҳам вусъат ёфта, мазмуни нав гирифт.

Аз ҳамин давра сар карда ҳамкориҳои ин мамлакатҳо самтҳои нав ба навро фаро мегирифт. Соли 1975 мамлакатҳои аъзои Иттиҳод ба таҳияи тadbирҳои якҷоя доир ба мубориза бар зидди ҷинояткорӣ ва ҳуқуқвайронкунӣ оғоз намуданд. Мубоҳисозии қонунгузориҳои мамлакатҳои аъзои ИА аз он далолат мекунад, ки низомии ягонаи аврупоии меъёрҳои ҳуқуқӣ ташкил ёфтааст. Чунин амал ба хоҳири ба танзим даровардани муносибатҳои сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоии тамоми давлатҳои аъзо нигаронида шудааст.

Давлатҳои аъзои Иттиҳоди иқтисодии Аврупо соли 1979 дар бораи мӯътадилсозии низомии пули аврупоӣ аҳднома бастанд. Дар муддати кӯтоҳ ин мамлакатҳо ба қабули пули ягона – евро ноил гаштанд.

Аз 1 январи соли 2002 евро дар аксарияти мамлакатҳои Иттиҳод ба ҷои пули миллиашон мавриди истифода қарор гирифт.

Дар шаҳрчаи Шенген моҳи июни соли 1985 дар байни ҳафт мамлакат: Белгия, Нидерландия, Люксембург, Фаронса, Олмон, Испания ва Португалия дар бораи бекор кардани назорати сарҳадӣ аҳднома ба имзо расид.

Ин аҳднома аз ибтидои соли 1990 дар амал тadbик гардид. Мамлакатҳои аъзои ИА дар сарҳадҳои дохилиашон назорати гумрукӣ ва шиносномаро барҳам доданд. Шаҳрвандони давлатҳои ИА акнун метавонанд, бе раводиди махсус, бе маҳдудияти вақт дар кадом мамлакати Иттиҳод, ки хоҳанд кор ва зиндагӣ кунанд.

Баъди солҳои 70-ум ба ҳайати ИА якчанд мамлакатҳои дигар ворид гаштанд: соли 1981 Юнон, соли 1986 Испанияю Португалия, соли 1995 Австрия, Финландия ва Шветсия.

Махсусан соли 2004 дар роҳи васеъшавии ИА воқеаи муҳим рух дод, яқбора даҳ мамлакат: Чехия, Эстония, Кипр, Латвия, Литва, Венгрия, Малта, Полша, Словения ва Словакия аъзои ИА гаштанд.

Аҳднома дар бораи Иттиҳоди Аврупо ҳанӯз 7 феввали соли 1992 дар Маастрихт (Нидерландия) ба имзо расид ва аз 1 ноябри соли 1993 эътибор пайдо намуд.

Иттиҳоди Аврупо – иттифоқи ихтиёрии мамлакатҳои аврупоист, ки дар асоси ҳамкорӣ баҳри пойдоии сулҳ ва инкишофу равнақи ҳамаи давлатҳои аъзо нигаронида шудааст. ИА ба ҷои давлатҳои мавҷуда, давлати нав ба ҳисоб намеравад. Иттиҳоди Аврупо пойтахти расмӣ надорад, вале қисми зиёди сохторҳои идоракунии он дар Брюссел (Белгия) ҷойгиранд.

Мақсадҳои асосии ИА чунинанд:

- ҷорӣ намудани шахрвандии аврупоӣ;
- таъмини озодӣ, бехатарӣ ва қонуният;
- мусоидат ба пешрафти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ;
- мустаҳкам намудани мавқеи Аврупо дар сатҳи байналмилалӣ.

Имрӯз ба ҳайати ИА 25 мамлакат: Австрия, Белгия, Британияи Кабир, Венгрия, Дания, Германия, Юнон, Ирландия, Испания, Италия, Кипр, Латвия, Литва, Люксембург, Малта, Нидерландия, Полша, Португалия, Словакия, Словения, Финландия, Франция, Чехия, Шветсия, Эстония дохил мешавад.

Парчами Иттиҳоди Аврупо

Дар парчам кадом рамзҳо ифода ёфтааст?

Мақсадҳои умумии сиёсати хоричӣ ва сиёсати бехатарии ИА ба ҳимояи арзишҳои умумӣ, манфиатҳои соҳибихтиёрии ИА, мустаҳкам намудани бехатарии Иттиҳод ва мамлакатҳои ба он аъзо равона гаштааст. Сулҳ ва бехатарии байналмилалӣ, мусоидат ва инкишофи ҳамкорихоӣ байналмилалӣ, демократия,

Назари карикатурист ба ҳамгирии ИА

Карикатураҳоро муқоиса кунед.

1. *Кадам хусусиятҳои ҳамгирии европоӣ дар он инъикос ёфтааст?*
2. *Ба назари шумо инҳо ба кадом марҳилаҳо рост омада метавонанд?*

риояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон низ аз мақсадҳои муҳимтарини ИА мебошанд.

Мамлакатҳои аъзои ИА бояд ба ҳамдигар ва Шӯро доир ба тамоми масоиле, ки манфиатҳои умумӣ дар сиёсати хориҷӣ ва бехатарӣ дахл доранд, иттилооти зарурӣ пешкаш намоянд. Онҳо дар конфронсҳои байналмилалӣ фаъолияти худро ҳамоханг месозанд.

Тамоми давлатҳои аъзо ӯҳдадоранд, ки ошкоро ва фаъолона сиёсати беруна ва бехатарии ИА-ро дастгирӣ намуда, аз ҳама гуна амалиёте, ки хилофи манфиатҳои Иттиҳод мебошанд, худдорӣ намоянд.

Иқтибос аз Шартнома дар бораи Иттиҳоди Аврупо

7-уми феврели соли 1992

Моддаи 2

Иттиҳод мақсадҳои худ мешуморад:

- ба пешрафти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ, таъмини сатҳи баланди шуғли аҳоли мусоидат намояд, ба инкишофи мувозин ва устувор, хусусан бо роҳи ташкили ҳудуди бидуни сарҳади дохилӣ, мустақкам намудани ҳамгирии иқтисодию иҷтимоӣ ва бо роҳи

ташкили иттиҳоди иктисодию асьорӣ, ки дар ниҳояти қор мувофиқи нишондодҳои Шартномаи мазкур пули яғонаро дар бар мегирад, комёб гардад;

- дар арсаи байналмилалӣ воҳиди мустақил будани худро тасдиқ намояд, хусусан ба василаи амалисозии сиёсати умумии хоричӣ ва сиёсати амниятӣ, бо дарназардошти ташаққули сиёсати умумии мудофиа, ки он эҳтимолан мувофиқи нишондодҳои моддаи 17 ба дифои умумӣ мерасонад, пешбинӣ менамояд.

- бо роҳи қорӣ намудани шахрвандии Иттиҳод (9) пурзӯр намудани ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои шахрвандони мамлакатҳои аъзо.

- ҳифз ва инкишофи Иттиҳод ба сифати ҳудуди озодӣ, амният ва адолат, ки дар дохили он ҳаракати озодонаи одамон бо алоқамандии татбиқи чораҳои зарурӣ дар бобати назорати сарҳадҳои беруна, додани паноҳгоҳ, муҳочират, инчунин пешгирии ҷиноятқорӣ ва мубориза бо ин зуҳурот таъмин мегардад...

Ба назари шумо ин тадбирҳо метавонанд, дар байни Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил низ қорӣ карда шаванд?

Ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта зарурати тағйироти усули идоракунии ИА ва сохторҳои мақомоти роҳбарикунандаи он ба миён омад.

Дар мулоқоти роҳбарони кишварҳои узви Иттиҳод моҳи декабри соли 2001 баргузор гардида, дар бораи таҳияи конститутсияи умумиаврупоӣ қарор қабул гардид. Гурӯҳи қорӣ дар муддати се сол лоиҳаи онро омода намуд ва моҳи июни соли 2004 дар маҷлиси махсус матни ниҳоеи лоиҳаи Конститутсияи ИА қабул карда шуд.

Конфронси намояндагони ҳукуматҳои давлатҳои аъзои ИА 28-уми октябри соли 2004 шартнома қабул намуд, ки мувофиқи он Конститутсияи Аврупо тасдиқ карда шуд ва сарварони ҳамаи давлатҳои аъзо дар Рим ба Конститутсияи нави аврупоӣ имзо гузоштанд.

Барои эътибори ҳуқуқӣ пайдо намудани конститутсия бояд тамоми мамлакатҳои аъзои ИА онро ратификатсия намоянд. Агар ягон мамлақати аъзо Конститутсияро ратификатсия накунад, он мавриди амал қарор намегирад. Ин ҳолат маънои аз байн рафтани ИА-ро надорад, зеро аҳдномаҳои қаблан имзошудаи мамлакатҳои аъзо амал хоҳанд кард.

Мувофиқи Конститутутсия ба сохтор ва вазифаҳои ИА баъзе тағйирот ворид мегардад:

— Дар Шӯрои ИА мансаби президент дар назар дошта шудааст. Президентро Шӯро ба мӯҳлати дуввуним сол таъин мекунад. Ҳоло сарвари Шӯро хар ним сол намояндаи яке аз мамлакатҳои аъзо иҷро менамояд.

- Мансаби вазири корҳои хориҷӣ дар назар дошта шудааст, ки бояд сиёсати хориҷии ягонаи аврупоиро пеш барад.
- Салоҳияти Парлумони Аврупо васеъ карда шудааст. Он на фақат бучаро тасдиқ менамояд, балки ҳалли масъалаҳои ҳолати озодихоии шахрвандӣ, назорати наздисарҳадӣ ва муҳоҷират, ҳамкориҳои сохторҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҳамаи мамлакатҳои узви ИА низ ба ўҳдаи парламент гузошта мешавад.

Мамлакатҳои аъзои ИА шаклҳои гуногуни ратификатсия – овоздиҳӣ дар парламент ва раъйдихии умумихалқиро истифода мекунанд.

Комиссияи аврупоӣ мақоми олии ҳокимияти иҷроияи ИА ба ҳисоб меравад. Ба ҳайати ин комиссия намояндагони ҳамаи давлатҳои аъзо шомиланд.

Вазифаи Комиссияи аврупоӣ ҳамроҳанг сохтани қори мақомоти ҳокимияти иҷроияи ҳамаи мамлакатҳои ИА мебошад. Таҳияи пешниҳод барои фаъолияти Парлумони Аврупо, ташаббуси қонунгузорӣ ба мақсади мувофиқ сохтани қонунгузориҳои миллии мамлакатҳои аъзо ба меъёрҳои умумиаврупоӣ ва риояи ин меъёрҳо аз ҷониби ҳамаи давлатҳо, ҳамчунин риояи ҳуқуқ ва озодихоии

Гирдиҳамоӣ бар зидди қабули конститутсияи ИА дар Париж. Майи 2005

Барои чӣ фаронсавиҳо зидди қабули конститутсияи ИА баромаданд?

шаҳс ба ӯҳдаи Комиссия гузошта шудааст. Комиссияи аврупой инчунин бо мақсади таҳияи сиёсати ягонаи иқтисодӣ, ҳарбӣ, хориҷӣ ва фарҳангӣ бо тамоми ҳукуматҳои миллии мамлакатҳои аъзо машварати мунтазам дорад.

Чадвали марҳилаҳои ҳамгирии ИА-ро тартиб диҳед.

Санаи чорабиниҳо, (аҳдномаҳо)	мамлакатҳои иштирокдошта	моҳият ва натиҷаҳои марҳилаи нав

1. Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI ба ҳайати Иттиҳоди Аврупо кадом мамлакатҳои нав дохил шуданд?
2. Бо кадом сабаб мамлакатҳои аъзои ИА қонунгузорию ҳудро бо ҳамдигар мувофиқ месозанд?
3. Охири солҳои 90-уми асри XX ва ибтидои асри XXI дар ИА чӣ гуна тағйирот ба амал омаданд?
4. Ҳамкориҳои Тоҷикистон бо ИА кадом соҳаҳоро дар мегирад?

§ 7. БРИТАНИЯИ КАБИР: СИЁСАТИ МУҲОФИЗАКОРОНИ НАВ

1. *Вазъияти дохилии Британияи Кабир дар солҳои 70-уми асри XX чӣ гуна буд?*
2. *Моҳияти сиёсати «тэтчеризм» аз чӣ иборат аст?*
3. *Сиёсати муҳофизакорони нав барои Британияи Кабир чӣ натиҷа дод?*

Вазъияти дохилии Британияи Кабир дар ин давра. Дар ибтидои солҳои 70-уми асри гузашта Британияи Кабир ба монанди дигар давлатҳои сармоядорӣ Ғарб марҳилаи инкишоф ва шукуфоиро аз сар мегузаронид. Ба назар мерасид, ки бинобар саҳми ғаёлол гирифтани давлат дар ҳаёти иқтисодии кишвар «чамъияти некӯаҳвол» ба вуҷуд оварда шуд.

Дар миёнаҳои солҳои 70-ум ҷаҳони Ғарбро бӯҳрони шадиди иқтисодӣ фаро гирифт, ки ба Британияи Кабир ва махсусан, ба саноати истеҳсоли нерӯи барқ ва ашёи хом таъсири саҳт расонид. Нархи маҳсулотҳои асосӣ - хӯрокворӣ, либос ва молҳои саноатӣ ду баробар баланд гардид. Соли 1975 дараҷаи истеҳсолот нисбат ба соли гузашта 10% поён омад. Дар ибтидои соли 1976 дар кишвар сафи бекорон бештар аз 1,5 млн. нафар зиёд гардид.

Ҳанӯз аз охириҳои солҳои 60-ум ҳаракати «нави чап» ба асос ва пояҳои анъанавии ҷамъияти Ғарб: ахлоқ, арзишҳои оилавӣ ва мазҳабӣ таъсири бад расонида буд. Як қатор сиёсатмадорони қаноти рост сабаби авҷ гирифтани нашъамандӣ ва ҷинояткорӣ, барҳам хӯрдани оилаҳоро дар ҳуқумронии ғояҳои озодии умум мегиданд. Дар дохили ҷамъияти Британияи Кабир зарурияти тартиб додани назари нав ба оянда пухта мерасид. Таълимоти муҳофизакорони нав мисоли чунин ғояҳо буд.

Мувофиқи ақидаи муҳофизакорони нав ба ҷамъияти сармоядорӣ зарур буд, дар қадами аввал таҳкурсии анъанавии худ - оила ва ахлоқи ба арзишҳои мазҳаби насронӣ асосёфтаре мустаҳкам созад. Муҳофизакорони нав тарафдори барпо кардани ҷомеаи гуногунамдеша буданд, ки он бояд рушди ошкорбаёнӣ ва васеъ гаштани ҳуқуқҳои инсонро таъмин менамуд.

Моҳияти таълимоти муҳофизакорони нав дар соҳаи иқтисодӣ, ҳаёти иҷтимоӣ ва вазифаҳои давлат аз ин иборат буд:

ба вучуд овардани дараҷаи баланди некӯаҳволӣ барои ҳама ғайриимкон аст; ҳама гуна ҷамъияти инсонӣ мисли худи одам аз камбудихо ҳолӣ нест; галабаи фақр ва бенавой мисли галаба аз болои марг ғайриимкон аст; давлат набояд қувва ва имкониятҳои худро барои кори татбиқнашаванда сарф наояд; вазифаи давлат дар соҳаи иқтисодиёт аз фароҳам овардани шароити мусоид барои рақобати озод иборат аст; дар қадами аввал давлат бояд тартиботи ҷамъиятиро таъмин намуда, ба муқобили ҷинояткорӣ мубориза барад ва ғайра.

Дар нимаи дуюми солҳои 70-ум таълимоти муҳофизакорони нав дар байни аҳолии давлатҳои Ғарб дастгирӣ пайдо намуд. Дар як қатор давлатҳо, аз ҷумла, Британияи Кабир муҳофизакорон ба сари ҳокимият омаданд.

Тэтчеризм – роҳи Британияи Кабир ба сӯи шукуфӣ. Дар давраи маъракаи пешазинтихоботии соли 1979 Ҳизби муҳофизакор, ки ба сарвари он Маргарет Тэтчер омада буд, вазифаи аввалини худро мубориза ба муқобили инфлятсия (беқурбшавии пул) ва баровардани Британияи Кабир аз бӯҳрони тӯлонӣ медонист. Дар интихоботи парламенти моҳи майи соли 1979 бештари аҳолии

кишвар ба тарафдории Ҳизби муҳофизакор овоз доданд. Дар натиҷа Маргарет Тэтчер ба сифати сарвазир ҳукумати Британияи Кабирро ташкил дод.

Моҳияти сиёсати нави иқтисодии Ҳизби муҳофизаткорро сиёсати монетарӣ - мубориза ба муқобили инфлятсия ва кам кардани хароҷоти ғайри-истеҳсолӣ ташкил меод. Бо мақсади беҳтар кардани вазъияти иқтисодии мамлакат, ҳукумати М.Тэтчер як қатор соҳаҳои саноат – истеҳсоли нафт, ҳавопаймӣ ва кайҳон, киштисозӣ ва ғайраро ба ихтиёри ширкатҳои хусусӣ дод. Хароҷотҳои давлат барои мао-

Намоиши эътирозии коргарони Британияи Кабир

Аз рӯи матни шиорҳо талаботҳои коргаронро муайян намоед.

риф, тандурустӣ, сохтмони манзил кам гардида, сафи хизмачиёни давлатӣ ихтисор карда шуд.

Сиёсати иқтисодию иҷтимоии ҳукумати М.Тэтчер бо номи «тэтчеризм» машҳур гардид. Ҳукумат корхонаҳои зарароварро дастгирӣ намекард, баръакс, ба корхонаҳое, ки худашон кӯшиши баромадан аз бӯхронро мекарданд, кӯмак менамуд. Яке аз роҳҳои сарфакории иқтисодӣ – фурӯши корхонаҳои давлатӣ ва ба аҳоли додани хонаҳои дар ихтиёри ҳукуматҳои маҳаллӣ буда гардид.

Натиҷаи солҳои аввали гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ташвишвар ба назар мерасид. Сафи бекорон боз ҳам зиёд гардида, дар охири соли 1981 миқдори онҳо аз 3 млн. нафар боло рафт. Расонидани кӯмакпӯлӣ ба табақаҳои поёнии ҷамъият маҳдуд карда шуд. Аз тарафи дигар аввалин натиҷаҳои ислоҳот – бекурбшавии пул ва афзоиши нархҳо боздошта шуд. Ба иқтисодиёти Британияи Кабир сармоягузориҳо дохил гардида, афзоиши истехсоли саноат оғоз гардид.

Соли 1982, як сол қабл аз интихоботи навбатии парламент, байни Британияи Кабир ва Аргентина барои ҷазираҳои Фолкленд, ки дар қисмати ҷанубии Америкаи Лотинӣ воқеъ буданд, мочарои ҳарбӣ сар зад. Ҷанги кӯтоҳмуддат ба ғоидаи Британияи Кабир анҷом ёфт. Дар рафти он сарвари кишвар Маргарет Тэтчер иродаи қатъӣ, матонат ва шучоат нишон дода, аз манфиатҳои кишвар ҳимоят намуд ва дар байни мардум обрӯ ва эътибори калон пайдо кард.

Солҳои 1983 ва 1987 дар ду навбати интихоботи парламент Ҳизби муҳофизакор ғалаба ба даст даровард. Дар ғалабаи ин ҳизб хизматҳои ҳукумати М.Тэтчер дар қисми таъмини тараққиёти мунтазам ва ба даст овардани натиҷаҳои ислоҳоти иқтисодӣ нақши халқунанда доштанд.

Дар тӯли солҳои 80-ум ҳукумати муҳофизакорон боз ҳам устувортар сиёсати худро амалӣ намуд. Қонҳои англишти зараровар баста шуданд. Агарчи ин амал норозигии коргаронро зиёд намуда, моҳи март соли 1984 ба корпартоии умумӣ оварда расонида бошад ҳам, муқобилияти коргарон мавқеи қатъии ҳукуматро тағйир надод.

Дар давоми солҳои ҳукмронии М.Тэтчер Британияи Кабир аз давраи бӯхрон баромада, ба сӯи тараққиёт ва шукуфой ҷаҳиши бузург намуд.

Натиҷаҳои тараққиёти иқтисодӣ ва иҷтимоии Британияи Кабир. Муваффақиятҳои ҳукумати Маргарет Тэтчер дар ҳаёти дохилӣ ва хориҷӣ барои шахрвандон исбот менамуд, ки кишвари онҳо ҳоло ҳам давлати бузург аст.

Аз чор як қисми аҳолии мамлакат сахмияҳои ширкатҳои гуногунро соҳиб гашта вазъияти иқтисодии худро мустақкам намуданд. Маблагҳои калони ба буҷаи давлат дохил гардида имкон доданд, ки кӯмакпулӣ ба бекорон ва табақаҳои поёнии ҷамъият, харочот барои соҳаҳои маориф, тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоӣ зиёд карда шаванд. Аз се ду ҳиссаи оилаҳои кишвар дар хонаҳои хусусии худ зиндагӣ мекарданд. Шаҳрвандони британиягӣ сарватҳои худро дар иқтисодиёти Британияи Кабир ва давлатҳои хориҷӣ, аз ҷумла, Иёлоти Муттаҳидаи Амрико маблағгузорӣ мекарданд.

Ақидаи таърихшиноси Шӯравӣ дар бораи фаъолияти сиёсии Маргарет Тэтчер

Табиист, ки тарафдорон ва муҳолифони Тэтчер ба натиҷаҳои давраи 9-солаи дар сари ҳокимият буданаш ва моҳияти «тетчеризм» ҳар гуна баҳо медиханд. Аввалиҳо муваффақиятҳои ҳукумати ӯро дар мубориза ба муқобили беқурбшавии пул, «лаҷом задани» иттифоқҳои касаба, баланд бардоштани қобилияти рақобатии молҳои англисӣ, «солим сохтани» иқтисодиёти кишвар ва азнавсозии сохтори саноат, баланд гардидани сатҳи талаботи мардум, баланд гардидани обрӯ ва эътибори кишвар дар арсаи байналмилалӣ таъкид мекарданд. Дуввумиҳо ӯро барои вусъат ёфтани тазодҳои иҷтимоӣ, афзоиши бемислу монанди бекорӣ, тақсим намудани кишвар ба «Чануби сарватманд» ва «Шимоли қашшоқ», «ғайрииндустрикунонӣ», поймол кардани ҳуқуқи иттифоқҳои касаба... танқид менамуданд. Ҳатто бештар ҳаммаслакони ҳизбияш эътироф менамоянд, ки муваффақиятҳои солҳои ҳокимияташ бо қурбониҳо ва маҳрумиятҳои зиёд ба даст омаданд... ва дар навбати худ, вақт ва ҷидду ҷаҳди зиёд барои ҳалли онҳо лозим мешавад.

Аз мақолаи Перегудов С.П. Маргарет Тэтчер //«Вопросы истории». 1988. №10. С.69-70.

1. Оё баҳои додашуда ҳолисона аст?
2. Ба фикри Шумо «тарафдорон» ва ё «муҳолифдон» зиёд буданд? Оё онҳо ба сиёсати ҳукумати Тэтчер таъсир расонидани метавонистанд?

Дар баробари роҳбарии оқилонаи Ҳизби муҳофизакор, сабаби дигари муваффақиятҳо, дигаргуниҳои воқеии дар сохтори иҷтимоии аҳоли ба амал омада гардиданд. Ҳиссаи синфи коргар дар таркиби аҳоли кам гашта, сафи хизматчиён зиёд гардид. Ҳанӯз дар ибтидои солҳои 80-ум 36% аҳоли дар саноат ва соҳтмон, 37% дар

Ошӯби чавонон дар Лондон

Чаро чавонон бештар дар ошӯбҳо ширкат менамоянд?

соҳаҳои гайриистехсолӣ, 17% дар тичорат ва таъминот машғули кор буданд. Ҳоло дар Британияи Кабир кормандони ба меҳнати фикри машғулбуда нисбат ба кормандони бо меҳнати ҷисмонӣ машғулбуда зиёд ҳастанд. Британиягироро одатан миллати хизматчиёни бонкҳо ва савдогарон низ меноманд.

Дар ин дастовардҳои бузурги Британияи Кабир саҳми сарвазирани он, роҳбари Ҳизби муҳофизаткор Маргарет Тэтчер – шахсияти дорои иродаи қавӣ ва қобилияти фавқуллода хеле калон буд. Ӯро ҳам тарафдорон ва ҳам рақибонаш барои ин ҳислатҳои «хонуми оҳанин» номиданд.

Дар ибтидои солҳои 90-ум барои ҳизби ҳукмрон - Ҳизби муҳофизакор давраи нугувор ва мушкилиҳо оғоз гардид. Ҳарчи бештар мардум талаби расонидани кӯмакҳои моддӣ ба табақаҳои поёнии ҷамъият ва ба инобат гирифтани ҳуқуқи иттифокҳои касабаро дар ҳалли масъалаҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ ба миён мегузошанд.

Сиёсати берунии ҳукумати М. Тэтчер, ки дар ҳалли масъалаҳои гуногуни байналмилалӣ аз мавқеи ИМА пурра пуштибонӣ мекард, дар байни аҳоли яқдилона дастгирӣ наменшуд. Бисёриҳо ақида доштанд, ки ҳалли масъалаҳои сиёсати хориҷӣ аз нуқтаи назари «яқдили атлантикӣ» ба Британияи Кабир, барои ба амал баровардани сиёсати мустақилона имконият намендиҳад.

Масъалаи Олстер ханӯз ҳам мисли захми бедаво дар ҷисми Британияи Кабир буд. Сиёсати яктарафаи ҳукумати М.Тэтчер бо мақсади дастгирии аҳолии протестантии Ирландияи Шимолӣ натиҷаи дилхоҳ надод. Амалҳои террористии Артиши ҷумхурихоҳони Ирландия (АҶИ) дар шаҳрҳои гуногун нишон медоданд, ки ҳукумати М.Тэтчер аз ӯҳдаи ҳалли низои Ирландияи Шимолӣ баромада наметавонад.

Аз соли 1990 сар карда вазъияти дохилии Британияи Кабир шиддат ёфт. Донишҷӯён ва ҷавонони бекор, ки дар зерӣ таъсири «ғояҳои чап» монда буданд ба муқобили сиёсати ҳукумат ғаълона баромад мекарданд. Ин табақаҳои ҷамъият аз ислоҳот ҷизе нагирифта буданд. Дар кӯчаҳои Лондон ва шаҳрҳои дигар баромадҳо ба задухӯрд бо политсия табдил ёфтанд. Ин баромадҳо сабаб гардиданд, ки дар байни аҳолии Британияи Кабир талаби истеъфои ҳукумати Тэтчер ҳамовазӣ пайдо кунад. Дар ҷунин шароити бӯҳронӣ ҳисси масъулият, матонат ва шучоати М.Тэтчер имконият дод, ки аз «домани ҳокимият» нашошта, аз вазифаи сарвазирӣ ихтиёрон ба истеъфо равад.

Дар бораи вазъияти иқтисодии Британияи Кабир дар охири қарни XX

Дар шароити имрӯза Британияи Кабир дар иқтисодии ҷаҳонӣ нақши муҳим дорад. Британия аз рӯи ҳаҷми маҳсулоти ҳолиси миллии дар ҷаҳон дар ҷои нӯҳум ва дар Аврупои Ғарбӣ дар ҷои ҷаҳорум-панҷум меистад. Ба Британияи Кабир 4,2% маҳсулоти ҳолис ва 1% аҳолии ҷаҳон (58 млн. нафар) рост меояд. Аз рӯи истеҳсоли саноатӣ Британияи Кабир дар байни давлатҳои тараққиқардаи ҷаҳон дар ҷои панҷум қарор дорад, ки ин дар маҷмӯи маҳсулоти саноатии давлатҳои пешрафта дар ибтидои солҳои 90-ум 7,2% ташқил дод. Аз рӯи ҳаҷми маблағгузориҳои хоричӣ Британияи Кабир дар ҷаҳон дар ҷои дуввум меистад. Ин давлат дорои бузургтарин флоти баҳрӣ мебошад.

Аз китоби «Мировая экономика. Экономика зарубежных стран». М., «Флинта». 2000. С.280.

1. Ба фикри Шумо кадом давлатҳо аз рӯи ин нишондодҳо аз Британияи Кабир пешсаф мебошанд?
2. Чаро истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ нишондоди асосии тараққиёти иқтисодӣ ба ҳисоб меравад?

Баъд аз истеъфои М.Тэтчер ҳукумати нави Ҳизби муҳофизакор бо сарвари Чон Мейчор ташкил дода шуд. Дар интиҳоботи соли 1997 намояндаи ҳизби лейбористҳо Тони Блэр пирӯз гардид. Ҳукумати Мейчор сиёсати «тэтчеризм»-ро идома дод, ки моҳияти он аз ҷимояи арзишҳои анъанавии ҷамъияти Британия - меҳнат, оила, моликият ва озодиҳои шахсӣ иборат буд.

1. Бӯҳрони иқтисодии миёнаҳои солҳои 70-ум ба Британияи Кабир чӣ гуна таъсир расонида буд?
2. Моҳияти ақидаи муҳофизакорони нав оид ба ояндаи ҷамъияти Британия аз чӣ иборат аст?
3. Самтҳои асосии ислоҳоти ҳукумати М.Тэтчер кадомҳоянд?
4. Дар амалӣ намудани ислоҳоти иқтисодӣ кадом мушкилиҳо мавҷуд буданд?
5. Оё шахрвандони Британияи Кабир аз натиҷаҳои ислоҳоти ҳукумати М.Тэтчер қаноатманд буданд?
6. Барои чӣ М.Тэтчер аз вазифаи сарвазир бо ихтиёри худ истеъфо дод?

§ 8. ОЛМОН: РОҶ БА СӢИ МУТТАҲИДШАВӢ

1. *Моҳияти асосии сиёсати «неоконсерватизми нав» дар чист?*
2. *Сабабҳои объективӣ ва субъективии муттаҳидшавии Олмон кадомҳоянд?*
3. *Проблемаҳои асосии Олмони воҳид кадомҳоянд?*

То соли 1980 рушди иқтисодӣ дар Олмон коҳиш ёфт. Натиҷаи он бӯҳрони иқтисодии солҳои 1981-82 буд. Теъдоди бекорон то ба 2,5 миллион нафар расид, ки ин бесобиқа буд. Бекурбшавии пул сабаби паст шудани қобилияти харидкунии аҳоли гардид. Ин бӯҳрон сабаби шикасти табақаи ҳукмрон шуд. Ҳизби озодаи демократӣ ба Иттиҳоди масеҳию демократӣ ва Иттиҳоди масеҳию иҷтимоӣ ҳамроҳ шуд.

Ҳелмут Шмидт аз дастгирии аксарият дар парламон маҳрум шуда, маҷбур гардид, ки истеъфо диҳад. Роҳбари нави Иттиҳоди масеҳию демократӣ (ИМД) Ҳелмут Кол сарвари ҳукумат гардид. ИМД барои худ хулосаҳои зарурӣ баровард. Ба таври зӯрӣ ҳал намудани проблемаҳои Олмон дучори маҳкумият шуд. Соли 1982 дар ҳизб ҷараёни сиёсӣ бо сарвари Ҳ.Кол пурзӯр гардид. Ин раванд номи «неоконсерватизми нав»-ро гирифт. Моҳияти он аз талаби пурзӯр ва мустаҳкам намудани нақши давлат дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ иборат буд.

Ҳелмут Кол (тав. 1930) – солҳои 1982-1998 сардори ҳукумати ҶФО. Соли 1959 чун ҷавонтарин депутат дар парламенти Рейн ва аз соли 1969 нахуствазири ин ҷо буд. Аз соли 1973 раиси Иттиҳоди масеҳию демократӣ ва аз соли 1976 роҳбари гурӯҳи Иттиҳоди масеҳию демократӣ дар парламенти кишвар буд. Иттиҳоди масеҳию демократӣ ва Иттиҳоди масеҳӣ-сотсиалистӣ, ки ба он Ҳ.Кол роҳбарӣ мекард, дар интихоботи солҳои 1978, 1990 ва 1994 ғалаба ба даст овард.

Дар гузаронидани ислоҳот ҳукумати Ҳ. Кол усулҳои инқилоби неоконсервативиро истифода намуд. Сарфаю сариштаи буҷа, ташкил кардани имтиёзҳо барои иттиҳодияҳо бо усулҳои, ки дар солҳои «мӯъҷизаи иқтисодӣ» истифода бурда мешуд, мувофиқат менамуд. Ин имконият дод, ки пеши роҳи

тезутунд гардидани проблемаҳои иҷтимоӣ ва зиёд шудани сафи бекорон гирифта шуда, имконияти истифодаи қувваи корӣ аз хориҷи мамлакат бештар гардид.

Дар нимаи дуввуми солҳои 70-ум ҳарчанд вазъи иқтисодӣ дар ҶДО беш шуда бошад ҳам, оммаи мардум бештар демократикунони ҷомеаро талаб мекард. Дар саросари кишвар намоишҳо барои ислоҳоти демократӣ сар зад. Фирори оммавӣ аз ҶДО ба сӯи ҶФО оғоз ёфт. Дар тӯли 10 сол

(1970-1980) аҳолии ҶДО то 1 млн. коҳиш ёфт. Роҳбарияти ҶДО дар марз бо ҶФО режими шадид қорӣ кард. Кишвар аз ҷаҳони беруна бо симхорҳо ҷудо карда шуда буд. Фармон содир шуда буд, ки тамоми онҳое, ки аз марзи кишвар қасди баромадан мекунанд, парронда шаванд. 7 октябри соли 1989, ҳангоми таҷлили 40-солагии ҶДО дар кишвар гирдиҳамоиҳои зиддиҳукумати доир гардиданд. Мардум истеъфои Э.Хоннекер, барҳам додани ҳукумронии Ҳизби ягонаи сотсиалистии Олмон ва муттаҳид гардидани ҳарду Олмонро талаб мекарданд. 7-8 октябри соли 1989 дар шаҳрҳои Берлин, Дрезден, Лейпциг ва ғайра дахҳо ҳазор бо шиорҳои гузаронидани тағйироти кулӣ дар кишвар ба намоиш баромаданд. Гирдиҳамоӣ пароканда карда шуда, ҳудуди 3 ҳазор нафар боздошт гардид. Аммо ин қор пешӣ роҳи оммаро гирифта натавонист. 4-уми ноябр дар шаҳри Берлин беш аз 500 ҳазор нафар ба хиёбонҳо баромаданд. 9-уми ноябри соли 1989 «Девори Берлин» аз миён бардошта шуд.

Дар интиҳоботе, ки 18 мартӣ соли 1990 дар асоси бисёрҳизбӣ доир гардид, Иттиҳоди масеҳию демократӣ пируз шуд. Вай 41 фоиз, сотсиал-демократҳо 21 фоиз ва ҳизби ҳокими собиқ 16 фоизи овозхоро соҳиб шуданд. Аз ҳисоби ҳизби масеҳию демократӣ ва сотсиал-демократҳо ҳукумати каолитсионӣ (эйтилофӣ) ташкил ёфт. Ин ҳукумат феврал масъалаи муттаҳид гардидани

**Канслери Ҷумҳурии
Федеративии Олмон
Хелмут Кол**

*Ҷаро Ҳ. Колро «меъморӣ Олмони
ягона» меноманд?*

Шикастани Девори Берлин

Девори Берлин чӣ рамзро ифода мекард?

Олмонро пешниҳод кард. Миёни ҶФО ва Иттиҳоди Шӯравӣ барои ҳалли масъалаи Олмон гуфтушунидҳо оғоз ёфт. 12-уми сентябри соли 1990 роҳбарони ин ду кишвар ба мувофиқа расиданд. 3-юми октябри соли 1990 ҶДО ва ҶФО бо ҳам муттаҳид шуданд. Олмони ягона ташкил гардид. Пас аз ин воқеа канслери Олмон Хелмут Кол маъруфтарин ходими давлатӣ гардид.

Дар интиҳоботи парламонии соли 1990 эътилофи Иттиҳоди масеҳию демократӣ ва Иттиҳоди масеҳию сотсиалистӣ аксарияти овозхоро соҳиб шуд.

Дар назди Олмони воҳид чунин масъалаҳо меистод: боло бурдани сатҳи иқтисодии Олмони Шарқӣ, ба муассисаҳои ҶДО-и собиқ ғайри саноатикунонӣ доир гардид. Дар назди Олмони Шарқӣ, ба муассисаҳои ҶДО-и собиқ ғайри саноатикунонӣ доир гардид. Дар назди Олмони Шарқӣ, ба муассисаҳои ҶДО-и собиқ ғайри саноатикунонӣ доир гардид.

Босуръат муттаҳид гардидан барои ҳарду қисми Олмон вазниниҳо овард. Дар саросари ҶДО-и собиқ ғайри саноатикунонӣ доир гардид.

Сохтори иқтисодиёти ҶДО зиёновар ва ба рақобат тобовар набуд. Ҳатто баъд аз чорабиниҳо ҳукумати ҶФО дар бораи дастгирӣ намудани саноати Олмони Шарқӣ маҳсулоти он дар бозорҳои Олмони Ғарбӣ харидор пайдо карда натавонистанд. Ҳамзамон тамоми бозорҳои Олмони Шарқӣ пур аз молҳои Олмон Ғарбӣ гардиданд. Проблемаи асосӣ барои ҶФО барқарор намудани саноати Олмони Шарқӣ дар асоси бозоргонӣ ва ҳалли масъалаи бекорӣ буд.

Дар натиҷаи сиёсати Х.Кол солҳои 1996 ва 1997 даромад аз молиёт нисбат ба нақшаи пешбинишуда 57 млн. доллар кам ва дараҷаи бекорӣ хеле баланд шуд. Аз ҳар даҳ нафар як нафар

бекор монд. Вобаста ба ин Ҳ. Кол барои амалӣ намудани созишномаи Маастрихт дар сиёсати пешгирифтаи худ устувор буд. Вай пешниҳод намуд, ки пардохти маоши 3,2 млн. коргарон ба муддати ду сол нигоҳ дошта шавад.

Ҳизби озоди демократӣ ва Ҳизби сотсиал-демократии Олмон ба муқобили сиёсати Ҳ. Кол баромаданд. Дар байни эътилофи Иттиҳоди консервативию либералӣ, ки ба он Ҳ. Кол сарварӣ мекард, раҳна ба амал омад.

Ҳ. Кол аз роҳбарии ин ҳизб канорагирӣ намуд. Муддати 18 соли дар сари ин ҳизб буданаш Ҳ. Кол асосан дар ҳалли умдатарин проблемаҳои Аврупо нақши барҷаста дошт.

Дар интиҳоботи парламони соли 1998 Иттиҳоди масеҳию демократӣ шикаста хӯрд. Роҳбари Ҳизби сотсиал-демократии Олмон – Герхард Шрёдер канслери Олмон гардид. Вай изҳор намуд, ки яке аз самтҳои асосии сиёсати ӯ интегратсияи васеи заминҳои Ғарбу Шарқи кишвар мебошад.

Аз соли 2005 бошад, хонум Ангела Меркел канслери Олмон мебошад.

Намоиши этирозӣ дар Берлини Ғарбӣ (1991). Матни шиор: «Мо намехоҳем, олмониҳои навъи дуввум бошем»

«Олмониҳои навъи дуввум» гуфта кихоро дар назар доранд?

Нуктаи назари коргари хориҷӣ дар ҶҶО

«Иқтисодии Олмон ба қувваи қорӣ мо таъя мекунад... Аммо дар бисёр маврид ба мо на ҳамчун ба меҳмон муносибат мекунад. Мо асосан қои қори доимӣ надорем. Дар бисёр маврид ба мо нисбат ба ҳамкасбони олмониамон музди кам медиханд. Мо, ҳамчунин, барои зиндагӣ дар хонаҳои бад пули зиёд месупоридем. Дар ҳаёти рӯзмарраамон на танҳо дар муносибат бо ҳамкоронамон, балки бо тамоми олмониҳо бо мушкилиҳо дучор мегардем...»

Аз китоби *Алексаикина Л. Н. Новейшая история. М., 2002. С. 199.*

Ба назари шумо сабабҳои ба мушкилот рӯ ба рӯ гардидани мардикорон дар кишварҳои хориҷӣ дар чист?

Дар бораи муттаҳид гардидани ду давлати Олмон

Яке аз марҳилаҳои муҳими муттаҳид гардидани Олмон, бешубҳа, ба имзо расидани Шартнома дар бораи ҳалли ниҳии масъалаи Олмон мебошад, ки 12 сентябри соли 1990 дар шаҳри Москва ба амал омада буд. Мувофиқи ин ҳуҷҷат муттаҳидшавӣ бояд аз рӯи усули «2+4», яъне ду давлати Олмон ва чаҳор кишвари ғолиб дар Ҷанги дуввуми ҷаҳон: ИҶШС, ИМА, Фаронса ва Британияи Кабир ба амал меомад. Дар рафти музокирот тарафи Шӯравӣ метавонист, мӯҳлати воқеии муттаҳидшавии Олмон (ҳадди ақалл давраи панҷсолаи гузариш), таъмини кафолати бехатарии худ, аз ҷумла васеъ нагардидани НАТО ба Шарқ, ба ўҳда гирифтани масъулият аз тарафи чаҳор кишвар, ҷуброни зиёди молиявӣ барои баровардани қувваҳои мусаллаҳи худ аз худуди ЧДО-ро талаб мекард. Мутаассифона, роҳбарияти Шӯравӣ дар ҳолати парешонӣ афтода буд ва яқубора ба тамоми шартҳои канслер Ҳ. Кол розӣ шуд ва бо ин амали худ на танҳо ўро, балки тамоми роҳбарони сиёсии ҷаҳонро ба хайрат гузошт.

Аз китоби В. М. Заболотный. Новейшая история стран Европы и Северной Америки. М.: АСТ. Астрель. 2004. С. 133.

1. Ҷаро ҷаҳор давлати ғолиб бояд кафили муттаҳидшавии Олмон мегардиданд?
2. Сабаби бесарумомии роҳбарияти Шӯравӣ дар чӣ буд? Шумо чӣ фикр доред?

1. Солҳои 70-ум дар ҳаёти Олмон кадом падидаҳои нав ба вуҷуд омаданд?
2. Аҳамият ва оқибатҳои сиёсии таъсиси Олмони воҳидро дар чӣ мебинед?
3. Дар пешрафти Олмон Ҳ.Кол чӣ гуна саҳм гузошт?

§ 9. ФАРОНСА БАЪД АЗ ДАВРОНИ ДЕ ГОЛЛ

1. Хусусияти хоси вазъияти дохилии мамлакат чӣ гуна буд?
2. Сабабҳои бӯҳрони дохилии нерӯҳои чапи Фаронса дар солҳои 80-90 кадомҳоянд?
3. Оё ҳамзистии нерӯҳои рост ва чап дар ҳокимият ба наздик шудани мавқеи онҳо мусоидат намуд? Ин наздикшавӣ дар чӣ зоҳир гардид?

Дар миёнаи солҳои 70-ум Фаронса низ чун дигар кишварҳои Ғарб гирифтори бӯҳрони иқтисодӣ гардид. Нархи сӯзишвории моеъ афзуд, ки он сабаби қимат шудани тамоми маҳсулоти саноатӣ гардид. Теъдоди бекорон ба 1,5 млн. нафар расид. Раиси ҷумҳури Фаронса-Жискар д'Эстен зарур мешуморид, ки дар рӯҳияи либералӣ ислоҳоти иҷтимоӣ гузаронида шавад. Аммо сарвазири кишвар, ки пайрави таълимоти Шарл де Голл буд, ба ин муҳолифат кард.

Дар интиҳоботи соли 1981 намояндаи нерӯҳои чап Франсуа Миттеран голиб шуд. Вай Маҷлиси миллиро пароканда намуда, интиҳоботи нав тайин кард, ки дар он сотсиалистҳо аксарияти овозхоро соҳиб шуданд.

Дар чаҳорчӯбаи назарияи худидоракунӣ ҳукумати чапҳо силсилаи қонунҳоро доир ба хусусигардонӣ қабул кард. Моҳияти ин қонунҳо аз васеъ намудани ҳуқуқҳои ҳукуматҳои маҳаллӣ, ҷорӣ кардани системаи интиҳоботии мутаносиб барои ҳукуматҳои маҳаллӣ, ба тартиб даровардани фаъолияти молиявии ҳизбҳо, барҳам додани сензура дар радио ва телевизион, барҳам додани ҳукми қатл, барқарор намудани ҷашни миллии 8 май иборат буд. Самти алоҳидаи ин ҷорабиниҳо танзими муносибатҳои меҳнатӣ буд, ки амалӣ гардидани онҳо бояд тадриҷан ҳуқуқи иттифокҳои касабаро васеъ мегардонид.

Миттеран Франсуа (1916-1996). Ходими сиёсӣ ва давлатии Фаронса. Президенти чаҳоруми Ҷумҳурии панҷум (1981-1995). Дар хонаводаи мансабдори давлатӣ таваллуд ёфтааст. Федератсияи нерӯҳои чапи демократӣ ва сотсиалистиро таъсис намуда буд. Дар ду давраи интиҳоботи президентӣ шикаст хӯрда, дар интиҳоботи соли 1981 пирӯз гардид.

**Шаҳриёни Париж қабули
Санади яғонаро дар бораи
рушди муштарак ҷонибдорӣ
мекунанд.**

1. Дар либоси гирдиҳамомада-
гон кадом нишона ва болои
сари онҳо парчами кадом
давлатҳоро мебинед?
2. Ин чӣ маъно дорад?

Ҳукумати нерӯҳои чап ба амалӣ намудани барномаи васеи таъминоти иҷтимоӣ оғоз кард. Соли ба нафақа баромадан нисбатан кам, маоши ҳадди ақал ва кӯмакпулӣ ба бекорон зиёд карда шуд. Нақши давлат дар қори танзими иқтисодиёт пурзӯр гардид. Пас аз милли кунонидани нӯҳ соҳаи муҳими саноат ҳаҷми моликияти давлатӣ афзоиш ёфт.

Натиҷаҳои таҷрибаи ҳукумати чапҳо гуногун буданд. Аз як тараф, солҳои 1981-1982, яъне дар давраи охири мавҷи бӯҳрони иқтисодии ҷаҳонӣ истехсоли маҳсулоти Фаронса 2% афзоиш дошт. Дарачаи зиндагӣ ва ҳимояти иҷтимоии бисёр гурӯҳҳои аҳоли аз ҳисоби таъминоти давлат боло рафт. Аммо ислоҳот сабаби камбудӣ буҷа гардид.

Давлат дар арафаи бӯҳрони молиявӣ қарор гирифт. Беқурбшавии пул афзоиш ёфт. Ҳукумати сотсиалистҳо проблемаи бекориро ҳам ҳал карда натавонист. Ибтидои соли 1983 Ф.Миттеран ба хулоса омад, ки ислоҳотро қатъ кунад. Дар Ҳизби Сотсиалистии Фаронса сафи ҷонибдорони даст кашидан аз идеяи «давлати иҷтимоӣ» зиёд шуд. Роҳбарони ин гурӯҳҳо Жак Делора ва Мишел Рокар ба ҷонибдории иқтисодиёти қавӣ, маҳдуд кардани барномаи иҷтимоӣ, қатъ кардани милликунонӣ, амалӣ намудани идеяи иқтисодиёти омехта баромаданд. Ба нишони эътироз ба чунин сиёсат коммунистҳо аз ҳайати ҳукумат баромаданд. Аз соли 1984 танқиди Ф.Миттеран шиддат гирифт. Ҷӯро ба шӯҳратталабӣ ва бесалоҳиятӣ гунаҳкор мекарданд. Ин буд, ки дар интиҳоботи парламенти соли 1986 сотсиалистҳо аксарияти курсиҳоро аз даст доданд. Ҳизбҳои Иттиҳоди ҷонибдори ҷумҳурӣ бо сарвариин Ж.Ширак ва Иттифок барои демократияи Фаронса бо сарвариин Ж.д' Эстен аксарияти овозҳоро соҳиб шуданд. Ф.Миттеран Ж.Ширакро сарвазири Фаронса таъин кард.

Дар таърихи Ҷумҳурии панҷум бори аввал давраи «ҳамзистии» ҳукумати чапгаро ва сарвазири ростгаро оғоз ёфт. Ҳукумати Ж.Ширак дар асоси барномае, ки неоголлистҳо (та-рафдорони нави роҳи де-Голл) ҳанӯз дар охири солҳои 70-ум пешниҳод карда буданд, сам-ташро ба таври кулӣ тағйир дод. Хусусигардонӣ дар тӯли як сол моликияти давлатиро аз се як ҳисса кам кард. Дар доираи сиёсати «иқтисодиёти саҳт» назорати давлатӣ ба нархҳо ва аз

кор озод кардани кормандон барҳам дода шуд. Барномаи давлатии иҷтимоӣ ихтисор карда шуд. Моликияти хусусии табобатӣ аз нав барқарор карда шуд, системаи таълимоти хусусӣ васеъ гардид. Ҳамаи ин чорабиниҳо дар оянда боиси рушди иқтисодиёти кишвар гардиданд. Гардиши ногаҳонии ислоҳот, қатъиян дарҳам шикастани системаи ташаққулёфтаи таъминоти иҷтимоӣ, табдили тамоми механизми танзими давлатӣ-монополистӣ барои иқтисодиёти ба тозагӣ аз бӯҳрон раҳоефта бениҳоят дардовар буд. Сиёсати Ж.Ширак дар байни он қисми аҳолие, ки ба системаи кафолати иҷтимоии давлат одат карда буданд, норозигии зиёд ба амал овард. Дар натиҷа ин сиёсат ба Фаронса манфиати кам расонда, ба ҳаёти иҷтимоӣ таъсири манфӣ бахшид.

Дар интихоби президентии соли 1988 намояндаи ҳизбҳои чапгаро Ф.Миттеран аз нав раиси ҷумҳур интихоб шуд.

Соли 1997 Ж.Ширак дар бораи пеш аз мӯҳлат гузаронидани интихоботи Маҷлиси миллӣ қарор қабул намуд. Ӯ ба пирӯзии нерӯҳои рост умед дошт. Аммо дар ин интихобот қувваҳои опозитсионӣ (сотсиалистҳо, коммунистҳо, сабзҳо) ба пирӯзӣ расиданд. Акнун дар кишвар раиси ҷумҳури ростгаро ва парламенти чапгаро ҳукмрон шуд. Ба ҳукумат сотсиалист Лионел Жоспен сарварӣ мекард. Ӯ сиёсати ростгарохоро доир ба хусусигардонӣ, ки ба сиёсати фаъоли иҷтимоӣ тавҷам буд, идома дод.

Бетартибӣ дар шаҳри Париж

Назари шумо ба чунин шакли эътирози ҷавонон дар Фаронса чӣ аст?

Жак Ширак бо Кофи Аннан

Эътироф намудани зарурияти аввалдараҷаи сиёсати иҷтимоӣ аз ҷониби ростгароҳо ва рад намудани милликунонӣ аз ҷониби сотсиалистҳо сабаби наздикшавии ҷиддии мавқеъҳои қувваҳои асосии сиёсии Фаронса гардид. Ин омезиш дар Фаронса сабаби зиёд гардидани боварии сармоягузoron шуд. Дар охири солҳои 90-ум ин кишвар дар миёни мамлакатҳои Аврупо

аз ҷиҳати ҷалби сармоягузoronи хориҷӣ ба ҷои аввал баромад.

Дар интиҳоботи соли 2002 Ж. Ширак аз нав президенти Фаронса интиҳоб шуд. Вай ҳамсафаш-Ж.П.Рафарренро сарвазир тайин намуд. Рафаррен сиёсати сахтро нисбат ба муҳочирон пеш гирифта, қонунҳоро, ки ҳукумати пешин қабул карда буд, бекор кард. Яке аз сабабҳои сар задани нооромӣ дар пойтахт ва дигар шаҳрҳои кишвар моҳҳои октябр ва ноябри соли 2005 маҳз ҳамин сиёсат буд.

Барои пешгирӣ намудани бенизомиҳои оммавӣ дар ин митақаҳои кишвар то 4-уми январи соли 2006 вазъияти фавқуллода ҷорӣ карда шуд.

Ширак Жак Рене 29 ноябри соли 1932 дар шаҳри Париж таваллуд ёфтааст. Аз соли 1995 президенти Фаронса. Соли 1962 дар умури давлатӣ ба фаъолият пардохтааст. Соли 1967 намояндаи Маҷлиси миллӣ интиҳоб шуд. Солҳои 1972-1973 вазири кишоварзӣ, солҳои 1974-1976 ва 1986-1988 сарвазир буд. Дар интиҳоботи президентии солҳои 1981 ва 1988 мағлуб гардида, дар интиҳоботи соли 1995 тавонист пирӯзӣ ба даст оварад.

Шиносой бо Лувр

Ҳафтсад сол қабл аз ин Лувр қалъа-арк буд. Дар ин ҷо шохони Фаронса боигарии бостонӣ, анҷому аслиҳаи ҷангии худро нигоҳ медоштанд. Солҳои баъдина, яъне дар муддати панҷ асри боқимонда ба Лувр биноҳои дигар илова шуданд ва ин силсилаи қасрҳо як маскани мӯхташамеро мемонад.

Лувр зиёда аз даҳ ҳазор ҳучра ва толорҳо дорад, ки аксарн онҳо ба ихтиёри осорхонаи миллӣ дода шудаанд. Ҳоло осорхона дорои паш қисмати бузург аст. Ҳар яки ин қисматҳо метавонанд, дар алоҳидагӣ боз як музей мукамалро ташкил намояд. Дар феҳристи осорхона зиёда аз дусад ҳазор номгӯй асарҳои бебаҳои санъат зикр ёфтаанд.

Дар рӯ ба рӯи даромадгоҳи асосии Лувр, ки он ба қисмати ҳайкалҳо ва шӯъбаи санъати тасвирий мебарад, болои зинапояҳои бешумору васеи мрамарин олиҳаи Никои соҳибҷамол болҳои нафису сеҳрангези худро паҳн намуда, гӯё ба олами дуродур омодаи парвоз аст. Он болои сангҳои бо мурури солҳои зиёд офтоб хӯрдаву ранг парида бо як нафосати ҳаяҷонбахш рост меистад. Ба назар чунин мерасад, ки гӯё либосҳои ҳариру мрамарини ин олиҳаи хуш бо насими форами аз даромадгоҳ мезаида омодаи бозӣ бошад. Ин муччасмаи зани ниҳоят зебои болдор соли 1863 хангоми ҳафриёти бостоншиносӣ аз тарафи олими фаронса Шампуазе дар яке аз мавзӯҳои наздибахрии Юнон ёфта шуд...

М. Олимпур. Тӯшаи ҷашм. Душанбе, 1990. С. 17-19.

1. Ҷаро инсоният барои ҳифзи ёдгориҳои таърихи ниёкон тавачҷӯҳи зиёд зоҳир менамояд?
2. Боз дар кадом давлатҳо осорхонаҳои машҳур вучуд доранд?

1. Барои чӣ таҷрибаи нерӯҳои ҷап, пас аз ба қудрат расидани сотсиалистҳо дар ибтидои солҳои 80-ум натиҷа надод?
2. Ба шахсияти президент Ф.Миттеран баҳо дода, сабабҳои муддати тӯлонӣ дар сари қудрат мондани онро фаҳмонед.
3. Ҷаро фаронсавиҳо дар интиҳоботи соли 1986 нерӯҳои ҷапро ҷонибдорӣ накарданд?
4. Кадом ҳизбҳои нерӯҳои сиёсии ҷап ва кадом ҳизбҳои нерӯҳои сиёсии рости Фаронсаро ташкил медиҳанд?

§ 10. ДАВЛАТҲОИ НИМЧАЗИРАИ СКАНДИНАВИЯ

1. Давлатҳои минтақа дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодии Аврупо чӣ гуна саҳм дошанд?
2. Хусусиятҳои хоси инкишофи давлатҳои Аврупои Шимолӣ кадомҳоянд?
3. Моҳияти сиёсати хориҷии давлатҳои минтақа аз чӣ иборат аст?

Вазъияти дохилии давлатҳои нимҷазираи Скандинавия. Ба як қатор кишварҳои Аврупо ҳислатҳои умумии инкишоф хос мебошанд, ки онҳо бештар аз маҷмаи ҷуғрофӣ вобаста мебошанд. Ба қатори чунин давлатҳо – мамлакатҳои Аврупои Шимолӣ ва ӯ нимҷазираи Скандинавия дохил мешаванд.

Дар нимҷазираи Скандинавия чор давлат – Дания, Шветсия, Норвегия ва Финландия воқеъ мебошанд. Муносибати байни ин давлатҳо ба усули ваҳдати минтақавӣ асос ёфта, таърих ва анъанаи тулонӣ доранд. Дар давраи баъд аз ҷанги дуҷуми ҷаҳонӣ кишварҳои нимҷазира бо дигар давлатҳои Аврупои Ғарбӣ дар як самт инкишоф ёфтанд. Аз тарафи дигар, ҷиҳатҳои хоси инкишофи ин давлатҳо имконият медиҳанд, ки онҳо ба як гурӯҳ шомил карда шаванд.

Дар нимаи дуҷуми асри XX дар ҳамаи давлатҳои ин минтақа иқтисоди миллӣ барпо карда шуд, ки асоси онро технологияи муосир, захираҳои бои табиӣ ва усули таъҷиб ба қувваи дохилӣ ташкил меод.

Давлатҳои минтақа аз ҷиҳати сохтори сиёсӣ - монархияи конституционӣ (Дания, Шветсия, Норвегия) ва ҷумҳурии президентӣ (Финландия) мебошанд. Дар баробари ин, инкишофи ҷамъиятӣ - сиёсии ин кишварҳо бо дараҷаи баланди худидоракунии маҳаллӣ ва мустақилияти воҳидҳои маъмуриӣ фарқ мекунад. Ҳислати иҷтимоӣ доштани ташкили идоракунии давлат дар минтақаи Аврупои Шимолӣ сабаби ҳукмронии дарозмуддати ҳизбҳои сотсиал-демократӣ дар ҳаёти сиёсии ин давлатҳо гардида буд.

Тараққиёти иқтисодӣ ва алоқаҳои зичи анъанавӣ дар байни давлатҳои Скандинавия ба он оварда расонид, ки дар қисми Шимоли Аврупо бозори дохилии мол ва ашё ташаккул ёбад.

Суръати баланди инкишофи саноатӣ ва дохил гардидани ин давлатҳо ба бозори ҷаҳонӣ имконият ба вуҷуд овард, ки дараҷаи тараққиёти иқтисодии онҳо нисбат ба мамлакатҳои Аврупои Ғарбӣ ва Ҷанубӣ баланд гардад.

Дар нимаи дуоми солҳои 80-ум иқтисодии давлатҳои Скандинавия ба бӯҳрон дучор омад. Сабаби он – ниҳоят баланд гардидани хароҷоти давлат дар

ҳаёти иҷтимоӣ буд. Дар чунин шароити душвор Норвегия истехсоли нафтро афзоиш дода тавонист, ки вазъияти иқтисодии худро мӯътадил намояд. Финландия ба таври анъанавӣ муносибатҳои зиҷи иқтисодӣ бо Иттиҳоди Шӯравӣ ва кишварҳои сотсиалистӣ дошт, дар натиҷа аз таъсири бӯҳрон камтар зарар дид.

Тағйиротҳои дар ҳаёти иқтисодӣ ба амал омада ба ҳаёти сиёсии кишварҳо бетаъсир намонданд. Нақши ҳизбҳои муҳофизакор (консервативӣ) дар байни аҳолии давлатҳои Скандинавия баланд гардид. Ин ҳизбҳо тарафдори кам кардани хароҷотҳои давлат дар соҳаи ҳаёти иҷтимоӣ ва поён овардани ҳаҷми андозҳо буданд. Аз солҳои 90-ум дар ҳаёти сиёсии давлатҳои Скандинавия муборизаи ду ҷараён - сотсиал-демократияи анъанавӣ, ки тарафдори кафолатҳои иҷтимоии аҳоли буд ва ҳизбҳои муҳофизакор, ки тарафдори бозори озод ва маҳлуд кардани хароҷотҳои соҳаи иҷтимоӣ буданд, идома дошт.

Хусусияти хоси тараққиёти иқтисодию иҷтимоӣ. Дар мамлакатҳои Скандинавия иқтисодӣ аз рӯи усули кейнсианӣ тараққӣ намуд. Моҳияти ин усул аз даҳлати Ҷаҳони дувумӣ

Терминали нафти Статойл дар Норвегия

1. Бо кадом мақсад захирагоҳҳои калони нафт сохта мешаванд?
2. Садироти нафт барои иқтисодии Норвегия чӣ аҳамият дошта метавонад?

ба ҳаёти иқтисодии кишвар бо мақсади аз байн бурдани низоёҳо ва зиддиятҳои синфӣ иборат буд.

Дар бораи хусусиятҳои хоси тараққиёти давлатҳои Скандинавия.

Ба хусусиятҳои «моделҳои скандинавиягӣ» як қатор омилҳои моҳияти ғайрииқтисодӣ дошта низ дохил мешаванд, ки аз инҳо иборатанд:

- ширкати фаъоли сотсиал-демократҳо ва дигар ҳизбҳои чап дар ҳайати ҳукумат ва мақомоти қонунгузори ҳокимият;
- дараҷаи баланди фаъолияти иттифоқҳои касаба (теъдоди аъзоёни иттифоқи касаба дар байни коргарон ва хизматчиёни соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқи кишварҳои Скандинавия 70-90%-ро ташкил медиҳад);
- иштироки фаъолонаи занон дар ҳаёти сиёсӣ ва иқтисодӣ;
- таъсири омилҳои экологӣ дар ҳислат ва рафтори сокинони нимчазира;
- фарҳанги хоси фаъолияти меҳнатӣ, ахлоқи сармоядорӣ ва соҳибкорӣ.

Аз китоби «Мировая экономика. Экономика зарубежных стран». М., «Флинта».2000. С.300.

1. *Иттифоқҳои касаба ва занон ба тараққиёти иқтисодиёт чӣ гуна таъсир расонида метавонанд?*
2. *Муҳити зист ба ташаккулёбии ҳислат ва рафтори шахрвандон чӣ робита дошта метавонанд?*
3. *Аз таърихи давлатҳои дигар дар бораи ҳислати хоси фаъолияти меҳнатӣ мисол оварда метавонед?*

Дар нимаи дуюми асри XX дастовардҳои Шветсия дар соҳаи тараққӣ додани иқтисод ва ташкили низоми таъминоти иҷтимоии аҳоли ҳеле назаррас буд. Сиёсати Ҳизби сотсиал-демократии Шветсия, ки солҳои дароз дар сари ҳокимият буд, барои барпо кардани давлати иҷтимоӣ равона гардида буд. Эҷодгар ва барпоқунандаи давлати иҷтимоӣ дар Шветсия роҳбари Ҳизби сотсиал - демократӣ ва сарвазирӣ кишвар – Улоф Палме буд.

Дастовардҳои Шветсия дар соҳаи таъмини аҳоли бо қор, ташкили шабакаи таъминоти иҷтимоӣ, тараққӣ додани маориф ва нигоҳдории тандурустӣ ҳеле арзанда буданд. Бесабаб набуд, ки олимони ва сиёсатмадорон инро ба назар гирифта истилоҳи «намунаи шведии сотсиализм»-ро ба вуҷуд оварданд. Таҳкурсии иқтисодиёти Шветсияро қоркарди захираҳои табиӣ дохилӣ -

маъдани оҳан ва чангал ташкил медиҳад. Дар иқтисодиёти Шветсия корхонаҳои мошинсозӣ, аз ҷумла истеҳсоли автомобилҳо 40%, корхонаҳои коркарди чӯб ва истеҳсоли қоғаз 20%, саноати кимиё 12% ҳаҷми умумии истеҳсолотро ташкил медиҳанд.

Соҳаи нави саноати Шветсияро саноати технологияи иттилоотӣ ташкил медиҳад. Аз рӯи натиҷаҳои тадқиқотҳои илмӣ ва амалии ин соҳа Шветсия ба қатори давлатҳои пешқадами ҷаҳон дохил мегардад. Бештар аз нисфи аҳолии кишвар ба таври доимӣ аз шабакаи Интернет истифода мебаранд.

Ширкатҳои саноати Шветсия - Волво, СААБ, Скания, Эриксон, Электролюкс ва ғайра ширкатҳои дар ҷаҳон машҳур буда, аз рӯи миқдори роботҳо, компютерҳо ва процессорҳои хурд ба ҳар сари аҳоли ин давлат ба ИМА ва Япония баробар гапта аст.

Улоф Палме (1927 - 1989). Дар солҳои 1969 - 1976 ва 1982 - 1986 сарвазири Шветсия, яке аз пешвоёни ҳаракати сотсиал-демократии ҷаҳон буд.

Дар бораи тараққиёти соҳаи илм ва маориф дар Шветсия

Дар Шветсия таҳсилоти нӯҳсола ҳатмӣ мебошад. Кудакон аз синни 6 ва ё 7-солагӣ ба мактаб мераванд. Бештари онҳо дар мактабҳои ба ҳокимиятҳои маҳаллӣ тааллуқдошта дарс мехонанд, ки таҳсил дар ин мактабҳо ройгон аст. Қариб тамоми талабагон (98%) таҳсилро дар гимназияҳои сесола ва ё таҷрибавӣ идома медиҳанд. Бештар аз се як ҳиссаи хатмкунандагони гимназияҳо ба донишкадаҳо ва донишгоҳҳо дохил мешаванд. Боло бурдани ин нишондод то 50% мақсади оянда аст.

Харочотҳои умумии давлати Шветсия барои таҳқиқотҳои илмӣ ва илмӣ-таҷрибавӣ 3,8% ҳаҷми умумии маҳсулоти ҳолиси кишварро ташкил медиҳанд. Ин яке аз нишондодҳои баланд дар байни давлатҳои Аврупо ба шумор меравад.

Аз маълумотномаи «Общие данные о Швеции». Издание Шведского института. Август 2001 года (<http://www.si.se>).

Сохтори маорифи Шветсия бо сохтори маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон чӣ умумият ва чӣ фарқият дорад?

Парвариши гавазнҳо дар Финландия

Дар шароити душвори минтақаҳои Шимолӣ тараққӣ додани чорводорӣ дар бораи кадом ҳислатҳои халқи фин шаҳодат медиҳад?

Хусусияти хоси тараққиёти Финландия аз он иборат буд, ки дар солҳои 70-ум ва 80-уми асри ХХ иқтисодиёти ин кишвар чӣ бо давлатҳои сармоядории Аврупои Ғарбӣ ва чӣ бо давлатҳои сотсиалистии Аврупои Шарқӣ зич алоқаманд буд. Ҷанӯз дар ибтидои солҳои 70-ум Финландия бо Иттиҳоди иқтисодии Аврупо (ИИА) ва Шӯрои Ёриии Байниҳамдигарӣ (ШҒБ) қарордодҳои тичоратӣ ба имзо расонида буд.

Бо суръати баланд боло рафтани тараққиёти иқтисодӣ дар миёнаҳои солҳои 80-ум имконият фароҳам сохт, ки Финландия ба сӯи давлатҳои Ғарб майл намояд. Соли 1987 дар интиҳоботи парламент аввалин маротиба баъд аз Ҷанги дуюми ҷаҳонӣ ҳизби муҳофизакор бо роҳбарии Харри Холқари ба сари ҳокимият омад. Муҳофизакорон ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида ҳаҷми андозхоро поён оварданд. Финландия бозори худро барои сармоягузориҳои хориҷӣ боз намуд. Озод гаштани ҳаёти иқтисодӣ ба он оварда расонид, ки аҳолии қариб пурра ба кор таъмин гардида, суръати тараққиёти соҳаи сохтмон хеле баланд гардид.

Давлати дигари минтақа - Норвегия дар қисмати шимолии нимҷазираи Скандинавия воқеъ мебошад. Асоси иқтисодиёти ин

кишварро истехсоли нафт, газ, коркарди чӯб, гавазнпарварӣ ва сайди моҳӣ ташкил медиҳад.

Баланд будани нархи нафт дар бозори ҷаҳонӣ ба Норвегия имконият дод, ки дар солҳои 80-ум иқтисодиёти худро бо суръати баланд тараққӣ диҳад. Дар баробари ин мушкилоти экологӣ ба иқтисодиёти Норвегия таъсири манфӣ расонида буданд. Махсусан ҷангалҳои кишвар аз таъсири партовҳои корхонаҳои саноати Британияи Кабир ва соҳаи гавазнпарварии хочагии қишлоқ аз таъсири фалокати нерӯгоҳи атомии Чернобил зарари калон دیدанд.

Сиёсати хоричии давлатҳои минтақа. Давлатҳои нимқазираи Скандинавия дар арсаи байналмилалӣ сиёсати берунаи фаъолро амалӣ менамоянд.

Дар солҳои 70-ум ва 80-ум саҳми Финландия дар даъват ва гузаронидани Маҷлиси машваратӣ оид ба амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо ва дар заминаи ин ташкили фаъолияти самараноки Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо (САҲА) хеле калон буд. Роҳбарияти ҳукумати Финландия дар кори таҳкими муносибат ва ҳамкорӣ байни ду низоми ҷарбию сиёсӣ дар Аврупо нақши муҳим бозид. Финландия соли 1985 аъзои Иттиҳоди Аврупоии тичорати озод ва аз соли 1995 аъзои Иттиҳоди Аврупо мебошад.

Шветсия дар нимаи дуввуми асри XX ба таври анъанавӣ сиёсати ба блокҳо ҳамроҳнашавиро пеш гирифта бошад ҳам, дар фаъолияти Созмони Милали Муттаҳид (СММ) ва дигар созмонҳои байналмилалӣ саҳми арзанда дошт. Аз ибтидои солҳои 90-ум, баъд аз байн рафтани низоми коммунистӣ дар Аврупои Шарқӣ ва Иттиҳоди Шӯравӣ, Шветсия муносибати худро бо давлатҳои Аврупо наздиктар намуд. Соли 1994 дар кишвар райъпурсӣ оид ба масъалаи дохил гардидан ба Иттиҳоди Аврупо гузаронида шуд ва аз 1 январи соли 1995 Шветсия аъзои ин созмон гардид.

Норвегия низ дар кори СММ ва махсусан, дар раванди ҳалли озоиштаи муноқишаи Шарқи Наздик фаъолона иштирок менамояд. Оид ба масъалаи дохил гардидани Норвегия ба Иттиҳоди Аврупо дар давоми солҳои 90-ум баҳсҳои сиёсӣ идома доштанд. Бо ин мақсад аз соли 1992 ҳукумати Норвегия бо сарвари хонум Гру Ҳарлем Брутланд бо Иттиҳоди Аврупо музокира оғоз намуд.

Моҳи ноябри соли 1994 дар Норвегия оид ба масъалаи дохил шудан ба Иттиҳод райъпурсӣ гузаронида шуд. Ба он нигоҳ накарда, ки давлатҳои ҳамсоя-Шветсия ва Финландия ба Иттиҳод дохил гардиданд, аксарияти аҳолии Норвегия бар зидди дохил шудан ба Иттиҳоди Аврупо овоз доданд.

Намояндагони Норвегия дар кори созмонҳои байналмилалӣ мақоми баландро соҳиб мебошанд. Соли 1998 собиқ сарвазири Норвегия – Гру Ҳарлем Брутланд раиси Ташкилоти умумичаҳонии ниғаҳдории тандурустӣ таъин гардида буд. Намояндаи дигари ин давлат - Йенс Селтенберг як муддат вазифаи Комиссари олии Созмони Милали Муттаҳид оид ба гурезаҳоро иҷро менамуд.

1. *Аз ҷиҳати сохтори сиёсӣ давлатҳои Скандинавия аз ҳамдигар фарқ доранд ё не?*
2. *«Давлати иҷтимоӣ» - гуфта шумо чиро мефаҳмед?*
3. *Истилоҳи «намунаи шведии сотсиализм» чӣ маъно дорад?*
4. *Чаро давлатҳои минтақа солҳои 90-ум ба ташкилотҳои иқтисодии Аврупо дохил гардиданд?*
5. *Усулҳои асосии сиёсати хориҷии давлатҳои Скандинавияро муайян намоед. Фикратонро асоснок намоед.*

§ 11. АВРУПОИ ШАРҚЌ: АЗ СОТСИАЛИЗМ БА СЌИ ДЕМОКРАТИЯ

1. *Сабабҳои асосии инқилобҳои солҳои 1989-1991 дар кишварҳои Аврупои Шарқӣ кадомҳоянд?*
2. *Солҳои 90-ум дар давраи амалӣ намудани сиёсати иқтисодии ин кишварҳо кадом мушкилиҳо вучуд дошт?*
3. *Сабабҳои сар задани муноқишаҳои миллӣ дар баъзе аз кишварҳои ин минтақа дар чӣ буд?*

Бӯҳроне, ки солҳои 80-ум Аврупои Шарқиро фаро гирифт, ба сотсиализм зарбаи ҳалокатовар зад. Ин бӯҳрон аз Полша оғоз шуда буд. 1 июли соли 1980 пас аз баланд шудани нархҳо дар Полша ҳаракати коргарӣ якбора авҷ гирифт. Дар муқоиса бо чунин ҳаракатҳо, ки қаблан ҳам руҳ меод, ин дафъа зиёиён тавонистанд, бо пешвоёни коргарон иртибот барқарор кунанд. Ҳаракати коргарӣ беш аз пеш ба худ шакли муташаккилтар мегирифт. Ин ҳаракат, ки гоҳ фуру нишаста гоҳе авҷ мегирифт, минтақаҳои шимолӣи Полшаро фаро гирифт. Бо кӯмаки Кумитаи ҳифзи коргарон, ки соли 1978 ташкил шуда буд, Кумитаи корпартоии байникорхонавӣ бо сарвари Лех Валенса таъсис ёфт. Ин ду ташкилот талаботи худро иборат аз 21 банд ба ҳукумат пешниҳод карданд. Дар радиҳои талабҳои иқтисодӣ коргарон ба расмият шинохтани иттифоқҳои касабаи озод ва ба ҳеч ҳизбу корфармоҳо тобеъ набудани онҳоро ба миён гузоштанд. Онҳо кафолати ҳуқуқ доштан ба корпартоӣ, амнияти корпартофтагон ва ҷонибдорони онҳо, озодии сухан ва матбуотро, ки Қонуни асосии Полша кафолат медиҳад, талаб намуданд. Ҳамчунин роҳ надодан ба таъқиботи матбуоти озод, барқарор намудани коргарон ва донишҷӯёне, ки барои ширкат дар ҳаракатҳои коргарӣю донишҷӯӣ аз кор ва таҳсил ронда шуда буданд, қатъ гардидани таъқибот барои ҳар гуна ақида қисмати муҳими талаби онҳоро ташкил мекард.

Соли 1988 дар Полша корпартоиҳои нав оғоз ёфт, ки он ҳатто ҳизбҳои муҳолифи ҳукумати коммунистиро дар ҳайрат гузошт.

Иттифоқҳои касабаи «Солидарность» (Ҳамбастагӣ) миллионҳо коргаронро муттаҳид намуданд. Ин ташкилот ба як ҳаракати оммавӣю сиёсӣ табдил ёфт.

Аз тобистони соли 1989 дар шаҳрҳои бузурги Ҷумҳурии

Демократии Олмон намоишҳо ва корпартоиҳо сар заданд. Тазохуроте, ки моҳи октябр дар шаҳри Берлин гузашт, сабаби иваз шудани ҳукумат ва Ҳизби ягонаи Сотсиалистии Олмон гардид. 8 ноябри соли 1989 девори Берлин шикаста шуда, дарвозаҳои Бранденбург боз шуданд. Муттаҳидшавии Олмони Шарқӣ ба Ҷумҳурии Федеративии Олмон оғоз ёфт.

Моҳи майи соли 1988 роҳбари Ҳизби сотсиалистии корғарии Венгрия иваз шуд. Ба

чоӣ Янош Кадар Кароӣ Гросс ба қудрат расид. Роҳбарияти нави ҳизбу давлат ба ислоҳоти сиёсӣ даст зад. Ибтидои соли 1989 Ҳизби сотсиалистии корғарии Венгрия аз ҳизби ҳоким будани худ даст кашид. Дар кишвар ташаққули ҳизбҳо ва гурӯҳҳои сиёсӣ оппозитсионӣ оғоз ёфт. Венгрия роҳи демократияи парлумониро пеш гирифт. Ҳизби сотсиалистии корғарии Венгрия ба ҳизби сотсиалистии Венгрия табдили ном кард. Роҳбарияти ин ҳизб ҷонибдори иқтисоди бозоргонӣ, демократияи парлумонӣ ва гуногуншаклии моликият буд.

Баҳори соли 1990 дар интиҳоботи парлумонӣ Маҷлиси демократии Венгрия, ки соли 1987 таъсис ёфта буд, пируз шуд. Вай ҷонибдори ташкили давлати ҳуқуқбунёд, худидорақунии демократӣ, хусусигардонии муассисаҳои зиёновар ва гузаштан ба иқтисоди бозоргонӣ буд. Роҳбари ин ҳизб Ийжоф Анталл бо иштироки дигар ҳизбҳо ҳукумати эътилофӣ ташкил намуд. Раиси иттиҳоди демократҳои озод Арнада Гентса президенти кишвар интиҳоб шуд. Соли 1998 Венгрия узви Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ гардид.

Бераҳмона сарқӯб карда шудани намоиши донишҷӯён 17 ноябри соли 1981 дар шаҳри Прага сабаби сар задани инқилоб дар Чехословакия гардид. Ин инқилобро, ки бо номи «инқилоби маҳмалин» машҳур аст, донишҷӯён бо роҳи осоишта оғоз карданд. Онҳоро қорхонаҳои бузурги Прага дастгирӣ намуданд. Бо

Л.Валенса дар гирдиҳамоӣ баромад мекунад

Иштирокчиёни гирдиҳамоӣ қадом талаботро ба миён гузошта метавонанд? Фикратонро асоснок намоед.

ташаббуси нерӯҳои оппозитсионии «Хартия-77» 18 ноябр Маҷлиси шаҳрвандӣ таъсис ёфт. Роҳбарии онро коммунистони собиқ, олимон, ходимони фарҳанг баӯҳда доштанд. Дар як муддати кӯтоҳ ин созмон мавқеи Ҳизби коммунистии Чехословакияро хеле танг кард. Парлумони федералӣ аз конститутсия бандеро, ки нақши роҳбарикунандаи ҳизби коммунистро таъмин мекард, хорич кард. Ба мақомоти роҳбарии давлат одамони нав омаданд. Яке аз ғаёлони мубориза барои ҳуқуқи инсон ва сарвари Маҷлиси шаҳрвандӣ - Ватслав Гавел президенти кишвар интиҳоб шуд. Ба ҳаёти ҳукумати нав намояндаҳои ҳизбҳои гуногун ворид гардиданд. Дар як муддати кӯтоҳ Маҷлиси шаҳрвандӣ ба пурнуфузгарин нерӯи сиёсӣ табдил ёфт. Дар интиҳоби Маҷлиси федералӣ, ки моҳи июни 1990 доир гардид, намояндагони Маҷлиси шаҳрвандӣ аксарияти овозҳоро соҳиб шуданд. Давлат номи Ҷумҳурии Федералии Чехия ва Словакияро гирифт. Аммо Словакия талаби давлати мустақил шуданро дошт. Моҳи июли соли 1992 парлумони Словакия истиқлолияти Ҷумҳурии Словакияро эълон кард. Пас аз мулоқоти роҳбарони ду ҷумҳурӣ аз 1 январи 1993 Чехия ва Словакия ба ду давлати мустақил ҷудо шуданд.

Ибтидои солҳои 80-ум иқтисодиёти Руминия дар ҳолати вазнин қарор дошт. Дар кишваре, ки нафт тавлид мекард, сӯзишворӣ намерасид. Яке аз мушкилиҳои дигар нарасидани манзил ба шумор мерафт.

Дар миёнаҳои моҳи декабри соли 1989 дар шаҳри Тимишоар нооромӣ сар зад. Мардум бо шиори «Нест бод Чаушеску» ба кӯчаҳо бароманд. Сарбозон дар ҳамдастӣ бо политсия ва қормандони амнияти кишвар намоишро пароканда карданд. Даҳҳо нафар кӯштаю маҷрӯҳ шуда буд. Мавҷи нооромӣ шаҳри Бухарестро низ фаро гирифт. 22 декабри соли 1989 дар майдони марказии пойтахт садҳо ҳазор нафар бо

Шикастани нимпайкараи Ленин дар ш.Берлин. Баҳори соли 1990

Сарнагун кардани нимпайкараи В.И.Ленин чӣ рамзери ифода мекунад?

парчамҳои миллии чамъ омаданд. Тазоҳуркунандагон бинои Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти Руминияро ишғол карданд. Артиш ба тарафи мардум гузашт. 25 декабр Николай Чаушеску ва ҳамсараш хангоми қасди фирор аз кишвар дастгир гардида, бо қарори суд парронда шуданд.

Ҳокимият ба дасти Ҷабҳаи наҷоти миллии гузашт. Роҳбари он Ион Илиеску буд. Дар кишвар инқилоби ғайриоддӣ ба амал омад. Дар натиҷаи он ҳокимияти мавҷуда сарнагун карда шуд, вале созмоне, ки ўро ба вуҷуд оварда буд, ханӯз фаъолият дошт. Дар интиҳоботи парлумонии соли 1990 Ҷабҳаи наҷоти миллии дар ҳарду палатаи парламент аксарияти курсиҳоро соҳиб шуд. Ион Илиеску президент интиҳоб гардид. Пас аз эълони натиҷаҳои интиҳобот дар шаҳри Бухарест бенизомиҳои оммавӣ сар зад. 13 июн миёни намоишгарон ва полиция задухӯрд ба амал омад. Барои фуру нишондани чунбишу бенизомиҳо ҳукумат 10 ҳазор ангиштканҳоро аз вилоятҳо даъват намуд. Онҳо қароргоҳи Ҳизби миллии-либералиро, ки пас аз шикасти ҳокимияти Чаушеску барқарор шуда буд, торумор карданд.

Аммо сатҳи зиндагии омма торафт бад мешуд. Ангиштканҳое, ки дар соли 1990 аз ҳукумат дифоъ карда буданд, моҳи сентяри соли 1991 аз нав ворида Бухарест гардиданд, аммо ин дафъа на барои Ҳимоя, балки барои сарнагунсозии ҳукумати чадид. Пас аз гуфтушуниди нобарор бо ҳукумат онҳо ба тасарруфи қароргоҳи ҳукумат ва маркази телевизион даст заданд. Ҳукумат маҷбур шуд, истеъфо диҳад.

Роҳбарияти нави Руминия эҳсос намуд, ки гузаронидани ислохот дар сиёсатҳои иқтисодию иҷтимоӣ ҳатмист. Солҳои 1991-1992 чунин ислохот ба мақсади гузаштан ба муносибати бозоргонӣ оғоз ёфт. Бозсозии сохтори иқтисодии давлат сар шуд. Муассисаҳои давлатӣ ба ширкатҳои саҳҳомӣ табдил дода шуданд. Биноҳо ва заминҳои камтар аз 10 гектар, ки пас аз соли 1945 мусодира карда шуда буданд, ба соҳибони аввалашон багардонда шуданд. Ин иқдом сабаби боло рафтани нархҳо, бекорӣ ва шиддат ёфтани вазъи иҷтимоӣ гардид. Нерӯҳои оппозиционӣ дар атрофи Созишномаи демократӣ муттаҳид гардиданд. Нерӯҳои чапгаро низ хомӯш нанишастанд. Онҳо Ҷабҳаи демократии наҷоти миллиро таъсис доданд. Ин ду иттиҳод дар интиҳоботи парламенти соли 1992 дар муқобили ҳам қарор

гирифтанд. Аммо ҳеч кадоме аз онҳо ба муваффақият ноил нагардид. И. Илиеску аз нав президенти кишвар интиҳоб гардид. Танҳо интиҳоботи соли 1996 ба муҳолифин имкони пирузӣ бахшид. Роҳбари Ҳизби либералӣ – И. КонстантINESКУ президент интиҳоб гардид. Ҳукумати ҷадид ба решақан намудани Ҳама Чизе, ки ба ҳукумати пешин дахл дошт, даст зад. Руминия ба сӢи НАТО ва ИА шитоб мекард.

Моҳи июни соли 1991 Хорватия ва Словения худро ҷумҳуриҳои мустақил эълон карданд. Кишварҳои Фарб, пеш аз Ҳама Олмон ва Италия онҳоро фавран ба расмият шинохтанд. Худи ҳамон сол Македония низ

худро мустақил эълон кард. Моҳи январӣ соли 1992 Босния ва Ҳерцеговина низ истиқлолияти худро эълон намуданд. Сербия барои ҳифзи давлати ягонаи Югославия ба мубориза бархост. Моҳи майи соли 1989 раиси Ҳизби сотсиалистии Сербия - Слободан Милошевич Президенти Ҷумҳурии Сербия интиҳоб шуд. Дар интиҳоботе, ки моҳи декабри 1989 доир гардид, ин ҳизб пируз шуд. Ҳизби сотсиалистии Сербия сиёсати шовинизми бузургдавлатиро пеш гирифт. Мақсади он ҳифз намудани давлати ягонаи Югославия дар тахти роҳбарии сербҳо буд.

Бо фармони ҳукумати марказӣ қисмҳои мусаллаҳи федералӣ хоистанд, дар Хорватия ҳукумати навро сарнагун созанд. Аммо ба муқобилияти шадиди политсияи ин ҷумҳурӣ дучор шуданд. Дар ҳамин давра дар Босния ва Ҳерцеговина байни мусулмонон, сербҳои масеҳӣ ва хорватҳо муноқишаи хунин сар зад. Дар Югославия ҷанги ҳақиқӣ аланга гирифт. Шаҳри Вуковари Хорватия ба харобазор табдил ёфт. Дар тӯли 5 моҳи ҷанг дар Хорватия 5 ҳазор нафар кушта шуданд. Ҷанг Югославиёро хароб карда, онро пора-пора намуд.

Нимҷазираи Балкан дар ибтидои қарни XXI. Мӯйсафед бо наберааш дар назди хонаи вайронгаштаи худ.

1. Хонаи мӯйсафед дар асари кадом ҳодиса вайрон шудааст?
2. Чаро дар ҷанг асосан одамони одди зарар мебинанд?

Баробари ба қудрат расидани С. Милошевич таъсири шовинизми бузургдавлатии сербҳо дар сиёсати дохилӣ низ шиддат пайдо кард. Соли 1991 мухторияти Косово, ки дар он ҷо аксариятро албанҳо ташкил медоданд, барҳам дода шуд. Ин иқдом сабаби пурзӯр гардидани ҳаракати миллии барои аз нав барқарор намудани мухторият дар Косово гардид. Соли 1992 Сербия ва Черногория Ҷумҳурии Иттифоқии Югославияро ташкил доданд. Дар айни ҳол ҳаракати миллии дар Косово авҷ гирифт. Дар муқобили он ҳукумати Югославия таъкиботро оғоз кард. Кишварҳои қудратманди ғарб талаб намуданд, ки ба Косово нерӯҳои Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) ворид карда шаванд.

Ин пешниҳодро С. Милошевич напазируфт. Моҳи март соли 1999 амалиёти густурдаи ҳарбию ҳавоии нерӯҳои Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ ба Сербия оғоз ёфт. Пас аз фишори саҳти низомӣ моҳи сентябри 1999 ҳукумати Югославия розӣ шуд, ки ба хоки Косово нерӯҳои Шартномаи Атлантикаи Шимолӣ ворид карда шаванд.

Дар бисёре аз кишварҳои сотсиалистии собиқ то ҳадди кам ва ё зиёд либерализатсияи қатъӣ, хусусикунонӣ ва ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шуд. Ин ислоҳот дар баъзе маврид натиҷаҳои манфӣ доштанд. Дар бархе аз кишварҳо беқурбшавии пул, қиматӣ ва бекорӣ авҷ гирифт. Мардуми аз ин ислоҳот ноумед гашта, дар интиҳоботи соли 1994 аксар ба ҷонибдории хизбҳои сотсиал-демократӣ, яъне коммунистҳои собиқ овоз доданд. Аммо сотсиал-демократҳо на танҳо натавонистанд вазъи кишварашонро беҳ кунанд, балки садди роҳи ислоҳот шуданд. Барои ҳамин ҳам дар Полша, Булғория, Венгрия, Руминия, Югославия ва дигар кишварҳо дар интиҳоботи солҳои 1996-1997 ба ҷои сотсиал-демократҳо қувваҳои нав ба сари ҳокимият омаданд. Калавиши интиҳобкунандагон гоҳ ба сӯи «чап» ва гоҳ ба сӯи «рост» то ҳол идома дорад.

Либерализатсияи иқтисодӣ, гузаштан ба муносибатҳои бозорӣ омилҳои гуногунро ошкор намуданд. Ислоҳоте, ки солҳои 80-ум дар Полша ва Венгрия оғоз ёфта буд, гузаштан ба суботи иқтисодиро тезонид. Соли 1995 дар Полша беқурбшавии пул кам шуд. Истеҳсоли маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) хеле боло

рафт. Дар баробари ин бекорӣ ва шиддати вазъи иҷтимоӣ зиёд буд. Дар интиҳоботи президентии соли 1996 намояндаи нерӯҳои чап ва дар интиҳоботи парламенти соли 1997 ҳизбҳои ростгаро ғолиб шуданд.

Дар муқоиса бо Полша дар дигар кишварҳои Аврупои Шарқӣ хусусиятҳои либерализатсия бо роҳи на он қадар қатъӣ сурат гирифт. Дар Булгария, ки солҳои 90-ум сотсиалистҳо дар сари қудрат буданд, ба гузаронидани ислоҳот монеъ мешуданд. Ин буд, ки вазъи иҷтимоӣ иқтисодии кишвар дар ҳолати ногувор қарор гирифт. Булгарияро ғуруснагӣ ва қашшоқии молиявӣ таҳдид мекард. Дар чунин вазъият дар интиҳоботи президентии соли 1997 намояндаи нерӯҳои ростгаро ғалаба ба даст овард.

Дарғар ворид шудани Албания ба ислоҳот, сатҳи пасти маърифати сиёсии мардум, мавҷуд набудани анъанаҳои демократӣ, вуҷуд доштани ришвахӯрӣ дар сохтори ҳокимият сабаб шуд, ки соли 1997 кишварро бӯҳрони шадиди сиёсӣ фаро гирад. Ин бӯҳрон ба шӯриш табдил ёфт.

Ташкили сохтори нави ҳокимияти давлатӣ дар деҳоти кишварҳои Аврупои Шарқӣ як хел набуд. Дар деҳоти Полша ва Югославия, ки кооперативҳои кишоварзӣ нисбат ба дигар кишварҳои ин минтақа нуфузи камтар доштанд, муносибатҳои иқтисодӣ камтар тағйир ёфтанд. Дар дигар кишварҳо доир ба барҳам додани кооперативҳо ва ба деҳқонон додани замин қонун қабул шуд. Ба ҷои кооперативҳо хоҷагиҳои фермерӣ ташкил ёфтанд. Ин хоҷагиҳои наватбасис ба проблемаҳои зиёд бархӯрданд. Набудани сармоя, қувваи корӣ, сарчашмаи қарзгирӣ ва сармоягузорӣ, камзаминӣ ба рушди тичорати хурд ва миёна дар деҳот ба пешравӣ монеъ мешуд.

Давлатҳои Югославия дар солҳои 90-ум

Яке аз проблемаҳои дигари кишварҳои сотсиалистии собиқи ин минтақа ба табақаҳо чудо шудани аҳоли мебошад. Ба ду гурӯҳи мутақобил: кашшоқ ва доро тақсим шудани аҳоли ҳам дар шаҳрҳо ва ҳам дар деҳот босуръат давом дорад.

Дигар аз проблемаҳои асосии кишварҳои Аврупои шарқӣ муноқишаҳои қавмӣ ва миллатгарой мебошад. Дар натиҷаи ин муноқишаҳо соли 1993 Чехославакия ба ду давлат – Чехия ва Словакия тақсим шуд. Югославияи собиқ ба давлатҳои Словения, Босния ва Ҳерцеговина, Македония, Хорватия чудо шуд. Дар ҳайати Югославия танҳо Сербия ва Черногория боқӣ монд. Дар Босния миёни мусалмонон, католикҳо ва православҳо ҷанги мазҳабӣ сар зад, ки он танҳо пас аз панҷ сол бо даҳолати созмонҳои байналмилалӣ хомӯш гардонда шуд. Ниҳоят дар моҳи май соли 2006 Черногория дар бораи истиқлолияти сиёсии худ эълон намуд.

Дар бораи низои қавмӣ дар Югославияи собиқ

Пас аз эълони истиқлолияти Ҷумҳурии Хорватия (1991) дар он кишвар муносибат миёни хорватҳо ва сербҳои сокини Хорватия тезу тунд гардид. Таъқиби сербҳо оғоз ёфт. Дар ин давра пешвои ҳизби рости Хорватия – Д. Парича чунин изҳор намуд: «Дар Хорватия танҳо як халқ – хорватҳо метавонад ҳуқуқи сиёсӣ дошта бошанд. Бояд танҳо як алифбо бошад – ин лотинӣ. Набояд калисои православии сербҳо, балки бояд калисои католикии хорватҳо вучуд дошта бошад. Бо сербҳо дигар ҳеҷ гоҳ ҳаёти якҷоя вучуд дошта наметавонад...»

Васильева Н., Гаврилова В. Балканский тупик. №1. 2000, С.361.

1. *Сабабҳои асосии тезу тунд гардидани муносибатҳои миллӣро дар давлатҳои Аврупои шарқӣ дар солҳои 90-уми асри XX номбар кунед.*
2. *Ба назари шумо бо кадом роҳ метавон чунин муноқишаҳоро ба низом даровард?*

Дар бораи охири рӯзҳои ҳукмронии Н. Чаушеску

Аз 20 то 24 ноябри соли 1989 дар шаҳри Бухарест анҷумани навбатии XIV Ҳизби Коммунистии Руминия баргузор шуд. Маърузаи котиби кулли ҳизб – Николае Чаушеску панҷ соат давом кард. Дар давоми суҳанрони ӯ вакилони анҷуман 62 маротиба аз ҷой хеста ва 39 маротиба дар ҷойҳои нишастаи худ

кафкӯбиҳои дуру дароз ва пурғулгула карданд. Аҳли толор он ҷойҳои суханрониро бо хушҳолӣ мепазируфтанд, ки сухан аз дастовардҳои бузурги кишвар мерафт. Вакилон аз ҷой бархоста шиор медоданд: «Чаушеску – қаҳрамонӣ», «Чаушеску-коммунизм»! Бахусус хабари аз нав интиҳоб шудани Чаушеску ба мансаби котиби кулли ҲКР гарму ҷӯшон истиқбол гирифта шуд...

Касе ба худ тасаввур карда наметавонист, ки 21 декабри соли 1989 барои Николае Чаушеску охири рӯзи роҳбарӣ мебошад.

Аз китоби «О них говорят: 20 политических портретов.», М., 1991. С.210-211

1. Чаро дар кишварҳои собиқ сотсиалистӣ парастии шахсияти роҳбарон вуҷуд дошт?
2. Тақдири ояндаи чунин «доҳиён» чӣ шуд?

Ж. Панич, генерал – полковник, сардори Ситоди кулли артиши Югославия:

Ман ҳеч боварӣ надохтам, ки дар Югославия чунин мешавад. Ман дидам, ки дар Лубнон чӣ воқеаҳо рух дод. Аммо мепиндохтам, ки дар кишвари мо вазъият ором аст. Мо дӯстонаю бародарона зиндагӣ мекунем... Мо соҳиби кишвари зебод будем, аммо ба ким-киҳое дар Ғарб ин маъқул набуд. Ин қувваҳо на танҳо Югославияро пора-пора карданд, балки халқи онро ба ҷанги зидди ҳамдигар тела доданд.

Друзенко А. Семь дней в Сербии в поисках истины. // Известия. 1993. 5 марта.

Ба ҳаёати Югославия кадом ҷумҳуриҳо дохил мешуданд?

1. Сабабҳои асосии дар Аврупои шарқӣ сар задани бӯҳронҳо дар чӣ буд?
2. Самтҳои асосии ислоҳоти солҳои 90-уми Аврупои шарқиро номбар кунед.
3. Дар бартараф намудани муноқишаҳои миллии ин минтақа созмонҳои байналмилалӣ чӣ нақш доштанд?
4. Сотсиализми ҳақиқиро чӣ тавр мефаҳмед?
5. Кадом ҷумҳури охири шуда истиқлолияти миллии худро эълон намуд?

Боби III. КИШВАРҲОИ ОСИЁ, АФРИҚО ВА АМРИКОИ ЛОТИНӢ

§ 12. ЯПОНИЯ: ПЕШСАФИ ТАРАҚҚИЁТИ ҶАҲОН

1. *Кадам омилҳо ба «мӯъҷизаи иқтисодӣ»-и Япония мусоидат намуданд?*
2. *Чаро Япония яке аз марказҳои тараққиёти иқтисодии ҷаҳон доништа мешавад?*
3. *Япония имрӯз чӣ гуна сиёсати хориҷӣ дорад?*

Гарчанде то ба имрӯз дар ҳаёти сиёсии Япония рукнҳои анъанавии ҷамъияти японӣ нигоҳ дошта шуданд, вале моҳияти он тағйир ёфтааст. Дар Япония император «рамзи давлат ва ягонагии миллат» мебошад, вале амалан дар ҳаёти сиёсии мамлакат ва идоракунии давлат иштирок намекунад. Имрӯз дар Япония низоми демократии идоракунии парламентӣ амал мекунад.

Мақоми қонунбарори мамлакат парламент мебошад, ки аз ду палата: Палатаи намоёндагон ва Палатаи мушовирон иборат аст. Сарвазири мамлакат аз ҷониби парламент интихоб карда мешавад. Ҳукумат мақоми иҷроия ба ҳисоб рафта, сиёсати дохилию хориҷии мамлакатро муайян мекунад ва амалӣ месозад. Соли 1994 дар Япония ислоҳоти системаи интихоботӣ гузаронида шуд, ки дар ҳаёти сиёсии кишвар ба фаъолияти низоми бисёрҳизбӣ имкониятҳои васеъ дода шуд. Дар ҳаёти сиёсии мамлакат Ҳизби лебералию демократии Япония мавқеи намоён дорад. Баъди Ҷанги дуввуми ҷаҳон қариб дар давоми 40 сол идоракунии Японияро Ҳизби лебералию демократӣ ба ўҳда дошт ва имрӯз ҳам қудрати сиёсии мамлакатро ба даст дорад.

Бинои парламент дар Токио

Солҳои 70 – 80-уми асри гузашта Япония ба пешрафти босуръати истеҳсолоти саноатӣ ноил гардид. Соли 1983 ҳаҷми истеҳсолоти саноатӣ нисбат ба соли 1950-ум 24 маротиба афзуд.

Дар муддати ду-се даҳсола суръати миёнаи солонаи истеҳсолоти саноатӣ 14 %-ро ташкил дод. Имрӯз Япония ба давлати сарватманду пешрафта, маркази илм ва технологияи муосири ҷаҳон табдил ёфта, сатҳи зиндагии мардум хеле баланд аст. Даромади солона ба ҳар як сари аҳоли дар Япония ба 18 ҳазор доллар рост меояд.

Тараққиёти босуръати иқтисодии мамлакат, ки «мӯъҷизаи иқтисодӣ»-и японӣ ном гирифта буд, натиҷаи як қатор омилҳо буд. Мисли Италия, Япония низ аз канданиҳои ғоиданоки табиӣ бой нест, барои ҳамин вай истифодаи таҷрибаи хориҷии илмию техникӣ ва ихтироотро пеш гирифт.

Япония - абарқудрати иқтисодии ҷаҳон

Солҳои 90-уми қарни гузашта Япония ба давлати сарватманд ва тараққиқардаи ҷаҳон табдил ёфт. Аз рӯи ҳаҷми истеҳсоли саноатӣ ин кишвар дар ҷаҳон ба мавқеъҳои аввал гузашта, аз рӯи истеҳсоли маҳсулоти соҳаҳои технологияҳои пешқадам ба ҷои аввал баромад. Бештар аз нисфи роботҳои саноатиӣ ҷаҳон дар Япония истифода мегарданд.

Дар Япония соҳаҳои саноати оҳангудозӣ, истеҳсоли дастгоҳҳои саноатӣ, кимиё, сабук ва коркарди ҷӯб хеле инкишоф ёфтаанд ва аз рӯи ҳаҷми истеҳсоли пӯлод, истеҳсоли киштиҳои баҳрӣ, қувваи барқ, коркарди нафт, семент ҷои намоёнро ишғол мекунад.

Аммо иқтисодии Япония аз ворид кардани ашёи хом ва сӯзишворӣ аз хориҷ вобастагии зиёд дорад, зеро захираҳои ками ғоиданоки табиӣ дорад.

Аз китоби Большая иллюстрированная энциклопедия географии Москва., 2005. С.309.

Ба назари шумо японҳо чӣ гуна тавонистанд ба ин комёбиҳо ноил шаванд?

Япония дар масъалаи автоматикунории истеҳсолот ва татбиқи роботҳо (маҳсусан дар саноати автомобилсозӣ) аз кишварҳои дигар аз ҷумла Амрико хеле пеш гузашт.

Истеҳсоли мошинаҳо дар Япония (аз рӯи натиҷаи соли 1996)

Солҳо	1980	1990	1995	1996
Мошинаҳои сабукрав	7038000	9948000	7611000	7864000
Автобус ва мошинаҳои боркаш	4005000	3539000	2585000	2482000
Ҷамағӣ	11043000	13487000	10196000	10346000

Мамлакат аз чихати истифодабарии роботҳо дар ҷаҳон дар ҷои аввал меистад. Дар шароити нав Япония «рӯҳи японӣ-дониши европӣ»-ро, ки омезиши анъанот ва ба инобат гирифтани талаботи замони муосирро дар назар дорад, давом медиҳад.

Худтакомулдиҳӣ ва талаботи қатъӣ ба сифати маҳсулот боиси он гардид, ки Япония дар бозори ҷаҳонӣ дар соҳаи истеҳсоли видео, аудио ва радиотехника, автомобилсозӣ ва ғайра мақоми хоса пайдо кард ва талабот бо моли японӣ дар тамоми ҷаҳон зиёд гардид. Япония аз ташкили артиши бузург худдорӣ карда, бо ин роҳ хароҷоти ҳарбии худро хеле кам кард.

Омили асосии пешрафти иқтисодии Япония ин меҳнати фидокорона, риояи интизоми баланди меҳнат, ҳифз ва боло гузоштани манфиатҳои иттиҳодиявӣ (яъне корхонаю муассисаҳо), эҳтиром ба калонсолон ва дигар меъёрҳои ба анъанаҳои миллии японҳо асосёфта мебошад. Комебиҳои бузурги Япония ба сатҳи баланди илмию маърифати аҳоли така мекунад. Ба комебиҳои илмию техникӣ ва иқтисодии Япония сиёсати дурусти таҳсилоти миёна ва олии мусоидат намуд. Дар охири солҳои 80-ум 93%-и кӯдакони мамлакат таҳсилоти пурраи миёнаи 12-сола гирифта, зиёда аз се як ҳиссаи онҳо таҳсилро дар донишгоҳҳо ва коллеҷҳо идома медиҳанд.

Синкансен ва ё «поезд-тир», ки суръати ҳаракаташ беш аз 260 км/соат аст аз миёни майдони шолізори мегузарад.

Мазмуни ин расмро шарҳ диҳед.

Бо пешрафти иқтисодии кишвар, японҳо шиори «Пеш аз ҳама содирот»-ро ба миён гузоштанд, ки мақсади асосии он ба берун баровардани мол буд. Молҳои саноатии Япония дар муддати кӯтоҳ дар бозори мамлакатҳои Ғарб мавқеи муҳим пайдо

намуданд. Ҳиссаи мамлакат дар содироти молҳои саноатӣ ба ҷаҳони Ғарб дар давоми солҳои 1950-1979 аз 1.3% то 8.5% зиёд гашт. Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI тамоили содироти молҳои саноатии Япония ба бозори ҷаҳонӣ рӯ ба афзоиш дошт.

Дар давраи ҳозира ҳам Япония аз ҷиҳати пешрафти иқтисодӣ дар сафи пеш аст. Соли 2005 рушди маҷмӯи маҳсулоти дохилии он 5,5% зиёд гардид. Инкишофи иқтисодии Япония ба зиёдшавии маблағгузорӣ ва ҳаҷми маҳсулот ва содироти хусусан мошинҳо алоқаманд аст.

Сиёсати хоричӣ. Дар муносибатҳои байналмилалӣ Япония ИМА-ро иттифоқчии боғтимоди худ медонад. Чунин муносибат байни ин давлатҳо баъди анҷоми Ҷанги дуввуми ҷаҳон ба миён омада, то ба имрӯз идома дорад. Якҷанд базаҳои ҳарбии ИМА (яке аз калонтарини онҳо дар шаҳри Мисава) дар Япония ҷойгир мебошанд. Соли 1987 созишнома дар бораи иштироки Япония дар барномаи «Ҷанги ситоравӣ» баста шуд. Аз моҳи ноябри соли 1975 Япония иштирокчии доимии ҳамаи гуфтушунидҳои солонаи сарони давлатҳои мутараққии капиталистӣ (мамолики ҳафтгона) гардид.

Япония ба масъалаҳои сиёсати иқтисодӣ беруна диққати ҷиддӣ медиҳад. Доираҳои тиҷорат самтҳои ташкил кардани «Минтақаи савдои озодӣ осеӣ»-ро қор қарда мебароранд. Дар назар дошта шудааст, ки ба ин минтақа якҷоя бо Япония Кореяи Ҷанубӣ, Тайван, Сингапур, Гонконг ва мамолики тараққиқунандаи Тайланд ва Малайзия низ ворид мешаванд.

Токио диққати асосиро ба беҳтар шудани муносибатҳо бо Пекин равона месозад. Япония Хитойро ҳамчун бозори дурнамои қалон барои молҳои худ ва сарчашмаи интиқоли барқ ва дигар ашёҳо мешуморад. Дар ҳар сурат байни мамлакатҳо баъзе масъалаҳои худудӣ (ҷазираҳои Сенкаку), ки ба онҳо Хитой даъвогар аст, боқӣ мондааст.

Сумо – ғўштини миллии японҳо, ки таърихи 2000-сола дорад.

Ба назари шумо Сумо ба ғўштини миллии тоҷикӣ шабоҳат дорад ё не?

Дар сиёсати хориҷии Япония кӯмак ба дигар мамлакатҳои ҷаҳон ҷои муҳим дорад. Яке аз роҳҳои амалисозии ин мақсад барномаи «Кӯмаки расмӣ баҳри рушд» мебошад. Япония дар доираи ин барнома ёрии гуногун, аз ҷумла маблағҳои бебозгашт медиҳад. Соли 1994 хароҷоти Япония барои амалисозии ин барнома 13,5 млрд долларро ташкил меод.

Низоми таҳсил ва ҳаёти мактабӣ

Япониҳо омӯзишро ниҳоят муҳим мешуморанд. Низоми таҳсили имрӯзаи Япония таърихи зиёда аз садсола дошта бошад ҳам, анъанаҳои он таърихи дуру дароз дорад. Мактабҳои давлатӣ 99%-и кӯдакони Япония фаро гирифтаанд. Дар мамлакат таҳсили зинавӣ амал мекунад.

1. Кӯдакони аз 6-сола то 12-сола дар мактабҳои ибтидоӣ таҳсил мекунанд.

2. Кӯдакони аз 12-сола то 15-сола дар мактабҳои нопурраи миёна мехонанд.

3. Тахминан 97% кӯдакон то синни 18-солагӣ таҳсилро дар мактабҳои миёна идома медиҳанд.

Соли таҳсил дар Япония аз моҳи апрел оғоз мегардад. Мактаббачагон якчанд ҳафта тобистон ва ду ҳафта дар арафаи соли нав ба таътил мебароянд. Анҷоми соли таҳсил ба моҳи март рост меояд ва то соли нави хониш боз ду ҳафта таътил мешавад. Талабагон дар мактаб аз соати 8³⁰ то 15⁰⁰-15³⁰ дарс мехонанд. Рӯзи шанбе дарсҳо нисфирузӣ ба анҷом мерасанд. Талабагон ба тозагии сару либос ва муҳити зисти худ аҳамияти ҷиддӣ медиҳанд. Гурӯҳи хонандагон бо навбат синфхона, роҳрав, ҳоҷатхона, хавлии мактабро рӯбучин ва тоза мекунанд.

Ниг: Образ Японии. Урбан Коннэкин Инкорп, 1996. С. 14

Фарқиятҳои низоми таҳсилоти Япония ва Тоҷикистонро муайян намоед.

1. Япония кай ба яке аз марказҳои инкишофи иқтисодиёти ҷаҳон табдил ёфт?
2. Қадом соҳаҳои саноати Япония дар ҷаҳон мақоми хоса пайдо намуданд?
3. Ба назари шумо чаро дастовардҳои ин мамлакат «мӯъҷизаи иқтисодӣ»-и японӣ ном гирифтааст?
4. Сабабҳои пешрафти иқтисодӣ ва комёбиҳои илмӣю техникии Япония дар чист?

§ 13. ИСЛОҲОТ ВА НАВСОЗӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ХАЛҚИИ ХИТОӢ

1. *Чӣ гуна Хитой оқибатҳои «инқилоби маданӣ»-ро бар тараф карда, сиёсати созандагиро пеш гирифт?*
2. *Барои чӣ модели «сотсиализм бо хусусиятҳои хитой» ба пешрафти босуръати мамлакат мусоидат намуд?*
3. *Таъйироти самтҳои сиёсати хориҷии Хитой дар чист?*

Ба сари қудрат омадани роҳбарияти нав. Дар байни роҳбарияти Ҷумҳурии Халқии Хитой дар ҳалли масъалаҳои дохилӣ ва байналмилалӣ ягонагӣ вучуд надошт. Зиддият дар байни Мао Сзедун ва мухолифони ӯ дар ниҳоят ба озмоиши нави бузург-«инқилоби маданӣ» овард, ки он даҳ сол (1966-1976) идома ёфт.

Баъди вафоти Мао Сзедун (9.09.1976) дар муборизаи саҳти дохилиҳизбӣ ва сиёсӣ мавқеи ҷонибдорони ӯ хеле заиф гашт. Пешвои нави Хитой Дэн Сяопин сиёсати иқтисодӣ бозорӣ ва дар ҳаёти ҷомеа нигоҳ доштани мавқеи ҳукмрони Ҳизби коммунистиро пеш гирифт.

Марҳилаи тақдирсози Хитой дар роҳи бар тараф сохтани мушкilotи мавҷуда моҳи декабри соли 1978 оғоз гардид. Бо қарори Пленуми КМ ҲКХ роҳи ислоҳоти иқтисодӣ пеш гирифта шуд. Модели ба амал баровардани дигаргунсозиҳо дар Хитой дар таърих бо номи «сотсиализм бо хусусиятҳои хитой» машҳур гашт. Ҳарчанд мамлакат роҳи барқарор сохтани муносибатҳои нави ҷамъиятиро пеш гирифт, вале аз шиорҳои сотсиалистию коммунистӣ даст накашид ва фаъолияти Маоро низ дар зери тозиёнаи танқиди саҳт қарор надод.

Дэн Сяопин (1904 -1998). Ходими барҷастаи давлатӣ ва ҳизбии Хитой. Дар оилаи заминдори миёнаҳол таваллуд шудааст. Айёми донишҷӯиаш дар Париж аъзои ҲКХ шуда, лақаби Сяопин (чаҳони хурд)-ро гирифтааст. Дар ибтидои солҳои 60-ум дар котиботи президент Лю Шаоси кор кардааст. Дар солҳои «инқилоби маданӣ» гирифтори таъқибот гардид. Баъди марги Мао моҳи июли соли 1977 ноиби сарвазир шуд. Дар арафаи пленуми таърихӣ декабри соли 1978 ҷонишини раиси ҲКХ ва сардори штаби ЛХОХ буд. Ислоҳоти куллии мамлакат бо номи ӯ алоқаманд аст.

Моҳияти ислоҳот аз ба амал баровардани чорабиниҳои зерин иборат буд:

- Ба корхонаву муассисаҳо додани мустақилияти хоҷагидорӣ (ба истиснои корхонаҳои ҳарбӣ ва моҳияти махсус дошта);
- Ба миён гузоштани муносибатҳои «давлат-корхона» ба сифати муносибатҳои баробарҳуқуқ дар байни воҳидҳои мустақили иқтисодӣ;
- Ташкили шаклҳои нави хоҷагидорӣ дар соҳаи кишоварзӣ.

Ислоҳоти соҳаи кишоварзӣ дар Хитой аз ҷониби аҳолии деҳот пурра дастгирӣ ёфта, боиси ҳавасмандӣ ва баланд гаштани маҳсулнокии меҳнати деҳқонон гашт. Дар деҳот коммунаҳо барҳам дода шуданд ва замин бо усули иҷоравӣ ба деҳқонон дода шуд. Баъди пардохти андоз ва фурӯши як қисми ҳосил ба давлат, деҳқонон ҳуқуқ доштанд маҳсулоти боқимондаи худро дар бозор озодона фурӯшанд.

Нархҳои маҳсулоти кишоварзӣ хеле баланд бардошта шуданд. Ба деҳқонон иҷозат дода шуд, ки аз меҳнати мардикор истифода баранд. Дар мамлакат бозорҳои нав пайдо шуданд ва тичорати хусусӣ расман қонунӣ гардонида шуд.

Барои инкишофи бахшҳои кооперативӣ ва хусусӣ имкониятҳо фароҳам оварда шуда, низоми муносибатҳои маъмури дигар қарда шуд. Дар байни коргарон ва маъмурият, байни сарвари ширкатҳо

Мувозинати Дэн Сяопин.

Ба назари шумо барои чӣ муаллиф ба эҷодиёти худ чунин ном гузостааст?

ва мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ расман бастанӣ шартномаҳои меҳнатӣ қарӣ қарда шуд.

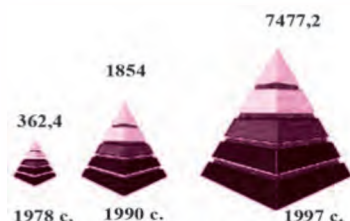
Ҳукумат дар бораи аз нав дида баромадани натиҷаи маърақаҳои пешинаи сиёсӣ ва пеш аз ҳама тақдирӣ шахсоне, ки аз «мубориза бо ҷонибдорони рост» ва «инқилоби маданӣ» зарар дида буданд, қарор қабул намуд. Дар натиҷа қариб 10 млн. собиқ

кормандони давлатӣ ва намоёндагони зиёён, ки беасос гирифтори таъқибу шиканча гардида буданд, сафед карда шуданд. Соли 1980 собиқ Раиси ҶХХ Лю Шаоси пурра сафед карда шуд ва баъди марг ҳамчун яке аз роҳбарони бузурги хизбӣ ва давлатӣ эътироф гардид. Хона ва дигар молу амволи дар рафти «инкилоби маданӣ» зӯран гирифта шудаи мардум ба сохибонашон баргардо-нида шуданд.

Ислоҳот ба зудӣ натиҷаҳои назаррас дод. Ин тамоми дунёро ба ҳайрат гузошт. Истехсоли маҳсулот босуръат афзоиш ёфта, даромади деҳқонон дар миёни солҳои 80-ум 2-3 маротиба афзуд. Суръати афзоиши иқтисодиёт дар солҳои 80-ум ва аввали солҳои 90-ум солона ба 12-18% мерасид. Даромад ба ҳар сари аҳоли даҳ маротиба аз 50 то 500 доллар афзоиш ёфт.

Аз ҳамин давра сар карда то ба имрӯз иқтисодиёти Хитой ба таври мӯътадил пеш меравад. Суръати инкишофи иқтисодии мамлакат ҳамасола 8-9,5%-ро ташкил медиҳад. Соли 2005 низ рӯшди иқтисодиёти Хитой 9,5%-ро ташкил дод.

Дар баробари тараққиёти иқтисоди кишвар ҳаёти деҳот тағйир ёфта, неқӯаҳволии мардум сол то сол боло меравад. Соли 2005 даромади солонаи кишоварзони мамлакат 12,5 % зиёд гардид.

Инкишофи маҷмӯи маҳсулоти дохилии Хитой (млрд. юан).

Ин нишондодҳоро шарҳ диҳед!

Ден Сяопин дар бораи ислоҳоти иқтисодӣ дар Хитой.

Пекин, 6 октябри соли 1984.

Ҷоннок намулдани иқтисодиёти мамлакатро мо аз деҳот оғоз намудем, зеро 80%-и аҳолии Хитой дар деҳот зиндагӣ мекунад. Устувории чамъият ва тараққиёти иқтисодиёти Хитой пеш аз ҳама аз тараққиёти деҳот ва беҳтаршавии ҳаёти деҳқон вобаста буд. Ҷор маротиба афзоиш додани истехсоли солонаи маҳсулот дар навбати аввал аз он вобаста буд, ки ин 80%-и аҳоли метавонад, чунин пешравиро ба даст орад. Ҷӣ тавре ки аён аст, як қатор пешниҳодоти нав дар хусуси деҳот самараро хуб доданд, онҳо тез самара медиҳанд, натиҷаҳо назаррасанд. Пештар барои деҳот мушкул буд. Акнун гуфтан мумкин аст, ки аксарияти аҳолии деҳот то сер шудан меҳӯрад ва дурусттар либос мепӯшад, шароити манзилиашон низ хеле беҳтар гапштааст. Самаранокии сиёсат нисбати

деҳот моро баҳри чор маротиба зиёд намудани маҷмӯи маҳсулоти миллӣ рӯҳбаланд намуда, боварии моро устувор гардонид.
Ден Сяопин. Основные вопросы современного Китая. –М., 1998. С. 85.

1. Чӣ гуна ислоҳоти иқтисодиёти Хитой амалӣ мешуд? Ба назари шумо, натиҷаи асосии он дар чист?
2. Оё мо метавонем, аз таҷрибаи ислоҳоти Хитой дар мамлақати худ истифода барем?

Табиист, ки дар роҳи татбиқи ислоҳот монеаҳо ҷой доштанд. Барпо кардани муносибатҳои иқтисоди бозорӣ боиси беқурбшавии асъори миллӣ ва шиддат гирифтани муносибати байни сарватмандон ва аҳолии камбизоат гардид.

Вазъияти баамалномада боиси норозигии табақаҳои камбизоати аҳоли, бахусус донишҷӯён гашт. Ин ҳолат ба руҳ додани гирдиҳамоии донишҷӯён дар охири соли 1986- аввали соли 1987 ва баҳори соли 1989 оварда расонд, ки бо задухӯрдҳо бо пулис ва қурбонии донишҷӯёни зиёд анҷом ёфтанд.

Ден Сяопин ба дастгирӣ, ҷобачогузорӣ ва тарбияи кадрҳои роҳбарикунандаи ҳизбию давлатӣ диққати муҳим меод. Бо ташаббуси ӯ моҳи июни соли 1989 Сзын Сземин ба вазифаи котиби генералии КМ ҲКХ интихоб гашт. Аз баҳори соли 1990 мубориза ба муқобили порахӯрӣ, дуздӣ, ғоратгарӣ, сӯиистеъмол аз вазифа ва ғайра пурзӯр карда шуд. Ба вазифаҳои роҳбарии мақомоти ҳизбӣ ва давлатӣ гузаштани фарзандони кормандони масъули ҳизбӣ ва ба тичорат машғул шудани онҳо манъ карда шуд. Барои маҳдуд кардани имтиёзҳои кормандони давлатӣ кӯшишҳои назаррас карда шуда, судҳо дахҳо ҳазор парвандаҳои ҷиноятиро оид ба порагирӣ ва сӯиистеъмол аз вазифа дида баромаданд.

Сиёсати хориҷӣ. Баробари ба вучуд омадани дигаргуниҳо дар ҳаёти дохилии мамлакат, дар сиёсати берунии Хитой низ тағйироти назаррас вориди гардид. Пеш аз ҳама, самтҳои сиёсати хориҷии Хитой дигар шуд. Соли 1979 Хитой ба таври расмӣ бо ИМА муносибатҳои дипломатӣ барқарор намуд. Дар айни замон Хитой «гегемонизми шӯравӣ» ва сиёсати хориҷии Иттиҳоди Шӯравиро маҳкум намуд.

ҚХХ аз соли 1971 то имрӯз аъзои доимии Шӯрои амнияти СММ мебошад. То ин давра ҷои Хитойро дар СММ ҳукумати Тайван ишғол мекард.

Соли 1989 аз ҷониби Ҳукумати Хитой бо роҳи зурӣ пароканда намудани гирдиҳамоиҳои донишҷӯён боиси бадшудани муносибатҳои Хитой бо мамлакатҳои Ғарб гардид. ИМА ва мамлакатҳои Ғарб Хитойро барои поймол намудани ҳуқуқи инсон айбдор менамуданд. Хитой, баръакс, чунин муносибати мамлакатҳои Ғарбро даҳолат ба қорҳои дохилии мамлакат арзёбӣ мекард. Танҳо дар охири солҳои 90-ум муносибати Хитой бо аксарияти ин мамлакатҳо рӯ ба беҳбудӣ ниҳод.

Баъди пошхӯрии Иттиҳоди Шӯравӣ Хитой муносибати худро бо Россия ва мамлакатҳои Аврупо беҳтар намуд. Махсусан, муносибати Хитой бо Россия сол то сол мустақкамтар гашта истодааст. Хитой ва Россия муассисони Ташкилоти ҳамкориҳои Шанхай ба ҳисоб мераванд, ки соли 1996 ташкил ёфта буд ва Тоҷикистон низ аъзои он мебошад. Соли 1997 ҳар ду ҷониб дар бораи ҳал намудани ҳудудҳои баҳсталаб ба мувофиқа расиданд.

Моҳи июли соли 2001 раиси ҚХХ Сзын Сземин ва президенти Россия В.В.Путин Шартнома дар бораи дӯстӣ ва ҳамкориҳо ба имзо расониданд. Ин ҳуҷҷат дар роҳи таҳкими минбаъдаи муносибатҳои ин мамлакатҳо заминаи устувор гузошт.

Дар бораи таркиби миллии аҳолии Хитой.

Хитой давлати ягонаи гуногунмиллат мебошад. Мувофиқи маълумотҳои барӯйхатгирии аҳолии соли 1990 хитойҳо (ханҳо) 91,96%, намояндагони 55 ақаллиятҳои миллии 8,04% аҳолии кишварро ташкил медиҳанд.

Ханҳо дар ҳама минтақаҳо зиндагӣ менамоянд, вале минтақаҳои асосии сукувати онҳо водии дарёҳои Хуанхэ, Янтэзы, Чжутезян ва ҳамвории Шимолу шарқ ба ҳисоб мераванд. Намояндагони ақаллиятҳои миллии дар таркиби аҳолии Хитой зиёд набошанд ҳам, минтақаҳои сукувати онҳо бузург буда, 64,3% тамоми ҳудуди Хитойро ташкил медиҳанд. Дар Хитой 4802 ҳаз. нафар мугулҳо, 7207 ҳазор нафар уйгурҳо, 1923 ҳазор нафар корейгӣҳо, 1110 ҳазор нафар қазокҳо, 143,5 ҳазор нафар қирғизҳо, 33,2 ҳазор нафар тоҷикҳо, 14,8 ҳазор нафар узбекҳо, 13,5 ҳазор нафар русҳо ва намояндагони дигар миллату халқиятҳо зиндагӣ менамоянд...

Дар паҳлӯи якдигар зиндагӣ намудани миллату халқиятҳо ва вучуд доштани ҷамоатҳои хурди ақаллиятҳои миллии барои муносибатҳои васеи иқтисодӣ ва гуфтугӯи фарҳангӣ байни ханҳо

Дастархони идонаи тоҷикони Хитой

Фарқият ва монандиҳои ин маросимро бо маъракаҳои мардуми Тоҷикистон муқоиса намоед.

ва ақаллиятҳои миллӣ ва ҳамчунин барои ба амал баровардани сиёсати худмухтории миллатҳо шароитҳои зарурӣ ба вуҷуд оварда аст.

Аз китоби: Китай. – Пекин, 1999. С.37,42-43.

1. Мафҳуми «ақаллиятҳои миллӣ»-ро шумо чӣ гуна мефаҳмед? Аз ҳаёти ҷумҳурии худамон мисол оварда метавонед?
2. Дар кадом соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ ақаллиятҳои миллӣ худмухтор буда метавонанд?

1. Чаро дигаргунсозии мамлакат дар Хитой модели «соцсализм бо хусусиятҳои хитой» ном гирифтааст?
2. Ба андешаи шумо барои чӣ дар Хитой ислоҳоти иқтисодӣ аз деҳот овоз ёфт?
3. Дар сиёсати хориҷии Хитой чӣ гуна таъйирот ба амал омад?
4. Дар бораи нақши Хитой дар ҳаёти мардуми Тоҷикистон чӣ гуфта метавонед?

§ 14. НИМҚАЗИРАИ КОРЕЯ: ШИМОЛ ВА ЧАНУБ

1. *Вазъияти дохилии Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея (ҶХДК) чӣ гуна буд?*
2. *Сабаби ҳукмронии тулонии низомиён дар Ҷумҳурии Корея дар чӣ буд?*
3. *Оё имконияти муттаҳид гардидани ду давлати Корея вуҷуд дорад?*

Вазъияти иқтисодӣ ва сиёсии ҶХДК (Кореяи Шимолӣ). Дар давоми солҳои 70-уми асри гузашта Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея бо давлатҳои сармоядорӣ ҳаҷон муносибатҳои дипломатӣ ва тиҷоратӣ барқарор намуда, дар натиҷа тавонист, ки вазъияти иқтисодии худро каме беҳтар намояд. То ин давра ҶХДК ба таври анъанавӣ бо давлатҳои сотсиалистӣ, махсусан бо Иттиҳоди Шӯравӣ ва Ҷумҳурии Халқии Хитой муносибатҳои хуб дошт.

Дар чоряки охири қарни XX тамоми ҷидду ҷаҳди мардуми Кореяи Шимолӣ барои иҷро намудани нақшаи шашсолаи тараққиёт равона гардида буд. Дар нақшаҳои тараққиёти ин давлат диққати асосӣ ба инкишофи техникӣ ва баланд бардоштани истеҳсолоти хоҷагии қишлоқ дода мешуд. Минбаъд нақшаҳои ҳафтсола қабул мегардиданд. Ин нақшаҳо сари вақт иҷро карда намешуданд. Сабаби асосии қафомондагии иқтисодии ҶХДК аз давлатҳои минтақа, аз он иборат буд, ки захираҳои пулиро молии давлат асосан бо мақсадҳои ҳарбӣ истифода мегардиданд. Аз тарафи дигар ҳукумати ҶХДК дар давоми солҳои 70-ум натавонист, қарзҳои хориҷии гирифтаашро баргардонад. Дар натиҷа муносибатҳои тиҷоратӣ бо ҷаҳони сармоядорӣ хеле коҳиш ёфтанд.

Тараққиёти иқтисодӣ, махсусан рушди саноати Кореяи Шимолӣ дар муддати тулонӣ ба кӯмаки иқтисодӣ ва молиявӣ Иттиҳоди Шӯравӣ, ҶХХ ва дигар давлатҳои сотсиалистӣ вобаста буд. Баъд аз барҳам хӯрдани ИҶШС муносибати Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея бо собиқ дунёи сотсиалистӣ заиф гардида, расонидани ёрии моддӣ ва техникӣ ба ин давлат қатъ гардид.

Илова бар ин иқтисодиёти ҶХДК хислати сарбаста пайдо намуд, яъне робитаҳои иқтисодии он бо дунёи беруна қанда шуданд. Чунин вазъият сабабгори қафомондагии техникий саноат гардид. Қатъ гардидани кӯмакҳои молиявӣ ва техникӣ вазъияти иқтисодии Кореяи Шимолро хеле вазнин гардонид.

Гузaronидани дарси амалӣ дар мактаб

1. Талабагон дар кадом шароит дарс мехонанд?
2. Чунин шакли таълим ба шумо маъқул аст?

Дар нимаи дуввуми асри гузашта сарвари ҶХДК Ким Ир Сен буд. Аз моҳи октябри соли 1994 писари ӯ - Ким Чен Ир вазифаи Президенти ҶХДК ва Раиси Ҳизби меҳнати Кореяро иҷро мекунад. Дар Кореяи Шимолӣ низоми якҳизбӣ ҳукмрон буда, ба фаъолияти ҳизбҳои дигар иҷозат дода намешавад. Мавҷуд будани низоми саҳти сиёсӣ ва

маъмурӣ ва таъқиби бераҳмонаи ҳама гуна зуҳуроти норозигӣ имконият медиҳад, ҳокимият дар дасти Ҳизби меҳнат боқӣ монад.

Дар баробари ин дар Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея тамоми воситаҳои ахбори умум дар дасти давлат мебошанд. Бо ин сабаб дарёфти маълумоти воқеӣ дар бораи вазъияти ҶХДК кори осон нест ва аҳолии он низ дар бораи вазъияти байналмилалӣ ва дигаргуниҳои ҷаҳон маълумоти воқеӣ гирифта наметавонанд.

Роҳбарияти ҶХДК дар арсаи байналмилалӣ мавқеи канораҷӯиро гирифта буд. Дикқати асосии роҳбарияти сиёсӣ ва ҳарбии Кореяи Шимолӣ барои ба вучуд овардани яроқи ҳастай ва воситаҳои расонидани он ба манотиқи гуногуни ҷаҳон равона гардида буд. Баъд аз роҳ надодани нозирони байналмилалӣ ба марказҳои таҳқиқотҳои ҳастай муносибати ин кишвар бо ИМА ва Япония бад гардид. Дар чунин вазъият давлати дигари Корея – Ҷумҳурии Корея кӯшиш менамояд, ки ҶХДК-ро аз муҳосираи байналмилалӣ барорад.

Ҷумҳурии Корея (Кореяи Ҷанубӣ). Дар Ҷумҳурии Корея то ибтидои солҳои 80-ум асосан саноати замонавии тараққиқарда барпо карда шуд. Аз рӯи суръати тараққиёти саноатӣ ин давлат дар нимаи дуввуми асри гузашта дар қатори давлатҳои пешқадами ҷаҳон буда, аз рӯи ҳаҷми тиҷорати хорича ба қатори

10 давлати инкишофёфтаи саноатии ҷаҳон дохил гардид.

Асоси иқтисоди замонавии Кореяи Ҷанубиро саноати технологияи баланд – истеҳсоли дастгоҳҳои компютерӣ, саноати киштисозӣ, истеҳсоли асбобҳои рӯзгор, автомобилҳо ва ғайра ташкил медиҳад. Аз сабаби кам будани захираҳои табиӣ саноати кишвар бештар ба коркарди ашёҳои воридотӣ асос ёфта буд.

Дастовардҳои Кореяи Ҷанубӣ дар соҳаи тараққиёти саноати истеҳсоли автомобилҳо хеле арзанда мебошад. Ин давлат фуруши автомобилҳоро ба хориҷа дар ибтидои солҳои 70-ум ба роҳ монда буд. Дар соли 1987 бошад ширкатҳои Daewoo, Hyundai ва Kia тавонистанд, ки бештар аз 300 ҳазор адад автомобилро ба хориҷа фурушанд.

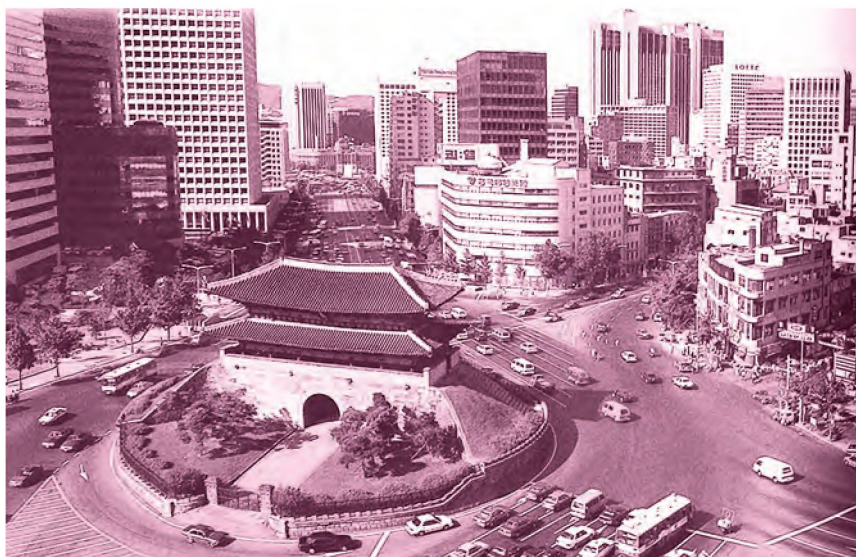
Дар Кореяи Ҷанубӣ хоҷагии кишлоқ низ тараққӣ ёфт. Дар ибтидои солҳои 90-ум ин давлат бузургтарин истеҳсолкунандаи биринҷ ба ҳисоб рафта, бештар аз 50% талаботи худро бо гандуми истеҳсоли худӣ таъмин менамуд.

Тараққиёти саноатӣ имкон дод, ки ширкатҳои молиявӣ ва саноатии Кореяи Ҷанубӣ дар кишварҳои хориҷии Осиё, Африқо, ва Австралия дар сохтмони иншоотҳо, бандарҳо, бандҳои об, сохтмони роҳҳо ва пулҳо ва шабакаҳои обёрикунанда сармоягузорӣ намоянд.

Ба тараққиёти босуръати саноатӣ нигоҳ накарда Кореяи Ҷанубӣ бо мушкилоти зиёди иқтисодӣ дучор гардида буд. Мушкилоти асосӣ – зиёд гардидани қарзи хориҷии давлат, паст будани дараҷаи маоши коргарон ва муҳандисони корейӣ нисбат ба дигар давлатҳои тараққикарда, дарозмуддаттарин ҳафтаи корӣ ва беҳукукии иттифоқҳои касаба ба шумор мерафтанд. Масалан, дар аксари корхонаҳои саноатӣ рӯзи кори 11-соата ва дар як моҳ фақат ду рӯзи истироҳат вучуд дошт.

Дар Ҷумҳурии Корея то соли 1987 ҳокимияти сиёсӣ ба низомиён тааллуқ дошт. То ин давра низомҳои ҳарбии генерал Пак Чон Хи ва генерал Чон Ду Хван ҳукмрон буданд. Сабаби асосии ҳукмронии тулонии низомиён дар Ҷумҳурии Корея дар он буд, ки нимҷазираи Корея баъд аз Ҷанги дуввуми ҷаҳон ба минтақаи низоъ ва рақобати ду низомии ҳарбию сиёсӣ ҷаҳон табдил ёфта буд. Ихтилоф байни ду давлати нимҷазира - ҚХДК ва Ҷумҳурии Корея сабаби шиддат гирифтани вазъият гардида буд.

Ҳукмронии тӯлонии ҳарбиён тадричан норозигии табақаҳои меҳнаткашон ва махсусан ҷавононро пурзӯр менамуд. Соли 1979

Ноҳияи Сунгенмуни шаҳри Сеул

1. *Маданияти шаҳрсозӣ дар Корёяи Ҷанубӣ дар кадом сатҳ қарор дорад?*
2. *Нигоҳ доштани таносуби санъати меъмории қадима ва замонавӣ чӣ аҳамият дорад?*

мушкилиҳои иқтисодӣ ба сар задани ошӯбҳо дар шаҳрҳои Пусан ва Масан оварда расонид. Соли 1980 ошӯби донишҷӯён дар шаҳри Кванҷу сар зад. Низомӣён ин ошӯбро бераҳмона пахш намуданд. Садҳо шаҳрвандон кушта шуда, садҳо нафар захмӣ ва ба ҳабс гирифта шуданд. Чунин баромадҳо низомӣёро маҷбур намуданд, ки ба гузаронидани ислохот розӣ шаванд.

Дар интихоботи президентии соли 1987 намояндаи Ҳизби адолати демократӣ Ро Дэ У ғалаба намуд. Моҳи феврالی соли 1988 Конститутсияи нав қабул гардид, ки барои инкишофи раванди демократӣ ва гузаронидани ислохоти сиёсӣ дар кишвар мусоидат намуд. Қонуни нав дар бораи матбуот қабул гардид. Донишгоҳҳо ҳуқуқи мухторият гирифтанд, ба ташкили созмони донишҷӯён иҷозат дода шуд, иттифоқҳои касаба ҳуқуқи дар фаъолияти корхонаҳо сарм гирифтандро пайдо намуданд ва ғайра.

Моҳи декабри соли 1992 намояндаи Ҳизби Демократии озод Ким Ён Сам ба вазифаи Президенти Ҷумҳурии Корёя интихоб гардид. Дар ин давра иқтисодиёти Корёяи Ҷанубӣ ба бӯҳрони

сахт дучор гардид. Сабаби асосии бӯҳрон вобастагии иқтисодиёти кишвар аз қарзҳои Хазинаи Байналмилалӣ Асёр (ХБА) буд.

Соли 1998 роҳбари Ҳизби Демократӣ – Ким Дэ Сум Президенти Кореяи Ҷанубӣ интиҳоб гардид. Моҳияти сиёсати иқтисодии Ҳукумати Ҷумҳурии Корея дар ибтидои қарни XXI аз бартараф намудани оқибатҳои бӯҳрони молиявӣ, мустақкам намудани таҳкурсии иқтисодии кишвар ва таъмини истиклолияти иқтисодӣ мебошад. Дар арсаи байналмилалӣ ҳукумати Кореяи Ҷанубӣ барои беҳтар намудани муносибат бо Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея (ҶХДК) саъю кӯшиш менамуд.

Дар бораи ҷашни маросими ба балоғат расидан дар Кореяи Ҷанубӣ:

«19 май дар саросари Корея маърақаҳои ҷашни балоғат гузаронида шуд, ки дар онҳо писарон ва духтарони синнашон ба 20-сола расида иштирок намуданд. Маҳз дар ҳамин синну сол ҷавонон расман ба камолот мерасанд. Дар ин рӯз ҷавонон ба ҳаёти мустақилона қадам гузашта, нақшаҳои ояндаи худро муайян мекунанд.

Маросими ботантанаи ҷашни балоғат дар Донишгоҳи «Сангюкван»-и шаҳри Сеул доир гардид. Ин донишгоҳ расму анъанаҳои конфутсианиро дар тӯли 600 сол риоя менамояд. Дар маросим... ба сари писарон кӯлоҳ гузашта- ба мӯи духтарон бандак мебанданд. Кӯлоҳ ва бандак рамзи ба балоғат расидан мебошанд.

Ҷавонон ба шахсони масъули ҷомеаи мо мубаддал мегарданд, акнун онҳо ҳуқуқи дар интиҳобот иштирок карданро гирифта, метавонанд мустақилона ба ҳаёти оилавӣ қадам гузоранд, писарони 20-сола ба хизмати аскарӣ даъват карда мешаванд.

Писарон ва духтарони ба балоғат расида ба ҳаёти мустақилона қадам гузошта боварӣ доранд, ки бо меҳнати ҳалол ба мақсад ва орзуи худ мерасанд».

Аз барномаи «Окно в Корею», Международное Радио Корею», 20 май соли 2003.

1. Мақсади гузаронидани чунин маросимҳо аз чӣ иборат аст?
2. Ин маросим дар тарбияи ҳисси масъулятшиносии ҷавонон чӣ гуна нақш дорад?

Масъалаи муттаҳид намудани ду давлати Корея. Ба ду давлат – Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея (ҶХДК) ва Ҷумҳурии Корея (ҶК) тақсим шудани нимҷазираи Корея таърихи бештар

аз 50-сола дорад. Дар ин давра бинобар ба ду сохти иҷтимоию иқтисодӣ тааллуқ доштани ин ду давлат, байни онҳо доимо рақобат вучуд дошт. Аз ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта, баъд аз байн рафтани «ӯрдугоҳи сотсиализм» ва тағйир ёфтани вазъияти байналмилалӣ, барои муттаҳид гардидани ду давлати Корея заминаҳои бештар ба вучуд омаданд.

Баъд аз галабаи нерӯҳои демократӣ дар Ҷумҳурии Корея Ҳукумати он роҳи ҳамкории иқтисодӣ ва сиёсиро бо ҳамсоият шимолӣ худ – ҚХДК интихоб намуд. 7 июли соли 1988 эълонияти махсуси ҳукумати Президент Ро Дэ У пахш гардид, ки мақсади он беҳтар кардани муносибатҳои ҳамҷониба ва даст кашидан аз сиёсати рақобат буд. Ҳукумати Ро Дэ У пешниҳод намуд, ки бо мақсади наздик гардидани мавқеҳои ду давлати Корея оид ба муттаҳидшавӣ ба масъалаҳои барқарор намудани оилаҳои ҷудогардида, рафтуомади шаҳрвандон, ҳамкории созмонҳои ҷамъиятии ду давлат аҳамият дода шавад.

Соли 1997 Президенти Ҷумҳурии Корея Ким Дэ Чун нисбат ба ҚХДК амалӣ намудани сиёсати «Нури офтоб»-ро эълон намуд. Мақсади он аз барқарор намудани муносибатҳои тичоратӣ, ба амал баровардани лоиҳаҳои якҷояи иқтисодӣ, таблиғи гояҳои иттиҳоди ду давлат дар байни ҷавонон ва ниҳоят «кушодани» ҚХДК барои ҷаҳониён буд.

Соли 2000 барои ду давлати Корея соли тақдирсоз буд. Моҳи июн дар шаҳри Пхенян мулоқоти роҳбарони давлатҳои Корея – Ким Чен Ир ва Ким Дэ Чун баргузор гардид. Роҳбарони давлатҳо омодагии худро барои беҳтар кардани муносибатҳои байниҳамдигарӣ изҳор намуданд. Бо ин мақсад байни Шимол ва Ҷануб хати алоқаи телефонӣ, ба роҳ мондани алоқаи нақлиёти роҳи оҳан ва автомобилӣ ташкил карда шуданд. Ҷумҳурии Корея барои аз байн бурдани мушкилиҳои иқтисодии ҳамсоият худ ба аҳолии ҚХДК ёрии башардӯстонаи маводи хӯрокаи мерасонад. Бо сармоягузориҳои Кореяи Ҷанубӣ дар Шимол корхонаҳои истеҳсоли телевизорҳо ва дастгоҳҳои телефонӣ ба роҳ монда шуда, ширкати «Самсунг электроникс» дар минтақаҳои наздибаҳрӣ корхонаҳои худро барпо намуд.

Ҳалли осоиштаи муноқишаи нимҷазираи Корея ба мавқеи Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) низ вобаста аст. ИМА бо мақсади таъмини амнияти Ҷумҳурии Корея ва ҷимояи манфиатҳои худ дар минтақаи уқёнуси Ором дар хоки Кореяи Ҷанубӣ бештар аз 40 ҳазор нафар аскарони худро нигоҳ

медоранд. Роҳбарияти ҶХДК бар хилофи шартномаҳои байналмилалӣ кӯшиш дорад, ки мамлакаташон дорои яроқи ҳастай гардад. Санҷиши ракетаҳои дурпарвози «ТЭПО Лонг» идома дорад. Ин иқдомҳои ҳарбии Кореяи Шимолӣ ба амнияти Ҷумҳурии Корея ва Япония хатар доранд.

ИМА минтақаҳои Уқёнуси Оромро минтақаи манфиатҳои муҳим ва ҳаётии худ медонад. Дар сурати шиддат гирифтани вазъият дар нимҷазираи Корея ИМА метавонад нисбат ба Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея чораҳои қатъии ҳарбӣ бинад.

Масъалаи бо роҳи осоишта муттаҳид гардидани ду давлати Корея аз иродаи неки ҳар ду тараф вобаста аст. Ба воқеият табиқ ёфтани ин мақсад давраи тулонӣ ва сабру тоқатро талаб мекунад.

Дар бораи мавқеи роҳбарони Ҷумҳурии Корея оид ба масъалаи муттаҳидшавӣ:

«Ман ҳар чӣ фаълтар роҳҳои наздик шуданро бо паймони коммунистӣ бо мақсади расидан ба ҳамзистии осоишта бо Шимол ва дар ниҳоят муттаҳид сохтани Кореяро қустуҷӯ менамоем.»

Ро Дэ У, соли 1988

«Сзул тарафдори ҳамзистии осоишта ва ҳамкорӣ байни Чануб ва Шимол буда, муқобили муҳосираи байналмилалӣи Пхенян мебошад. Пешниҳоди Кореяи Чанубӣ дар бораи муттаҳидшавӣ аз ба роҳ мондани ҳамкорӣ ва мубодилаи байникорегӣ, барпо кардани иттиҳоди ду давлати Корея ва ниҳоят, дар марҳилаи сеюм муттаҳидшавии онҳоро дар Кореяи воҳид, бар асоси сохти сиёсии озод ва демократӣ иборат мебошад».

Ким Ён Сам, соли 1993

Аз маҷаллаи «Азия и Африка сегодня», 1994, №4. С.24

Назари олими Россия дар бораи мавқеи роҳбарияти Кореяи Шимолӣ оид ба масъалаи муттаҳидшавӣ:

«Аз тарафи ҶХДК роҳбари он – Ким Ир Сен, ки вақолат ва ҳокимияти номаҳлуд дошт, нақшаи муттаҳид сохтанро пешниҳод намуд. Ин нақша ба усули «як кишвар, як миллат, ду низом» асос ёфта буд. Нақша ташкили Ҷумҳурии Конфедеративии Демократии Корё-ро дар назар дошт, ки дар он усулҳои гуногуни ғоявӣ, сиёсӣ ва иқтисодӣ метавонистанд вучуд дошта бошанд. Амалӣ амудани ин нақша ғайриимкон буда, ҳислати изҳоротӣ дошт.

Амалан роҳбарияти ЧХДК доимо барои ҳамла намудан ба Ҷумҳурии Корея тайёрӣ меид ва роҳҳои дигари ҳалли масъалаи муттаҳидшавиро ҷустуҷӯ намекард».

Аз мақолаи М.В.Широких «Доклад о ситуации на Корейском полуострове.» 15.05.2000. (www.lib.ru)

1. Ду ҳуҷҷатро таҳлил намуда, дар бораи усулҳои бунёдии муттаҳид кардани ду давлати Корея ҳулоса бароред.
2. Оё дар асоси ин усулҳо имконияти муттаҳид гаштани халқи Корея вуҷуд дорад?

- ❏ 1. Сабаби ақибмонии иқтисодии Ҷумҳурии Халқӣ - Демократии Корея аз чӣ иборат аст?
2. Кадом соҳаҳои саноат дар Ҷумҳурии Корея (Кореяи Ҷанубӣ) бо суръат тараққӣ ёфтанд?
3. Бо кадом роҳу усулҳо ду давлати Корея метавонанд, муносибатҳои тарафайнро устувор гардонанд?

* Ҷадвали зеринро дар дафтарадон пур кунед.

Хусусиятҳои хоси таракқиёти иқтисодӣ ва сиёсии ду давлати Корея

Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея (Кореяи Шимолӣ)	Ҷумҳурии Корея (Кореяи Ҷанубӣ)

§ 15. ОСИЁИ ЧАНУБУ ШАРҚӢ: РӮ БА СӢИ ТАРАҚӢИЁТИ БОСУРЪАТ

1. *Минтақаи Осиеи ҷанубу шарқӣ дар ҷаҳон чӣ гуна мавқеъро ишғол менамояд?*
2. *Давлатҳои минтақа бо кадом роҳу усулҳо иқтисодиёти бозориро барпо менамоянд?*
3. *Бӯҳрони иқтисодии солҳои 1997 - 1998 ба давлатҳои минтақа чӣ гуна таъсир расонид?*

Минтақаи Осиеи Ҷанубу Шарқӣ то ибтидои солҳои 90-уми асри гузашта яке аз минтақаҳои рақобати ду низоми ҷарбию сиёсӣ буд. Баъд аз баровардани қувваҳои мусаллаҳи ИМА аз Ветнам ва Таиланд дар нимаи дуоми солҳои 70-ум дар минтақа раванди паст гардидани шиддати вазъият оғоз гардид.

Осиеи Ҷанубу Шарқӣ аз нигоҳи ҷарбию сиёсӣ ва иқтисодӣ дар ҷаҳон мавқеи муҳим дорад: роҳҳои баҳрӣ аз уқёнуси Ҳинд ба уқёнуси Ором аз ин минтақа мегузаранд; давлатҳои бузурги ҷаҳон дар иқтисодиёти давлатҳои минтақа сармояи калон гузоштанд; ин давлатҳо бозори ҷаҳониро бо ашёҳои муҳим таъмин менамоянд.

Давлатҳои нимҷазираи Ҳиндухитой - Ветнам, Лаос ва Кампучия то ибтидои солҳои 90-ум таъягоҳи ҷаҳони сотсиалистӣ дар минтақаи Осиеи Ҷанубу Шарқӣ буданд. Ин давлатҳо ба мудоҳилаи давлатҳои Ғарб, махсусан ИМА муқобилият менамуданд.

Давлатҳои нимҷазираи Ҳиндухитой ба мушкилиҳое рӯ ба рӯ ҳастанд, ки онҳо ба ҳамаи ин давлатҳо хос мебошанд. Инро дар мисоли Лаос мушоҳида намудан мумкин аст. Лаос давлати аграрӣ буда 85% аҳоли дар деҳот зиндагӣ

Оилаи лаосӣ ҳангоми пухтани таом

Аз рӯи тасвир дар бораи рӯзгори деҳотиён нақл намоед.

менамояд. Истеҳсоли маҳсулотҳои саноати маҳаллӣ - ҳунармандӣ, зарфҳои сафолӣ, матоъҳо, атриёт ва асбобҳои рӯзгор дар иқтисодиёти кишвар нақши ҳалкунанда дорад.

Лаос дорои захираҳои бузурги гидроэнергетикӣ мебошад. Дар кишвар захираҳои бузурги маъдани қалъагӣ ва намудҳои гуногуни ҷӯби қиматбаҳо вуҷуд доранд. Дар бозори ҷаҳонӣ талабот ба ин маҳсулотҳо зиёд аст.

Солҳои 80-ум дар Лаос ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шуд. Самтҳои асосии ислоҳот аз амалӣ намудани ин ҷорабиниҳо иборат буданд: гузариш аз хоҷагии деҳқонӣ ба иқтисодиёти бозорӣ; даст кашидан аз механизми роҳбарии марказиятноки иқтисодиёт; додани мустақилияти бештар ба муассисаҳои давлатӣ; ба дасти баҳши хусусӣ додани фуруши чакана ва хизмати маишӣ; даст кашидан аз даҳолати давлат ба сиёсати нархгузорӣ; ба деҳқонон додани замин; ба бонкҳои хусусӣ додани иҷозати фаъолият ва ғайра.

Дар натиҷаи гузаронидани ислоҳот истеҳсоли маҳсулот се баробар зиёд гардида, дараҷаи некӯаҳволии мардум бехтар гардид.

Дар бораи тараққиёти кишоварзӣ дар Ветнам

Дар қисми марказии Ветнам, дар музофоти Дарлак минтақаи калони маҳсусгардонидашудаи парвариши қаҳва ташкил меёбад. Иқлими минтақа барои парвариши ин зироати содиротӣ ниҳоят мувофиқ аст. Аз соли 1981 дар музофот ба парвариши қаҳва на фақат хоҷагиҳои давлатӣ, балки хоҷагиҳои кооперативӣ низ машғул мебошанд. Барои ҳавасманд гардонидани истеҳсолкунандагон давлат ба мардуми маҳаллӣ бо нархи имтиёзнок сӯзишворӣ, нуриҳои минералӣ, озука ва молҳои саноатӣ медиҳад. Барои кӯмак ба деҳқонон ба ин минтақа мутахассисони баландихтисоси соҳаи кишоварзӣ равона мегарданд. Хоҷагиҳои истеҳсолкунандаи қаҳва бо техникаи зарурӣ таъмин карда мешаванд. Қаҳваи Ветнам ба давлатҳои гуногуни ҷаҳон содир мегардад.

Аз маҷаллаи "Азия и Африка сегодня". 1984, №2, С.39.

1. Чаро ҳукумати Ветнам барои инкишофи зироатҳои содиротӣ диққати маҳсус медиҳад?
2. Оё кӯмаки давлат ба деҳқонон фоида меорад?

Давлати дигари нимҷазира – Таиланд бо роҳи инкишофи сармоядорӣ пеш рафта бо ҷаҳони Ғарб робитаи наздик дошт. Бирма (аз соли 1998 - Мянма) то солҳои 90-ум бо роҳи сотсиалистӣ пеш мерафт, баъдтар алоқаи худро бо давлатҳои ҷаҳон қатъ намуд.

Солҳои 1978 – 1979 бо кӯмаки ҷарбии Ветнам низоми ҷинояткори Пол Пот ва

Иенг Сари дар Кампучия аз байн бурда шуд. Низоми "кхмерҳои сурх" ханӯз дар соли 1975 ба сари ҳокимият омада - ин кишварро ба ўрдугоҳи низомӣ табдил дода буд. Дар муддати кӯтоҳ қариб 3 млн. нафар шаҳрвандони Кампучия қурбони ин дастаи хунхор гаштанд.

Аз байн бурдани низоми Пол Пот ва Иенг Сари сабабгори шиддат гирифтани вазъият дар нимҷазираи Ҳиндухитой гардид. Соли 1979 байни Ҷумҳурии Халқии Хитой ва Ҷумҳурии Сотсиалистии Ветнам задухӯрди мусаллаҳона ба амал омад.

Баъд аз барҳам хӯрдани ўрдугоҳи сотсиалистӣ давлатҳои нимҷазираи Ҳиндухитой сиёсати инкишоф додани муносибатҳои тичоратӣ ва ҳамкориҳои иқтисодиро ба амал бароварданд. Ветнам, Лаос ва Кампучия сохтори сиёсии худро нигоҳ дошта, бо мақсади барпо кардани иқтисоди бозорӣ ислоҳот ба амал бароварданд. Ин давлатҳо таҷрибаи ҳамсоҳҳои худ – Сингапур, Филиппин ва Индонезияро дар соҳаи барпо кардани саноати замонави истифода бурданд. Дар ибтидои қарни ХХI давлатҳои нимҷазира дар қорҷӯбаи созмони Ташкилоти Давлатҳои Осии Ҷануби Шарқӣ (АСЕАН) муносибатҳои зичи иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангиро ба роҳ монда-масъалаҳои баҳсноки минтақаро якҷоя ҳал менамоянд.

Дар қорҷаки охири асри ХХ дар ҳаёти сиёсии Индонезия Ҳизби

Мутобиқ гардонидани доманакӯҳҳо барои парвариши шолӣ дар Индонезия

Чаро деҳқонон маҷбур ҳастанд дар доманакӯҳҳо кишт намоянд?

Голкар ҳукмрон буд. Ба роҳбари ҳизб Сухарто муяссар гардид чаҳор маротиба ба вазифаи Президенти Индонезия интиҳоб гардад. Дар давраи ҳукмронии ӯ дар кишвар аз кӯмак ва машваратҳои Хазинаи Байналмилалӣ Асёр ва Бонки ҷаҳонӣ истифода бурда ислоҳоти иқтисодӣ гузаронида шуд.

Мушкилоти асосии Индонезия ноором будани вазъияти дохилии кишвар мебошад. Баъд аз ишғол намудани қисми шарқии ҷазираи Тимор аз тарафи артиши давлатӣ муборизаи мардуми ҷазира ба муқобили ҳокимияти марказӣ оғоз гардид. Муборизаи 25-солаи мардум ба ғалаба анҷом ёфт. 30 августи соли 1999 дар ҷазираи Тимор райъпурсӣ гузаронида шуда, аксарияти мардуми он ба тарафдорӣ мустақилияти Тимори Шарқӣ овоз доданд.

Моҳи майи соли 1998 дар саросари Индонезия ошӯб ва эътирози оммавии донишҷӯён сар зад. Давлат ба муқобили эътирозчиён қувваҳои мусаллахро истифода намуд. Дар задухӯрдҳо чанд нафар донишҷӯён кушта шуданд. Баромадҳои васеи аҳоли Сухарторо маҷбур сохтанд, ба истеъфо барояд. Моҳи октябри соли 1999 дар Индонезия интиҳоботи навбатии Президент гузаронида шуд. Дар интиҳобот намояндаи Ҳизби эҳёи миллӣ Абдурахмон Воҳид Президенти Индонезия интиҳоб гардид.

Солҳои 1997-1998 дар минтақаи Осиеи Ҷанубу Шарқӣ бӯҳрони шадиди иқтисодӣ сар зад. Бӯҳрон аз соҳаи фаъолияти бонкӣ ва молия оғоз гардида, тадриҷан тамоми соҳаҳои ҳаёти иқтисодии кишварҳои минтақаҳо дар бар гирифт. Бӯҳрон вазъияти моддӣ ва маишӣ табақаҳои васеи аҳолиро бад намуда, сабабгори афзоиши сафи бекорон дар кишварҳои бо ном "палангони осиеӣ" - Индонезия, Тайланд, Малайзия ва Филиппин гардид.

Сабаби сар задани бӯҳрони иқтисодӣ аз он иборат буд, ки ханӯз дар тӯли солҳои 70-90-уми асри гузашта дар кишварҳои минтақа навсозии саноатӣ бо суръати баланд идома дошт. Давлатҳои Ғарб ва Япония ба ширкатҳои бузурги саноатии минтақа қарзҳои калонҳаҷм дода буданд. Дар натиҷа давлатҳои Сингапур, Филиппин, Малайзия ва Индонезия ба бузургтарин тавлидкунандагони дастгоҳҳои компютерӣ ва электронӣ, мошинҳои ҳисоббарорӣ, телевизорҳо ва асбобҳои рӯзғор табдил ёфтанд.

Аз тарафи дигар маҳсулоти истеҳсолшуда дар давлатҳои Осиеи Ҷанубу Шарқӣ дар давоми солҳои 90 -ум дар бозори ҷаҳонӣ харидори худро пайдо карда натавонист. Дар натиҷа бӯҳрони

зиёдистехсолкунӣ сабабгори муфлис гаштани ҳазорҳо ширкатҳои саноатӣ ва паст шудани қурби асъори давлатҳои бо ном "палангони осий" гардид.

Дар бораи таъсири бӯҳрони иқтисодии солҳои 1997-1998 ба иқтисодиёти давлати Малайзия.

Соли 1998 дар иқтисодиёти Малайзия, яке аз давлатҳои тараққикардаи Осие, тамоилҳои бӯҳрони иқтисодӣ пайдо шуданд. Чунин вазъият дар тамоми таърихи мавҷудияти давлат аввалин маротиба ба вуҷуд омад. Бӯҳрони молиявии соли 1997 сар зада соли 1998 ба бӯҳрони васеи иқтисодӣ ва баъд сиёсӣ табдил ёфт. Сабабҳои асосии сар задани бӯҳрон аз инҳо иборат буд: кам гардидани ҳаҷми маблағгузориҳои давлатӣ ва хусусӣ; поён рафтани ҳаҷми истеҳсолоти саноат; ҳамчунин паст шудани талабот дар бозори ҷаҳонӣ ба маҳсулоти саноати электронӣ ва электротехникӣ, ки таносубан 80% ва 67% тамоми ҳаҷми содироти Малайзияро ташкил менамуданд. Дар баробари ин, на танҳо оқибатҳои бӯҳрони саросари ҷаҳонӣ ва баланд гардидани дараҷаи рақобати молҳои саноати давлатҳои тараққиқунанда, аз ҷумла, давлатҳои Осий таъсир расониданд.

Аз китоби "Мировая экономика. Экономика зарубежных стран". М., Флинта, 2000. С.374-375

1. Чаро бӯҳрони молиявӣ ба бӯҳрони иқтисодӣ ва сиёсӣ табдил ёфт? Байни онҳо чӣ робита вуҷуд дорад?
2. Бӯҳрони иқтисодии дар Малайзия ба вуҷуд омада бо бӯҳрони давлатҳои дигари минтақа чӣ умумият дорад?
3. Чаро давлатҳои саноатии тараққикарда дучори бӯҳрон мегарданд? Фикратонро асоснок намоед.

- ?**
1. Чаро давлатҳои минтақаи Осиеи Чанубу Шарқӣ ба ду гурӯҳ тақсим шуда буданд?
 2. Дар Ветнам ва Лаос бо кадом роҳ иқтисодиёти бозорӣ ташкил дода шуд?
 3. Сабаби ноором будани вазъияти дохилии Индонезия аз чӣ иборат буд?
 4. Чаро иқтисодиёти тараққикарда дар давлатҳои ба ном "палангони осий" дучори бӯҳрон гардид?

**Дар бораи вазъияти иқтисодии як қатор давлатҳои минтақаи Осиёи
Чануби Шарқӣ дар ибтидои қарни XXI аз ҷадвали зерин маълумот
гирифта метавонед.**

Нишондиҳандаҳо	Индо- незия	Филип- пин	Таиланд	Малай- зия	Синга- пур
Масоҳат (ҳаз.км.кв.)	1905.0	300.0	513.0	330.0	0,641
Аҳоли с.1993 (млн. нафар)	187.2	64.8	58.1	19.0	3.0
Маҷмӯи маҳсулоти миллӣ ба ҳар сари аҳоли (долл.ИМА)	740,0	850.0	2110.0	3140.0	19850.0
Афзоиши миёнаи солонаи МММ ба ҳар сари аҳоли, ба ҳисоби фоиз (1980-1993)	4.2	-0,6	6.4	3.5	6.1
Беқурбшавии пул, суръати миёнаи солона ба ҳисоби фоиз 1970-1980 1980-1993	21.5 8.5	13.3 13.6	9.2 4.3	7.3 2.2	5.9 2.5
Бесаводӣ ба ҳисоби фоиз аз тамоми аҳоли	23.0	10.0	7.0	22.0	камтар аз 5.0
Аз ҷумла дар байни занон	32.0	11.0	10.0	30.0	камтар аз 5.0

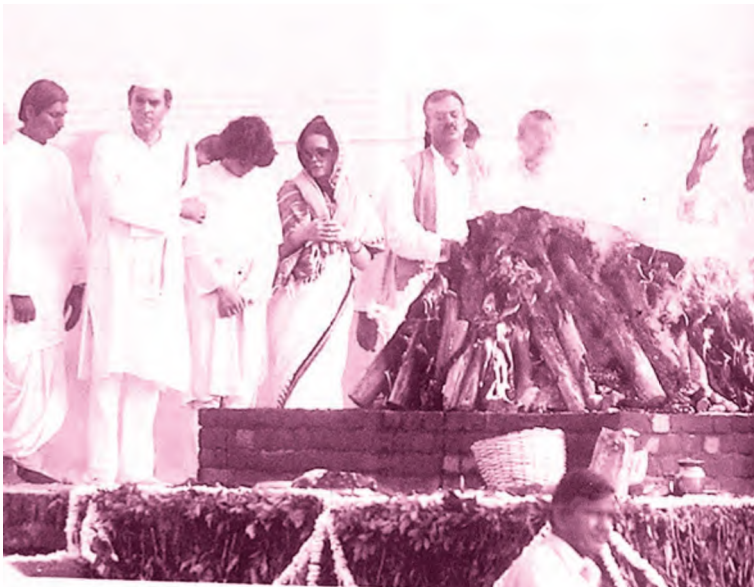
*Аз китоби "Мировая экономика. Экономика зарубежных стран".
М., "Флинта", 2000. С.363*

- * 1. *Аз рӯи нишондодҳо муайян намоед, ки вазъияти кадом давлат
беҳтар аст. Чаро шумо ба чунин хулоса омадед?*
2. *Масоҳати кишвар ва шумораи аҳоли омили тараққӣ ёфтани ва ё
наёфтани кишвар шуда метавонад?*

§ 16. ҲИНДУСТОН ВА ПОКИСТОН: РАҚОБАТИ ТҶУЛОНӢ

1. Дар фаъолияти роҳбарии И.Ганди ва Р.Ганди кадом хатоҳо вуҷуд дошт?
2. Кадом проблемҳои асосӣ дар Ҳиндустон вуҷуд доранд?
3. Проблемаҳои муҳими кунунии Покистон кадомҳоянд?

Ҳиндустон. Ибтидои соли 1976 Конгресси Миллии Ҳиндустон шикаст хӯрд. Дар тамоми ҳавзаҳои интихоботӣ намояндагони Ҳизби Ҷаната пирӯз шуданд. М.Десаи сарвазири Ҳиндустон интихоб шуд. Моҳи декабри соли 1978 И.Ганди бо гуноҳи сӯиистифода аз имтиёзҳои парламентӣ ба маҳбас кашида шуд. Ҳамагӣ як ҳафта қарор буд, ки нуфузу эътибори худро аз нав дар кишвар барқарор намояд. Ҳукумати М.Десаи натавонист, пеши роҳи беқурбшавии пулро гирифта, суботро барқарор кунад. Ин боис шуд, ки дар интихоботи соли 1980 Конгресси Миллии Ҳиндустон пирӯз гардад. И.Ганди аз нав сарвазири кишвар интихоб шуд. Ҳукумати И.Ганди дар як муддати кӯтоҳ тавонист,

Маросими сӯзонидани ҷасади Индира Ганди

Чаро дар Ҳиндустон ҷасадаҳо сӯзонидани мешаванд?

назму низомро дар саросари кишвар барқарор намояд. Вале пеши роҳи афзоиши нархҳои маҳсулоти хӯроквориро гирифта натавонист. Авҷ гирифтани ҳаракати ҷудоихоҳонаи халқиятҳои гуногуни кишвар яке аз проблемаҳои асосӣ ҳисоб меёфт, ки ба якпорчагии Ҳиндустон таҳдид мекард.

Ҳаракати ҷудоихоҳӣ дар вилоятҳои Ассам ва Панҷоб аз ҳама бештар ба назар мерасид. 5 июни соли 1984 бо фармони И.Ганди макони барои сикхҳо муқаддаси маъбади Тиллоӣ дар шаҳри Амритсар ишғол гардид. Дар як вақт аз ҷониби артиши федералӣ боз 37 маъбади дигари сикхҳо ишғол карда шуд. Ҳаракати ҷудоихоҳонаи сикхҳо саросари кишварро фаро гирифт. 31 октябри соли 1984 И.Ганди аз ҷониби муҳофизи худ, ки сикх буд, ба ҳалокат расид.

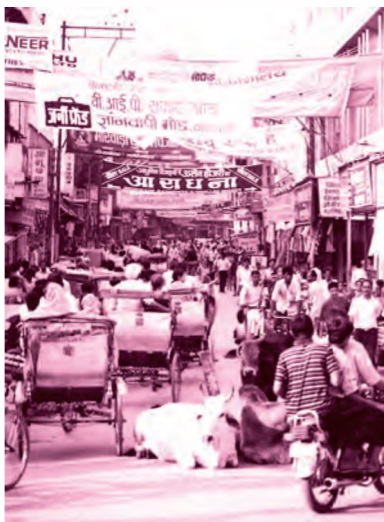
Ганди Индира (1917-1984), духтари Ҷавохирлаъл Неру. Аз соли 1964 ба вазоратҳои гуногуни Ҳукумати Ҳиндустон роҳбарӣ кардааст. Аз соли 1966 то 1977 ва аз соли 1980 то 1984 сарвазирӣ Ҳиндустон буд. Аз соли 1978 то охири умр вазифаи Раиси ҳизби Конгресси Миллии Ҳиндустонро ба ўҳда дошт.

Пас аз қатли И.Ганди писари ў Рочив Ганди сарвазирӣ Ҳиндустон интихоб шуд. Ў дар ин вазифа ба сиёсати модараш пайравӣ мекард.

Фишору таъкиботи сикхҳо аз ҷониби ҳукумати марказӣ авҷ гирифт. Ҳазорҳо нафар сикх ба қатл расида, беш аз 50 ҳазор нафари дигар фирорӣ шуданд. Муқобилияти сикхҳо ба авҷи аълои худ расид. Моҳи майи соли 1987 ҳукумати Р.Ганди қарор қабул кард, ки вилояти мухтори Панҷоб барҳам дода шавад. Моҳи майи соли 1988 аз нав ҳамла ба Маъбади Тиллоӣ оғоз ёфт. Дар ин задухӯрд беш аз ҳазор нафар кушта шуд. Ин сабаби норозигии парламент шуд.

Ибтидои соли 1989 бо гуноҳи бесалоҳиятӣ ва ришвахӯрӣ парламент ба Р.Ганди изҳори нобоварӣ намуд.

Майи соли 1991 дар арафаи интихоботи парламент Р.Ганди, ки аз ҷониби Конгресси Миллии Ҳиндустон ба вазифаи сарвазирӣ пешниҳод шуда буд, қурбони дастони суиқасдчиён гардид. Дар ин интихобот КМҲ ба пирӯзӣ расид ва Нарасимха Рао сарвазир шуд. Натиҷаи интихобот зиддиятҳоро суёт карда натавонист. Кишварро зиддиятҳои мазҳабӣю миллӣ фаро

**Яке аз кӯчаҳои шаҳр дар
Ҳиндустон**

*Ба фикри шумо чаро дар шаҳр
гоҳгоҳ озодона мегарданд?*

гирифт. Вазъият алалхусус, дар вилоятҳои Уттар – Прадеш, Ассам, Бихор, Чамму ва Кашмир бештар шиддат дошт. Мардуми Кашмир, ки аксаран мусалмононанд, истиклолияти ин сарзаминро талаб мекарданд. Баҳс дар атрофи масъалаи Кашмир сабаби асосии тезтунд гардидани муносибатҳои Ҳиндустону Покистон ҳисоб меёфт.

Ҳукумати Н.Рао кӯшиш ба харҷ дод, ки дар иқтисодиёти кишвар дигаргунсозҳои кулӣ гузаронад. Пеши роҳи беқурбшавии пул гирифта шуд. Сармоягузори ба саноат афзуд. Истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ зиёд гардид. Ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ дар солҳои 1994-1995 қариб 10% афзоиш

ёфт.

Дар ибтидои соли 1996 маълум шуд, ки роҳбарияти олии КМҲ ба ришвахӯрӣ даст задааст. Беш аз 30 нафар сиёсатмадорони олирутба, аз ҷумла сарвазир бозхонд ва ба ҷавобгарии ҷиноӣ кашида шуданд.

Дар ин давра ҳаракати миллатгарои ҷанговари Ҳинд бо сарвари Ҳизби Бҳарати Ҷаната авҷ гирифт. Дар интиҳоботи парламенти соли 1998 ин ҳизб ба пирӯзӣ расид. Роҳбари он Атал Бҳарӣ Ваҷпаи сарвазирӣ кишвар интиҳоб шуд.

Падидаи назарраси мамлакат он буд, ки моҳи апрели соли 1999 озмоиши силоҳи ҳастай бомуваффақият анҷом ёфт.

Дар маракаи интиҳоботи парламент, ки моҳи майи соли 2004 доир гардид, Конгресси Миллии Ҳиндустон бо роҳбарии ҳамсари Раҷив Ганди – Соня Ганди ба пирӯзӣ расид. Аммо ӯ ба Ҷанатаи Манмоҳан Синг аз вазифаи сарвазирӣ даст кашид.

Дар ибтидои асри XXI дар Ҳиндустон мушкилоти дохилию байналмилалӣ ҷой доштанд, ки муҳимтарини онҳо масъалаи Кашмир ва дар робита бо он масъалаи муносибат бо Покистон

мебошад.

Ёдоварӣ аз Индира Ганди маъноӣ ба ояндаи башарият чаши м дӯхтанро дорад.

Орзуи ягонаи ӯ сулҳ буд, сулҳи пойдор барои ҳамаи давру замонҳо. Ин ҷо махсусан ҳиссаи мусбии ӯро дар кори мубориза алайҳи ҷанг хотирнишон кардан мехоҳам. Ҳатто пеши назар овардани ҳамин паҳлуи фаъолияти ӯ моро бар он во медорад, то нуқтаеро устувор бар ин маънӣ, ки номбурда давлатдори бузург буд, ба таъйиду тасдиқ расонем. Фаъолияти хастагинопазир дар вазифаи хеле баланди сарвазирӣ фақат нишондиҳандаи равшани яке аз паҳлуҳои зиндагии вай аст. Мо маҳз ҳамин паҳлуи махсус қайд мекунем, зеро дар муқобилияти доманадори нерӯҳои ҷонибдори сулҳу ҷанг сиёсати босуботи сулҳхоҳонаи Ҳиндустон нақши муҳим ифода карда ва мекунад.

Фаъолияти пурҷӯшу хурӯши Индира Ганди ба нафъи сулҳ, раҳии миллӣ ва пешрафти иҷтимоӣ ба ҳеҷ кас пӯшида нест. Ҳофизаи мардум тақонӣ ӯро алайҳи империализм ва бузургманишӣ, ақоиди вобаста ба дастовардҳои яроқи ядрои ва мусобиқаи таслихотӣ, қатъиян фošсозии истисмор ва беҳуқуқӣ, истеъморгарӣ ва наҷодпарастӣ қавӣ нигоҳ медорад.

Кору пайкори вай, ба хусус, дар доираи дипломатия ва сиёсати хориҷӣ амиқан далелнок мебошад. Ташаббусҳои вай дар мубориза барои пешгирии аз ҷанги ядрои ва беяроқшавӣ, танзими ихтилофоту низоъҳо ва қоҳиши ташаннуҷ дар равобити байни кишварҳо, муқаррароти нави байналмилалӣ иқтисодӣ бар пояи усулҳои адолату баробарҳуқуқӣ, бунёди раванди фаъолияти содиқонаи ӯро ташкил медиҳад.

Индира Гандӣ аз минбари иҷлосияи XXXVIII Маҷмаи Умумии СММ изҳор дошт:

- Бе сулҳи имрӯзин зиндагии фардо номумкин аст.

А.А. Громыко. Памятное. Книга вторая. М., 1988, С.121-122.

Ба фикри шумо ҷаро роҳбарони давлатҳои «ҷаҳони сеюм» барои пойдор гардидани сулҳ мубориза мекунанд?

Покистон. Соли 1977 дар Покистон интихоботи умумӣ ба Маҷлиси Миллӣ доир гардид. Дар он Ҳизби Халқии Покистон бо сарвари Зулфиқор Алӣ Бҳуто ғалаба кард. Аммо ҳизбҳои оппозитсионӣ натиҷаҳои ин интихоботро эътироф накарданд. Дар кишвар бӯҳрони сиёсӣ сар зад. 5 июли соли 1977 дар натиҷаи табодулли низоми ҳокимият ба дасти генерал Зиёулҳақ

Суханрони Парвиз Мушарраф дар расми кушодашавии бандари Гаводар

Бандар дар марзи кадом кишвар воқеъ аст ва дар минбар боз меҳмонони кадом давлат метавонанд, ҳузур дошта бошанд?

гузашт. Ҳукумати нав фаъолияти конститутсияро манъ карда, парламентаро пароканда намуд. Таъқиби ҷонибдорони Ҳизби Халқии Покистон оғоз шуд. Зулфиқор Бхуто ба қатл расид. Соли 1979 фаъолияти ҳамаи хизбҳо манъ карда шуд. Афзоиши нархи молҳои гуногун, зиёд гардидани сафи бекорон, мавҷуд набудани ҳуқуқҳои асосии шаҳрвандӣ ва дигар озодиҳо сабаби норозигиҳои омма гардиданд. Бисёре аз хизбу ҳаракатҳои оппозитсионӣ барқарор намудани демократия ва баргузори интихобот ба парламентаро дар асоси бисёрхизбӣ талаб мекарданд.

17 августи соли 1988 генерал Зиёулҳақ дар натиҷаи садамаи ҳавой ба ҳалокат расид. Раиси парламент Фулом Исҳоқхон президент шуд. 16 ноябри соли 1988 интихоботи умумии парламенти доир гардид. Дар он Ҳизби Халқии Покистон ба пирӯзӣ расид. Духтари Зулфиқор Бхуто-Беназир Бхуто сарвазири Покистон шуд. Надоштани таҷрибаи сиёсӣ сабаби ба иштибоҳ роҳ додани ҳукумати Б.Бхуто гардид. Дар зери таъсири хизбҳои оппозитсионӣ президенти кишвар Б.Бхуторо ба ришвахӯрӣ гунаҳкор карда, аз мансаби сарвазирӣ барканор намуд. Аммо нооромӣ ҳамоно идома доштанд. Моҳи октябри соли 1993 интихобот ба парламент доир гардид, ки боз Б.Бхуто ғалаба кард. Соли 1996 Б.Бхуто бо гуноҳи ришвахӯрӣ аз сарвазирӣ барканор ва ба ҳабс гирифта шуд, вале дар зери фишори омма озод гардид.

Бхутто Беназир (тав.1953), духтари Зулфиқор Алӣ бхутто. Аз соли 1985 ҳамраиси Ҳизби Халқии Покистон. Солҳои 1988-1990 ва 1993-1997 сарвазири Покистон.

Феврари соли 1997 дар интихобот ба парламент Лигаи мусалмонони Покистон ғалаба кард. Сарвари ин ҳизб Навоз Шариф сарвазири мамлакат шуд. Аммо ҳукумати нав барои амалӣ намудани дигаргунсозиҳои иҷтимоӣ ва иқтисодии кишвар кори ҷиддӣ карда натавонист. Ҳизби Халқии Покистон ва Лигаи мусалмонони Покистон ҳамдигарро бо ришвахӯрӣ ва ғасоди молиявӣ ахлоқӣ гунаҳкор мекарданд. Дар натиҷаи мусаллаҳшавии бошитоҷ ва масрафи зиёди маблағ барои бо силоҳҳои нав мучаҳҳаз намудани артиш дар муқобили Ҳиндустон кишвар гирифтори қарзҳои зиёди хориҷӣ гардид.

Пас аз Ҳиндустон 28-30 майи соли 1998 Покистон низ озмоиши силоҳи ҳастай гузаронид. Ин кор мавқеи низомӣро мустаҳкам кард. 12 октябри соли 1999 сардори Ситоди кулли артиши Покистон Парвиз Мушарраф табaddулоти низомӣ ба амал оварда, Навоз Шариф аз сарвазирӣ барканор карда шуд. Парвиз Мушарраф 20 июни соли 2002 расман президенти Покистон гардид.

Ибтидои соли 2002 дар натиҷаи раёйпурсӣ ба Парвиз Мушарраф муяссар гардид, ки мӯҳлати президентиаширо то соли 2007 тамдид кунад.

Моҳи сентябри соли 2002 дар Покистон интихобот ба парламент доир гардид. Интихобот ба парламент нишон дод, ки эътибори ҳукумати низомӣ рӯ ба коҳиш буда, баръакс, нуфузи ҳизбҳои динӣ дар ин кишвар дар ҳоли болоравист.

Рӯзи интихобот, ҳангоми овоздиҳӣ Парвиз Мушарраф изҳор намуд, ки ба наздикӣ тамоми салоҳияти ҳокимияти иҷроияро ба сарвазири мунтахаб месупорад. Ҳукумат ислоҳотро дар кишвар давом дода, ғасодкорию бояд решақан созад.

Проблемаҳои Покистон ва роҳҳои ҳалли он

Ин кишвар низ мисли ҳамаи давлатҳои дунё дар баробари муваффақиятҳо бо як қатор проблемаҳои муайяну мушаххаси худ рӯ ба рӯ аст.

Яке аз муҳимтарин масъалаҳои ба миён омада барзиёдии қувваи қорӣ ва аз ин рӯ, мавҷуд будани сафи бекорон аст. Афзоиши босуръати аҳоли ба он оварда расонид, ки на ҳамаи аҳолии қобили меҳнати кишвар бо қору ғайолияти дигари ғоиданок машғул шуда тавонад. Дар давоми 50 сол аҳолии Покистон 10 баробар афзуда, ба 130 млн. нафар расидааст. Аз ҷиҳати суръати афзоиши аҳоли ин кишвар дар ҷаҳон яке аз ҷойҳои аввалинро ишғол

менамояд. Ҳамаи ин ба кашшок шудани қисми муайяни аҳоли оварда расондааст...

Проблемаи дигар паст будани саводнокии мардум аст. Соли 1995 теъдоди аҳолии босавод 29%-ро ташкил меод, ки дар муқоиса бо кишварҳои мутараққии Аврупо ва Осиё нишондиҳандаи паст аст. Дар ин кишвар муассисаҳои таълимии давлатӣ ва хусусӣ фаъолият мекунад. Вазъи таълиму тарбия дар мактабҳои давлатӣ нисбатан паст аст. Дар ин мактабҳо таълим бепул буда, фаъолияти онҳо аз ҳисоби бучети давлат таъмин мешавад. Дар мактабҳои давлатӣ таълим асосан ба забони урду сурат мегирад.

Дар мактабҳои хусусӣ бошад, таълим пулакист ва аксаран ба забонҳои англисӣ ва урду буда, барои таълиму тарбияи фарзандони оилаҳои сарватманд фаъолият мекунад.

Миқдори умумии муассисоти таълимӣ ҷавобгӯи талаботи кишвар нест...

Азим Байзоев. Ҷавони кишвари кӯҳан. Исломобод, 1997, С.26-27

* *Матнро хонда мушкилоти асосии ҳаёти имрӯзаи Покистонро муайян намоед.*

- ❓ 1. Чаро Конгресси миллии Ҳиндустон натавонист, проблемаҳои ин кишварро ҳал кунад?
2. Пас аз табaddулотии низомии соли 1977 дар Покистон чӣ дигаргуниҳо ба амал омад?
3. Зиддияти асосии Ҳиндустону Покистон дар чист?

§ 17. АФҒОНИСТОН ДАР ОТАШИ ЧАНГ

1. *Сабабҳои асосии нооромӣҳо ва ҷанги бисёрсолаи Афғонистон аз чӣ иборат аст?*
2. *Бо кадом сабабҳо баъд аз бароварда шудани қўшунҳои Шўравӣ ва аз байн рафтани низоми вобаста ба он ҷанг хотима наёфт?*
3. *Ҷунбиши «Толибон» чӣ гуна пайдо шуд?*

17-уми июли соли 1973 Муҳаммад Довуд-писарамаки шоҳи Афғонистон – Муҳаммад Зоҳиршоҳ бо дастгирии як гурӯҳ афсарон табодулоти гузаронда, низоми шоҳиро сарнагун кард.

Дар аввал аксари мардум ҳукумати навро дастгирӣ карданд, вале тақрибан аз соли 1975 низоми Ҷумҳурият тадриҷан ба як низоми бюрократӣ ва диктатурӣ табдил ёфт. Барномаи ислохоти васеи иҷтимоию иқтисодӣ ба нафъи оммаи мардум, ки М.Довуд эълон карда буд, амалӣ нагашт. Давлати нав мисли пештара манфиати қишрҳои имтиёзноки ҷомеа – заминдорони калон, буржуазия ва табақаи болоии ашрофро химоя мекард. Роҳбари

давлат, ки ҳамзамон боз чор вазифаи муҳими давлатиро ба ўҳда дошт, низоми якҷаҳизбиरो ҷорӣ кард. Ҳизби инқилоби миллӣ, ки худаш роҳбари он буд, ба сифати ҳизби ҳукмрон эълон гардид. Қонуни асосӣ, ки соли 1977 қабул шуд, аз ҷиҳати ҳуқуқӣ шакли ташаккулёфтаи ҳокимияти сиёсӣ-низоми худкомаи шахсии М. Довудро қонунӣ гардонид. Таъқибу фишори пайравони Ҳизби халқӣ-демократӣ ва дигар ҳизбҳои ҷапу рост пурзӯр гардид.

Дар ҳамин шароит ду ҷиноҳи Ҳизби халқӣ-демократии Афғонистон (ХХДА) - «Халқ» ва «Парчам» муттаҳид гардида, барои сарнагун кардани М.Довуд омода мешуданд. 19-уми апрели соли 1978 яке аз роҳбарони ХХДА Миракбари Хайбар кушта шуд, ки мавҷи норозигӣ ва эътирозӣ

Мудофеини инқилоб

Ба назари шумо ин духтарон дар кадом маросим аксбардорӣ шудаанд?

мардумро барангехт. 26-уми апрел 7 нафар роҳбарони ҳизб аз тарафи давлат ҳабс гардиданд. Рӯзи дигар роҳбарони дар озодӣ мондаи он табаддулоти низомиро ба роҳ андохтанд. Ҳукумати М.Довуд сарнагун ва худӣ ӯ кушта шуд. Ин воқеа дар замони Шӯравӣ бо номи Инқилоби Савр (моҳи дуввуми солшумории ҳиҷрии шамсӣ) маълум буд.

Тақсими замин ба деҳқонон

Замини киро ва дар кадом асос тақсим мекунанд?

Афғонистон Ҷумҳурии Демократӣ (ҶДА) эълон гардид. 1-уми майи соли 1978 ҳукумати нав ташкил шуд. Раиси Шӯрои инқилобӣ ва сарвазири ҶДА Муншии умумии Ҳизби халқӣ-демократии Афғонистон (ХХДА) – Нурмуҳаммад Таракӣ ва ҷонишини вай Бабрак Кормал таъин гардиданд.

Ҳукумати нав барномаи татбиқи як қатор ислоҳоти муҳимро рӯи даст гирифт: аз ҷумла татбиқи ислоҳоти замин ба манфиати деҳқонон, маҳви бесаводӣ, аз байн бардоштани ҳама гуна зулму истисмор, таъмини баробарҳуқуқии миллатҳо ва ғайра. Кӯшиш мешуд, ки ҷомеаи сотсиалистӣ барпо карда шуда, диктатураи пролетариат ҷорӣ гардад ва роҳеро, ки Иттиҳоди Шӯравӣ дар 60 сол тай намуда буд, дар 5 сол тай кунад.

Аммо ҳангоми татбиқи ин барномаҳо қафмондагии мамлакат, бесаводии саросарӣ, дараҷаи пасти шуури сиёсӣ, пойбандии мардум ба анъанаҳои миллӣ ва исломӣ ба ҳисоб гирифта намешуд.

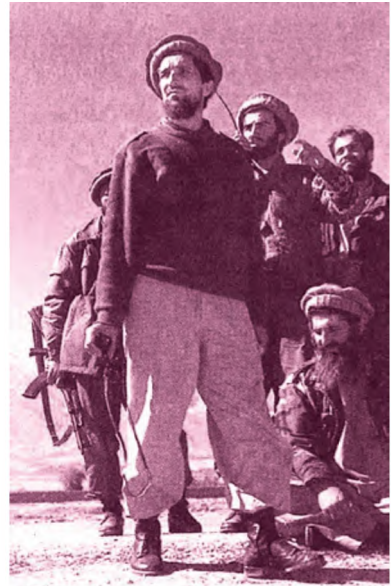
Аз сари нав авҷ гирифтани муборизаҳои байни ду гурӯҳи ҲХДА («Халқ» ва «Парчам») дар фаъолияти ин ҳизб нақши бисёр манфӣ бозид. Дар оташи ин муҳолифату задухӯрдҳо ҳазорон нафар кушта шуданд. Норозигии мардум рӯз аз рӯз меафзуд. Мавҷи гурезаҳо ба Покистон, Эрон ва дигар кишварҳо шиддат пайдо кард.

Гурӯҳҳои исломӣ, сардорони қабоил, гурӯҳҳои ашрофӣ муборизаро ба муқобили низоми коммунистӣ оғоз карданд.

Моҳи сентябри соли 1979 Н.Таракӣ бо фармони ҷонишини ӯ - Ҳафизулло Амин кушта шуд ва тамоми вазифаҳои ӯро соҳиб гардид. Б.Кормал то ин вақт аз ҳамаи вазифаҳо озод ва сафири Афғонистон дар Чехословакия таъин шуда буд. Баъди ба сари кудрат омадани Ҳ. Амин доманаи куштору хунрезӣ зиёдтар ва муқовимати мардум васеътар гардид. Низоми «инқилобиро» марғ таҳдид мекард. Дар ин шароит роҳбарияти Шӯравӣ қарор қабул кард, ки «инқилобро» «наҷот» диҳад.

Хучуми артиши Шӯравӣ. Чандин дафъа роҳбарияти Афғонистон, аз ҷумла Ҳ. Амин дар асоси Шартномаи дӯстӣ, хусни ҳамсоҷӣ ва ҳамкорӣ аз 5-уми декабри соли 1978 аз Иттиҳоди Шӯравӣ дархости ёрӣ карда буд. Дар асоси моддаи 51-уми Ойинномаи СММ ва шартномаи дар боло зикргардида 27-уми декабри соли 1979 қувваҳои низоми Шӯравӣ ба Афғонистон ворид карда шуданд. Аммо ба ҷойи мубориза ба муқобили «зидди инқилобчиён» дастаҳои таъиноти махсуси Шӯравӣ қасри Аминро ишғол карданд ва худӣ ӯро куштанд.

Б.Кармал, ки дар Иттиҳоди Шӯравӣ паноҳ ёфта буд, роҳбари давлат, сарвазир ва муншии умумии ҲХДА эълон гардид.

Аҳмадшоҳ Масъуд бо ҳамразмонаш.

Ба фикри шумо А.Масъуд дар кадом мавқеъ ақсбардорӣ шудааст?

Хузури қувваҳои низомии Шӯравӣ ва иштироки онҳо дар ҷанг ба муқобили муҳолифон давлати Б.Кормалро имкон надод, ки дар байни мардум обрӯ пайдо кунад. Давлатҳои Ғарб ин амали Шӯравиро таҷовузи рӯирост дониста, ҳеҷ гуна ёриро ба муҳолифини исломӣ дарег намедоштанд. Ҳазорон ихтиёрии исломӣ аз кишварҳои арабӣ барои ҷанг ба муқобили Шӯравӣ ба Афғонистон омаданд. Доманаи ҷангҳо тамоми мамлакатро фаро гирифт. Дар ҳудуди 6 млн. нафар аз 18 млн. нафар аҳолии мамлакат ба Покистон, Эрон ва дигар мамлакатҳо фирор карданд. Қариб 2 млн. кас кушта шуда, садҳо ҳазор захмӣ шуданд, иқтисодиёт тамоман хароб гардид.

Соли 1987 ҳукумат маҷбур шуд, ки бо муҳолифин роҳи мусолиҳаро пеш гирад. Иттиҳоди Шӯравӣ дар асоси Созишномаи Женева (1988) қувваҳои худро пай дар пай то моҳи феввали соли 1989 аз Афғонистон берун кард. Баъди хориҷ гардидани қувваҳои ҳарбии шӯравӣ ҳукумати Начибулло то моҳи апрели соли 1992 пойдор монд, вале ҳангоме ки Начибулло мехост ба хориҷа фирор кунад, дастгир карда шуд ва ӯ маҷбур гардид ба иморати СММ дар Кобул паноҳ барад.

28-уми апрели соли 1992 Ҳукумати муваққатии мучоҳидон бо роҳбарии Сибгатулло Мучаддадӣ ба Кобул омада, ба кор шурӯъ кард. Баъди 2 моҳ роҳбарии давлат ба ӯҳдаи роҳбари Ҷамъияти исломии Афғонистон – Бурҳониддин Раббонӣ гузашт ва моҳи декабри ҳамон сол ӯ президенти Давлати Исломии Афғонистон интихоб гардид.

Аммо бо ташкили давлати исломӣ ҷанг хотима наёфт. Ҷангҳо байни гурӯҳҳои мучоҳиддин барои ҳокимият авҷ гирифт.

Ба тадриҷ ҷанг то андозае хислати ҷанги байни миллатҳоро мегирифт. Ҳар як халқияту миллат кӯшиш мекард дар ҳокимият саҳми бештар дошта бошад. Махсусан баъзе гурӯҳҳои миллатгарои пуштун, баъд аз он ки Б.Раббонии тоҷик кудратро соҳиб шуд, бо ҳар баҳона муборизаро ба муқобили давлат шиддат бахшиданд. Гулбиддин Ҳикматёр – раиси Ҳизби исломии Афғонистон, душмани сарсаҳти Раббонӣ ва вазири дифоъ, яке аз фармондеҳи машҳури давраи ҷиҳод-Аҳмадшоҳи Масъуд буд. Натиҷаи муборизаҳо ҳамин шуд, ки Аҳмадшоҳи Масъуд тавонист, пойтахтро дифоъ кунад. Вале мамлакат ба минтақаҳои нуфузи фармондеҳони гуногун – А.Дустум дар

шимол, Исмоилхон дар ғарб, Абдулқодир дар шарқ, фармондеҳони алоҳидаи дигар дар ҷануб ва ғайра тақсим шуд.

То тирамоҳи соли 1994 маълум шуд, ки Г.Ҳикматёр ва муттаҳидонаш бо зӯрӣ наметавонанд, Аҳмадшоҳро шикаст диҳанд. Дар ҳамин вақт аз ҳисоби шогирдони мадрасаҳои динии Покистон, ки афғонҳои гуреза таҳсил мекарданд, чунбише бо номи «Толибон» бо роҳбарии Мулло Умар зухур

кард. Ин қувваи нав аз тарафи давлатҳои хориҷӣ ёрии зиёд мегирифт. Барои ҳамин қариб тамоми фармондеҳони қисматҳои ҷануб ба ивази пул худро ба толибон таслим карданд. Соли 1994 толибҳо шаҳри Қандаҳор, соли 1995 Ҳирот ва баъди як сол (26-уми сентябри соли 1996) Кобулро забт карданд.

Толибон дар минтақаҳои забтшуда, қоидаю қонунҳои саҳти исломиро ҷорӣ карданд. Занон аз ҳуқуқи кор ва таҳсил маҳрум гардида, ҳаммомҳои занона баста шуданд. Ҷама ҷавонон ва мардҳо бояд риш мемонданд. Афғонистон ба маркази тарбияи террористҳо ва кишту фуруши маводи нашъадор табдил ёфт. Мучассамаҳои бузурги чандинҳазорсолаи Буддуро хароб карданд. Усома бини Лодан, ки Амрико ӯро «террористи рақами 1» номидааст, бо террористҳои озодона фаъолият мебарданд. Бо вучуди душвориҳои саҳт Аҳмадшоҳи Масъуд ва сарбозонаш бо ҳамин хатари ҷаҳонӣ қаҳрамонона мубориза мекарданд. Вале 9-уми сентябри соли 2001 аз дасти террористҳо ӯ кушта шуд.

11-уми сентябр амалиётҳои дахшатноки террористӣ дар

Маслиҳат дар сари «деги Афғонистон»

Муаллиф киро тасвир кардааст ва дар «маслиҳат» чӣ рамзе ниҳон аст?

шаҳрҳои Нью-Йорк ва Вашингтон амалӣ шуданд, ки дар ташкил кардани онҳо Усома бини Лодан ва созмони Ал-Қоидаро гунаҳкор донишанд. Фақат баъд аз ҳамин ҳодисаҳо ИМА ва дигар кишварҳо ба муқобили толибон ва террористони байналмилалӣ чангро оғоз намуда, толибонро аз ҳокимият дур карданд. Моҳи декабри соли 2001 дар конференсияи Бонн бо роҳбарии Ҳомид Карзай ҳукумати интиқоли ташкил ёфт, ки дар он намоёндагони ҳамаи миллатҳои асосии Афғонистон саҳм доштанд.

Моҳи июни соли 2002 дар Кобул Луя Ҷирга (Маҷлиси бузург) доир гардида, ҳукумати нави муваққатири барои 2 сол интиҳоб намуд. Бо гузашти 2 сол – 9-уми октябри соли 2004 аввалин бор дар таърихи Афғонистон интиҳоботи саросарии президент доир гардид, ки дар натиҷа Ҳ. Карзай президенти Афғонистон интиҳоб гардид ва баъд аз чанд муддат Ҳукумати навро эълон кард. Баъд аз як сол, моҳи октябри соли 2005 Интиҳобот ба парламент гузаронида шуда, парламенти дупалатагии доимоамалкунанда ташкил гардид.

Бо вучуди ин, вазъият дар Афғонистон пурра мӯътадил нагардидааст ва боқимондаҳои «Толибон» ва дигар гурӯҳҳои радикалии исломӣ муборизаро ба муқобили ҳукумати Кобул, бар зидди ҳузури қувваҳои ҳарбии Амрико ва НАТО дар Афғонистон идома дода истодаанд.

Ҳамла ба қалъаи Тоҷбек

...Дар он вақт ҳуди Амин ҳеҷ шубҳа надошт ва дар ҳолати ҳаяҷону хурсандӣ буд. Зеро ба ӯ муяссар шуда буд, ба мақсадаш расад. Қўшунҳои Шўравӣ ба Афғонистон дохил шуданд. Рӯзи 27-уми декабр ӯ дар қасри зебои худ зиёфат орошта, аъзои Бюрои сисёӣ, вазиронро бо аҳли оилашон даъват карда буд.

Ҳ.Амин ба ҳозирин бо тантана меғуфт: «Дивизияҳои Шўравӣ дар роҳ ба сӯи Кобуланд. Ҳама чиз хуб аст...». Аммо амалиёти махфӣи КГБ-и Шўравӣ ҳама чизро барбод дод.

Ғайричашмдошт хангоми зиёфат аҳволи қисми зиёди меҳмонон якбора бад шуд. Баъзеҳо аз ҳуш рафтанд. Ҳуди Ҳ.Амин ҳам беҳуш гардид. Ҳамсари вай зуд ба қумондони гвардияи президентӣ Ҷондод телефон кард. Барои ёрӣ ба шифохонаи «Чорсад бистар» ва дармонгоҳи сафорати Шўравӣ телефон карданд...вақти оғози ҳамла ба қаср ниҳоят соати 19:30 қарор дода шуда буд. Роҳбарони амалиёт фикр мекарданд, ки нақшаи аз

байн бурдани Ҳ.Амин бо роҳи заҳр додани вай иҷро мешавад ва зарурати ҳамла ба қасри Тоҷбек аз байн меравад. Аммо аз сабаби ниҳоят махфӣ будани нақшаи амалиёт духтурони Шӯравӣ аз он огоҳӣ надоштанд ва аз надонистан иҷрои онро барбод доданд...

Духтурони Шӯравӣ... ба амалиёти наҷот додани роҳбари «кишвари дӯст» оғоз карданд... ӯ ҳеҷ нишонаи зинда буданро надошт... ба душворӣ набзи ӯ эҳсос мешуд... Аммо Ҳ.Аминро наҷот доданд. Тахминан соати 19:15 амалиёти «Шторм-333» оғоз гардид... Дар он «баталёни мусулмонӣ», гурӯҳҳои махсуси КГБ «Гром» ва «Зенит» иштирок карданд... Ҳ.Амин дар ҷараёни тирпаронӣ кушта гардида, ҷасади ӯ дар қолине печонда шуд... Задухӯрд дар қаср муддати зиёд давом накард. Қумондони рота лейтенанти калон Шарипов гузориш дод, ки қаср гирифта шуд...

Аз китоби: А.Ляховский. Трагедия и доблесть Афгана. - М.: ГПИИ «Искона», 1995. С.144-151.

1. Ҷаро қувваҳои низомии Шӯравӣ, ки бо даъвати Ҳ.Амин омада буданд, ӯро сарнагун карданд?
2. Сабаби ташкил намудани «баталёни мусулмонӣ» дар чӣ буд?

- ❗ 1. Сабабҳои табаддулоти пай дар пай дар Афғонистон аз чӣ иборат буданд?
2. Оё зарурати дохил кардани қувваҳои низомии Шӯравӣ вуҷуд дошт?
3. Ба фикри Шумо ҷаро аксари мамлакатҳои ҷаҳон ба муқобили ҳуҷуми Шӯравӣ ба Афғонистон баромаданд?
4. Сабабҳои ҷанг байни гурӯҳҳои сиёсӣ низомӣ баъд аз соли 1992 дар чӣ буд?

* Дар бораи Аҳмадшоҳи Масъуд очерки таърихӣ нависед.

§ 18. ҚУМҲУРИИ ИСЛОМИИ ЭРОН: БАРҚАРОР ГАРДИДАНИ НИЗОМИ ИСЛОМӢ

1. *Ҳукумати Муҳаммад Ризошоҳи Паҳлавӣ ба кадом бӯҳрон гирифта шуда буд?*
2. *Қувваҳои ҳаракатдиҳандаи Инқилоби исломӣ кадомҳоянд?*
3. *Асоси сиёсати хориҷии ҚИЭ-ро чӣ ташкил медиҳад?*

Дар миёнаи солҳои 70-уми асри ХХ ҳукумати Эрон бо сарварию шох сиёсати иртиқӣ ва мусаллаҳшавии низомиро пеш гирифта буд. Эрон бо ИМА иттифоқи низомӣ баста, ба иттиҳоди ҳарбии СЕНТО дохил шуд. Ҳукумати шохӣ барои мусаллаҳшавии низомӣ маблағҳои зиёдеро сарф мекард. Сарватҳои миллии ин кишвар аз ҷониби давлатҳои хориҷӣ, пеш аз ҳама ИМА ғорат карда мешуданд.

Дар тӯрӯҷ гардидани боигарии кишвар доираҳои ҳукмрони Эрон, пеш аз ҳама хонадони шох низ нақши муҳим доштанд. Ин боис шуд, ки нархи молҳои сермасраф то 150% афзоиш ёфта, иҷорапулии манзил нисфи маоши як нафар коргарро ташкил меод. Аз ҷониби дигар дар ин давра озодихоии демократӣ хеле маҳдуд карда шуда буд.

Эрон гирифтагори се бӯҳрони асосӣ шуда буд:

- Бӯҳрони адолат. Яъне даромади кишвар аз ҳисоби фурӯши нефт ба таври одилона дар байни табақаҳои гуногуни аҳоли тақсим карда намешуд. Ин боигариро як гурӯҳи хурд бо сарварию шох дар ихтиёр доштаанд.
- Бӯҳрони мутлақият. Дар кишвар режими яккаҳукмронӣ ҳукмфармо буд. Подшоҳ ханӯз ҳам худро ҳокими мутлақи Эрон ҳисоб мекард. Ғайр аз ҳизби «Растохез»-и ҳукумати дигар ҳизбу гурӯҳҳо ва кишрҳои ҷомеа дар роҳбарии давлат ҳеч гуна ширкат надоштанд.
- Бӯҳрони ахлоқӣ ва маънавӣ. Шох дар зери таъсири фарҳанги тамаддуни Ғарб дар фикри тағйир додани бунёдҳои ахлоқии ҷомеаи Эрон афтада буд, ки онро аксари кулли мардум қабул надоштанд.

Ҳамаи ин ва дигар омилҳои сабаби авҷ гирифтани муборизаи аҳзобу гурӯҳҳои гуногун, ки аз сиёсати дохилию хориҷии шох норозӣ буданд, гардиданд. Дар солҳои мубориза ба муқобили режими шоханшоҳӣ ва дар давраи инқилоб чандин ҳизбу

гурӯҳҳо аз қабилӣ «Ҷабхаи миллӣ», «Ҳизби тӯда», «Созмони мучоҳидони халқ», «Чириқиҳои фидоии халқ», «Ҷунбиши озодӣ», «Мучоҳидони халқ», «Тавҳиди бадр», «Фалоҳ» ва ғайра ширкати фаъол варзидаанд, ки ҳар кадом мақсаду мароми худро доштанд. Аммо нерӯи аслии пешбарандаи ин мубориза пайравони Имом Хумайнӣ буданд.

Бо кушта шудани писари Имом Хумайнӣ-Мустафо 22-юми октябри соли 1977 ва интишори мақолаи тӯҳматомез дар ҳаққи Имом Хумайнӣ 6-уми январи соли 1978 дар рӯзномаи «Иттилоот» баҳонаи лозим барои сар задани инқилоби

мардуми Эрон бар зидди ҳукумати шоханшоҳӣ ба вуҷуд омад.

Таҳқири Имом Хумайнӣ феврал дар саросари Эрон ақсуламали шадидро барангехт. 8-уми январи соли 1978 мардуми шаҳри Қум бо сарвари рӯҳониёни ҳавзаи илмӣ ин шаҳр муборизаро оғоз намуданд. Қиёми мардуми шаҳри Қум ба донишҷӯёни донишгоҳҳо бе таъсир намонд. 8-уми феврал мардуми шаҳри Табрез, 29-30-уми март мардуми шаҳри Язд ва баъдан аҳолии дигар шаҳрҳои бузурги кишвар ба мубориза бархостанд. Шиорҳои асосии инқилобчиён «Дуруд бар Хумайнӣ» ва «Март бар ҳукумати Паҳлавӣ» буд. Моҳи сентябри соли 1978 шаҳри Техрон ба маркази муборизаҳо табдил ёфт. Баъдан дар пайравӣ ба Техрон шӯро ошӯб ёздаҳ шаҳри дигарро низ фаро гирифт, ки дар он намояндагони табақаҳои гуногуни аҳолии ширкати фаъол доштанд.

16-уми январи соли 1979 Муҳаммад Ризошоҳи Паҳлавӣ пас аз 37-соли подшоҳӣ Эронро тарк намуд. Пас аз иқомати 9-моҳа дар Фаронса 1-уми феввали соли 1979 Имом Хумайнӣ ба Техрон баргашт.

Бозгашти Имом Хумайнӣ ба Эрон

Ба фикри шумо Имом дар ҳавопайпои кадом кишвар ба Эрон бозгашта буд?

Ӯ 4-уми феввали соли 1979 бо сарвари Махдии Бозаргон ҳукумати муваққатино эълон кард. Ёздаҳуми феввали соли 1979 дар Эрон Инқилоби Исломи бо сарвари Имом Хумайни ба ғалаба анҷом ёфт. Бар асоси раъйпурсии умумӣ 1-уми апрели соли 1979 ин кишвар Ҷумҳурии Исломии Эрон ном гирифт. 3-уми декабри соли 1979 Қонуни асосии (Конститутсия) Ҷумҳурии Исломии Эрон қабул шуд.

Имом Хумайни (24.09. 1902 – 3.06. 1989) пешвои Инқилоби Исломии Эрон. Дар шаҳри Хумайни вилояти Марказии Эрон дар хонаводаи рӯҳонӣ таваллуд шудааст. Пас аз фаро гирифтани таҳсилоти муқаддамотӣ дар ҳавзаҳои илмии шаҳрҳои Ароқ ва Қум таҳсили илм кардаст. Аз ибтидои солҳои 60- ум ба ҳаракатҳои зиддиҳукумати пайваст. Барои фаъолиятҳои инқилобиаш соли 1963 ба ҳабс гирифта шуд. Пас аз чанд моҳи озодӣ соли 1964 аз нав боздошт ва 4-уми ноябр ба Туркия бадарға карда шуд. Пас аз ёздаҳ моҳ вайро ба Ироқ бадарға карданд. Баъди 12 соли иқомат дар Ироқ 9 моҳ пеш аз пирӯзии инқилоб ба Фаронса ҳиҷрат кард. Имом Хумайни 1-уми феввали соли 1979 аз Париж ба Теҳрон баргашт ва 11-уми феврал бо роҳбарии ӯ Инқилоби Исломии Эрон пирӯз шуд.

Оромгоҳи Саъдӣ дар Шероз

Дар Эрон оромгоҳи боз кадом мутафаккирон ва шоирони бузурги форсу тоҷик ҷой доранд?

Аз рӯзҳои аввали пирӯзии инқилоб душманони дохилӣ ва хориҷӣ ба таври мустақим ва ғайри мустақим барои махви он камар бастанд. Ба ин хотир онҳо роҳи террор ва ошӯбро пеш гирифтанд. Аз ҷумла 28-уми июни 1981 дар натиҷаи таркиши бомба 72 нафар роҳбарони кишвар кушта шуданд. 30-уми августи соли 1981 президенти Эрон Муҳаммадали Раҷоӣ ва нахуствазири кишвар Ҷаводи Боҳунар ба қатл расиданд. Гурӯҳҳои зиддиинқилобӣ дар ин давра тавонистанд, дар вилоятҳои Хуросон, Курдистон, Исфаҳон ва дигар минтақаҳои

Ҳама чиз барои ҷабҳаи зидди Ироқ

Дар ин акс чӣ манзарае тасвир шудааст ва мардум ба сандуқ чӣ меандозанд?

кишвар исёнҳои зиддиҳукумати бархезонанд.

Чун душманони дохилию хориҷии Инқилоби исломӣ натавонианд, онро аз дохил сарқӯб кунанд, Ироқро бар зидди Эрон ба ҷанг кашиданд. 22-уми сентябри соли 1980 Ироқ ба Эрон ҳучум кард. Ин ҷанг дар ҷабҳаи ба тӯли 1200 километр ва умқи 80 километр дар Эрон доман паҳн кард, хисороти зиёде овард. Дар давраи аввали ҷанг нерӯҳои ироқӣ хеле пеш рафта, 16 вилояти Эрон ба таври мустақим ва ғайри мустақим аз ҷанг зарар دیدанд.

Аммо аз охири соли 1981 нерӯҳои мусаллаҳи Эрон ба ҳучуми ҷавобӣ гузашта, ба озод намудани сарзамини худ шурӯъ карданд. Саранҷом пас аз 8 соли ҷанг 20 августи соли 1988 миёни Эрон ва Ироқ расман оташбас барқарор шуд. Моҳи августи соли 1990 президенти Ироқ Саддом Хусейн эълон кард, ки бар асоси аҳдномаи соли 1975 миёни Эрону Ироқ ва қатъномаи 598 Шӯрои Амниятӣ СММ нерӯҳои худро ба марзҳои байналмиллалӣ ақиб хоҳад кашид. Ин ҷанги тӯлонӣ ба Эрон ба маблағи 91 миллиарду 200 миллион доллар зарар овард.

Пас аз анҷоми ҷанг дар Ҷумҳурии Исломии Эрон нахустин барномаи 5-сола барои солҳои 1989-1993 қабул шуд, ки мақсади асосиаш барҳам додани харобихои ҷанги зидди Ироқ буд.

Баъдан барои солҳои 1995-1999, 2000-2004 ва 2005-2009 барномаҳои нави тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ ва фарҳангӣ қабул карда шуд.

Асоси сиёсати иқтисодии Эронро аз байн бурдани қашшоқӣ ва коҳиш додани тафовут миёни табақаҳои гуногуни аҳоли ташкил медиҳад.

Сиёсати хориҷии ҚИЭ бар асоси инкор кардани ҳама гуна зӯрварии ҳукмронии бегонагон, ҳифзи истиқлоли ҳамаҷонибаи марзҳои кишвар қарор дорад. Он ҷонибдори робитаҳои сулҳомези дучониба бо ҳамаи давлатҳои сулҳпарвар мебошад. Ин кишвар худро вазифадор медонад, ки аз ҳуқуқи ҳамаи мусулмонони ҷаҳон дифоъ кунад. Зидди ҳама гуна қарордоде, ки сабаби ҳукмронии бегонагон бар манбаъҳои табиӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва дигар паҳлӯҳои ҳаётии ин кишвар мегарданд, мебошад.

Рӯзҳои ҷалқунандаи Инқилоби Исломи дар Эрон

Дар тӯли ҳафтаи аввали феврالی 1979 рӯёруӣ миёни нерӯҳои инқилобӣ ва зидди инқилобӣ дар Эрон ба давраи ҷалқунандаи худ расид. Теъдоди шахсони иштироккунанда дар гирдиҳамоиҳо хеле кам шуд. Овозаҳо дар атрофи эҳтимолияти табaddулотӣ низомӣ, ки чанде пеш вазъи сиёсии пойтахтро метафсонид, қариб хомӯш шуданд. Баъзе аз мушоҳидакунандагон ба хулосае омаданд, ки суръати рушди инқилоб коҳиш ёфтааст. Аммо ин хомӯшии пеш аз тӯфон буд. 5-уми феврал дар Техрон воқеаи муҳиме рӯй дод. Оятулло Хумайнӣ нахуствазирӣ Давлати муваққатии инқилобиро таъин кард. Вай намояндаи лебералҳо ва роҳбари ҳаракат барои озодии Эрон – Маҳдии Бозаргон буд.

Пас аз ҷаҳор рӯз, 9 феврал раъд ғурирд, шаб дар Техрон шӯълаи шӯриши яроқнок шӯълавар гардид. То субҳ тамоми шаҳро фаро гирифт. 11-уми феврал Шӯрои олии низомии нерӯҳои мусаллаҳи Эрон пас аз ҷаласаи кӯтоҳ дар ҳайъати 50 нафар афсарони олиуртба бо сарварии сардори нави Ситоди кулл – Аббоси Қарабоғӣ «бетарафӣ»-и артишро эълон кард. Ин иқдом дар асл таслимшавии нерӯҳои мусаллаҳи шоҳ дар назди мардуми инқилобӣ буд.

Агаев С.Л. Иран между прошлым и будущим. События, люди, идеи. М., 1987, С 45-46.

1. Сарнагунии режими шоҳ чӣ гуна сурат гирифт?
2. Дар ин воқеаҳо кӣ нақши ҷалқунанда бозид?
3. Доираҳои низомӣ кадом мавқеъро ишғол карданд?

Аз мусоҳибаи нависанда ва журналисти Италия хонум Урёно Фолочӣ бо Имом Хумайнӣ, ки дар рӯзномаи итолӣии «Кридон лосаро» 26 сентябри соли 1979 ҷон шудааст.

Савол: Баёноти Шумо ва лаҳни шумо ҳамеша зидди ғарбӣ аст ва ҳар қазовоте, ки мекунед, ба ин натиҷа мерасад, ки моро қаҳрамони бадӣ ва бадахлоқӣ медед. Бо вучуди ин Ғарб Шуморо дар бадарға қабул кард ва хеле масъулони давлататон ҳам дар Ғарб таҳсил карданд. Ба назари Шумо дар мо чизҳои хубе ҳам бошад?

Ҷавоб. Бале, бале, чизҳои хубе ҳам ҳаст. Вале вақти мо моргазида ҳастем, аз ресмони сиёҳ ва сафед ҳам бояд битарсем. Ва шумо моро хеле газидаед. Ва хеле зиёд ва ба муддати зиёде ҳам. Моро фақат бо сурати як бозори масраф дидаед. Барои мо чизҳои бад содир кардаед бас. Чизҳои хуб мисли пешрафти моддиро барои худатон нигоҳ доштаед. Оре, хеле ранҷ ва бадихоӣ зиёде аз Ғарб кашидаем ва акнун далелҳои бисёр дорем, ки аз Ғарб битарсем. Барои ҳамин аст, ки мо ҷавонҳои худамонро аз наздик шудан ба Ғарб ва тахти нуфуз қарор гирифтани бештари онҳо маъмурӣ мекунем. Ман намехоҳам, ки ҷавонони мо дар Ғарб тавассути шаробхӯри, истифодаи маводи муҳаддир ва дидани занони бараҳна, ки сабаби бадахлоқӣ ва монеаи рушди фикрӣ мешаванд, ба фасод кашидани шаванд.....

Суол. Дуруст аст, Имом. Вале ҳавопаймое, ки ба он Шумо ба кишваратон боз гаштед, як маҳсули ғарбӣ ҳаст. Телефоне, ки Шумо бо дигар ҷойҳо иртибот доред, ҳамчунин телевизионе, ки ба василаи он бо миллататон сӯҳбат мекунед, ҳамчунин кондитсионере, ки дар ин гармои биёбонӣ аз он истифода мекунед, ҳама маҳсули Ғарб аст. Агар ин тавр фосид ва фосидкунанда ҳастем, пас чаро аз ин чизҳо истифода мекунед?

Ҷавоб. Ба хоҳири ин ки инҳо чизҳои хуби ғарбӣ ҳастанд ва тарсе надорем ва аз онҳо истифода мекунем. Мо аз ин илм ва технологияи шумо наметарсем. Мо аз идеяҳо ва расму русуми шумо метарсем. Ин ба д-ин маънӣ аст, ки мо аз назари сиёсӣ ва иҷтимоӣ аз шумо метарсем. Мехоҳем, ки дар сиёсат, иқтисодиёт ва дар расму ойин ва корҳои дохилии мо мудоҳила накунед. Ва аз ин баъд ҳар кас бихоҳад даҳлат кунад, пеши роҳашро мегирем.....

Ҳафтаномаи «Тоҷикистон», 17 октябри соли 2002.

- ❗** 1. *Сабабҳои ба амал омадани Инқилоби исломии Эронро ном баред?*
 2. *Гуруҳҳои зиддиинқилобиро чӣ қасоне ташкил медоданд?*
 3. *Ҷанги Эронро Ироқ ба чӣ натиҷаи анҷом ёфт?*

§ 19. ТУРКИЯ: ИДОМАИ РАВАНДИ НАВСОЗӢ

1. *Ҳарбиён дар ҷомеаи Туркия чӣ нақш доранд?*
2. *Пас аз табaddулоти соли 1980 дар Туркия чӣ дигаргуниҳо ба амал омад?*
3. *Роҳи ҳалли проблемаҳои Туркияро С. Демирел дар чӣ меид?*

Дар нимаи дуввуми солҳои 70-уми асри ХХ дар Туркия чун анъана ҳарбиён мавқеи мустаҳкам доштанд. Ин, бахусус, дар вазъияте, ки ходимони сиёсии зинаҳои гуногун байни худ наметавонистанд созиш кунанд, ба хубӣ зоҳир мегардид. Силсилаи табaddулотиҳои низомӣ аз кӯшиши афсарон барои таъмини оромӣ дар ҷомеа шаҳодат меод. Дар ин давра иқтисоди кишвар нисбатан рушд ёфта буд. Дар натиҷаи сармоягузорӣ ва қарзхое, ки Туркия аз давлатҳои Ғарб дарёфт мекард, пули миллий эътибори бештар пайдо намуд. Дар кишвар табақаи мардуми осудаҳол, ки он асоси оромии сиёсии ҷомеа мебошад, мустаҳкам гардид. Дар айни замон теъдоди зиёди коргарони турк дар кишварҳои хориҷӣ кор мекарданд. Сатҳи умумии зиндагӣ дар муқоиса бо кишварҳои аврупоӣ дар дараҷаи хеле паст қарор дошт.

Моҳи сентябри соли 1980 дар Туркия табaddулоти навбатии давлатӣ ба амал омад. Тамоми ҳизбҳои пароканда қарда шуданд. Фаъолияти сиёсии пешвоёни ҳизбҳои ба муддати даҳ сол мамнӯъ эълон гардид. Дар донишгоҳҳо ба фаъолияти устодон назорат қарда шуд. Матбуот гирифтори сензураи шадиди низомӣ гардид. Аммо дар зери фишори Иттиҳоди Аврупо низомӣ маҷбур шуданд, сиёсатшонро тағйир диҳанд. Конститутсияи ҷадид қабул қарда шуд, ки тибқи он генерал Кенон Эврон ба муддати 7 сол дар вазифаи президентӣ боқӣ монд. Ба фаъолияти ҳизбҳои сиёсӣ иҷозат дода шуд. Тибқи конститутсияи ҷадид ҳокимияти қонунгузор дар тобеъияти парламент буд, ки Маҷлиси Миллии бузурги Туркия ном дошт. Парламент иборат аз як палата буда, ба он 450 депутат ба муддати панҷ сол интихоб мешуданд. Ҳокимияти иҷроия ва ҳукумат (Шӯрои вазирон) ба президент мутааллиқ буд.

Дар Туркия ҳизбҳои нав ташкил мешуданд, ки манфиатҳои кишварҳои гуногуни аҳолиро ҳимоят мекарданд. Ҳизби Ватан, ки сарвари он Тургут Озал буд, аз манфиати буржуазии калони

Воҳӯрии президенти Қирғизистон А.Акаев бо Раиси давлати Туркия Тургут Озал

Ба фикри шумо ин мулоқот дар кучо мегузарад?

саноатию бонкӣ дифоъ мекард. Ҳизби Роҳи ҳақ, ки соли 1983 таъсис ёфта буд, ҳимоятгари манфиатҳои буржуазияи миёна ва қисме аз буржуазияи саноатию тичоратӣ буд. Роҳбарии онро Сулаймон Демирел ба ўҳда дошт. Ҳизби Рифоҳ бо сарвариин Н.Эрбакон ҳимоятгари оммаи васеи коргарон, деҳқонон, буржуазияи майда ва миёна, қисми зиёиёни мусулмон буд.

Дар асоси Конститутсияи нав соли 1983 дар кишвар интиҳобот баргузор гардид. Дар он ҳизби Ватан пирӯз гардид ва Тургут Озал сарвазири Туркия шуд. Пас аз истеъфои Кенон Эврон, ӯ президент интиҳоб шуд. Тургут Озал ба мардум рушди васеи иқтисодиёт, соҳибкории озод ва ташаққули иқтисоди бозоргониро ваъда дод. Соли 1986 қонун дар бораи хусусигардонӣ қабул шуд. Соли 1988 аввалин фурӯши моликияти давлатӣ доир гардид. Аммо нархи корхонаҳои дар фурӯш монда шуда ниҳоят баланд буд. То охири соли 1991 ҳамагӣ 5% моликияти давлатӣ хусусӣ гардонида шуд, ки ин аз пурра барбод рафтани умеди ба таври фаврӣ барқарор намудани иқтисодиёт дарак меод. Ба суръати баланд пули миллий беқадр шуда, нарх боло мерафт. Сафи бекорон дар кишвар ба 5 млн. нафар расида, 2 млн. дигар барои дарёфти ризку рӯзи ба кишварҳои Аврупо ва Шарқи Наздик рафтанд.

Озал Тургут (1927-1993) – ходими давлатии Туркия. Солҳои 1983-89 сарвазири кишвар ва пешвои Ҷизби Ватан. Аз сентябри 1989 то соли 1993 президенти Туркия буд.

Беқурбшавӣ то 60% расида, бекорӣ 11%-ро ташкил меод. Моҳи сентябри соли 1991 дар интихоботи парламент Ҷизби Роҳи ҳақ бо сарвари Сулаймон Демирел 27% овозхоро соҳиб шуд. Дар интихоботи Ҷизби сотсиал-демократӣ ҳукумат ташкил намуд. Соли 1993 пас аз вафоти Тургут Озал Сулаймон Демирел президент интихоб шуд. Яке аз пешвоёни Ҷизби Роҳи ҳақ хонум Тансу Чиллер сарвазири кишвар шуд. Дар интихоботи парламенти декабри 1995 Ҷизби Рифоҳ, ки ҷонибдори таъсиси давлати исломӣ аст, аз ҳама бештар овоз гирифт ва ҳукумати нав ташкил дод. Пас аз 75 соли инқилоби Камол Отатурк, ки мақсади асосиаш барҳам додани вобастагии кишвар аз давлатҳои хориҷӣ ва аз байн бурдани нақши идоракунандаи дин буд, падидаи муҳолиф ба назар расид. Маълум шуд, ки мақсадҳои асосии Камол Отатурк то кунун бебозгашт амалӣ нашудаанд.

Демирел Сулаймон (тав.1924) – ходими давлатию сиёсӣ. Солҳои 1965-1971 ва бо танаффус то соли 1993 сарвазири Туркия. Солҳои 1964-1980 Раиси кулли Ҷизби адолат. Аз соли 1987 Раиси кулли Ҷизби Роҳи ҳақ. Аз соли 1993 то 2000 президенти кишвар.

Солҳои 90-ум сиёсати дар асоси модели аврупоӣ сохтани ҷамъияти Туркия ба натиҷа анҷом ёфт. Монсаи асосӣ дар ин роҳ қафмондагии иқтисодию техникӣ буд. 50% аҳоли ба кишоварзӣ машғул буд. Монсаи дигар муносибатҳои иқтисодии Туркия бо Ғарб, ҳукмронии иқтисодиёти муттамаркази давлатии ин кишвар мебошад. Қариб тамоми саноат моликияти давлат буд. Соли 1995 қарзи хориҷии Туркия 50 миллиард долларро ташкил меод.

Дар солҳои 90-ум иқтисоди Туркия ба бӯҳрони дохилӣ ва байналхалқӣ рӯ ба рӯ шуд. Бӯҳрони молии соли 1994, ки дар зери таъсири бӯҳрони пулии соли 1993-юми Иттиҳодияи Аврупо ба вучуд омад, сабаби мушкилоти сохтори Туркия гардид ва арзиши пули миллий коҳиш ёфт.

Бӯҳрони соли 1998, ки аз таъсири бӯҳрони иқтисодии Россия бармеомад ва ду zilzilai бузург дар соли 1999 низ ба иқтисодиёти

Масҷид

Ба фикри шумо ин масҷид дар кадом шаҳри Туркия воқеъ аст?

ин кишвар таъсири амиқи манфӣ гузоштанд.

Бӯҳрони молии соли 2001 низ сабаби коҳиши арзиши пули миллии ин кишвар шуд. Беқурбшавӣ ва бекорӣ афзоиш ёфт. Соли 2003 парлумони Туркия бар зидди ҳамлаи нерӯҳои Амрико аз пойгоҳҳои низомии Туркия ба Ироқ қарор қабул кард. Дар ҷавоби ин амал ИМА кӯмаки 30 миллиард доллари ваъдакардашро ба Туркия надод, ки ин ҳам осори манфие ба иқтисоди ин кишвар гузошт. Соли 2004 маҷмӯи маҳсулоти дохилии Туркия 4,2% ва беқурбшавӣ 11,6 % буд.

Мулоқот бо аберои Чалолидини Румӣ

Дар шаҳри Истамбул макони хосе аст, ки онро «Хонаи Мавлавӣ» мегӯянд. Дар ин ҷо рақси дарवेशонро намоиш медиҳанд. Толор бузург нест. Ҳашт кунҷ дорад. Мусикинавозон дар айвон менишинанд. Маросимро дастаи мусиқӣ оғоз мекунад. Мусикинавозон ба иҷрои оҳанги таъсирбахш ва дилчасп мепардозанд. Бахусус садои тор хеле ҷозибанок аст. Баъд суруди классикӣ иҷро карда мешавад.

Ба мо гуфтанд, ки худи султони империяи Усмонӣ узви ин тарикат буд... Дар тӯли як соат дар зери садои мусиқӣ 12 дарвеш мерақсанд. Моҳияти рақс дар он аст, ки ҳамаи онҳо беист чарх мезананд, ҳамаи онҳо чавонанд. Дар толор кафқубӣ кардан, акс бардоштан мамнӯъ аст. Чолиб он аст, ки дар интиҳои намоиш онҳо-туркҳо бо забони форсӣ- забони аҷдодии мо дуо мехонанд.

Дар радифи тамошобинон ман як зани хеле меҳрубон, солхӯрда ва зеборо мушоҳида кардам. Ӯ ба ҳар як ҳаракати раққосон эътибор дода, сар мечунбонид ва ким-чизе мегуфт. Барои ман донишманди он, ки ин зан кист, хеле чолиб буд. Пас аз анҷоми маросим ҳайати мо-точикон ба назди вай рафт. Маълум шуд, ӯ абераси шоири бузурги мо Мавлоно Чалолуддини Румӣ будааст. Номаш Есин Челеби Байри. Ба мо гуфтанд, ки дар Истамбул чамбъияти «Мавлавӣ» фаъолият дорад, ки ба он яке аз авлоди ӯ сарварӣ мекунад.

Ҳафтаномаи «Бизнес и политика», 29.Х.2005.

- * 1. Дар бораи дарвешон чӣ медонед? Фикратонро шарҳ диҳед.
- 2. Асарҳои машҳури Чалолуддини Румиро номбар кунед.

Артиши Туркия

Артиши Туркия дорои 514 ҳазор сарбоз ва яке аз бузургтарин артиш дар Аврупо, ҳамзамон яке аз қавитарин артиш дар Осиё мебошад. Дар баҳши нерӯи заминӣ дорои 402 ҳазор сарбоз, 4205 тонки амрикоию олмонӣ, 2021 миномет, 2990 тӯп аст. Нерӯи ҳавоиаиш иборат аз 60 ҳазор сарбоз, 485 ҳавопаймо ва 360 вертолёт (чархбол) аст. Нерӯи баҳриаш аз 52 ҳазору 750 сарбоз, 10 пойгоҳ, 37 киштии бузург ташкил ёфтааст.

Дар ин кишвар ҳамчунин нерӯҳои Созишномаи Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) иборат аз 6 ҳазор сарбоз ва 180 ҳавопаймои англисию амрикоӣ ҷой доранд.

- 21 1. Дар бораи вазъи Туркия дар нимаи дувеуми солҳои 70-ум маълумот диҳед.
- 2. Ҳизбҳои исломгаро дар Туркия чӣ нақш доранд?
- 3. Сабабҳои асосии бӯҳронҳои иқтисодии Туркияро ном баред.

§ 20. ШАРҚИ НАЗДИК: ҶАНГ ИДОМА ДОРАД

1. Моҳияти Шартномаи сулҳи Кэмп-Дэвид аз чӣ иборат буд?
2. Сабаби ҳамлаи Исроил ба Лубнон чӣ буд?
3. Ҳалли муноқишаи Шарқи Наздик оё имкон дорад?

Пас аз қарори СММ дар бораи тасдиқи ҳуқуқи арабҳои Фаластин ба истиқлолияти соҳибхитиёрӣ ва бозгашти онҳо ба сарзамини аҷдодиашон ҷомеаи ҷаҳонӣ таҷовузи Исроилро маҳкум кард. Ба мақсади начот додани обрӯи Исроил ИМА ва Ғарб маъракаи дипломатиро барои ошғӣ додани он бо кишварҳои араб оғоз кард. Барои анҷоми ин кор онҳо раиси ҷумҳури Миср Анвар Содотро интихоб карданд. Дар ин давра ИМА ба Миср кӯмак кард. Бо ёрии Амрико канали Суэте, ки аз соли 1967 баста шуда буд, тоза карда шуд. Нимҷазираи Сино қисман аз ишғоли Исроил озод карда шуд. Чоҳҳои коркарди нафти Абу Рударо Миср соҳиб гардид.

А. Содот ба гуфтушунид бо Исроил розӣ шуд.

26-уми марти соли 1979 дар Кэмп-Дэвиди ИМА созишномае ба имзо расид, ки тибқи он Исроил ўҳдадор шуд, то моҳи апрели соли 1982 аз нимҷазираи Сино нерӯҳои худро барорад. Пас аз ин бояд Миср ва Исроил муносибатҳои дипломатӣ барқарор мекарданд. Амрико ба ҳар дуи ин давлат кӯмакҳои иқтисодӣ намуд. Арабҳо ин хиёнати А. Содотро набахшиданд. 6-уми октябри соли 1981 ў аз ҷониби гурӯҳи сарбозони сӯиқасдчӣ ба қатл расид.

Дар канои ғарби дарёи Урдун ва минтақаи Ғаза шӯриши фаластиниҳо сар зад, ки қариб 10 сол идома дошт. Сурия ва Ироқ низ ба ҷанги зидди Исроил омода шуданд. Аммо давлатҳои сарватманди арабӣ мисли Арабистони Саудӣ, Кувайт, Аморати Муттаҳидаи Араб, Умон нахостанд дар ин низои мусаллаҳона ширкат кунанд. Онҳо бо Исроил ва ҳомиёнаш роҳи ошғиро пеш

А. Содот, Ҷ. Картер ва М. Бегин дар музокироти сулҳ

Президенти Амрико дар музокирот чӣ нақш дорад ва чаро ў дар байн ақс ёфтааст?

гирифтанд, чунки дар бонкҳои кишварҳои ғарбӣ сармояи зиёде гузошта буданд ва аз тичорати нафт даромади калон мегирифтанд.

Лубнон ба маркази задухӯрдҳо табдил ёфта буд. Сиёсати пешгирифтаи масеҳиёни ростгаро бо сарвари президент Сулаймон Франже барои ягонагии Лубнон оқибатҳои ногувор

дошт. Кишвар амалан аз рӯи нишонаҳои мазҳабӣ ба ду қисм ҷудо шуда буд. Пойтахти Лубнон шаҳри Бейрут низ ба ду қисм - шарқӣ (масеҳиён) ва ғарбӣ (мусалмонон) ҷудо шуд. Масеҳиёнро ИМА ва Исроил пуштибонӣ мекарданд. Ибтидои соли 1975 ва нимаи аввали соли 1976 қисми зиёди Лубнонро ҷанги шаҳрвандӣ фаро гирифта буд. Дар чунин шароит 1-уми июни соли 1976 Сурия, ки аз ғаластиниҳо ва мусалмонон пуштибонӣ мекард, нерӯҳояшро ба хоки Лубнон даровард.

Ҷанге, ки якуним сол давом кард, ба кишвар зарари калони моддию маънавӣ расонд, вале ин муноқиша ҳалли худро намеёфт. Сурия ба фишорҳои Исроил тан надод ва Ҳаракати муқовимати Ҷаластин аз ҷануби Лубнон берун нарафт. Барои ҳамин ҳам Исроил созишнома дар бораи қатъи ҷангро поймол карда, ба амалиёти нави низомӣ ба муқобили Лубнон шурӯъ кард. Мақсади Исроил нестӣ набуд кардани ғаластиниҳо, зарба задан ба нерӯҳои Сурия дар Лубнон ва дар Бейрут барқарор намудани режими ғарбгаро ва исроилпараст буд. То миёнаҳои моҳи июни соли 1981 артиши Исроил бо кӯмаки дастаҳои низомии масеҳиёни ростгаро минтақаи бузургро дар ҷануби Бейрут ишғол намуд. Ҷаластиниҳо розӣ шуданд, ки дастаҳои низомии худро аз Бейрут бароранд. Аммо Исроил тачовузро идома медод. Дар заминҳои ишғолии Лубнон ҳаракати муқовимат қувват мегирифт.

30-юми июни соли 1980 парламенти Исроил расман эълон кард, ки шаҳри Байтулмақаддас пойтахти доимии ин кишвар хоҳад шуд. Шӯрои амниятӣ СММ ин иқдоми Исроилро 20-уми

Ҳуҷуми қўшунҳои исроилӣ ба Лубнони ҷанубӣ

Аз ҷеҳраҳои сарбозони исроилӣ чӣ рӯҳияро метавон мушоҳида кард?

августи соли 1980 маҳкум карда, онро зидди қонунҳои байналмилалӣ ва муҳолифи мувофиқатномаҳои Женева аз 12-уми августи соли 1970 донист. Аз ҳамаи давлатҳое, ки намояндагҳои сиёсӣ ва дипломатии худро ба Байтулмақаддас интиқол дода буданд, даъват карда шуд, ки идораҳои худро ба Тел-Авив бозгардонанд. Ҳамаи давлатҳои узви СММ ба ҷуз ИМА ин даъватро пазируфтанд ва сафоратхонаҳои худро ба Тел-Авив баргардонданд.

Моҳи июни соли 1982 артиши Исроил ба Лубнон ҳучум кард. Роҳбарони давлати Исроил умед доштанд, ки мисли соли 1967 ҷангро дар як ҳафта тамоm мекунанд.

Аммо ин ҷанг се сол тӯл кашид. Ҳадафи асосии ин ҳамла, аз сарзамини Лубнон берун кардани дастаҳои мусаллаҳи Ҳаракати муқовимати Фаластин буд. Исроилиҳо ба ин ҳадафи худ ноил шуда бошанд ҳам, ин таҷовузи онҳо барои ҷомеаи Исроил оқибатҳои ногувор дошт. Ҷанг вазъи иқтисодии кишварро боз ҳам муташанниҷ гардонд. Аҳолии мамлакатро ба ду гурӯҳи муқобил-ҷонибдорон ва муҳолифони таҷовузи Исроил ба Лубнон ҷудо кард. Дар байни солҳои 1982-1984 мавҷи эътирозҳои зиддиҷангӣ саросари кишварро фаро гирифт. Кӯшиши бастанӣ сулҳи яктарафа ва ба ғоидаи Исроил низ бенатиҷа монд. Ин вазъият М. Бегинро маҷбур кард, ки истеъфо диҳад. Моҳи августи соли 1983 Шамир сарвазири кишвар шуд. 17-уми майи соли 1983 бо миёнаравии ИМА миёни Лубнон ва Исроил созишномаи сулҳ ба имзо расид. Тибқи он бояд амалиёти ҷангӣ хотима ёфта,

Исроилиҳо атрофи дафтари кории Арафотро хандақ канданд.

Муаллифи карикатура аз қадом давлат аст ва чиро тасвир кардааст?

сарбозони Исроил ин кишварро тарк мекарданд. Шартҳои созишнома ба ғоидаи Исроил буданд ва соҳибистиклолии Лубнонро поймол мекарданд. Нерӯҳои миллию ватанхоҳи Лубнон, ки зидди ҷунун созишнома буданд, 23-юми июли соли 1983 Ҷабҳаи озодибахши миллии

Лубнонро таъсис наму-
данд. Артиши ҳукума-
ти Лубнон ба ду қисм –
мусалмонон ва масе-
ҳиён чудо шуд. Моҳи
феврари соли 1984 бо
дастирии қисми мусал-
мони артиши Лубнон
Ҳаракати муқовимати
аластин ва Ҷабҳаи
озодибахши миллии

Чустуҷӯи хона ба хонаи фаластиниҳо

Лубнон Бейрути ғарбиро ба зери назорати худ дароварданд. Қисмҳои низомии Амрико маҷбур шуданд, ки Бейрутро тарк намоянд. 5-уми март соли 1984 ҳукумати Лубнон расман созишномаи сулҳро бо Исроил бекор кард. Вазъи дохилии Лубнон то ҳол мӯътадил нагаштааст.

Моҳи июни соли 1985 ҳукумати Исроил қарор қабул кард, ки артишашро пурра аз Лубнон барорад. Аммо вазъияти дар дигар заминҳои ишғолӣ ба амал омада сиёсатмадорони Исроилро маҷбур кард, ки сиёсати анъанавии худро нисбат ба аҳолии араби Фаластин тағйир диҳанд. Аз соли 1987 арабҳои соҳили чапи Урдун ва минтақаи Ғаза ба маъракаи эътироз бар зидди ҳузури Исроил дар ин ноҳияҳо оғоз карданд. Онҳо талаб мекарданд, ки Исроил пурра ин минтақаҳоро тарк намояд, сиёсати сохтмони шаҳракҳои яҳудинишинро қатъ кунад ва давлати соҳибистиклоли Фаластин ташкил карда шавад.

Соли 1988 Шӯрои миллии Фаластин дар Алҷазоир оид ба ташкил додани давлати арабҳои Фаластин эълomia қабул намуд.

Пас аз баргузории конфронси Мадрид соли 1992 бори аввал ба таври расмӣ Исроил ба пешвоёни арабҳо муроҷиат кард, ки омодааст, проблемаҳои арабҳои дар заминҳои тасарруфшуда бударо бо роҳи гуфтушунидҳои мусолимадомез ҳаллу фасл менамояд.

Аз ҳамон давра роҳбарони Исроил, Миср ва Урдун бо намояндагии маъмурияти ИМА доир ба баргузории гуфтушуниди дучониба миёни Исроил ва фаластиниҳо корҳои зиёде карданд.

Соли 1991 бо ташаббуси ИМА гуфтушунид миёни Созмони Озодибахши Фаластин (СОФ) ва Исроил доир ба шартҳои ҳалли

проблемаи Шарқи Наздик оғоз ёфт. 13-уми сентябри соли 1993 дар Вашингтон бо сарпарастии раиси ҷумҳури Амрико Б. Клинтон миёни Ёсир Арафот ва сарвазири Исроил – И. Робин созишнома ба имзо расид. Тибқи он бояд нерӯҳои Исроил аз минтақаи Газа ва соҳили ғарбии Урдун берун бароварда шуда, ҳокимияти миллии худмухтори фаластиниҳо ташкил карда мешуд. 13-уми майи соли 1994 Исроил нерӯҳояшро аз канораи ғарбии Урдун ва 18-уми май аз минтақаи Газа баровард. 25-уми июли 1994 изҳороти Урдун ва Исроил дар Вашингтон дар бораи анҷоми ҷанг ба имзо расид. Моҳи октябри ҳамон сол миёни ин ду кишвар аҳдномаи сулҳ ба имзо расид.

Нахуствазир Исроил Исҳоқ Робин, ки тарафдори сулҳ бо фаластиниҳо буд, 4-уми октябри соли 1995 бо дасти як яҳудии тундрави сионист кушта шуд. Ба ақидаи гурӯҳҳои тундрави яҳудӣ И. Робин бо имзои қарордоди сулҳ дар Осло ба Исроил хиёнат кард. Дар интиҳоботи парламенти Исроил, ки 31-уми майи соли 1996 доир гардид, намояндаи қаноти рости тундрави Ҷизби Ликуд – Бинёмин Натанёху сарвазири Исроил шуд. Ё эълон кард, ки дар мавриди Байтулмақаддас, Ҷавлон ва ташвики яҳудиён ба хонасозӣ дар минтақаҳое, ки аз ҷониби яҳудиён ишғол шудаанд, ба фаластиниҳо ҳеч гуна имтиёз нахоҳад дод. Бо тавсияи ИМА Б. Натанёху бо Раиси Давлати худмухтори Фаластин Ёсир Арафот мулоқот кард, аммо ин мулоқот бенатиҷа ба анҷом расид.

Ҳанӯз моҳи октябри соли 1994 барои ҳалли масъалаи Шарқи наздик роҳбарони Исроил – Шимон Перес ва Исҳоқ Робин ва роҳбари Созмони СОФ – Ёсир Арафот ҷоизаи сулҳи Нобелро гирифтанд. Аммо ҳанӯз ҳам ин муноқиша идома дорад. Исроил бо пуштибонии Амрико ва дигар ҳомиёнаш Фаластинро ишғол намуда, истиқлолияти соҳибхитиёрии фаластиниҳоро эътироф намекунад.

Хонаи харобгаишта

Маҳмуд Али ал-Халил дар деҳаи мусулмонон- Самуа, дар наздикии Эл-Халил ба дунё омада аст. Дар ин деҳа вай соҳиби хонаи чорутоқа ва боғи калон буд, ки дар он анҷир, ангур, зайтун ва сабзавот парвариш мекард. Фарши хонаашро қолинҳои дастбофи хонумаш оро медоданд.

Як пагоҳ ба хонаи ӯ сарбозони исроилӣ зада даромаданд. Онҳо ба зани Маҳмуд гуфтанд, ки фарзанди ӯ террорист буда аст ва ба аҳли оилаи онҳо бисту панҷ дақиқа барои гундоштани асбобу анҷом

ва чизҳои зарурӣ дода мешавад. Зани бечора базӯр тавонист, ки куртаву либос, бухории барқӣ ва чомадонхоро ба берун барорад. Ҳангоме ки Маҳмуд бо духтаронаш Ибтисом ва Нувал расида омаданд, ба ҷои хона ғарами сангро диданд.

Исроилиҳо ба Маҳмуд дод мезаданд: «Акнун, нобакор, ту ҳамроҳи мо меравӣ». Онҳо хуччати фарзандашро нишон доданд, ки ба хун оғушта буд. Ҳамоно, фарёд мезаданд: «Нигоҳ кун, ин хуни вай аст! Бигӯ кучо пинҳон аст?»

Вай ҷавоб дод: «Намедонам, ман ўро чандин сол боз надидаам».

Баъд аз ин онҳо Маҳмуро азобу шиканча доданд. Сари ўро ба девор меқўфтанд. Ба курсӣ шинонда аз болои он ўро тела медоданд. Афсари исроилӣ бо пойафзоли вазнини низомии худ ба сару рӯи Маҳмуд лагад мезад...

Маҳмуро ба маҳкама кашиданд ва ба чор моҳ ҳабс маҳкум карданд. Ҳоло вай бекор аст ва бо гадоӣ рӯз мегузаронад.

Аз китоби Давид Брессман «Хулбӣй ветер» Париж. 1987, маҷаллаи «Азия и Африка сегодня», №6, 1990, С. 10

Чанг ба тақдири хонаводаи шаҳрвандони оддӣ чӣ гуна таъсир расонидааст? Фикратонро асоснок кунед.

Мо дар ин ҷо мемонем.

Шуламит Рехел, модари 43-солаи соҳиби 11 фарзанд, ҳамроҳи шавҳари рӯҳониаш дар Амсот – шаҳраки исроилии минтақаи Газа зиндагӣ мекунад. Тамоми аҳолии шаҳрак аз рӯи анъана ва расму русуми оини яҳудӣ зиндагӣ мекунанд. Дар ин ҷо шумо духтарони доманкӯтоҳ ва телевизионро намебинед. Дар Амсон, ки дар наздикии сарҳади давлати Миср воқеъ аст, ҳамаро бунёдгароёни яҳудӣ муайян мекунанд.

Шуламит дар батн фарзанди дувоздахуми худро дорад. «Худо шоҳид аст, - мегӯяд Шуламит, - то замоне ки дар ниҳоят давлати Исроили Бузург аз дарёи Нил то Фурут доман паҳнкарда, тапшик наёбад, мо дар ин ҷо мемонем».

Аз маҷаллаи «Штерн», ЧФО, 30. X. 1986.

Нуқтаи назари Шуламит ба низоъи байни арабу исроилиҳо чӣ муносибат дорад?

1. Сабаби кушта шудани Анвар Содот чӣ буд?
2. Дар бораи вазъи дохилии Лубнон маълумот диҳед.
3. Гуфтушуниди роҳбарони Исроил ва Фаластин чӣ натиҷа дод?

§ 21. ДАСТОВАРДҲО ВА МУШКИЛОТИ ТАРАҚҚИЁТИ ДАВЛАТҲОИ АФРИҚО

1. *Апартеид дар Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ бо кадом роҳ барҳам дода шуд?*
2. *Чаро дар таърихи сиёсии бисёре аз давлатҳои Африқо дар нимаи дувуми асри XX ҳарбиён нақши муҳим бозидаанд?*
3. *Кадам проблемаҳои асосӣ дар кишварҳои Африқо ҷой доранд?*

Дар ибтидои солҳои 80-ум дар сиёсати доираҳои ҳукмрони Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ (ҶАҶ) дигаргунии кулӣ ба амал омад.

Таъкибу озор натиҷа надоданд. Доираҳои ҳукмрони ҶАҶ маҷбур шуданд, ки сиёсати саҳтгиронашонро каме нарм намоянд. Дар интиҳоботи парламенти моҳи сентябри 1989 Ҳизби миллӣ бо сарвари Ф.В. де Клерк ба пирӯзӣ расид. Моҳи феввали соли 1990 вай ба фаъолияти Конгресси Миллии Африқо, ки тули 30 сол мамнӯъ эълон шуда буд, иҷозат дод. Пешвои он Нелсон Манделла пас аз маҳбусии 27-сола ба озодӣ баромад. Ҷро соли 1991 президенти Конгресси Миллии Африқо интиҳоб карданд. Вазъияти фавқулодда, ки аз соли 1986 дар кишвар амал мекард, бекор карда шуд. Ҳизби миллӣ, ки дар сари қудрат буд, иҷозат дод, ки ҳамаи наҷодҳо метавонанд ба сафи ин ҳизб ворид шаванд. Аммо барҳам додани апартеид ба осонӣ муяссар намешуд. Миёни сафедпӯстону сиёҳпӯстон борҳо бархӯрдҳои мусаллаҳона сар зад.

Манделла Нелсон (тав.1918) ходими фаъоли ҳаракати озодихоии ҶАҶ. Муборизи зидди апартеид. Соли 1964 ба маҳбаси якумри маҳкум шуда, буд. Соли 1991 аз маҳбас озод карда шуд. Аз соли 1994 то соли 1999 Президенти ҶАҶ.

Моҳи августи соли 1992 Конгресси Миллии Африқо ба эътирози шадид бар зидди пешрафти сусти ислоҳоти демократӣ даст зад. Танҳо дар зери фишори аҳолии сиёҳпӯст ва кишварҳои ҳамсояи соҳибистиклол моҳи майи соли 1993 дар гуфтушунидҳои

бисёрчонибаи Иоханнесбург тарафҳо ба мувофиқа расиданд. Дар кишвар интихоботи парлумонӣ дар асоси баробархуқуқии ҳамаи наҷодҳо доир гардид. Дар интихоботи 26-уми апрели 1994 Конгресси Миллии Африқо пирӯзии комил ба даст овард. Н.Манделла нахустин президенти сиёхпӯсти ҶАҶ гардид. Вай ҳукумате ташкил

Тазохуроти тарафдорони Р.Мугабе

Ба фикри шумо дар акс кӣҳо тасвир шудаанд? Фикратонро асоснок кунед.

дод, ки ба он намояндагони ҳамаи ҷаҳор наҷод, ки дар давраи апартеид ҷудо карда шуда буданд, ворид гардиданд. Дар Африқо давраи мустамликадорӣ, наҷодпарастӣ ва апартеид хотима ёфт. ҶАҶ бо роҳи ислоҳоти демократӣ қадам ниҳод.

Пас аз истиқлолият дар дохили давлатҳои Африқо муҳолифатҳои ғоявӣ, қавмию қабилавӣ боқӣ монда буд. Проблемаҳои ҳокимият ва интихоби роҳи тараққиёт шиддат ёфт. Дар ҳокимият ҷарбиён ва ҷонибдорони марксизм ҳамдигарро иваз мекарданд. Ҷумҳуриҳо ба империя табдил ёфтанд. Гоҳе низоми якҷаҳизбӣ ва гоҳе низоми бисёрҷаҳизбӣ ҷорӣ карда мешуд ва ғ.

Муҳолифати сиёсиро зиддиятҳои гурӯҳҳои қавмӣ, фаъолияти ҷудоихоҳон ҷиддитар мекард. Инро дар мисоли Ангола дидан мумкин аст. Соли 1975 пас аз имзои созишнома аз тарафи ҳукумати Португалия доир ба тартиби эътирофи истиқлолияти Ангола мубориза барои ҳокимият авҷ гирифт. Дар он се ташкилот: Ҳаракати халқӣ барои озодии Ангола (МПЛА), Ҷабҳаи миллии озодии Ангола (ФНЛА) ва Иттиҳоди миллӣ барои озодии пурраи Ангола (УНИТА), ки дар ҳаракати озодихоҳӣ саҳми ҳалқунанда доштанд, фаъолият менамуданд.

Онҳо аз манотиқи гуногуни кишвар намояндагӣ мекарданд ва аз ҷониби нерӯҳои мухталифи хориҷӣ дастгирӣ меёфтанд. МПЛА, ки ба сари ҳокимият омада ҷонибдори тамоюли марксистӣ-ленинӣ буд, аз тарафи Иттиҳоди Шӯравӣ ва Куба ёрӣ мегирифт. Ба муқобили он нерӯҳои ФНЛА ва УНИТА мубориза мебарданд, ки онҳоро ИМА ва ҶАҶ дастгирӣ мекарданд. Танҳо соли 1989 дар бораи оташбас ба мувофиқа

расиданд ва нерӯҳои Куба аз Ангола баромаданд, аммо проблемаҳои ба танзим даровардани ҳаёти сиёсӣ боқӣ монданд.

Дар давоми 17 соли ҳукумати Менгисту Хайле Мариам дар ҳаёти ҷамъиятии Ҷабашистон дигаргуниҳои мусбӣ ба амал омад, вале дар идомаи ин дигаргунсозихо ба хатоҳои зиёд роҳ дода шуд. Аз ҷумла, бисёр масъалаҳои муҳими иқтисодӣ ва иҷтимоӣ бо роҳи фармонфармоӣ анҷом дода мешуд. Садҳо ҳазор аҳолии кӯчманҷӣ бо роҳи зӯрӣ ба тарзи ҳаёти муқимӣ гузаронида шуд. Ҷангоми гузаштан аз тартиби давлатдорӣ воҳид ба тарзи федеративӣ манфиати қавмҳои гуногун ба инобат гирифта нашуд.

Ҳалли худро наёфтани ин масъала сабаби дар маҳалҳо аз ҳисоби қавмҳои гуногун ташкил ёфтани гурӯҳҳои оппозитсионӣ гардид. Ин гурӯҳҳо барои бо роҳи зӯрӣ сарнагун кардани ҳукумати Менгисту Хайле Мариам силоҳ ба даст гирифтанд. Моҳи майи соли 1991 гурӯҳҳои низомии яке аз бузургтарин ташкилоти оппозитсионӣ – Ҷабҳои Халқии Озодибахши Тиграя ба пойтахти кишвар шаҳри Аддис-Абеба ҳучум карда, ҳокимиятро сарнагун намуданд. Иттифокҳои ҚХОТ – Ҷабҳои Миллии Озодибахши Эритрея дар вилояти худ ҳокимиятро ба даст гирифт. Соли 1993 Эритрея худро мустақил эълон кард. Пас аз сарнагунии ҳукумати М.Х. Мариам намояндагони ҷабҳои гуногун моҳи июни соли 1991 ҷамъ омаданд. Дар ин ҷамъомад дар бораи ташкил намудани Ҷабҳои ягонаи инқилобӣ – демократии халқҳои Ҷабашистон қарор қабул гардид. Ин барнома «Хартияи давраи гузариш» ном гирифт. Ҳуҷҷати номбурда конститутсияи муваққатии кишвар маҳсуб мешуд. Ин хартия ташкили сохти бисёрҳизбӣ, иқтисодиёти бозорӣ ва ҳуқуқи худмуайянкунии халқиятҳои сокини кишварро то дараҷаи таъсиси давлати мустақили худ эълон кард. Моҳи декабри соли 1994 Конститутсияи доимоамалкунанда қабул карда шуд. Моҳи майи соли 1995 дар асоси бисёрҳизбӣ интихобот ба воҳидҳои ҳокимияти давлатӣ доир гардид. Роҳбари Ҷабҳои Халқии Озодибахши Эритрея Мелос Зенауи Раиси ҷумҳурии Ҷабашистон интихоб шуд.

Соли 1984 Конститутсияи нави Заир қабул шуд. Дар асоси он кишвар ҷумҳурӣ эълон гардид. Президент сардори давлат, ҳукумат ва сарфармондеҳи олии нерӯҳои мусаллаҳ ҳисоб меёфт. Парлумони якпалатагӣ ташкил шуд. Дар интихоботи президентии соли 1984 Мобуту ба мӯҳлати 7 сол сарвари Заир

интихоб шуд. Соли 1991 мӯҳлати президентии Мобуту ба охир расид. Ӯ кӯшиш намуд, ки мӯҳлати президентиашро номаҳдуд кунад. Бо ин мақсад Конфронси умумимиллӣ даъват намуд, дар он лоиҳаи Конститутсияи навро пешниҳод кард. Ҳамзамон ӯ истеъфои ҳукуматро қабул намуд. Дар ҷавоби ин иқдоми Мобуту дар кишвар ҷунбишҳои оммавӣ сар

Хуроқпазӣ дар яке аз یتимхонаҳои Мозамбик

Ба ҷои дег чиро истифода мекунанд ва барои чӣ?

заданд. Даре нагузашта ин ҷунбишҳои эътирозӣ ба задухӯрди ярокнок, ба ҷанги шаҳрвандӣ табдил ёфтанд. Нерӯҳои муҳолиф 31-уми октябр бо сарвари Лаурент Кабила ҳукумати нав ташкил намуданд. Ҷанги шаҳрвандӣ дар Заир, ки аз соли 1977 номи Конгоро гирифта буд, даҳ сол идома ёфт.

Моҳи майи соли 1998 нерӯҳои инқилобӣ бо сарвари Лаурент Кабила ба пойтахт ворид шуданд ва маршал Мобуту аз кишвар фирор кард.

Мозамбик низ, ки яке аз мустамликаҳои Португалия буд, 25-уми июни соли 1975 соҳибистиқлол гардид. Ин кишвар номи Ҷумҳурии Халқии Мозамбикро гирифт. Президент Самора Машел моҳи феврالی соли 1976 эълон кард, ки дар кишвар дигаргунсозиро ба амал бароварда мешавад. Асоси онро бояд миллӣ кунонидани тамоми корхонаю муассисаҳои дар дасти шахсони алоҳида буда ташкил меод. Ин иқдом ба муҳолифати мустамликадорони Португалия рӯ ба рӯ шуд. Дар кишвар ҷанги шаҳрвандӣ оғоз ёфт. Португалҳо, ки 20% аҳолиро ташкил меоданд, дастаҳои ҷангӣ ташкил намуда, аз ҳудуди ҶАҶ ба Мозамбик ҳамла мекарданд. 19-уми октябри соли 1986 президент Самора Машел дар натиҷаи садамаи ҳавопаймо ба ҳалокат расид, Жоакимо Чиссано президенти кишвар шуд. Бо талоши ӯ соли 1990 ҳамлаҳои мусаллаҳона аз ҳудуди Африқои Ҷанубӣ ба Мозамбик қатъ гардиданд. Соли 1992 ҷанги шаҳрвандӣ низ поён ёфт.

Дар Мозамбик ислохот оғоз ёфт. Он ба либераликунонии ҳаёти сиёсӣю иқтисодӣ нигаронида шуда буд. Қисме аз моликият ба соҳибони аввалиашон баргардонида шуд. Моҳи ноябри соли 1994 интиҳоботи озод дар асоси усули бисёрҳизбӣ доир гардид. Дар он пешвои Ҷабҳаи озодӣ (ФРЕЛИМО) Жоакимо Чиссано ба пирузӣ расида президенти кишвар шуд.

Дар мамлакатҳои Африқои Тропикӣ аз қабилҳои Нигерия, Габон, Чад, Руанда, Сенегал, Мали, Гамбия, Зимбабве, Замбия ва ғайра ҳукумат ба дастӣ намоёндагони мардуми маҳаллӣ ба таври конститусионӣ гузашт. Қисми зиёди ин кишварҳо аз лиҳози иқтисодӣ қафмонда мебошанд. Истиклолияти онҳо хусусияти расмӣ дошта, аз ҳар чӣҳат тобеи мустамликадорони собиқ мебошанд. Дар ин давлатҳо бо даҳолати мустамликадорони собиқ зуд-зуд ҳукуматҳо иваз мешуданд ва ё табaddулотҳои низомӣ ба вучуд меомаданд.

Проблемаҳои қашшоқтарин кишварҳои Африқо дар даҳсолаҳои охир ба проблемаҳои умумичаҳонӣ ва байналмиллалӣ табдил ёфтаанд.

Дар кишварҳои қашшоқтарин, ки аҳолиашон дар шароити норасоии доимии маводи зарурӣ умр ба сар мебаранд, вазъӣ дохилӣ хеле ноустувор аст. Онҳо ба сахнаи ҷангҳои шаҳрвандӣ, табaddулотҳо ва дигар муноқишаҳо табдил меёбанд. Нооромии онҳо барои кишварҳои ҳамсоя низ бе таъсир наместонад. Ҳам кишварҳои ҳамсоя ва ҳам давлатҳои мутараққӣ ҳамеша бо проблемаи гурезаҳо, муҳочирон аз минтақаҳои аз лиҳози иҷтимоӣ бадбахт, ноҳияҳои гирифтори муноқишаҳои байниқабилавӣ рӯ ба рӯ мешаванд.

Вучуд надоштани ҳокимияти қавии муттамарказ ва нобасомониҳо дар ин кишварҳо сабаби ҷалби ширкатҳои ҷиноии байналмилалӣ барои истифода аз кишварҳои ақибмонда ба мақсади истехсоли маводи нашъадор мегардад. Дар ин кишварҳо пойгоҳҳои созмонҳои экстремистӣ ва террористӣ ташкил карда мешаванд. Аз сабаби заиф будани системаи ёрирасони тиббӣ ва бесаводии омма ин кишварҳо сарчашмаи асосии пайдоиши бемориҳои хавфноки сирояткунанда мегарданд.

Тибқи гузориши Созмони ҷаҳонии гизо ва кишоварзии СММ дар соли 2005-ум 27 кишвари африқоӣ дар натиҷаи ҷангҳои дохилӣ, хушксолӣ, бӯҳрони иқтисодӣ, ҳучуми малаҳ ва бо

сабабҳои дигар дар ҳолати гуруснагӣ қарор доштанд. Алалхусус, вазъият дар Бурунди, Эритрея, Эфиопия, Лесото, Малави, Свазиленд, Сомали, Зимбабве хеле вазнин аст.

Ҳалли масоили рушди ин кишварҳо фаъолияти якҷояи худи халқҳои Африқо, давлатҳои Ғарб ва созмонҳои байналмиллалиро талаб мекунанд.

А.А. Громико дар бораи шахсияти Менгисту Хайле Мариам

«Бешубҳа ӯ аз ҳамаи сиёсатмадорони дигари Африқо, ки мавқеи зиддимустамликавӣ доранд, тафовут дорад.

Андешаҳои Менгисту дучори таҳаввулот шуданд. Ӯ аз ибтидо муборизаро барои истиқлоли воқеии Эфиопия оғоз намуда, саранҷом сарвариин як инқилоби зидди низоми якҷаҳукмрониро ба ӯҳда гирифт. Ӯ ин нуқтаро ба исбот расонид, ки натавонанд вазифаҳои наздиктарини кишвар, балки дурнамои таҳаввулоти иҷтимоиро ҳам пеши назар оварда метавонанд.

Таҷрибаи кишварҳои дигар ба Менгисту ин заруратро илқо намуд, ки истиқлоли мамлакат на бар пояи асосҳои ноустувори фаъолияти сиёсӣ, ҳалли муваққатии ихтилофоти мавҷуда бо қудратҳои империалистӣ, балки дар асоси тағйирнопазирии вазъии дохилии мамлакат ва интихоби дурусти дӯстони берунӣ қарор дошта аст. Қувваҳое, ки роҳбарии инқилобро ба зима доштанд, тахти сарвариин ӯ бо тамоми чуръат ба татбиқи таҳаввулоти иҷтимоие, ки ба манфиати мардум буданд, иқдом намуданд.»

А.А. Громько. Памятное. Книга вторая. М., 1988. С. 162-163.

1. «Дӯстони берунӣ»-и Эфиопия кадом давлатҳо буданд?
2. Тақдири ояндаи инқилоби Эфиопия чӣ шуд?

**Рушди аҳолии кишварҳои Африқои Тропикӣ
(ҳазор нафар)**

	1960	1995
1. Ботсвана	528	1392
2. Кения	8157	28817
3. Кот-д'Ивуар	3564	14791
4. Мозамбик	6577	18115
5. Нигерия	42367	101232
6. Сомали	2221	7347

Дар бораи роҳҳои тараққиёти давлатҳои Африко.

«Давлатҳои нави африқоӣ фавран роҳи худмуайянкуниро пеш гирифтанд. Аммо дар кадом асос? Асоси табиӣю анъанавии онҳо алоқаи қабилавӣ, қонунҳои иҷтимоӣю иттиҳодиявӣ ва муносибатҳои фаъолияти дастачамъӣ буд. Ҳамаи инҳо дар ҷараёни ташкил ёфтани давлатдории африқоӣён нақши худро бозиданд. Аммо ин нақш на мусбӣ, балки манфӣ буд. Таъя ба анъанаҳо шахрвандони давлатҳои тозатаъсисро муттаҳид карда натавонист. Балки онҳоро аз рӯи нишонаҳои қавмию қабилавӣ ва маҳалгарой аз ҳам ҷудо намуд. Барои ҳамин ҳам асосҳои анъанавии алтернативии ҷиддӣ лозим буд. Ин алтернатива бо кӯшиши маъмурияти мустамликавӣ барои тарбияи табақаи ҳокимони оянда дар мустамликаҳо дар тӯли даҳсолаҳо кор карда шуд. Пеш аз ҳама сухан дар бораи меъёрҳо ва асосҳои демократияи парлумонии сармоядорӣ, ки дар пояи муносибатҳои иқтисодӣ бозорӣ ва ҷомеаи шахрвандию давлати ҳуқуқбунёд асос меёфт, меравад...»

Васильев. Л.С. История Востока. М., 1993, Т.2. С.279.

1. Муаллиф дар бораи кадом асосҳои имконпазири рушди давлатҳои Африқо сухан меронад? Ба кадоме аз онҳо вай афзалият медиҳад?
2. Оё шумо ба хулосабарориҳои муаллиф розиед? Шумо кадом оқибатҳои мусбӣ ва манфии ҳукмронии мустамликавино ном бурда метавонед?

1. Вожаи «апартеид» чӣ маъно дорад?
2. Ҷангҳои шахрвандӣ кадом кишварҳои африқоиро бештар фаро гирифта буданд?
3. Ба фикри шумо сабабҳои асосии қафомондагӣ ва қашшоқии кишварҳои қитъаи Африқо кадомҳоянд.

§ 22. ТАМОИЛҲОИ АСОСИИ ИНКИШОФИ КИШВАРҲОИ АМРИКОИ ЛОТИНӢ

1. *Оқибатҳои мусбат ва манфии навсозии иқтисодиёти Амрикои Лотинӣ дар чӣ буд?*
2. *Бо кадом роҳҳо дар кишварҳои ин минтақа низоми демократӣ барқарор шуд?*
3. *Проблемаҳои асосии имрӯзаи кишварҳои Амрикои Лотинӣ кадомҳоянд?*

Вазъи иқтисодӣ. Аз миёни солҳои 70-ум дар иқтисодиёти ҷаҳон нишонаҳои гардиши кулӣ ба ҷашм мерасид. Давраи нави инқилоби илмию техникӣ дар кишварҳои мутараққии сармоядорӣ ва бӯҳронҳои иқтисодӣ раванди навсозии истеҳсолотро тезонид. Дар чунин шароит ширкатҳои бузурги инҳисории давлатӣ, ки бо дастгоҳи давлатӣ пайваст буданд, монеъаи рушди иқтисодиёт мегардиданд. Хусусигардони қисме аз сектори давлатӣ ба баҳши муҳими иқтисодиёти кишварҳо табдил ёфт.

Сатҳи нави ҷаҳонӣ шудан, яъне нақши бузурги робитаҳои иқтисодии ҷаҳон, ҷалби технологияи замонавӣ ва сармояи хориҷӣ ба қисми таркибии стратегияи давлатҳои Амрикои Лотинӣ табдил ёфтааст.

Моҳияти стратегияи нави навсозӣ ба талаби замон мувофиқсозии сиёсати ғайридавлатикунонидани моликият ва ҳавасманд гардонидани механизми иқтисоди бозори озод мебошад. Ҳамин тариқ, дар кишварҳои ин минтақа доир ба мавқеи давлат дар ҳаёти ҷамъиятӣ тағйироти ҷиддӣ ба амал омад.

Сарчашмаҳои асосии захираҳои сармояҳо ва навсозӣ ҷалби васеи сармояи хориҷӣ дар шакли маблағгузорӣ, қарзҳои кӯтоҳмуддату дарозмуддат, рушди истеҳсоли молҳои содиротӣ буданд. Ин сиёсат сабаби рушди истеҳсолот дар соҳаҳои энергетика, саноати электронӣ ва вусъат ёфтани прогресси илмию техникӣ гардид. Соли 1989 истеҳсоли маҳсулоти милли дар Амрикои Лотинӣ нисбат ба соли 1960 беш аз 3,5 баробар афзоиш дошт.

Аммо ин ҷараён тарафҳои манфӣ низ дошт. Аз ҷумла, шикасти қувваҳои ҷаҳонӣ дар аксари мамлакатҳои минтақа ва барқарор гардидани режимҳои тоталитарӣ, аз ҳад зиёд шудани қарзҳои

Тазоди зиндагӣ дар яке аз шаҳрҳои Аргентина

1. Ду қисмати шаҳр аз якдигар чӣ фарқ доранд?
2. Ба фикри шумо дар онҳо кадом табақаҳои аҳолии зиндагӣ мекунанд?

хориҷӣ, беқурбшавии пул, зиёд гардидани сафи бекорон, афзоиши табақаи қашшоқон ва ғайра.

Хусусияти муҳими муносибатҳои иқтисодии байниамрикоӣ рушди ҳамгироии иқтисодии минтақавӣ ба шумор мерафт. Барои Амрикои Лотинӣ идеяи ташкил намудани тиҷорати озод дар минтақа диққатҷалбкунанда буд. Барои ҳамин ҳам дар бархе аз кишварҳо ақидаи ҳамроҳ шудан ба созишномаи тиҷорати озоди минтақавӣ Амрикои шимолӣ дар ҳайати ИМА, Канада ва Мексика дастгирӣ ёфт. Соли 1991 Бразилия, Аргентина ва чанд кишвари дигар доир ба ташкил намудани бозори умумии кишварҳои ҷануби минтақа созишнома ба имзо расониданд. Соли 2001 дар Квебек 35 кишвари қитъаи Амрико (ғайр аз Куба) дар бораи аз соли 2005 ташкил намудани минтақавӣ озоди тиҷорат эълония ба имзо расониданд.

Гузариш ба демократикунонӣ дар солҳои 80-ум. Сиёсати режимҳои низомӣ ва оқибатҳои манфии навсозӣ муборизаҳои чамбиятиро шиддат бахшид. Вучуд надоштани озодиҳои демократӣ ва беҳуқуқии инсон низ мавҷи норозигӣҳоро зиёд кард. Дар кишварҳои минтақа корпартоиҳо афзоиш ёфта, мубориза барои ҳуқуқҳои демократӣ авҷ гирифт. Ба ин мубориза табақаи миёна, соҳибкорони хурду миёна ҳамроҳ шуданд. Синфҳои ҳукмрон мавқеи худро мустақкам намуда, ба режимҳои ҷазодиҳанда ниёз надоштанд.

Генерал Пиночет

Дар либоси низомии Пиночет ва зердастонаш кадом фарқи-ятро аз либосҳои низомии имрӯзаи артиши Тоҷикистон мебинед?

Сохтори иҷтимоии ҷомеаи Амрикои Лотинӣ тағйир ёфт. Он шаҳрӣ ва саноатӣ шуд. Сатҳи фаҳмиши аҳоли боло рафт ва дар минтақа раванди демократикунонӣ оғоз ёфт. Соли 1983 пас аз шикаст дар муноқиша бо Англия барои ҷазираҳои Фолклен дар Аргентина низомии демократӣ барқарор гардид. Соли 1985 дар Бразилия ва Уругвай, соли 1989 дар Парагвай низ низомҳои демократӣ барқарор шуданд.

Соли 1978 дар Никарагуа, ки режими бародарон Самоса ҳукмронӣ дошт, аз ҳисоби ҳизбу созмонҳои гуногун, ки зидди фишори ширкатҳои хориҷӣ буданд, оппозиция таъкил шуд. Солҳои 1978-1979 кишварро ҳаракати партизанӣ фаро гирифт, ки ба он Ҷабҳаи Миллии Озодибарандаи Сандино роҳбарӣ мекард. Соли 1979 сандиночиён диктатураи Самосаро сарнагун карда, ҳокимиятро ба даст гирифтанд. Ҳукумати нав эълон кард, ки меҳода дар асоси се усул: гуногунандешии сиёсӣ, иқтисодидиёти омехта ва сиёсати ҳамроҳнашавӣ ба паймонҳои ҷомеаи одилона бунёд кунад. Тамоми сарвати Самоса моликияти давлатӣ эълон шуда, бонкҳои хусусӣ, саноати кӯҳӣ, тичорати хориҷӣ қисман миллӣ кунонида шуд.

4-уми ноябри соли 1984 дар Никарагуа дар асоси бисёрҳизбӣ интихобот доир гардид, ки дар он Даниэл Ортега ғалаба гирифт.

Ортега Сааведра Даниэл (тав.1945), аз соли 1965 узви Ҷабҳаи Миллии Озодибахши Сандино. Аз соли 1981 роҳбари ҶМОС, солҳои 1985-1990 президенти Никарагуа.

Бо кӯшиши Д.Ортега моҳи июни соли 1988 миёни тамоми нерӯҳои асосии сиёсии кишвар доир ба манъи муборизаи мусаллаҳона созишнома ба имзо расид.

Дар интиҳоботи президентии моҳи феввали соли 1990 намояндаи оппозитсионии гурӯҳҳои ростгаро Виолетта Чаморро голиб шуд. В.Чаморро тавонист, ки дар кишвар оромиро нигоҳ дорад. Дар интиҳоботи соли 1996 низ нерӯҳои ростгаро ба пирӯзӣ расиданд.

Чили. Соли 1980 хунтаи ҳарбии Чили конститутсияи нав қабул кард. Генерал Пиночет президенти кишвар шуд.

Хунта ваъда дод, ки дар тӯли ҳафт сол доир ба сохти ҳокимияти сиёсӣ дар Чили раъйпурсӣ мегузаронад. 5-уми октябри соли 1988 референдум доир гардид, 56% ширкаткунандагон бар зидди диктатура овоз доданд.

Моҳи декабри соли 1989 бо ширкати ҳамаи ҳизбҳои оппозитсионӣ (ғайр аз марксистӣ) интиҳобот доир гардид. Намояндаи Ҳизби демократҳои христианӣ Патрисиа Элвин пирӯз шуд. Соли 1993 намояндаи Эътилоф барои демократия-Эдуардо Фрей президенти кишвар интиҳоб шуд.

Аммо диктатураи генералҳо ба таври амалӣ бо сарвари Пиночет то соли 1997 нигоҳ дошта шуд. Онҳо худро кафолати конститутсия номида, Шӯрои амнияти миллӣ таъсис намуданд, ки он ба ҳокимияти сиёсии кишвар назорат мекард. Дар тӯли ин солҳо Пиночет сарфармондеҳи артиш буд. Пас аз он ки вай сенатори якумрӣ таъин шуда, соҳиби ҳуқуқи дахлнопазирӣ гардид, соли 1997 аз мансабаш истеъфо дод. Соли 1998 хангоме ки Пиночет барои таъабат ба Англия рафт, бо талаби додситони Испания бо гуноҳи қатли испаниҳо хангоми ҳукмронияш ба ҳабс гирифта шуд. Вай муддати 16 моҳ дар ҳабси хонагӣ буд. Танҳо 3-юми марти соли 2000 бо сабабҳои пирӣ ва беморӣ ба вай иҷозати бозгашт ба Чили дода шуд.

Моҳи марти соли 2000 дар интиҳоботи президентӣ ҳамсафи С.Аленде – Риккардо Лагос Эскобар ғалаба ба даст овард.

Дар Венесуэла, ки яке аз бузургтарин кишварҳои истихроҷкунандаи нафт мебошад, ибтидои солҳои 90-ум беқурбшавии пул ба авҷи эълои худ расид. Сатҳи зиндагии омма якбора паст шуд. Дар айни ҳол даромади ширкатҳои нафтӣ афзоиш ёфта, ришвахӯрӣ зиёд шуд.

Намоиши тарафдорони У.Чавес

Ба фикри шумо намоишчиён бар зидди даҳолати кадом кишварҳо ва ширкатҳо эътироз мекунанд?

Дар чунин шароит созмони махфӣи афсарони ҷавони кишвар бо номи Ҷунбиши Инкилобии Боливарӣ-200 ташаккул ёфт. Роҳбари онҳо Уго Чавес буд. Онҳо соли 1997 бо номи Ҷунбиши Ҷумҳурии Панҷум хизби сиёсӣ таъсис намуданд. Дар интиҳоботи парламенти соли 1998 ва президенти соли 1999 ин хизб пирӯз шуд ва Уго Чавес президенти Венесуэла гардид. 1-уми январи соли 2000 кишвар номи Ҷумҳурии Боливари Венесуэлро гирифт. Дар сиёсати дохилии Уго Чавес аз байн бурдани қашшоқӣ ва ришвахӯрӣ дар мадди аввал меистод. Дар сиёсати байналмилалӣ вай тарафдори конфедератсияи давлатҳои Амрикои Лотинӣ мебошад.

Тарзи харобкорона ва зӯрваронаи муборизаи сиёсӣ, ки барои таърихи Амрикои Лотинӣ характернок буд, ба муборизаи сиёсии конститусионӣ ва демократӣ мубаддал гашт. Дар охири қарни XX Амрикои Лотинӣ бе диктатура ва инкилобҳо рӯ ба тараққӣ ниҳод.

Яке аз проблемаҳои ҷиддии рушди Амрикои Лотинӣ қарзҳои хориҷӣ мебошад. Навсозии иқтисодиёти миллий, наздик овардани он ба раванди умумиҷаҳонӣ гардидани истехсолот, ҷорӣ намудани охири дастовардҳои илмию техникӣ ва технологӣ маблағи зиёдро талаб мекард. Амрикои Лотинӣ чунин маблағи бузургро дар ихтиёр надошт. Лозим буд, ки аз сармоя ва қарзҳои хориҷӣ ба таври васеъ истифода шавад. Аз Ҳама бештар ИМА, Япония, Олмон дар ин минтақа сармоя гузоштанд.

Дар натиҷа дар соҳаи истехсолот дигаргуниҳои куллии мусбат ба амал омад. Аз ҷумла, дар охири солҳои 80-ум Бразилия ва Мексика аз ҷиҳати истеҳсоли маҳсулоти милли дар қатори даҳ кишвари пешрафтаи ҷаҳон қарор гирифтанд. Аммо дар баробари ин қарзҳои хориҷии кишварҳои минтақа бениҳоят афзуд. Он дар миёнаи солҳои 80-ум 400 миллиард доллар ва дар миёнаҳои солҳои 90-ум 500 миллиард долларро ташкил меод. Ҳатто кишварҳои пешрафтаи ин минтақа чун Бразилия, Мексика, Аргентина низ қарзҳои зиёд доштанд. Барои пардохти қарзҳои хориҷӣ ва афзоиши онҳо маблағи ҷудошуда аз ҳисоби даромади арзи содиротӣ ва ҷамъовариҳои андоз аз аҳолии кофӣ набуданд. Пас лозим меомад, ки барои пардохти қарзҳои кӯҳна кишварҳои ин минтақа аз хориҷа қарзҳои нав гиранд. Мушкилоти молиявӣ ва бӯҳрони солҳои 1981-1983 монеи рушди иқтисодии Амрикои Лотинӣ гардид.

Дигар аз проблемаҳои муҳими Амрикои Лотинӣ истеҳсоли ғайриқонунии маводи нашъадор ва ғайриқонунии гурӯҳҳои мафиёии вобаста ба гардиши он мебошад. Ҷинояткориҳои муташаккил байналмилалӣ гашта, дар радиҳои гурӯҳҳои пурқуввати ҷинояткори италиянӣ, русӣ ва японӣ, колумбиягӣ ҷой доштанд. Дар ҷангалзорҳои соҳили Амазонка ва ноҳияҳои кӯҳистонии ҷангелҳои Анд растаниҳои кока парвариш меёбад, ки аз он ҷакидаи кокаин тайёр мекунанд. Дар озмоишгоҳҳои коркарди маводи нашъадор садҳо ҳазор заҳматкашони колумбиягӣ, перугӣ ва боливиягӣ кор мекунанд. Корчалонҳои маводи нашъадори Колумбия маҳсулоти худро асосан ба Аврупо ва ИМА мефурӯшанд.

Дар кишварҳои Амрикои Лотинӣ терроризм низ хеле паҳн гаштааст. Ба муқобили гардиши ғайриқонунии маводи нашъадор ва терроризм дар ин минтақа муборизаи шадид бурда мешавад. Аммо то ҳол натиҷаҳои дилхоҳ ба даст наомадааст.

Дар бораи паҳн гардидани маводи нашъадор дар Амрикои Лотинӣ

«Бемории хавфнокӣ ҷомеаи Амрикои Лотинӣ паҳн гардидани тавлиди пинҳонии маводи нашъадор дар ноҳияҳои кӯҳии Анд, дар ҷангалҳои ҳавзаи Амазонка ва дар бархе аз ҷойҳои дигар мебошад. Пеш аз ҳама тавлиди кокаин ва марихуана барои фуруш

ба ИМА. Ба соҳаи тиҷорати маводи нашъадор аксари аҳолии шаҳрҳо ва деҳот ҷалб гардидаанд. Майдонҳои кишти кока, ки маҳсулоти хоми кокаин мебошад, ибтидои солҳои 90-уми асри ХХ дар Перӯ 350 ҳазор гектар, дар Боливия 60-70 ҳазор гектарро ташкил меоданд. Дар ин майдонҳо садҳо ҳазор деҳқонон кор мекарданд. Роҳбарони гурӯҳҳои фурӯши кокаин дар дасти худ сарватҳои беандозаро нигоҳ дошта, аз ҳавопаймоҳо, компютерҳо ва ҳатто алоқаи кайҳонӣ истифода мекарданд. Ҳаҷми муомилоти моли онҳо аз имконоти иқтисодии кишварҳои Боливия, Колумбия ва ғайра бештар буд. Соли 1992 дар Амрикои Лотинӣ 1200 тонна кокаин ба маблағи 130 миллиард доллар истеҳсол шуда буд...»

Строганов А.И. Новейшая история стран Латинской Америки. М., 1995, С. 362.

1. Кадом сабабҳои истеҳсоли омтавии маводи нашъадор дар Амрикои Лотиниро шумо номбар карда метавонед?
2. Оқибатҳои фаъолияти мафияи маводи нашъадор кадомҳоянд?

Афзоиши қарзҳои хориҷии баъзе аз кишварҳои Амрикои Лотинӣ (миллиард доллари ИМА)

КИШВАРҲО \ СОЛ	1977	1982	1987
Аргентина	8,1	32,4	53,9
Бразилия	28,3	68,7	109,4
Чили	4,9	8,5	18,7
Мексика	26,6	78,0	93,7
Венесуэла	9,8	27,0	29,0

Маълумоти соли 1977-ро бо соли 1987 муқоиса кунед.
То рафт зиёд шудани қарзи ин давлатҳо чӣ оқибат дорад?

1. Сармояи хориҷӣ дар иқтисодиёти кишварҳои Амрикои Лотинӣ дар нимаи дуввуми асри ХХ чӣ нақш дошт?
2. Пас аз инқилоби соли 1979 дар Никарагуа чӣ дигаргуниҳо рух дод?
3. Чаро диктатураи Пиночет дар Чили шикаст хӯрд?
4. Кадом проблемаҳои имрӯзаи Амрикои Лотинӣ дар Тоҷикистон низ вучуд доранд?

Боби IV. ИТТИҲОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ

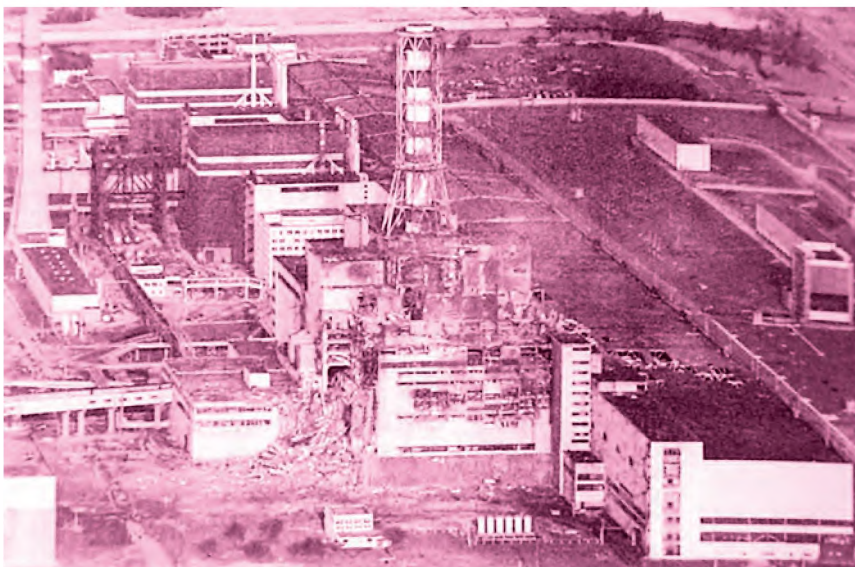
§ 23. СИЁСАТИ "БОЗСОЗӢ" ДАР ИЧШС ВА ОҚИБАТҲОИ ОН

1. *Вазъияти дохилии Иттиҳоди Шӯравӣ дар солҳои 70-ум – 80-уми асри гузашта чӣ гуна буд?*
2. *Зарурияти ба амал баровардани "бозсозӣ" аз чӣ иборат буд?*
3. *Роҳҳои асосии гузаронидани "бозсозӣ" кадомҳоянд?*

Дар нимаи дуввуми солҳои 70-уми асри гузашта дар Иттиҳоди Шӯравӣ диққати асосӣ барои иҷрои нишондодҳои плани панҷсолаи даҳуми тараққиёти хоҷагии халқ (1976-1980) равона гардида буд. Ин панҷсола "Панҷсолаи сифат ва самаранокӣ" ном гирифта буд. Саноати барқ, кимиё, электроника, истеҳсоли нафту газ ва нерӯи ҳастай бо суръати баланд тараққӣ меёфтанд. Ба тараққиёти саноати муҳофизатӣ таваҷҷӯҳи хос дода мешуд. Истеҳсоли техникаи ҳарбӣ дар корхонаҳои мошинсозӣ 60% ҳаҷми умумии маҳсулотро ташкил медод. Дар давраи панҷсолаи даҳум аввалин маротиба кӯшиш карда шуд, ки саноат бо роҳи тараққиёти босуръат пеш равад. Вале нишондодҳои муайяншудаи ба истеҳсолот ворид намудани техникаи нав ва баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат амалӣ нагардиданд. Илова бар ин тамоили қафомонии тамоми соҳаҳои саноат ба назар мерасид.

Тараққиёти саноати ИЧШС дар солҳои 70-ум ва 80-ум аз рӯи нақшаи ягонаи тараққиёти хоҷагии халқ ба роҳ монда шуда буд. Асоси онро тобеияти иқтисодии ҳамаи ҷумҳуриҳо ба хоҷагии халқи ягона ва роҳбарӣ аз як марказ ташкил медод. Бо ин мақсад барномаи васеи ташкил додани комплексҳои минтақавии истеҳсолӣ дар саросари мамлакат амалӣ мегардид. Аз ҷумла чунин комплексҳо дар Сибир (Красноярск-Ачинск), дар Қазоқистон (Ҷамбул-Чимкент), дар Тоҷикистон (Тоҷикистони ҷанубӣ) барпо карда шуданд. Сохтмони роҳи оҳани БАМ - шоҳроҳи Байкалу Амур идома меёфт, ки минтақаҳои дастнораси Сибири Шарқӣ ва Шарқи Дурро ба ҳам мепайваст.

Сиёсати муттаҳид намудани иқтисодӣ ҷумҳуриҳои иттифоқӣ, аз рӯи дастурҳои марказ роҳбарӣ намудани хоҷагии

Блоки чоруми нерӯгоҳи барқии ҳастаии Чернобил баъд аз руӣ додани садама.

1. Дар бораи нерӯи ҳастаӣ чиро медонед?
2. Оё инсоният бидуни ин нерӯ зиндагӣ карда метавонад?

чумхуриҳо нобаробарии тараққиётро ба вучуд овард. Яке аз натиҷаҳои чунин сиёсат баланд гардидани норозигии аҳли ҷамъият ва ба вучуд омадани андешаҳои муҳолиф дар дохили чумхуриҳои шӯравӣ буд. Дар Латвия, Литва ва Эстония дар заминаи зиддиятҳои иқтисодӣ майли ҷудоии худӣ ва баромадани онҳо аз ҳайати Иттиҳоди Шӯравӣ ба вучуд омад.

Яке аз нишонаҳои вазъияти душвори иқтисодӣ ва бесарусомонӣ рӯй додани садама дар нерӯгоҳи барқии ҳастаии Чернобил, воқеъ дар вилояти Черниговии Ҷумҳурии Украина 26-уми апрели соли 1986 ба шумор мерафт. Ин садама бузургтарин фоҷиа дар таърихи кашфи нерӯи ҳастаӣ ва бо мақсади осоишта истифода бурдани он мебошад.

Дар натиҷаи ин тарқиш ба иқтисодиёт, муҳити зист ва хочагии халқи чумхуриҳои Украина, Белорусия ва Федератсияи Россия зарари калон расид. Мувофиқи маълумотҳо зарари моддӣ садама бештар аз 8 млрд. рубро ташкил дод. Илова бар ин

одамони зиёд қурбон гардида, садҳо ҳазор оила маҷбур гардиданд, маҳали зисти худро тарк намоянд, минтақаи бузурги дучори офати ҳастай шуда (дар худуди 30 км атрофи нерӯгоҳи Чернобил) барои зиндагӣ ва хоҷагидорӣ корношоям гардид.

Пинҳон қардани маълумоти воқеӣ дар бораи тарқиш, бевъзъиной нисбат ба тақдирӣ миллионҳо одамон, наандешидани чораҳои зарурӣ барои қардани зарари офат обрӯӣ ва эътиборӣ роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравиро дар арсаи ҷаҳон паст қард.

Кӯшишҳои ба амал баровардани ислоҳоти кулӣ дар хоҷагии кишлоқӣ кишвар натиҷаҳои дилхоҳ надоданд. Аз ҷумла, ба таври доимӣ баланд бардоштани нархи хариди маҳсулот - гандум, картошка, шир ва гайра, ташкил додани воҳиди нави идоракунии ин соҳа – Комитети давлатии аграрӣ-саноатӣ вазъиятро беҳтар нақарданд. Ба таври мисол агар солҳои 1971-1975 маҳсулоти хоҷагии кишлоқ 13% ҳаҷми умумии маҳсулоти ҷамъиятиро ташкил дода бошад, солҳои 1981-1985 ин нишондод фақат 6% ташкил дода буд.

Бо мақсади беҳтар намудани таъминоти аҳоли бо озуқаворӣ ҳукумат соли 1982 "Барномаи озуқа"-ро қабул намуд. Барнома тараққӣ додани тамоми соҳаҳои хоҷагии кишлоқ ва саноати қорқарди маҳсулоти онро дар назар дошта буд. Бинобар бад шудани шароитҳои иқтисодӣ ин барнома иҷро нақардид.

Вазъияти душвори баамаломадаро ба назар гирифта, роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ зарурати навсозии асосҳои иқтисодӣ, сохтори сиёсӣ ва ҳаёти маънавии ҷомеаро дарк намуд. Сиёсати дигаргунсозии кулӣ, тараққиёти истеҳсолот ва усулҳои роҳбарии иқтисодӣ, ба амал баровардани ислоҳоти ҳаёти сиёсӣ ва ҷамъиятии Иттиҳоди Шӯравӣ номи "бозсозӣ"-ро гирифт.

Сиёсати "бозсозӣ" аз Пленуми Комитети Марказии ҲКШ, ки моҳи апрели соли 1985 баргузор гардид, оғоз шуд. Дар ин давра дар Иттиҳоди Шӯравӣ М.С. Горбачев ба сари ҳокимият омада

А.Д.Сахаров баъд аз баргаштан ба ш. Москва.

будва сиёсати "бозсозӣ" асосан маҳсули фаъолияти сиёсии вай ба шумор мерафт. Дар Пленум оид ба зарурати дигаргунсозии сифатии ҷомеа, дар бораи чораҳои таъхирнопазири гузаронидани ислоҳот дар тамоми соҳаҳои ҳаёти давлат ва роҳҳои ба амал баровардани онҳо сухан рафт.

Академик А.Д.Сахаров дар бораи ногузир будани бозсозӣ

Ҷомеаи мо... бемори вазнин будааст. Нишонаҳои беморӣ, ки марҳилаи ниҳоии он "давраи карахтӣ" ном гирифтааст, ба ҳама маълум аст. Дар мадди аввал ин вучуд надоштани плюрализм (гуногунандешӣ) дар сохтори ҳокимият, дар иқтисодиёт (ба истиснои НЭП), дар ҳаёти идеологӣ мебошад. Ба ин бюрократизми ҳамаи ҳаёти кишвар зич алоқаманд аст.

Тарафи дигари даврони ҳокимияти бюрократия ... фасоди ахлоқии ҷамъият мебошад. Одамони борҳо бо суханони зебо фиребдошуда дигар ба онҳо бовар намеkunанд, ҷамъиятро бегафвоти умумӣ фаро мегирад.. Чунин вазъияти фишоровари рӯҳи махсусан ба ҷавонон таъсири бад расонида, онҳоро ахлоқан вайрон мекунад.

Симои иҷтимоии давра нопурра мебуд, агар дар бораи инкишофи бемислу монанди шаклҳои гуногуни коррупсия сухан нагӯем. Гурӯҳҳои пурра мафиозӣ ба вучуд меоянд, ки бо дастгоҳи давлатӣ ва ҳизбии маҳаллӣ мепечанд...

Чунин аст ахvoli умумии бумбааст ва карахтӣ, ки то миёнаи солҳои 80 - ум фаро расида буд...

Аз китоби "Иного не дано". М., 1988. С.122-129

● *НЭП (новая экономическая политика) - сиёсати нави иқтисодӣ, ки дар солҳои аввали Ҳокимияти Шӯравӣ ба амал бароварда шуд.*

1. *Плюрализм (гуногунандешӣ) дар ҳаёти ҷамъият ва давлат чӣ гуна нақш дорад?*
2. *Чаро ҷомеаи Шӯравӣ гирифтори чунин "беморӣ" гашт? Нуқтаи назари худро ибраз намоед.*

Роҳи асосии ба амал баровардани дигаргунсозиҳо бояд вусъат додани суръати тараққиёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ мегардид. Бештар дар истехсолот қорӣ намудани дастовардҳои илму техника, гайримарказикунони роҳбарии хоҷагии халқ, васеъ намудани ҳуқуқҳои муассисаҳо, қорӣ намудани ҳисоби хоҷагӣ, мустаҳкам намудани тартибот ва интизом дар истехсолот муваффақияти

сиёсати нави иқтисодиро таъмин карда метавонист. Дикқати асосӣ ба соҳаҳои sanoati мошинсозӣ дода шуда буд. Бо тараққӣ додани ин соҳаҳо азнавсозии техникаи тамоми хоҷагии халқ бояд ба амал бароварда шуда, бо ин роҳ масъалаҳои муҳими иҷтимоӣ, аз ҷумла сохтмони манзил ва таъмини аҳоли бо озӯкаворӣ ҳалли худро меёфтанд.

Дигаргунсозиро дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ аз амалӣ гардонидани сиёсати ошкорбаёнӣ оғоз гардиданд. Назорати ҳатмӣ аз болои напшиёт (сензура) бекор карда шуда, барои напши рӯзнамаҳои нав иҷозат дода шуд. Ин дар навбати худ ба баланд гардидани фаъолияти ҷамъиятии одамон мусоидат намуд. Дар кишвар соҳмонҳо ва ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва ҳизбҳои нави сиёсӣ таъсис карда шуданд, ки аз сиёсати бозсозӣ пуштибонӣ менамуданд.

Самти дигари ба амал баровардани бозсозӣ демократикунони ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ва ислоҳоти сохтори сиёсии ҷомеа буд. Моҳияти ислоҳоти сиёсӣ аз мустаҳкам намудани ҳокимияти Шӯроҳо иборат буд.

Мақоми нави ҳокимият - Анҷумани вакилони мардумии ИҶШС таъсис дода шуд. Аз ҷумлаи вакилони Анҷуман Шӯрои Олӣ интихоб гардид, ба мақоми доимоамалкунанда табдил дода шуд.

Қисми таркибии ислоҳоти сохтори сиёсӣ ва демократикунони ҷомеа таъсис додани мақоми Президенти ИҶШС буд. Михаил Сергеевич Горбачёв моҳи март соли 1990 дар Анҷумани III вакилони мардумӣ аввалин Президенти ИҶШС интихоб гардид.

Моҳи март соли 1990 моддаи 6 Қонуни асосии ИҶШС дар бораи нақши роҳбарикунандаи Ҳизби Коммунисти Иттиҳоди Шӯравӣ дар ҷомеаи шуравӣ бекор карда шуд.

Самти муҳими бозсозӣ татбиқи ислоҳоти иқтисодӣ ба шумор мерафт. Мақсади он гузаштан аз усулҳои маъмурии идоракунии хоҷагии халқ ба усулҳои иқтисодӣ буд. Вале ислоҳот аз ўҳдаи пурра аз байн бурдани усулҳои маъмурий ва фармонфармой набаромад. Давлат қонунҳои навро бо мақсади такмил додани роҳбарии иқтисодӣ қабул менамуд. Як қатор вазоратҳо аз байн бурда шуда, мустақилияти иқтисодии муассасаҳо ва корхонаҳо мустаҳкам мегардид.

Ба ин нигоҳ накарда нақшаҳои давлатии тараққиёти тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ иҷро намегардиданд. Нарасидани озуқаворӣ ва молҳои талаботи омма бештар эҳсос мегардид. Касри буҷаи давлат босуръат зиёд мешуд. Яке аз сабабҳои он паст гардидани арзиши нафт дар бозорҳои ҷаҳонӣ ва кам шудани маблағҳои пулии ба буҷа воридшаванда буд.

Барои баромадан аз вазъияти бӯхронӣ роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ роҳи инкишофи муносибатҳои тичоратиро пеш гирифт. Бо ин мақсад фаъолияти соҳибкории шахсӣ ва ташкили кооперативҳо иҷозат дода шуд. Соли 1987 "Қонун дар бораи муассисаҳои давлатӣ" қабул гардид. Мувофиқи ин қонун корхонаҳо ва муассисаҳо ҳуқуқ доштанд, маҳсулоти аз нақшаи давлатӣ зиёд истеҳсолшударо бо ихтиёри худ ба фурӯш бароранд. Ислоҳоти фаъолияти бонкӣ ба ташкил ёфтани бонкҳои хусусӣ ва тичоратӣ мусоидат намуд, маблағгузориҳои хориҷӣ ва ташкили муассисаҳои муштарак бо ширкатҳои хориҷӣ ривож ёфт.

Дар ҳаёти хоҷагии қишлоқ ва ташкили истеҳсолоти он тағйиротҳо ба амал омаданд. Хоҷагиҳои деҳқонии фермерӣ ва хусусӣ ба фаъолият шурӯъ намуданд.

Ба ҳамаи ин кӯшишҳо нигоҳ накарда ислоҳоти иқтисодӣ вазъияти хоҷагии халқро беҳтар накард. Тамоилҳои бӯхронӣ суръат гирифта, тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷомеа ро мегиританд.

Ангишткани вилояти Кемерово роҳи оҳанро бастанд

1. *Чаро коргарон ба корпартой даст заданд?*
2. *Аз ин амал онҳо фоида мегиранд? Шумо чӣ ақида доред?*

Аз изҳороти вакилони халқи ИҶШС - аъзоёни гурӯҳи байниминтақавии вакилон

Дар натиҷаи даст кашидани роҳбарияти олии ҶКИШ аз сиёсати тоталитарӣ, гузаштан ба сиёсати ислоҳотҳои усулӣ... вазъияти нави ҷамъиятӣ ба вучуд омад. Вай аз умедҳо ва имкониятҳои аз байн бурдани беҳуқуқии шахсӣ, бенавой, поймол шудани орзуву ҳавас ва манфиатҳои миллӣ пур мебошад.

Марҳилаи аввали бозсозӣ (аз апрели соли 1985 то баромади М.С.Горбачёв дар Пленуми КМ ҶКИШ январи соли 1987) фақат сиёсати нави нарм буд; марҳилаи дуввум, аз соли 1987 - огози ошкорбаёнӣ ва даст кашидан аз сиёсати берунии "азаматталабона" гардид; марҳилаи сеюм, аз соли 1988, ки аз нигоҳи сиёсӣ моҳи март-июни соли 1989 хотима ёфт, сабабгори ба вучуд омадани ҳаракатҳои ҷамъиятии мустақил ва ғайридавлатӣ гардид. Ҳамин тарик, унсурҳои ҷомеаи шахрвандӣ реша паҳн намуданд ва раванди бебозгашти аз байн бурдани давлати муттамаркази бюрократӣ оғоз ёфт.

Даҳҳо миллион шахрвандон ба ҳаёти ҷаҳоли ҷамъиятӣ баргаштанд, акнун онҳоро ба ҳолати пештара, ба қафо баргардонидан ғайриимкон аст.

Аз маҷаллаи "Век XX и мир". 1990. №2, С.43.

1. Чаро огози бозсозиро ба моҳи апрели соли 1985 нисбат медиҳанд?
2. Хусусияти хоси марҳилаҳои асосии бозсозӣ аз чӣ иборат аст? Аз рӯи санад инро муайян кунед.
3. Ташаккул ёфтани ҷомеаи шахрвандӣ бо раванди бозсозӣ чӣ алоқа дорад?

1. Сабабҳои асосии бад гардидани вазъияти дохилии Иттиҳоди Шӯравӣ кадомҳоянд?
2. Академик А.Сахаров ба вазъияти дохилии кишвар чӣ гуна баҳо дода буд? Фикри шахсиатонро ибраз намоед.
3. Самтҳои асосии ба амал баровардани сиёсати бозсозӣ аз чӣ иборат буд?
4. Чаро "бозсозӣ" ноқомӣ ба бор овард?

§ 24. БАРҲАМ ХҶҮРДАНИ ИҶШС ВА ТАШКИЛ ЁФТАНИ ИТТИҲОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ

1. *Вазъияти дохилии ИҶШС дар солҳои 80-ум чӣ гуна буд?*
2. *Ҷумҳуриҳои Шӯравӣ бо кадом роҳ истиқлолият ба даст оварданд?*
3. *Воқеаҳои моҳи августи соли 1991 ба тақдирӣ Давлати Шӯравӣ чӣ гуна таъсир бахшиданд?*
4. *Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил чӣ гуна ташкил ёфт?*

Миёнаҳои солҳои 80-ум дар ҳайати ИҶШС 15 ҷумҳурии иттифоқӣ шомил буд: Арманистон, Озарбойҷон, Белоруссия, Гурҷистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Латвия, Литва, Молдавия, Тоҷикистон, Туркманистон, Федератсияи Россия, Ўзбекистон, Украина ва Эстония. Дар ҳудуди Давлати Шӯравӣ бештар аз 270 млн. нафар одамон - намоёндагони зиёда аз 150 миллату халқиятҳо зиндагӣ менамуданд.

Дар давраҳои мавҷудияти Иттиҳоди Шӯравӣ чунин ақида вучуд дошт, ки масъалаи миллӣ пурра ҳал карда шудааст. Ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз рӯи нишондодҳои тараққиёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ ва фарҳангӣ дар як сатҳ қарор доштанд. Дар баробари ин, ҳалли яктарафаи масъалаи миллӣ зиддиятҳои зиёдро дар муносибати байни миллату халқиятҳо ба вучуд оварда буд. Дар шароити бозсозӣ ва ошкорбаёнӣ ин зиддиятҳо ба низоъҳои шадид табдил ёфтанд. Дар Озарбойҷон, Арманистон, Гурҷистон, Тоҷикистон вазъият номӯътадил гардида, задухӯрдҳо ба амал омаданд. Бӯҳрони иқтисодӣ тамоми соҳаҳои хоҷагии халқро дар бар гирифта, шиддати низоъҳои байни миллатҳоро вусят мебахшид.

Ба вучуд омадани норозигӣ дар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ бештар натиҷаи зоҳир накардани тавачҷӯҳи марказ ба талаботи онҳо, фишори марказ дар ҳалли масъалаҳои моҳияти маҳаллӣ дошта буд. Нерӯҳои муҳолиф дар ҷумҳуриҳои иттифоқӣ аз тарафи ҷабҳаҳои мардумӣ, хизбҳо ва ҳаракатҳои нав ("Рух" дар Украина, "Саюдис" дар Литва, "Растохез" дар Тоҷикистон, "Бирлик" дар Ўзбекистон ва ғайра) муттаҳид гардида буданд. Маҳз ҳамин ҳаракатҳо инъикоскунандаи гоҷаҳои мустақилияти давлатӣ, баромадан аз ҳайати ИҶШС гардиданд. Роҳбарияти ИҶШС омода набудани худро ба ҳалли масъалаҳои

бавучудомада дар натиҷаи низоъҳои байни миллатҳо ва халқиятҳо ва боло рафтани ҳаракатҳои ҷудоихоҳӣ дар ҷумҳуриҳо нишон дод.

Моҳи декабри соли 1986 аввалин маротиба дар Иттиҳоди Шӯравӣ гирдиҳамоӣ ва намоишҳои оммавӣ дар шаҳри Алмаатои Қазоқистон ба амал омаданд, ки сабаби сар задани онҳо ба вазифаи котиби якуми Ҳизби Коммунисти Қазоқистон интиҳоб гардидани шахси бегона, берун аз ҷумҳури буд. Эътирози оммаҳои васеи аҳоли дар ҷумҳуриҳои назди Балтика, Украина, Белорусия аз ҷониби ҷабҳаҳои милли роҳбарӣ мегардид. Талаби асосии онҳо нашр намудани матни шартномаи дар соли 1939 байни Иттиҳоди Шӯравӣ ва Олмони фашистӣ ба имзо расида, дар бораи муҳочир намудани аҳоли аз минтақаҳои назди Балтика, Украина ва Белоруссияи Ғарбӣ буд.

Соли 1988 амалиёти ҷангӣ байни Озарбойҷон ва Арманистон барои дар ихтиёри худ нигоҳ доштани Қўҳистони Қарабоғ оғоз гардид. Дар ин минтақа аксарияти аҳолиро арманиҳо ташкил дода он ба ҳайати Озарбойҷон дохил мешуд. Низоъи байни ду давлати ҳамсоя ҳанӯз ҳам ҳалли худро наёфта аст.

Дар вилояти Фарғонаи Ўзбекистон байни мардуми таҳҷой ва туркҳои месхетии ба ин ҷо муҳочиршуда задухӯрд ба амал омад. Чунин задухӯрдҳо дар шаҳри Новий Узени Қазоқистон сар заданд. Натиҷаи авҷ гирифтани низоъҳои байни миллату халқиятҳо ба вучуд омадан ва афзоиш ёфтани сафи гурезаҳо буд. Моҳи апрели соли 1989 дар шаҳри Тбилисии Гурҷистон дар давоми якчанд рӯз намоишҳои оммавӣ гузаштанд. Талаби асосии намоишчиён ба амал баровардани ислоҳоти демократӣ ва истиклолияти давлатии Гурҷистон буд. Аҳолии Ҷумҳурии мухтори Абхазия талаби баромадан аз ҳайати Гурҷистон ва ташкил додани давлати мустақилро ба миён гузошт. Дар натиҷа шиддат гирифтани муносибатҳои байни Абхазия ва Гурҷистон ба задухӯрдҳои мусаллаҳона оварда расониданд. Ин низоъ то имрӯз идома дорад.

Аз охири солҳои 80-ум ҳаракатҳои миллии ҷумҳуриҳои назди Балтика барои баромадан аз ҳайати ИҶШС вусъат ёфтанд. Нерӯҳои муҳолиф дар мадди аввал масъалаи эътироф намудани забонҳои миллиро ҳамчун забони давлатӣ, маҳдуд намудани муҳочиркунии аҳоли аз дигар ноҳияҳои мамлакат ва таъмини

воқеии мустақилияти мақомоти маҳаллии ҳокимиятро ба миён гузошта буданд. Дар марҳилаи дуввуми мубориза онҳо аз тобеияти роҳбарии марказ баровардан ва ба дасти сохторҳои иқтисодии ҷумҳурӣ додани роҳбарии хочагии халқ ва афзалияти амали қонунҳои ҷумҳуриро бар қонунҳои умумиттифоқӣ талаб менамуданд.

Тирамоҳи соли 1988 дар интихоботи мақомоти марказӣ ва маҳаллии ҳокимият дар Эстония, Латвия, ва Литва намоёндагони ҷабҳаҳои мардумӣ галаба ба даст дароварданд. Ин қувваҳо дар назди худ вазифаи ба даст овардани истиқлолияти сиёсӣ ва ташкили давлатҳои мустақилро гузоштанд. Моҳи ноябри соли 1988 эълomia дар бораи истиқлолияти давлатӣ аз тарафи Шӯрои Олии Ҷумҳурии Эстония тасдиқ гардид. Чунин эълomiaҳо дар Литва, Латвия, Озарбойҷон (1989) ва Ҷумҳурии Молдавия (1990) қабул карда шуданд. Баъд аз эълони истиқлолият дар ин ҷумҳуриҳо интихоботи президентӣ шуда гузашт. Ҳамин тариқ, ҷумҳуриҳои ба ҳайати ИҶШС дохил буда қадам ба қадам ба сӯи истиқлолияти сиёсӣ пеш мерафтанд.

12-уми июни соли 1990 Анҷумани I вакилони мардумии ҶШФС Россия дар бораи истиқлолияти давлатӣ эълomia қабул намуд. Дар ин ҳуҷҷат афзалият доштани қонунҳои ҷумҳурӣ аз болои амали қонунҳои иттифоқӣ ба расмият дарварда шуд. Б.Н. Елсин аввалин Президенти Федератсияи Россия интихоб гардид.

Баъд аз қабул гардидани эълomia дар бораи истиқлолияти давлатӣ дар Ҷумҳуриҳои Шӯравӣ масъалаи тақдири ояндаи Иттиҳоди Шӯравӣ аҳамияти муҳим пайдо намуд. Анҷумани IV вакилони мардумии ИҶШС моҳи декабри соли 1990 дар бораи зарурати нигоҳдоштани ИҶШС ва ба давлати демократии федеративӣ табдил додани он қарор қабул кард. Моҳи марти соли 1991 доир ба масъалаи нигоҳ доштани ИҶШС раёйпурсии умумихалқӣ гузаронида шуда буд ва 76,4% шаҳрвандони ИҶШС ба тарафдории нигоҳдоштани он овоз доданд.

Дар моҳи апрел - майи соли 1991 дар бӯстонсарои Ново-Огарёво гуфтушуниди Президенти ИҶШС – М.С. Горбачев бо роҳбарияти нӯҳ ҷумҳуриҳои иттифоқӣ оид ба масъалаи созишномаи нави иттифоқӣ баргузор гардид. Ҳамаи ширкаткунандагони музокирот ташкил намудани Иттиҳоди нав ва ба имзо расонидани созишномаи навро дастгирӣ намуданд. Лоихаи

созишномаи нав ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Соҳибистиклол (ИДС)-ро ҳамчун Федератсияи демократии ҷумҳуриҳои соҳибистиклол ва баробарҳукуқи Шӯравӣ, ба амал баровардани тағйирот дар сохтори мақомоти ҳокимият ва роҳбарии марказ, қабули Қонуни асосии нав ва дигар намудани системаи интиҳоботиро дар назар дошт. Маросими ба имзо расидани Созишнома бояд 20 августи соли 1991 баргузор мегардид.

Нашр ва муҳокимаи лоиҳаи созишномаи нави иттифоқӣ ҷудоии дар ҷомеа ба вучуд омадаро зиёд намуд. Тарафдорони М.С. Горбачёв қабули созишномаи навро ҳамчун имконияти паст гардидани шиддати вазъият ва аз байн бурдани хавфи сар задани ҷанги шахрвандӣ медонистанд. Роҳбарияти ҳаракати "Демократическая Россия" пешниҳод намуд, ки ба мӯҳлати як сол созишномаи муваққатӣ имзо карда шавад. Дар ин муддат бояд интиҳоботи Маҷлиси муассисон баргузор гардида, масъалаи сохтор ва тартиби ташаққул додани мақомоти умумииттифоқии ҳокимият дар ин маҷлис ҳал мегардид.

Як гурӯҳи олимони ҷомеашинос ба муқобили созишномаи нав баромад намуда, онро ҳамчун таслим шудани марказ дар муқобили талаботҳои нерӯҳои миллию ҷудоихоҳи ҷумҳуриҳо маънидод менамуданд.

Муҳолифони лоиҳаи созишномаи нав ақида доштанд, ки пош хӯрдани ИЧШС сохтори ягонаи идоракунии хоҷагии халқи кишварро барҳам дода, сабабгори вусъат ёфтани бӯҳрони иқтисодӣ мегардад. Чанд рӯз қабл аз имзои созишнома, нерӯҳои муҳолиф кӯшиши хотима бахшидани ислохот ва гирифтани пеши роҳи барҳам хӯрдани давлатро намуданд.

Шаби 19-уми августи соли 1991 Президенти ИЧШС аз ҳокимият маҳрум гардонидани шуд. Як гурӯҳи ходимони давлатӣ изҳор намуданд, ки М.С. Горбачёв бо сабаби бад будани аҳволи саломатиаш, наметавонад вазифаи Президенти ИЧШС-ро иҷро намояд. Дар мамлакат ба мӯҳлати 6 моҳ вазъияти Ҷаҳонро ба эълон гардида, гузаронидани намоиш ва корпартоиҳо манъ карда шуд. Комитети давлатии ҳолатҳои Ҷаҳонро ба эълон гардида (КДХФ)-и ИЧШС ташкил дода шуд. Ба ҳайати он ноиби Президенти ИЧШС Г.И. Янаев, нахуствазир В.С. Павлов, раиси Комитети давлатии бехатарии ИЧШС В.А. Крючков, вазири мудофия Д.Т. Язов ва дигар намоёндогони сохторҳои давлатӣ дохил мегардиданд. КДХФ изҳор намуд, ки дар назди худ вазифаи аз

Москва. Август соли 1991.

1. *Чаро шахрвандон пеши роҳи танкҳоро бастанд?*
2. *Ба фикри шумо сабаби ба тарафи мардум гузаштани низомӣ аз чӣ иборат буд?*

байн бурдани бӯҳрони иқтисодӣ ва сиёсӣ, низоъи байни миллатҳо ва шиддати вазъияти ҷамъиятиро ба миён гузоштааст. Моҳияти ҳамаи ин изҳоротҳо маънои барқарор кардани тартиботи давлатии то соли 1985 мавҷуд бударо дошт.

Маркази ҳодисаҳои моҳи август шаҳри Москва буд. Ба шаҳр қувваҳои ҳарбӣ дохил карда шуданд. Табақаҳои васеи аҳоли, аз ҷумла, аксари кормандони ҳизбӣ мавқеи КДҲФ-ро дастгирӣ накарданд.

Президенти Россия – Б.Н.Елсин шахрвандони кишварро даъват намуд, ки мақомоти қонунии ҳокимиятро дастгирӣ намоянд. Фаъолияти КДҲФ ҳамчун табaddулотии давлатӣ маънидод карда шуд. Дар бораи ба иттиҳоди Президенти Россия гузаштани мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ қарор қабул карда шуд.

22-юми август аъзоёни КДҲФ ба ҳабс гирифта шуданд. Б.Н.Елсин дар бораи манъ намудани фаъолияти Ҳизби коммунист дар қаламрави Ҷумҳурии Россия фармон баровард. 23-юми август ба ҳокимияти номаҳдуди ҲКИШ хотима бахшида шуд.

Ҳодисаҳои 19-22-юми августи соли 1991 барҳам хӯрдани ИҶШС-ро тезонданд. Охири моҳи август Украина дар бораи истиқлолияти сиёсӣ эълония қабул намуд. Дар давоми як-ду моҳ бештари ҷумҳуриҳо истиқлолияти сиёсӣ худро эълон намуданд.

Моҳи декабри соли 1991 дар минтақаи Беловежская Пуша (Белорусия) маҷлиси машваратии сардорони давлатии се ҷумҳурӣ – Россия (Б.Н.Елсин), Украина (Л.М Кравчук) ва Беларусия (С.С. Шушкевич) баргузор гардид. 8-уми декабр онҳо дар бораи қатъ гардидани амали Шартнома дар бораи ташкил ёфтани ИҶШС аз соли 1922 ва дар бораи хотима ёфтани фаъолияти сохторҳои давлатии собиқ ИҶШС қарор қабул намуданд. Дар ҳамин маҷлис Созишнома дар бораи ташкил додани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) ба имзо расид.

*Аз эълонияи Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ)
ш. Алмаато, 21 декабри соли 1991*

Давлатҳои соҳибистиклол - Ҷумҳурии Озарбойҷон, Ҷумҳурии Арманистон, Ҷумҳурии Беларус, Ҷумҳурии Қазоқистон, Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Молдова, ЧШФСР (Ҷумҳурии Шӯравии Федеративии Сотсиалистии Россия - муалл.), Ҷумҳурии Тоҷикистон, Туркманистон, Ҷумҳурии Ўзбекистон ва Украина бо мақсади барпо намудани давлатҳои ҳуқуқбунёди демократӣ...тамомияти арзӣ ва дахлнопазирии сарҳадҳои яқдигарро эҳтиром ва эътироф намуда...

масъулияти томо барои хифз намудани сулҳи шаҳрвандӣ ва ризоияти байни миллатҳо эҳсос намуда...

ба мақсад ва усулҳои Шартнома дар бораи ташкил намудани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил садокати худро изҳор карда, эълон менамоянд:

Ҳамкорӣ дар байни иштироккунандагони Иттиҳод дар асоси усули баробарӣ аз тариқи бо ҳамдигар мувофиқ сохтани фаъолияти мақомот, ки дар асоси баробарҳуқуқӣ ташкил дода шуда, аз рӯи низоме фаъолият менамоянд, ки дар Шартномаҳои байни иштироккунандагони Иттиҳод муайян карда мешаванд, созмон дода мешавад. Иттиҳод давлат ва иттифоқи давлатӣ намебошад...

Бо ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ фаъолияти худро қатъ менамояд.

Аз рӯзномаи "Известия", 23 декабри соли 1991.

1. Бо ташкил ёфтани ИДМ чаро Иттифоқи Ҷумҳуриҳои Шӯравии Сотсиалистӣ бояд мавҷудияташро қатъ мекард?
2. ИДМ аз ИҶШС фарқият дорад?

Сиёсати бозсозӣ, ки мақсади он ба амал баровардани дигаргунсозӣҳои демократӣ дар ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ буд, ба охир расид. Натиҷаи асосии он барҳам хӯрдани яке аз бузургтарин давлатҳои гуногунмиллати дунё гардид. Собик ҷумҳуриҳои Шӯравӣ ба ҷумҳуриҳои президентӣ табдил ёфтанд. Дар байни роҳбарони давлатҳои соҳибистиклол собик роҳбарони хизбӣ ва шӯравӣ зиёд буданд. Ҳар яке аз давлатҳои мустақил роҳи баромад аз бӯҳронро ҷустуҷӯ менамуд.

Назари дипломат ва сиёсатиноси амрикоӣ дар бораи муносибати Ғарб нисбат ба пароканда гардидани ИҶШС

Замоне ки сиёсати Горбачёв бештар инъикосгари бесарусомонӣ гардид, вазъияташ ноустувор гашт. Баъд аз панҷ моҳи ошӯби нокоми коммунистӣ вай дар натиҷаи ҳамин гуна усули "гайриқонуний", ки панҷ моҳ пеш ғазаби Ғарбро ба вучуд оварда буд, маҷбур шуд ҷойи худро ба Елсин диҳад. Ин дафъа кишварҳои демократӣ зуд дар атрофии Елсин муттаҳид гардида, барои сафед кардани дастгирии худ ҳамон далелҳоеро пеш меоварданд, ки каме пештар дар муносибат бо Горбачёв истифода мекарданд. Аз назари эътибори атрофиён, ки чанде пеш бо ӯ ифтихор мекарданд, дур гардида, Горбачёв акнун ба қатори арбобони давлатии шикастхӯрда ворид ва дучори марги сиёсӣ гардид. Вай ҳоло аз пушти мақсадҳои раван аст, ки иҷрои онҳо аз доираи имкониятҳои вай берун ҳастанд.

Аз китоби Киссинджер Г. Дипломатия. М., 1997. С. 716

Оё муаллиф ба фаъолияти Горбачёв баҳои дуруст дода аст?

- ??!**
1. *Сабабҳои сар задани низоъ байни миллату халқиятҳо дар солҳои охири мавҷудияти ИҶШС аз чӣ иборат аст?*
 2. *Чаро рӯҳияи ҷудоихоҳӣ дар байни ҷумҳуриҳои иттифоқӣ ба вучуд омад?*
 3. *Чаро созишномаи нав дар бораи азнавсозии Иттифоқ дастгирии ҳамаҷониба пайдо накард?*
 4. *Ба ҳайати КДҶФ дохил шудани ходимони давлатии ба М.С.Горбачёв наздик чӣ маъно дошт?*

***** *Оё имконияти нигоҳ доштани ИҶШС вучуд дошт? Шумо чӣ ақида доред?*

§ 25. ФЕДЕРАТСИЯИ РОССИЯ: ТАЛОШ БАҲРИ МАВҶЕИ САЗОВОР ДАР ҶАҶОН

1. Баъд аз соли 1991 дар сохтори сиёсии Россия чӣ гуна тағйирот ба амал омад?
2. Ислоҳоти иқтисодӣ дар кадом самтҳои асосӣ амалӣ шуд?
3. Моҳияти сиёсати хориҷии Россия аз чӣ иборат буд?

Баъд аз пароканда гардидани Иттиҳоди Шӯравӣ дар назди роҳбарияти нави Россия вазифаи идома додани раванди навсозии ҷомеа ва амалӣ намудани ислоҳоти тамоми соҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ меистод. Дар қадами аввал бояд мамлакат аз бӯҳрони шадиди иқтисодию сиёсӣ бароварда шуда, асосҳои нави давлатдорӣ ташкил дода мешуданд.

21-уми апрели соли 1992 номи нави давлати Россия расман Федератсияи Россия эълон карда шуд. Дар ибтидои соҳибистиклол гардидани Федератсияи Россия муносибати байни Президент, Шӯрои Олӣ ва Анҷумани вакилони халқ шиддатнок гардида буд. Сабаби вусъат пайдо кардани рақобат байни ду шохаи ҳокимияти давлатӣ- ҳокимияти қонунгузор ва ҳокимияти иҷроия муайян набудани салоҳияту ҳамбастагии фаъолияти онҳо буд.

Аксарияти вакилони мардумӣ ва Шӯрои олӣ тарафдори барқарор намудани ИҶШС, роҳи пешинаи тараққиёти сиёсӣ ва

маҳдуд кардани салоҳиятҳои президент буданд. Моҳи апрели соли 1993 бо ташаббуси Анҷумани вакилони халқ дар саросари Россия раёйпурсӣ дар бораи боварӣ ба президент гузаронида шуд. Дар раёйпурсӣ 69 млн. нафар шаҳрвандони Россия иштирок намуданд, ки бештар аз 58% онҳо ба тарафдории президент овоз доданд. Натиҷаҳои раёйпурсӣ бӯҳрони сиёсиро вусъат дод.

Вакилони халқ бинои Шӯрои Олии Федератсияи Россияро тарк менамоянд.

1. Вакилон дар кадом вазъият биноро тарк менамоянд?
2. Чаро онҳо дар даст байрақи сафед доранд?

**Г.А. Зюганов – роҳбари Ҳизби
Коммунисти Россия.**

**В.В. Жириновский – роҳбари
Ҳизби Либералӣ – Демократии
Россия.**

1. Ду ҳизби асосӣ дар интихоботи Думаи I давлатӣ чӣ гуна дастовардҳо доштанд?
2. Ба фикри Шумо онҳо дар қучо баромад карда истодаанд?

Моҳи сентябри соли 1993 Президенти Россия Б.Н.Елсин дар бораи пароканда намудани мақомоти намоёндагони ҳокимият-Шӯрои Олии ФР ва Анҷумани вакилони халқ қарор қабул намуда, дар таърихи 12-уми декабри соли 1993 гузаронидани интихоботи вакилони навро эълон намуд.

Як қатор вакилони халқ ба муқобили фармони президент баромада, рӯзҳои 2-3 октябр дар шаҳри Москва намоишҳои эътирозӣ ва ошӯбҳо ташкил доданд. Бо фармони Президент дар шаҳри Москва ҳолати фавқулодда эълон карда шуд ва қўшунҳои низомӣ ба шаҳр ворид шуданд. Ҳукумат ба муқобили вакилони халқ, ки дар бинои Шӯрои Олӣ камин гирифта буданд, қувваи ҳарбиро истифода намуд. Дар рафти барқарор намудани тартибот садҳо нафар одамон кушта ва захмӣ гардиданд.

Баъд аз паҳш намудани муқобилияти вакилони халқ ва барқарор гардидани ҳокимияти президентӣ барои аз байн бурдани низоми Шӯравӣ ва ташкил намудани думаҳои маҳаллии ҳокимият қарор қабул карда шуд.

Дар қори ташкил намудани сохтори нави давлатии Россия қабули Конститутсияи нав, ки он 12-уми декабри соли 1993 дар раёйпурсии умумихалқӣ дастгирӣ ёфта буд, аҳамияти калон дошт.

Қонуни асосӣ дар ҷомеа барқарор гардидани сохтори сиёсии бисёрҳизбӣ, кафолати ҳуқуқ ба меҳнат ва моликияти хусусиро тасдиқ намуда, шароити заруриро барои расидан ба суботи сиёсӣ

дар кишвар фароҳам овард.

Баъд аз қабули Конститутсияи соли 1993 дар Россия интиҳоботи мақоми нави ҳокимияти давлатӣ - Маҷлиси Федералии Федератсияи Россия, ки аз ду маҷлис: Шӯрои Федератсия ва Шӯрои Давлатӣ (Думаи Давлатӣ) иборат буд, гузаронида шуд. Дар арафаи интиҳобот иттиҳоди сиёсии хизбҳои гуногун ба вучуд омаданд.

Дар натиҷаи гузаронидани интиҳобот дар асоси усули бисёрҳизбӣ ба ҳайати парламент намояндагони 8 хизби сиёсӣ: «Интиҳоби Россия», Ҳизби либералӣ-демократии Россия (ЛДПР), Ҳизби аграрӣ, Ҳизби Коммунистии Федератсияи Россия, «Яблоко» ва ғайра интиҳоб гардиданд.

Дар ҳайати мақомоти қонунгузори мамлакат интиҳоб гардидани намояндагони аҳзоб ва ҳаракатҳои гуногуни сиёсӣ барои мӯътадил гардидани ҳаёти сиёсии Россия аҳамияти қалон дошт.

Интиҳоботи соли 1996 дар ду марҳила шуда гузашт ва дар натиҷа Б.Н.Елсин боз ба вазифаи Президенти Россия интиҳобот гардид. Интиҳобот нишон дод, ки аксарияти аҳолии кишвар тарафдори сиёсати барпо кардани иқтисоди бозорӣ ва давлати демократӣ мебошад.

Моҳи декабри соли 1999 интиҳоботи навбатӣ ба Думаи Давлатӣ шуда гузашт, ки боиси боло рафтани фаъолияти ҷамъиятии аҳоли гардид. Дар Думаи III Давлатӣ мавқеи асосиро иттиҳоди «Единство» («Ягонагӣ») ва Ҳизби Коммунисти Россия ишғол намуданд.

31-уми декабри соли 1999 аввалин президенти Россия – Б.Н.Елсин ба истеъфо баромада, салоҳиятҳои худро ба сарвазири ҳукумат В.В.Путин вогузор намуд.

Дар интиҳоботи президентии 26-уми марти соли 2000 баргузоршуда В.В.Путин президенти Россия интиҳоб гардид.

Бо иваз гардидани роҳбарияти давлат солҳои 1999-2000 як

Б.Н. Елсин ва В.В. Путин баъд аз маросими супурдани ваколатҳои президентӣ.

давраи томи тараққиёти Россия ба охир расид, ки марҳилаи муҳими тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии мамлакат ба ҳисоб меравад. Роҳбарияти нав таҷрибаи таърихии Россияро сармашқи фаёолияти худ намуда, тамоми имкониятҳоро барои барқарор намудани тартиботи ҷамъиятӣ, баланд бардоштани иқтисодиёти кишвар ва устувор гардонидани мавҷеи Россия дар арсаи ҷаҳон равона намуд.

Аммо дар ин самт Россия ба мушкилоти зиёд рӯ ба рӯ буд. Шиддат гирифтани муносибатҳои ҳукумати Россия бо Ҷумҳурии Чеченистон ва сар задани ҷанги шаҳрвандӣ дар ин минтақа яке аз мушкилоти асосии сиёсати ҳукумати Россия дар замони муосир ба ҳисоб меравад.

Ин мочаро соли 1994 оғоз ёфт. Роҳбарияти Ҷумҳурии Чеченистон сиёсати рақобати низомӣ ва баромадан аз ҳайати Россияро пеш гирифт. Дар охири ҳамин сол қувваҳои мусаллаҳ ба хоки Чеченистон барои «барқарор намудани соҳти конститусионӣ» дохил карда шуданд. Ҷанг ду сол идома дошт ва соли 1996 бо имзо шудани созишномаи Хасавюрт ба охир расид. Мувофиқи созишнома дар Ҷумҳурии Чеченистон бояд интиҳоботи президентӣ гузаронида шуда ба муддати 5 сол ҳалли масъалаи тақдирӣ сиёсии ҷумҳурӣ мавқуф гузошта мешуд. Соли 1997 дар интиҳоботи президентӣ Аслан Масхадов – собиқ полковники қувваҳои мусаллаҳи Иттиҳоди Шӯравӣ ғалаба намуд. Ҳукумати А.Масхадов сиёсати таъмини истиқлолияти сиёсии ҷумҳуриро пеш гирифт.

Марҳилаи дуввуми ҷанги Чеченистон соли 1999 оғоз ёфт. Ҷангчӯёни чеченӣ дар шаҳрҳои Москва, Буйнакс, Волгодонск амалиёти террористӣ анҷом дода, моҳи августи соли 1999 ба Доғистон ҳамла намуданд. Ҳукумати Россия маҷбур гардид, ки нерӯҳои низомии 93-ҳазораро ба хоки Чеченистон ворид намояд.

Сиёсати иқтисодӣ. Ислохот дар ин самт ва натиҷаи он. Ҷанӯз моҳи ноябри соли 1991 Анҷумани V вакилони халқ ба президенти Россия Б.Н.Елсин барои гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ ваколатҳои калон дод. Моҳияти асосии сиёсати иқтисодии ҳукумат барпо кардани иқтисодиёти бозорӣ буд.

Яке аз вазифҳои аввалиндараҷаи ислоҳоти иқтисодӣ озод намудани сиёсати нархгузорӣ аз зери назорати давлат ба шумор мерафт. Дар Россия гузаштан ба нархҳои озод аз 1-уми январи

соли 1992 оғоз гардид. Озод гардидани нархҳо суръати бекурбшавии пулро тезонид, дараҷаи некӯахлолии аксарияти аҳолиро поён овард, баргардонидани пасандозҳои аҳоли дар бонкҳои амонатгузор қатъ гардид.

Самти дигари ислоҳоти иқтисодӣ гайридавлатикунонӣ (приватизатсия)-и моликият ба ҳисоб мерафт. Мақсади гузаронидани ин чорабинӣ мустаҳкам намудани баҳши хусусӣ дар иқтисодиёт буда, дар қадами аввал муассисаҳои савдои чакана ва хизмати маишӣ ба шахрвандон фурухта мешуданд. Дар натиҷаи маъракаи гайридавлатикунонӣ бештар аз 110 ҳазор корхонаҳои саноатӣ ба ихтиёри соҳибкорони хусусӣ гузаштанд. Баъд аз гузаронидани ин маъракаи солҳои 1992-1994 сектори давлатӣ акнун дар сохтори иқтисодиёти Россия нақши ҳалқунандаи худро аз даст дод.

Барномаҳои ислоҳоти иқтисодӣ гузаронидани ислоҳоти ҷиддии хоҷагии кишлоқро низ дар бар мегирифт. Дар сохтори аграрии иқтисодиёт шаклҳои нави муассисаҳо- ширкатҳои саҳҳомии шакли кушода ва пӯшида, кооперативҳои хоҷагии кишлоқ ба вучуд омаданд, ки усулҳои нави замонавӣ ва самараноки ташкили истеҳсолотро дар деҳот ба роҳ меандоختанд. Соли 1999 ширкатҳои нав 65,8% тамоми муассисаҳои хоҷагии кишлоқро ташкил доданд.

Моҳи августи соли 1993 вазъияти ноговори иқтисодӣ ва бесалоҳиятии роҳбарияти кишвар ба сар задани бӯҳрони молиявӣ оварда расонд. Бӯҳрон дар муддати якчанд моҳ тамоми соҳаҳои хоҷагии халқро фаро гирифт.

Фақат дар нимаи дуввуми соли 1999 оқибатҳои таъсири бӯҳрон баргараф карда шуда, тадричан болоравии истеҳсолот оғоз ёфт. Бӯҳрони молиявӣ хоҷагидорӣ ба оммаҳои васеи аҳоли таъсири бад расонд. Соли 1999 дар кишвар қариб 9 млн. нафар бекорон ба қайд гирифта шуда буданд, ки бештар аз 12% аҳолии қобили меҳнато ташкил медоданд. Бӯҳрон ба вазъи демографӣ бе таъсир намонд, дар тӯли даҳ сол аҳолии кишвар 2 млн. нафар кам гардид.

Баъд аз ба сари ҳокимият омадани В.В.Путин ҳукумати Россия самтҳои асосии идома додани ислоҳоти сохтори иқтисодӣ ва сиёсии кишварро муайян намуд.

Соли 2000 харочоти давлат барои пардохти нафақа, музди меҳнат бештар аз 1,2 баробар зиёд гардид. Дар кишвар афзоиши

сармоягузориҳо ба соҳаи истехсоли барқ ва маводи сӯзишворӣ ба назар мерасид. Россия ба содир намудани маҳсулоти ғалладона шурӯъ намуд. Буҷаи соли 2002 аввалин маротиба бо профитсит (зиёд будани бахши даромад аз харочот) қабул гардид. Аммо ҳанӯз ҳам афзоиши даромадҳои аҳоли суғуст буда, соли 2001 фақат 87% сатҳи соли 1997-ро ташкил доданд, аз ҷор як ҳиссаи аҳоли аз меъёри ҳадди ақалл камтар даромад доштанд.

Сиёсати хориҷӣ. Барҳам хӯрдани ИЧШС вазъият, алоқаҳои сиёсӣ ва иқтисодии Россияро дар арсаи ҷаҳонӣ дигаргун сохт.

Баъд аз воқеаҳои моҳи августи соли 1991 ба расмият шинохтани давлати Россия дар арсаи ҷаҳон ба тезӣ ва ғайбона суръат гирифт. Булғория, Ҷумҳурии Федеративии Олмон, давлатҳои аъзои Иттиҳоди Аврупо бо Россия дар бораи бехтар намудани муносибатҳои сиёсӣ ва тичоратӣ ба мувофиқа расиданд. Соли 1996 Россия аъзои Шӯрои Аврупо гардида, дар соҳаҳои фарҳанг, ҳуқуқи инсон ва ҳимояи муҳити зист ҳамкориҳо ба роҳ андохта шуданд.

Алоқаи тичоратии Россия бо кишварҳои Аврупои шарқӣ, собиқ иштироккунандагони Шӯрои Ёрии Байниҳамдигарӣ (ШҶБ) аз нав ба роҳ монда шуда, Полша, Венгрия, Чехия, Словакия, Руминия ва Булғория чун пештара аз Россия нафту газ мегирифтанд.

Инкишофи муносибатҳо бо давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ) вазифаи муҳими сиёсати хориҷии Россия ба шумор мерафт. Соли 1993 ҳаёти ИДМ-Россия, Украина, Белоруссия, Қазоқистон, Ўзбекистон, Арманистон, Гурҷистон, Озорбойҷон, Тоҷикистон, Туркманистон ва Қирғизистонро дар бар мегирифт.

Дар нимаи аввали солҳои 90-ум ҳаҷми савдо бо давлатҳои ИДМ хеле ночиз буд. Аз Россия ба ин кишварҳо бештар нафту газ, маҳсулоти саноатӣ ва саноати химия содир гардида, аз он ҷо маҳсулоти талаботи рӯзгор ва озуқа ворид карда мешуд.

Дар ин давра муносибати Россия бо як қатор давлатҳои ҳамсоя ба мушкилиҳо дучор гардида буд. Бахҳои доманадор бо Украина ба мақсади тақсим намудани флоти ҳарбӣ ва баҳрӣ дар Баҳри Сиёҳ ва тақдири ояндаи нимҷазираи Қрим давом доштанд. Зиддият бо давлатҳои назди Баҳри Балтика – Эстония, Латвия ва Литва сабабгори поймол гардидани ҳуқуқҳои аҳолии русзабони ин ҷумҳуриҳо гардид. Манфиатҳои иқтисодӣ ва

стратегии Россия дар Тоҷикистон ва Молдавия сабабгори боқӣ мондани қувваҳои мусаллаҳи Россия дар ин давлатҳо гардид. Муносибатҳо бо Белорусия беҳтар гардиданд ва ду давлат дар бораи ташкил додани иттифоқи ягона аҳду паймон бастанд.

**Дар бораи вазъияти иқтисодии Россия
дар солҳои 1990-1997**

Нишондоҳо	с.1990	с.1997
Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (млрд.доллар)	990.0	580.0
Маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ ба ҳар сари аҳоли (ҳаз. доллар)	6.7	4.0
Истеҳсоли маҳсулоти саноатӣ (млрд.доллар)	315.0	155.0
Саҳми Россия дар маҷмӯи истеҳсолоти саноатии ҷаҳон, %	4.6	1.8

1. *Аз рӯи нақша маълум намоед, ки солҳои 1990-1997 вазъияти иқтисодии Россия чӣ гуна буд?*
2. *Чаро ислоҳоти иқтисодӣ натиҷаи дилхоҳ надод? Шумо чӣ ақида доред!*

- ?** 1. *Муҳолифати байни президенти Россия ва Шӯрои Олӣ дар кадом замина ба вуҷуд омад?*
2. *Дар даҳсолаи охири асри гузашта дар ҳаёти дохилии Россия кадом ҳизбҳои сиёсӣ нақши ҳалкунанда доштанд?*
 3. *Самтҳои асосии ислоҳоти иқтисодиро дар Россия муайян намоед. Чаро дар марҳилаи аввал ислоҳот ба нокомӣ дучор гардид?*
 4. *Россия ба инкишофи муносибатҳо бо давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил чӣ гуна баҳо медиҳад?*

§ 26. ТОЧИКИСТОН – ВОҲИДИ МУСТАҚИЛИ ҲУҚУҚИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ

1. *Тоҷикистон чӣ гуна ба соҳибистиклолии комили давлатӣ ноил гардид?*
2. *Чаро Тоҷикистон аз истиклолияти хеш оқилона истифода набурда, ба вартани чанги шахрвандӣ кашида шуд?*
3. *Мардуми тоҷик чӣ гуна ба сулҳ ва ризоияти миллӣ расид?*

Дар миёнаи солҳои 80-уми асри XX бо ташаббуси роҳбарони хизбию давлатии ИҶШС азнавсозии асосҳои иқтисодӣ, сохтори сиёсӣ ва ҳаёти маънавии ҷамъият оғоз гардид. Дар адабиёти таърихӣ сиёсати ин давра «бозсозӣ» ном гирифтааст, ки ба он пленуми апрелии (соли 1985) Комитети Марказӣ, тахти сарварии Котиби Генералии ҲҚИШ – М.С. Горбачёв асос гузошт.

Бозсозӣ мебоист камбудӣ ва мушкилоти мавҷударо барҳам дода, ҷамъияти сотсиалистиро ба зинаи сифатан нав боло мебард. Дар роҳи демократикунории мамлакат ошкорбаёнӣ аз ҷониби доираҳои гуногуни ҷомеа дастгирӣ ёфт. Вале баъзе доираҳо аз ҷумла, қувваҳои ҷудоихоҳи ҷумҳуриҳои иттифоқӣ онро на ба хотири дарёфти мушкилоти мавҷуда ва рафъи он, балки бо мақсадҳои худ моҳирона истифода бурданд.

Яке аз хусусиятҳои хоси ба амал баровардани сиёсати «бозсозӣ» дар дохили ҷумҳуриҳои иттифоқӣ авҷ гирифтани ҳаракатҳои мардумӣ барои расидан ба истиклолияти воқеан миллӣ буд. Бахусус, ин ҳаракатҳо дар ҳаёти сиёсии ҷумҳуриҳои Назди Балтика ва Кавказ нақши барҷаста пайдо карданд.

Тоҷикистон низ аз таъсири воқеаҳои дар сар то сари Иттиҳоди Шӯравӣ баамалномада дар канор намонд. Иҷтисоии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 24-уми августи соли 1990 Эълонияи Истиклолияти Ҷумҳурии Тоҷикистонро қабул намуд. Соҳибистиклолие, ки ин санади таърихӣ эълон карда буд, ҳанӯз «соҳибистиклолӣ» дар доираи салоҳияти Иттиҳоди Шӯравӣ буд. Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қаламрави худ ҳамаи масъалаҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маданияро, гайр аз масъалаҳои, ки ихтиёран ба салоҳияти ИҶШС дода мешуданд, мустақилона ҳал мекард.

Баъди ҳодисаҳои моҳи августи соли 1991 Ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ мақсаду мазмуни истиклолияти хешро аз нав

Маҷмаъаи меъмории «Ваҳдати миллӣ ва эҳёи Тоҷикистон» бо мӯҳассамаи Исмоили Сомонӣ дар Майдони дӯстии шаҳри Душанбе.

Ин Маҷмаъа баёнгари кадом рамзҳост?

арзёбӣ карда, баҳри ба даст овардани истиқлолияти комил саъю талош ба харч меоданд.

Бо ин мақсад 9-уми сентябри соли 1991 Иҷлосияи гайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» изҳорот қабул намуда, бо ҳамин ба истиқлолияти воқеии давлатӣ асос гузошт. Дар асоси ин изҳорот Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи эълон шудани истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» қарори махсус қабул намуд. Ин сана ҳамасола дар Тоҷикистон ҳамчун рӯзи истиқлолияти давлатӣ қашн гирифта мешавад.

Афсӯс, ки дар ибтидо мардуми мо ин неъматӣ бузург ва сарнавиштсозро ба маҷрои дилхоҳи созандагӣ равона карда натавонист. Гирдиҳамоии моҳи мартӣ соли 1992 оғозгардида, 7-уми май бо таъсиси Ҳукумати муросои миллӣ анҷом ёфт. Вале ин Ҳукумат барои мӯътадил гардонидани вазъияти сиёсии мамлакат чораҳои мувофиқ ва қатъӣ анҷом наод. Дар натиҷа кишварро мавҷи намоишҳои эътирозӣ, зӯроварӣ ва қонуншиканиҳо фаро гирифт. Оқибат дар мамлакат оташи қанғи

шаҳрвандӣ аланга гирифт, ки пояҳои давлатдориро хеле заиф гардонид.

Сабабҳои ба ҷанги шаҳрвандӣ кашида шудани Тоҷикистон хеле зиёду мухталифанд. Аз нимаи дуввуми солҳои 80-уми асри ХХ дар миқёси ИҶШС ва алалхусус, дар Тоҷикистон мушкilotи зиёди иқтисодию иҷтимоӣ бараъло ба назар мерасид.

Аз қор мондани баъзе қорхонаҳо, ба фуруш нарафтани маҳсулот, сари вақт нагирифтани маош ва нафақа, зиёд шудани шумораи бекорон торафт норозигии аҳолиро бештар мекард. Дар ибтидои солҳои 90-ум норозигии маводи хӯроқа, либосу пойафзол боиси шиддат гирифтани вазъият гашта буд. Тоҷикистон, ки аз ҷиҳати афзоиши аҳоли дар ҷои аввал меистод, аз ҷиҳати таъминоти аҳоли бо маводи зарурӣ, хизматрасонии маишӣ ва тиббӣ ба душворихоӣ зиёд дучор гардида буд.

Нобаробарии тараққиёти минтақаҳои гуногуни ҷумҳурӣ, сӯистифода аз вазифа ва қонуншиканиҳо дар маҳалҳо, инкишофи ришвахӯрӣ, торочи моликияти давлатӣ бештар сабабгори ба вучуд омадани норозигии мардум мегардид.

Ҳизби ҳукмрони коммунист ва ҳизбу ҳаракатҳои сиёсии нав бамайдонамада, дар ин давраи ниҳоят муҳими таърихӣ аз ҷорҷӯбаҳои танги манфиатҳои худ берун баромада натавонистанд. Ба ҷои пешгирии ҷанг дар баъзе ҳолатҳо ба даргирӣ ва идомаи ҷанг мусоидат намуданд. Ба замми ин авҷ гирифтани рақобати гурӯҳҳои мухталифи сиёсӣ ва даҳолати баъзе мамлакатҳои хориҷӣ низ чун яке аз сабабҳои сар задани ҷанги шаҳрвандӣ гардиданд.

Ҳамин тариқ, Тоҷикистон аз роҳи азнавсозии созандагӣ ба гирдоби ҷанг кашида шуд, ки он боиси талафоти зиёди моддию ҷонӣ гардид. Дар рафти ҷанги шаҳрвандӣ зарари иқтисодии Тоҷикистон ба бештар аз 7 миллиард доллари амрикоӣ расида, зиёда аз 50 ҳазор нафар одамон ҳалок ва садҳо ҳазор ҳамватанони мо гурезаю ғариб гаштанд. Ба хусус, моҳҳои май-ноябри соли 1992 ҷанги шаҳрвандӣ то дараҷае шиддат гирифт, ки хатари аз байн рафтани давлати тоҷикон эҳсос мешуд.

Дар ҷунин вазъияти ниҳоят душвор Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати дувоздаҳум, ки моҳи ноябри соли 1992 дар шаҳри Хучанд баргузор гардид, роҳбарияти нави сиёсии мамлакатро бо сараварии Э.Ш. Раҳмонов

**Маросими савгандёдкунии
Э. Ш. Раҳмонов ба вазифаи
Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон.**

16 ноябри соли 1994

Олӣ, он марҳилаи тақдирсози таърихи навини давлатдорӣ Тоҷикистон шинохта шудааст. Баъди соҳибхитиёр гардидани Тоҷикистон раванди гузаштан аз низоми сиёсии Шӯравӣ ба низоми нави давлатдорӣ оғоз гардид. Ҳадафҳои давлати соҳибистиклол, зарурати ба амал баровардани дигаргуниҳо дар ҳаёти сиёсӣ, иқтисодию иҷтимоӣ ва фарҳангии мамлакат зарурати қабули Конститутсияи навро ба миён оварданд.

Конститутсия (Сарқонун)-и нави Ҷумҳурии Тоҷикистон 6-уми ноябри соли 1994 қабул гардид ва он марҳилаи нави давлатдорӣ тоҷиконро оғоз намуд. Бо қабули Қонуни асосӣ интиҳоби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳаёти кишвар ба маҷрои ислохоти ҳуқуқиву идорӣ ворид гашт. Такмили тартиботи ҳуқуқӣ ва ислохоти сохтори давлатӣ имкони дигаргунсозӣ ва инкишофи тамоми соҳаҳои ҳаёти давлатиро фароҳам овард.

интиҳоб намуд. Маҳз ӯ ҳамчун Раиси Шӯрои Олии ҷумҳурӣ ва ҳамзамон Сарвари давлат барномаи муқаммалӣ аз бӯҳрони сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва маънавӣ баровардани кишварро ба миён гузошт. Ин Иҷлосия барои бақо ва таҳкими давлати тозаистиклоли тоҷикон, муайян намудани самтҳои минбаъдаи раванди инкишофи ҷомеа заминаи воқеӣ ба вучуд овард.

Қарору қонунҳои қабулнамудаи Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон раванди шикасти пояҳои давлатдорӣ моро боздошт ва институтҳои сиёсии давлат аз нав барқарору устувор гардид, фаъолияти пурсамари онҳо ба роҳ монда шуданд.

Бо назардошти аҳамияти таърихии Иҷлосияи XVI Шӯрои

Маросими имзои Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ.

1. *Ба назари шумо дар чехраи иштирокдорон кадом нишонаҳо хувайдост?*
2. *Таассуроти худӣ шумо аз ин лаҳзаи таърихӣ чӣ гуна аст?*

Тариқи раъйпурсӣ 26-уми сентябри соли 1999 ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироту иловаҳо дохил карда шуд, ки мувофиқи он фаъолияти парламенти дупалатагии касбӣ ба роҳ монда шуд. Мақоми олии қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон – Маҷлиси Олӣ аз ду палата Маҷлиси Миллӣ ва Маҷлиси Намояндагон иборат буда, ба муддати панҷ сол интихоб мегардад.

Дар ҷомеа фазои гуногунандешӣ сиёсӣ ва мафкуравӣ ба вучуд оварда шуда, фаъолияти озодонаи ҳизбҳо, созмонҳо, ҳаракатҳои сиёсӣ ва ҷамъиятӣ, таъсиси теъдоди зиёди воситаҳои ахбори хусусӣ ва ҷамъиятӣ таъмин гардид. Дар мамлакат ба раванди демократикунории ҳаёти ҷомеа ва барпо намудани ҷомеаи шаҳравандӣ заминаи воқеӣ гузошта шуд.

Моҳи апрели соли 1994 бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии

Тоҷикистон Э.Ш.Раҳмонов бо мақсади пешгирии ҷанги ғоҷабори шаҳрвандӣ, таъмини сулҳ ва ризоияти миллӣ, ҳалли мушкилоти гурезаҳо музокирот миёни тоҷикон оғоз гардид. Раванди музокирот то 27-уми июни соли 1997 идома ёфт. Дар раванди ба даст овардани сулҳу ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон, дастгириро миёнаравии ҷомеаи ҷаҳонӣ, ба хусус СММ ва Созмони амниятӣ ҳамкорӣ дар Аврупо нақши муҳим доштанд.

Кишварҳои кафили сулҳи тоҷикон – Россия, Ёзбекистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Туркманистон, Эрон, Покистон ва Афғонистон дар барқарор намудани сулҳи байни тоҷикон саҳми арзанда гузоштанд.

27-уми июни соли 1997 дар шаҳри Москва Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов бо роҳбари Иттиҳоди муҳолифони тоҷик – Саид Абдулоҳи Нурӣ ба Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ дар Тоҷикистон имзо гузоштанд. Ин санад ба муқовимати байниҳамдигарӣ дар кишвар хотима бахшида, оғози марҳилаи нав ва осоиштаи тараққиёти давлати соҳибистиклол гардид. Ҷамасола 27-уми июн ҳамчун рӯзи Ваҳдати миллӣ дар саросари ҷумҳурӣ ҷашн гирифта мешавад.

Аз барқияи СММ ба унвони иҷлосияи XVI Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Мамолики аъзои СММ бо диққат ба кори шумо назорат мекунад. Дар доираҳои сиёсӣ чунин мешуморанд, ки маҳз шумо масъулияти таърихиатонро эҳсос намуда, ба вайроншавии Тоҷикистон, ҳамчун узви комилҳуқуқи СММ роҳ намедихед ва минбаъд ба Ойинномаи Созмони Милалӣ Муттаҳид, ба ғояҳои озодӣ, сулҳ ва адолат содиқ хоҳед монд...

Муншии умумии СММ ва аъзои Шӯрои Амниятӣ он тайёранд, ба Тоҷикистон кӯмак расонанд ва дастгирӣ намоянд.

Аз ихлорат «Дар бораи истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»

Дар муносибатҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба сифати субъекти мустақили ҳуқуқи байналхалқӣ баромад намуда, дар фаъолиятҳои барои ноил шудан ба сулҳи пойдор, нобуд кардани аслиҳои ядрои ва дигар аслиҳои қатли омм, роҳ надодан ба истифода аз қувва дар ҳалли баҳсҳо ва ихтилофҳои байни давлатҳои соҳибхитӣ саъй намуда, ҳамкориҳо дар байни онҳо дар ҳалли

масъалаҳои умумичаҳонӣ, ки дар назди башарият истодаанд, тараққӣ медиҳад. Ҷумҳурии Тоҷикистон омодагии худро барои бевосита имзо намудани Созишномаҳо ва Шартномаҳои баробарҳуқуқ ва манфиатноки дутарафаи ба ҳамаи шарикон бе ягон шартӣ пешакӣ, ки манфиатҳои ягон давлати соҳибхитиёро маҳдуд намекунад, изҳор медорад.

Дар Сессияи ғайринавбатии Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон даъвати дувоздаҳум қабул карда шуд. 9 сентябри соли 1991.

Субъекти мустақили ҳуқуқи байналмилалӣ будан чӣ маъно дорад?

Аз суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида ба 10-солагии истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Истиқлолият волотарин ва пурарзиштарин дастоварди давлату давлатдорӣ тоҷикон дар асри бистум аст, ки нахуст дар заминаи давлатҳои навтаъсиси Иттиҳоди Шӯравӣ арзи ҳафти намуда, бо вучуди баъзе беадолатҳои марзӣ чуғрофӣ, ҳамчун шакли давлатдорӣ мутамаддину пешрафта ташаккул ёфт, сабзид ва ба камол расид.

Истиқлолият шиносномаи ҳастии давлати комилҳуқуқ ва соҳибхитиёри тоҷикон дар ҷомеаи ҷаҳонист, ки низомӣ давлатдорӣ, сиёсати дохилию хориҷӣ, сиёсати иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии ҳешро мустақилона пеш мебарад.

Истиқлолият рамзи соҳибдавлатӣ ва давлатдорӣ миллати сарбаланду мутамаддини тоҷик аст, ки номаи тақдирро бо дасти хеш навишта, роҳу равиши хоса ва мақому мавқеи муносибиро дар ҷомеаи ҷаҳонӣ пайдо карда, набзи давлату миллати моро бо набзи сайёра ҳамсадо месозад.

Э.Раҳмонов. Истиқлолияти Тоҷикистон ва эҳёи миллат. Чилди чорум. - Душанбе, 2002, С. 173

Бо истифода аз ин сарчашма андешаҳои худро оид ба истиқлолияти давлатӣ баён созед.

- ?** 1. Мардуми тоҷик кай ва чӣ гуна истиқлолияти комили давлатӣ ба даст овард?
2. Сабабҳои асосии ҷанги шаҳрвандӣ дар Тоҷикистон кадомҳоянд?
3. Оқибатҳои ҷанги шаҳрвандиро номбар кунед.
4. Тоҷикистон чӣ гуна тавонист, ба ҷанг хотима бахшида, сулҳ ва ризоияти миллиро таъмин намояд?

§ 27. ТОЧИКИСТОН ВА ЧАҲОНИ МУОСИР

1. Тоҷикистон чӣ гуна ба ҷомеаи ҷаҳонӣ ворид шуд?
2. Самтҳои асосии сиёсати хориҷии давлати Тоҷикистон кадомҳоянд?
3. Нақши Тоҷикистон дар ҷомеаи ҷаҳонӣ чӣ гуна аст?

Дар замони Шӯравӣ Ҷумҳурии Сотсиалистии Тоҷикистон аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ ҳамчун давлати соҳибистиклол шинохта намешуд. Зеро яке аз шартҳои соҳибистиклолии ҳар давлат эътироф ва шинохта шудани он аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ мебошад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон пас аз расидан ба истиқлолияти воқеӣ дар як муддати кӯтоҳ аз ҷониби кишварҳои, ки дар арсаи байналмилалӣ нақшу нуфузи зиёд доранд, ба расмият шинохта шуд. Аввалин шуда Ҷумҳурии Халқии Хитой (4.01.92) ва Ҷумҳурии Ислонд Эрон (9.01.92) бо Тоҷикистон муносибатҳои дипломатӣ барқарор намуданд.

Дар сессияи 46-уми Ассамблеяи генералии СММ 2-юми марти соли 1992 Тоҷикистон узви СММ гашта, парчами он дар сахни бинои ин ташкилот барафрохта шуд. Қабул ба узвияти СММ далели равшани аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ шинохта шудани соҳибистиклолияти давлати Тоҷикистон буд. Соли 1993 сарвари давлати Тоҷикистон Э.Ш. Раҳмонов бори нахуст аз минбари ин ташкилоти бонуфузгарини дунё суханронӣ намуд.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов дар минбари Созмони Милали Муттаҳид.

Обрӯю нуфузи Тоҷикистон ҳамчун воҳиди комилҳуқуқи муносибатҳои байналмилалӣ сол то сол меафзояд. Соли 2001 Ҷумҳурии Тоҷикистонро 128 кишвари олам ба расмият шинохта буд. Аз он ҷумла 98 кишвар бо Тоҷикистон муносибатҳои дипломатӣ барқарор карда, 44 давлат фаъолияти сафирони муқим ва гайримуқими худро дар Тоҷикистон ба роҳ монданд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сафоратҳои Афғонистон, Британияи

Кабир ва Ирландияи Шимолӣ, Олмон, Хиндустон, Эрон, Қазоқистон, Хитой, Қирғизистон, Покистон, Россия, ИМА, Туркия, Туркменистон, Ўзбекистон, Япония, Фаронса ва боз чандин мамлакатҳои дигар фаъолияти мунтазам доранд. Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар зиёда аз 15 давлати хориҷӣ намоёндагӣҳои дипломатӣ (сафоратҳо) консулгарӣ ва дар назди Созмони Милали Муттаҳид, Созмони Амният ва Ҳамкории Аврупо ва Иттиҳоди Аврупо намоёндагӣҳои доимии худро ифтиҳ намудааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон сиёсати хориҷии хешро собитқадамона мутобиқи манфиатҳои худ ва амниятӣ бехатарии ҷаҳон пеш бурда, дар пешрафти ҳаёти ҷомеаи ҷаҳонӣ саҳми арзанда мегузорад.

Яке аз самтҳои муҳими сиёсати хориҷии Тоҷикистон ҳамкорӣ бо Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил мебошад. Тоҷикистон аз рӯзи таъсисёбии ИДМ (21 декабри соли 1991) аъзои он мебошад. Иттиҳод дар амалӣ намудани ҳамкорӣҳои сиёсӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва созмон додани фазои умумии иқтисодӣ нақши муҳим дорад. Мақсади ҳамкории байни давлатҳои Иттиҳод таъмини сулҳ ва бехатарии байналмилалӣ, амалӣ намудани яроқпартоӣ, ҳалли мушкилоти дохилии Иттиҳод бо роҳи осоишта мебошад. Тоҷикистон аз дигар шаклҳои ҳамгироӣҳои байналмилалӣ минтақавии сиёсӣ ва иқтисодӣ истифода мебарад.

Мутобиқи Созишнома дар бораи таъсис додани Иттиҳоди иқтисодии Аврупо ва Осиё 10-уми октябри соли 2000 ҷумҳуриҳои Белорус, Қазоқистон, Қирғизистон, Россия ва Тоҷикистон Иттиҳоди иқтисодии Аврупо ва Осиёро созмон доданд. Мақсади асосии Иттиҳод инкишофи иқтисодии давлатҳои аъзо, барҳам задани монеаҳои мавҷуда ва таъмини манфиатҳои иқтисодии онҳо мебошад. Моҳи январӣ соли 2002 Шӯрои байнидавлатии Иттиҳоди иқтисодии АвроОсиё дар бораи ба Иттиҳоди иқтисодии АвроОсиё расман дохил шудани Созмони ҳамкорӣҳои Осиёи Марказӣ ва Ҷумҳурии Ўзбекистон қарор қабул намуд.

Дар раванди истиқлолият Тоҷикистон бо кишварҳои ҳамсояи худ Қазоқистон, Қирғизистон, Ўзбекистон ва Туркменистон ба он кӯшиш намуд, ки муносибатҳои беғаразона ва дӯстона дошта бошад.

Иштироки Ҷумҳурии Тоҷикистон дар фаъолияти Созмони Милали Муттаҳид, Созмони амният ва ҳамкорӣ дар Аврупо,

Дар бораи самараи ширкат дар Созмони Ҳамкории Шанхай

Ширкат дар Созмони Ҳамкории Шанхай барои ба роҳ мондани муносибатҳои бисёртарафа дар соҳаҳои иҷтимоӣ - иқтисодӣ имконият ба вуҷуд меорад. Барои иқтисодии тараққиёбандаи давлатҳои Осиёи Марказӣ таҷрибаи ислохотҳои Хитой аҳамияти калон дорад. Низоми дуруст ва имтиёзноки андозситонӣ, ташкили минтақаҳои озоди иқтисодӣ, муборизаи ошғинопазир ба муқобили фасод ва ришваситонӣ барои ҷалби сармоягузории мустақим мусоидат менамоянд. Ҳамкорӣ дар соҳаи инкишофи шабақаҳои нақлиётӣ низ аҳамияти аввалиндараҷа пайдо мекунад.

Аз китоби «Государства Центральной Азии в интеграционных процессах» Душанбе. «Эр-граф», 2007. С.174.

Оё Тоҷикистон метавонад аз таҷрибаи давлатҳои аъзои СҲШ истифода намояд?

Иттиҳоди Аврупо, Созмони конфронси исломӣ, Шартномаи амнияти дастаҷамъӣ, Созмони ҳамкории Шанхай, Иттиҳоди иқтисодии АвроОсиё ва як қатор созмонҳои дигар яке аз самтҳои афзалиятноки сиёсати давлат ба шумор меравад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамкориро бо Иттиҳоди Аврупо ва давлатҳои узви ин ташкилот яке аз самтҳои муҳими сиёсати хориҷии худ мешуморад. Моҳи июни соли 2004 «Шартнома дар бораи шарикӣ ва ҳамкорӣ байни Тоҷикистон ва Иттиҳоди Аврупо» баста шудааст. Доираи ҳамкории Тоҷикистону ИА соҳаҳои иҷтимоӣ, фарҳанг, маориф, таъмини бехатарӣ ва мустаҳкам намудани сарҳад бо Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон ва мубориза бар зидди қочоқи маводи муҳаддирро дар бар мегирад.

Робитаи мамлақати мо бо ИА сол то сол мустаҳкамтар гапта, мамлақатҳои узви Иттиҳод дар сармоягузорӣ ба соҳаи иқтисод мароқи зиёд доранд. Соли 2005 ҳаҷми гардиши тичорат байни Тоҷикистон ва ИА ба 650 млн. доллари ИМА расид.

Моҳи декабри соли 2002 аввалин сафари расмӣ Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Э. Ш. Раҳмонов ба Фаронса ва ИМА ба вуқӯъ пайваستا, ӯ бо сарварони ин мамлақатҳо мулоқот орошт. Дар доираи сафар ба Фаронса се шартномаи байниҳукуматавҷӣ дар бораи ҳавасмандии тарафайн ва ҳимояи сармоягузорӣ, дар

бораи ҳамкориҳои фарҳангӣ ва илмӣ ва техникаӣ ва ҳамкорӣ дар соҳаи беҳатарии дохилӣ баста шудаанд.

Яке аз музаффариятҳои Тоҷикистони соҳибистиклол ба даст овардани обрӯ ва эътибори байналмилалӣ он ба шумор меравад. Дар сиёсати хориҷии Тоҷикистон, ҳалли мушкилоти Афғонистон, мубориза бар зидди экстремизм ва терроризми байналмилалӣ, гардиши ғайриқонунии маводи нашъадор ва дигар ҷинойтҳои мутаҷаххили байналмилалӣ ҷои намоён дорад.

Бо пешниҳоди Президенти Тоҷикистон – Э.Ш.Раҳмонов, СММ соли 2003-ро соли оби тоза ва солҳои 2005–2015-умро Даҳсолаи амалиёти «Об – барои ҳаёт» эълон кард, ки аз ҷониби беш аз 140 давлати ҷаҳон дастгирӣ ёфт. Ҷамҷунин ҷомсаи ҷаҳонӣ оқибат ба қазияи Афғонистон, ки ҳамзамон ба пойгоҳи терроризму экстремизм табдил меёфт, рӯ овард.

Соли 2005 сардори давлати Тоҷикистон – Э.Ш.Раҳмонов аввалин шуда дар байни сарварони ҷумҳуриҳои ИДМ ба гирифтани ҷоизаи олимп-медали тиллоии «Барои таҳкими сулҳ ва ризоияти байни халқҳо»-и Федератсияи байналмилалӣ сулҳ ва ризоият мушарраф гардид.

Ин далелҳо аз баландшавии обрӯи байналмилалӣ Тоҷикистон ва дар ҷаҳони муосир мақоми сазовор пайдо намудани он шаҳодат медиҳанд.

Аҳмадшоҳ Масъуд - қаҳрамони миллӣ Афғонистон

Истиклолият ба Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов – ин сиёсатмадори дараҷаи ҷаҳониро дод. Имрӯз ӯ машҳуртарин фарзанди Тоҷикистон ва тамоми тоҷикони ҷаҳон ва дӯсти ҳақиқии Афғонистон аст.

Формулаи сулҳ. Душанбе, 2002, С. 26.

Ба андешаи шумо ҷаро Аҳмадшоҳи Масъуд Э. Раҳмоновро дӯсти ҳақиқии Афғонистон медонист?

Дар доираи муносибатҳои дуҷониба ҳамкориҳои Тоҷикистон бо Эрон, Хитой, ИМА, Япония, Туркия, Кореяи ҷанубӣ, Ҳиндустон, Покистон сол то сол мустаҳкам гапта, самтҳои нав пайдо карда истодааст. Бо дастгирии мутахассисон ва сармояи Эрон соҳтмони нерӯгоҳи барқи обии Сангтӯда-2 идома ёфта, моҳи март соли 2006 қандани нақби Анзоб ба охир расид.

Ҳамкориҳои иқтисодии кишварҳои хориҷа бо Тоҷикистон сол то сол васеъ мегардад. Бо ҷалби сармояи хориҷӣ дар ҷум-хурӣ қариб 300 корхонаи муштаракӣ истеҳсолӣ бунёд ёфтааст. Маҳсулоти корхонаҳои Тоҷикистону Корея-«Тоҷик-Кабоол», Тоҷикистону Амрико «Оби-Зулал», корхонаи муштаракӣ Тоҷикистону Чин - «Ришта» дар ноҳияи Ҳисор ва амсоли ин дар бозорҳои дигар мамлакатҳо роҳ меёбанд.

**Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
Э.Ш. Раҳмонов бо Президенти
Федератсияи Россия
Владимир Путин. Сочи, 2004.**

Дар сиёсати хориҷии Тоҷикистон ҳамкорӣ бо Россия мавқеи муҳим дорад. Дар муносибатҳои байналмиллӣ Тоҷикистон Россияро шарикӣ стратегӣ худ мешуморад ва ба он пайравӣ менамояд. Солҳои охир байни Тоҷикистону Россия робитаҳои иқтисодӣ, ҳарбӣ, таъсиси корхонаҳои муштаракӣ истеҳсолӣ, танзими муҳоҷирати меҳнатӣ густариш ёфта, ба маҷрои нав ворид гашт. Бо ҷалби сармояи Россия соли 2005 сохтмони нерӯгоҳҳои барқи обии Роғун ва Сангтӯда-1 оғоз гардид. Дар солҳои наздик ҳаҷми маблағгузориҳои Россия дар мамлақати мо ба 2,5 миллиард доллар мерасад.

Воҳӯрии сарварони давлатҳои Тоҷикистону Қазоқистон, ки моҳи майи соли 2006 дар шаҳри Остона баргузор гардид, ба марҳилаи сифатан нави ҳамкориҳои ин мамлакатҳо ибтидо гузошт. Дар ҷараёни мулоқот 7 санади муҳими байнидавлатӣ ва байниидоравӣ ба имзо расид.

Мақсади асосии асноди ба имзорасида ба роҳ мондан ва амалӣ намудани ҳамкориҳои зичи иқтисодӣ тичоратӣ ҳар ду давлат аст. Ҷумҳурии Қазоқистон тасмим гирифт, ки барои интиқоли беамонияти меваю сабзавоти Тоҷикистон ба Қазоқистон аз тариқи роҳҳои заминӣ ҳавоӣ шароитҳои зарурӣ муҳайё месозад.

Тоҷикистон: роҳ ба сӯи демократия ва тамаддуни башарӣ.

Аз суҳанронии Э.Ш.Раҳмонов дар иҷлосияи XVIII Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 28 декабри соли 1993.

Дар вақти таҳияи Консепсияи сиёсати хориҷии кишварамон мо бояд ба назар бигирем, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи маҳалли ҷуғрофӣ, мавқеи геополитикӣ ва манофеи иқтисодиаш ба панҷ ҳавзае сиёсӣ дохил мешавад.

Ҳавзае якум- Иттиҳоди Давлатҳои Муствақил аст, ки бо вучуди душвории солҳои аввали таъкиқулаш ба сӯи таҳкими равобити ҳамкории тамоюли ботинӣ дорад.

Ҳавзае дуввум- Осиёи Марказист, ки акнун рӯ ба ваҳдати иқтисодию сиёсӣ қарор дорад.

Ҳавзае сеюм- фазои зисту амали давлатҳои ҳамсоии форсизабон аст, ки ҳанӯз ба ягон иттиҳоди муштараки сиёсӣ ё иқтисодӣ нарасида бошанд ҳам, онҳоро на фақат ҳамбастагии таърихӣ ва мазҳабии фарҳангӣ, балки дурнамои воқеии рушди миллӣ ба ҳам қазб мекунанд.

Ҳавзае чаҳорум - доираи нуфузи давлатҳои мусулмоннишини Шарқ аст, ки онҳоро на фақат ягонагии дину ойин ва суннатҳои рӯҳонӣ, балки имконот ва эҳтиёҷоти рушди миллӣ низ ба ҳам мепайванданд.

Нихоят, ҳавзае панҷум- ҷомеаи байналмилалӣ, ки ҳамбастагии зоҳирию ботиниаш беш аз беш қувват мегирад ва ҳам оҳиставу пайваста ба сӯи тамаддуни воҳиди умумибашарӣ роҳ мепаймояд.

Раҳмонов Э. Тоҷикистон: даҳ соли истиқлолият, ваҳдати миллӣ ва бунёдкорӣ. Душанбе, 2001. С. 167.

Тоҷикистон бо ҳавзаҳои сиёсӣ зикршуда чӣ гуна ҳамкории дорад?

1. *Узви ҷомеаи ҷаҳонӣ гаштани Тоҷикистонро шарҳ диҳед.*
2. *Ҷумҳурии Тоҷикистон узви кадом созмонҳои бонуфузи байналмилалӣ аст?*
3. *Тоҷикистон бо кадом давлатҳо ва созмонҳои байналмилалӣ ҳамкории зич дорад?*
4. *Кадам пешниҳодҳои Э.Ш.Раҳмонов аз тарафи ҷомеаи ҷаҳонӣ дастгирӣ ёфтанд?*
5. *Дар бораи корхонаҳои муштараки ватанию хориҷии дар маҳалли зисти шумо буда маълумот диҳед.*

Боби V. ФАРҲАНГ ВА МАСЪАЛАҶОИ ГЛОБАЛИИ ҶАҲОНИ МУОСИР

§ 28. ФАРҲАНГИ ҶАҲОНИ МУОСИР

1. Кадом тамоилҳои асосӣ дар рушди фарҳанги ҷаҳонӣ дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI дида мешавад?
2. Чӣ гуна тағйироте дар инкишофи адабиёт ва санъат ба вуҷуд омад?
3. Заминаи гуфтугӯи фарҳангҳо дар чӣ ифода ёфта буд?

● **Ба хотир биёред, ки дар се даҳаи аввали баъди Ҷанги дуввуми ҷаҳонӣ кадом тамоилоти нава дар рушди фарҳанг ба вуҷуд омад? Фарҳанги оммавӣ чӣ маъно дорад? Намоёндогони машҳури жанрҳои гуногуни санъатро ба хотир биёред!**

Тамоилҳои асосии рушди фарҳанги ҷаҳонӣ. Дар даҳаҳои охири асри XX ва ибтидои асри XXI тамоилоти дар даҳаҳои аввали баъди ҷанг дар фарҳанг бавуҷудомада бештар инкишоф ёфтанд. Фарҳанги оммавӣ ба дараҷаи нави инкишофи худ расид. Ҷаҳонишавии шабакаи радио ва телевизион, ба вуҷуд омадани шабакаи ҷаҳонии Интернет ба рушди фарҳанги оммавӣ сахми калон гузоштанд.

Дар ин солҳо, махсусан телевизион, ки унсури асосии фарҳанги оммавӣ гардид, ба таври васеъ паҳн гардид. Телевизион вазифаҳои: ахбори иттилоотӣ, хушгузаронӣ, рекламаи таблиғотӣ, омӯзишӣ ва ғайраро иҷро мекунад. «Оинаи нилгун» ба тамоми тарафҳои зиндагӣ ва талаботи тамошбин дахлат мекунад ва на танҳо ба ӯ хизмат мерасонад, балки ҷаҳонбинияшро ташаккул медиҳад. Яке аз бахшҳои муҳими барномаҳои телевизион паҳши ахбор мебошад.

Ба назари расом дар баҳо додан ба имконоти телевизион розӣ ҳастед?

Дар кишварҳои Ғарбӣ, махсусан дар ИМА шорҳои барномаҳои иттилоотӣ шахсонӣ бисёр машҳурӣ чома мебошанд. Ширкатҳои телевизионӣ ҳамеша аз пайи ҷалби ин гуна барандагон мебошанд, зеро барномаҳои телевизионӣ сарчашмаи фоидаи калонанд. Барномаи иттилоотии «Шаст дақиқа», ки ширкати телевизионии «Си-би-эс»-и ИМА дар ибтидои солҳои 80-ум паҳш мекард, чунон машҳур гардида буд, ки ҳар шаби якшанбе онро нисфи тамоми бинандагони телевизиони Амрико тамошо мекарданд. Нархи 30 сонияи реклама, ки хангоми бахши ин барнома нишон дода мешуд 175 ҳазор доллар буд. Дар зарфи 10 сол аз ҳисоби реклама ин барнома 500 млн. доллар фоидаи соф ба даст овард, ки аз фоидаи ширкати мошинсозии «Крайслер» дар ҳамин давра зиёдтар буд.

Дар телевизион ҷои махсусро наворҳои кӯтоҳи реклама ва видеоклипҳо, сериалҳои беохирӣ телевизионӣ ишғол мекарданд. Бо пайдо шудани видеомагнитофонҳо бисёр оилаҳо имкон пайдо карданд, ки аз хона набаромада, филм ва наворҳои мусиқию тасвирӣ тамошо кунанд. Дар байни ҷавонон бозиҳои компютерӣ машҳур гардиданд, ки инсонро аз воқеият ба дунёи дурӯгин ва ҳаёлот мебаранд. Махсусан пайдошавии шабакаи ҷаҳонии Интернет воқеаи муҳим гардид.

Гуфтгӯи фарханго. Хусусияти даҳаҳои охири асри XX инкишофи таъсири мутақобилаи фарханги халқҳои гуногуни ҷаҳон мебошад. Сабаби он тараққиёти техника ва воситаҳои ахбори умум (радио, телевизион, матбуот) ва васеъ гардидани имкониятҳои мубодилаи фархангӣ буд.

Навори рекламаи филми «Кинг Конг»

1. Шумо ин филмно тамошо кардаед?
2. Дар бораи ин филм чӣ ақида доред?

Саҳнае аз филми «Сафари Қандаҳор»

Бо дидани ин саҳна дар зехни бинанда чӣ тасаввуроте оид ба Афғонистони ҷангзада пайдо мешавад?

Дар шароити нави таърихӣ, аз як тараф заминаҳо барои ҷаҳонишавии фарҳанг ва аз тарафи дигар барои инкишофи фарҳангҳои миллӣ ба вучуд омад. Ҷаҳонишавӣ, ки ба марҳилаи ниҳии худ расид, имкониятҳои якдигарфаҳмиро дар байни одамон фароҳам месохт. Вале, дар баробари ин, вай ҳамчун раванди паҳншавии сартосарӣ ва яктарафаи фарҳанги «пешрафта», «мутараққӣ», «демократӣ»-и Амрикои Шимолӣ ва Аврупо дар кишварҳои дигар ҳисобида мешавад. Ин тамоил чуноне мебинем, то ҳанӯз ҳам боқӣ мондааст. Мисоли равшани он паҳншавии филмҳо ва маҳсулоти видеоии истеҳсоли ИМА дар тамоми дунё мебошад.

Санъати кино. Филмҳои аз нигоҳи мазмун ва воситаҳои тасвири бадеӣ фаромиллӣ (транснационалӣ) истеҳсол карда мешуд. Воқеаҳои онҳо дар ким-кадом мамлакати номаълум ё дар кайҳон ба вуқӯъ пайваста, қаҳрамонони филмҳо роботҳо, одамони сайёраи дигар, мавҷудоти фантастикӣ ва ё маҳлуқоти аҷоибӣ дигар буданд.

Филмҳои Ғарбӣ аксаран барои тичорат сохта мешуданд ва филмҳое, ки тамошобини зиёд чамъ мекарданд боз идома пайдо мекарданд. Ҳамин тавр, филмҳои «Рокки-1,2,3 » ба вучуд омаданд.

Оё медонед? Барои истеҳсоли филми «Чангҳои ситоравӣ» (истеҳсоли киностудияи машҳури амрикоии Ҳолливуд) 11 млн. доллар сарф гардида буд. Баъди нахустнамоиши он моҳи майи соли 1977, дар зарфи 9 рӯз 3,5 млн.доллар фоида ба даст оварда шуд ва дар 2 моҳи оянда тамоми хароҷоти истеҳсол ва рекламаи он бароварда шуд. То декабри соли 1980 намоиши ин филм дар мамлакатҳои дунё 510 млн. доллар фоида овард, садҳо миллиони дигар аз фурӯши молҳои бо нишонаҳои филм истеҳсолшуда ба даст оварда шуд.

Тамоили дигари рушди фарҳангҳои миллии ганди гардидани онҳо дар доираи фарҳанги муосири ҷаҳонӣ ва зери таъсири он буд.

Ба гайр аз филмҳои истеҳсоли ИМА дар кишварҳои дигар филмҳои эҷод мешуданд, ки саҳифаҳои рангини таърих, расму одатҳои миллии халқҳояшонро тасвир мекарданд. Филмҳои истеҳсоли Ҳиндустон, Япония ва Эрон хеле машҳур шуда буданд.

Аз ибтидои солҳои 80-уми асри ХХ ягон ҷашнвораи бузурги байналмилалӣ кино бе иштироки коргардонҳои Эрон намегузарад. Бисёр филмҳои Эрон дар онҳо соҳиби ҷоиза шудаанд. Масалан, дар ҷашнвораҳои кино дар Канн филмҳои «Лаззати олу», «Туби сафеди ҳавой», «Бачаҳои осмон» ба гирифтани ҷоизаи «Оскар» ноил шуданд. Коргардонҳои насли ҷавон Мӯҳсин Махмалбоф, духтараш Самира, Абдулфайзи Ҷалилӣ ва Мачид Мачидӣ дар хориҷи кишвар хеле машҳур мебошанд.

Дар Тоҷикистон низ санъати кино дар даҳсолаҳои охири асри ХХ хеле инкишоф ёфт. Махсусан ба навор гирифтани силсилаи филмҳо аз рӯи асари безаволи А.Фирдавсӣ – «Шоҳнома» воқеаи муҳиме дар таърихи фарҳангии Тоҷикистон буд.

Адабиёт ва санъат. Нишонаҳои нав дар инкишофи адабиёт ба вучуд омаданд. Дар ин солҳо баъзе намояндагони адабиёти мамлакатҳои Амрикоӣ Лотинӣ хеле машҳур шуда буданд. Осори нависандаи колумбиягӣ Г. Гарсия Маркес, нависандаи бразилиягӣ Ж.Амадуру намояндагони равшанфикри амрикоӣ аврупоӣ бо шавқи зиёд мехонданд. Зеро ҷаҳоне, ки дар ин асарҳо тасвир мешуд ба тасвирҳои бемаънии осори нависандагони авангардист ҳеҷ монандӣ надошт. Соли 1982 Г.Маркес, соли 1988 нависандаи мисрӣ Н.Махфуз, соли 1992

шоири Амрикои Лотинӣ Д.Валкотт ва соли 1994 нависандаи японӣ К.Оэ ба гирифтани ҷоизаи Нобелл ноил гардиданд.

Аз мусоҳибаи нависанда Ж.Амаду:

«Ман дар китобҳоям ягон чизро аз худ фикр карда намебарорам. Онҳо инъикоси воқеият мебошанд... Қаҳрамонони ман- ин маҷмӯи шахсиятҳое мебошанд, ки бо онҳо ман кадом вақте вомехӯрдям, дӯст будам, зиндагиро дарк мекардам. Вале фаромӯш накунад, ки ҳар як қаҳрамони асари адабӣ – ин ҷузъи худи муаллиф, ҷузъи дили ӯ мебошад».

Ба мавқеи нависанда баҳо диҳед. Ӯ дар ҷои аввал чиро мегузорад ва олами ботиниаш бо воқеияти атроф чӣ муносибат дорад?

Тағйироти рӯзафзун дар сиёсати дохилии Иттиҳоди Шӯравӣ аз миёнаҳои солҳои 80-уми асри гузашта ба инкишофи фарҳанг таъсири амиқ гузошт. Фармонфармоии идеологӣ аз байн рафта, цензура дар матбуот барҳам дода шуд.

Габриэл ГАРСИЯ МАРКЕС – нависанда ва рӯзноманигори машҳури Колумбиягӣ 6.III.1928 дар ш.Аракатаке (Колумбия) таваллуд ёфтааст.

Аз ибтидои солҳои 90-ум барномаи умумироссиягии «Ҳифз ва инкишофи фарҳангу санъат» ба амал татбиқ мегардид. Дар он барнома диққати асосӣ ба наҷот додани иншооти муҳими фарҳангии миллии Россия дода мешуд.

Демократикунони ҷомеа ва гуногунондешӣ дар Россия ба пайдоиши ҷараёнҳои нав дар адабиёт, санъати тасвирӣ ва мучассамасозӣ мусоидат намуданд.

Соختани асарҳои эҷодӣ бо ёрии молиявии сармоягузори хориҷӣ падидаи наве дар санъат гардид. Масалан, филмҳои бадеии коргардонони рус Н. Михалков ва П. Лунгин мисоли ин падида шуда менамоянд.

Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI ҳаёти фарҳангии Россия равнақи тоза пайдо кард. Дар гӯшаву канори ин мамлакат ба таври тантанавӣ 200-солагии зодрузи А.С.Пушкин ҷашн гирифта шуд, гузаронидани ҷашнвораи байналмилалӣ филм дар шаҳри Маскав аз нав ба ҳукми анъана даромад. Сафари ҳунарии гурӯҳҳои ҳунари ва ҳунармандони алоҳида ба ҳориҷа зиёд мегардад, ҳамчунон намоиши осори рассомони хориҷӣ дар Россия ба як ҳодисаи муҳими фарҳангӣ табдил меёбад.

Россия дар эҷоди сериалҳои телевизионӣ хеле пеш рафтааст ва онҳо дар каналҳои телевизионӣ ин кишвар ҷои сериалҳои хориҷиро торафт бештар гирифта истодаанд.

Ҳамин тавр, мо тамоили умумии рушди фарҳангро дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI мушоҳида кардем. Ин тамоилот аз як тараф ба сӯи ҷаҳонишавии фарҳанг ва ё пайдошавии фарҳанги ягонаи ҷаҳонӣ мебаранд ва аз сӯи дигар дар мамлакатҳои гуногун мубориза ба хоштири ҳифзи фарҳангҳои миллӣ авҷ мегирад.

Фишурда аз мақолаи «Моделҳои фарҳанги асри XXI»

Бо назардошти тамоилот рушди фарҳанг дар асри XXI чӣ гуна хоҳад буд?

Ба эҳтимоли зиёд дар оянда равандҳои ҷаҳонишавӣ ба фарҳанги ҷаҳонӣ таъсири боз ҳам амиқтар мегузоранд. Фарҳангҳои миллӣ ба мавҷудияти худ идома медиҳанд, вале оҳиста-оҳиста фарҳанги ҷаҳонӣ ташаккул меёбад, ки баъзе унсурҳои фарҳангҳои миллиро низ дар бар мегирад.

Тамоили хусусияти тичоратӣ гирифтани санъат идома меёбад. Санъат барои санъат аз байн меравад, ҳатто рассоми ҷавон, ки чизеро барои қаноати маънавияти худ тасвир мекунад, дар ниҳояти қор шӯҳрат ва пул меҷӯяд. Лекин тичорат фарҳангро нест намекунад, балки рушди онро метезонад.

Тамоили поён рафтани меъёрҳои арзишҳои ахлоқӣ давом мекунад ва ба тадриҷ ахлоқ аҳамияти шартӣ мегирад. Ҳар як инсон худаш меъёр ё андозаи ахлоқро муайян мекунад.

Аҳамияти маънавии фарҳанг кам шуда, имконияти истифодаи амалии он дар зиндагӣ ва сиёсат меафзояд.

Тамоили дигар, ки бо суръат вусъат меёбад омехташавии фарҳангҳо мебошад. Дар сурати идомаи раванди имрӯзаи муҳочират унсурҳои фарҳангии аз тарафи муҳочирин овардашуда ба фарҳанги бумӣ дохил мешаванд. Сатҳи баланди рушди

тамаддун, ҳаҷми бузурги иттилоот ва афзоиши техника инсонро аз нигоҳи равонӣ (психологӣ) дилтанг мекунад ва ӯ роҳи гурез мечӯяд. Инсон аз бисёрии ҳаҷми иттилоот ҳама чизро қабул намекунад ва ӯ нисбат ба иттилоот масъуният (иммунитет) пайдо мекунад. Чизи барои худ зарурро мегирад ва нолозимро рад мекунад.

Дар санъати тасвири мисли пештара авангардизм ва дар мусиқӣ мусиқии поп (эстрадӣ) ғолибияти худро нигоҳ дошта, мусиқии классикиро аз сахна танг мекунад.

Аз сайми <http://hobby9.narod.ru/cult.html>

1. *Оё имрӯз тамоилоти рушди фарҳанг, ки дар мақола пешбинӣ шудаанд, ба назар мерасанд?*
2. *Ба назари нависанда дар бораи кам шудани аҳамияти маънавии фарҳанг розӣ шуда метавонед?*

1. *Ба барандагони телевизионе, ки онро шумо тамошо мекунед, баҳо диҳед. Тарафҳои мусбат ва манфии онҳоро, аз назари худатон нишон диҳед.*
2. *Назари худатонро дар бораи таъсири телевизион ба тарзи тафаккур ва андешаи тамошобин ибраз намоед.*
3. *Дар баъзе мамлакатҳо, масалан дар Фаронса барои дастгирии санъати кинои миллӣ ва пешгирӣ аз паҳншавии маҳсулоти кинои хориҷӣ, пеш аз ҳама амрикоӣ чораҳои катъӣ меандешанд. Назари шумо ба ин сиёсат чӣ хел аст?*
4. *Нисбат ба мусиқии эстрадӣ чӣ назар доред? Ба ягон гурӯҳи ҳунари баҳо диҳед (ба мазмуни сурудҳо ва услуби иҷрои онҳо диққат диҳед).*

§ 29. ДАСТОВАРДҲОИ ИЛМУ ТЕХНИКА

1. Моҳияти "инқилоби иттилоотӣ" аз чӣ иборат аст?
2. Истифодаи васеи дастовардҳои тараққиёти илму техника дар ҳаёти ҷомеаи инсонӣ чӣ аҳамият дорад?
3. Шабакаи ҷаҳони Интернет кай пайдо шуд?

Инқилоби иттилоотӣ. Илми ҷомеашиносии муосир таърихи инсониятро ҳамчун ивазшавии тадриҷии давраҳои аграрӣ (кишоварзӣ), саноатӣ ва постиндустриалӣ (пас аз саноатӣ) медонад. Мавҷи сеюми инқилоби илмию техникаӣ, ки дар ҷорӣ охири асри XX ва ибтидои асри XXI идома дорад, низоми индустриалии ҷаҳонро барҳам медеҳад. Дар асоси ба истеҳсолот ворид гаштани технологияҳои иттилоотӣ ва тамоми соҳаҳои ҳаёти инсониятро фаро гирифтани онҳо тадриҷан "ҷомеаи иттилоотӣ" ба вуҷуд омадааст.

Хусусияти фарқкунандаи ҷомеаи иттилоотӣ гузариш аз истеҳсолот ва истеъмолати оммавӣ ба истеҳсолоти хусусияти инфиродӣ дошта мебошад.

Ҳислати муҳими усули замонавии рушди хоҷагидорӣ ин ташкили пурраи истеҳсолот бар асоси усулҳои илмӣ, сарфаҷӯии нерӯи барқ, захираҳои моддӣ ва меҳнатӣ мебошад. Ба истеҳсолот ворид гардидани системаҳои фаъоли автоматӣ, техникаи компютерӣ ва роботҳо мақсади ба роҳ мондани истеҳсолот ва истеъмолати моҳияти инфиродӣ доштаро дорад. Самараи иқтисодӣ на аз ҳисоби тадриҷан афзудани хароҷотҳои истеҳсоли ва зиёд намудани ҳаҷми маҳсулот, балки аз ҳисоби истеҳсоли намудҳои нави маҳсулоти дараҷаи баланди рақобатӣ дошта ва фуруши он дар бозори ҷаҳонӣ ба даст дароварда мешавад. Дар натиҷаи инкишофи васеи технологияҳои иттилоотӣ ба фуруш баровардани маҳсулот дар саросари ҷаҳон имконпазир мегардад ва ғолидаи калони иқтисодӣ ба даст дароварда мешавад.

Олим ва мутафаккири испаниягӣ Мануэл Кастелс дар бораи инқилоби иттилоотӣ.

... ҳастаи дигаргунсозихое, ки мо онҳоро аз сар мегузаронем, ба технологияи коркарди иттилоот ва шабакаи расонидани он

алоқаманд мебошад. Барои ин инқилоб технологияи иттилоотӣ ончунин аҳамият дорад, ки сарчашмаҳои нави энергия, аз мошини бугӣ сар карда то ихтирои қувваи барқ барои инқилоби саноатӣ аҳамият доштанд. Истеҳсол ва тақсими қувваи барқ унсури асосии ҷамъияти саноатӣ ба шумор мерафт.

Хусусияти хоси инқилоби технологияи муосир аз он иборат аст, ки дар он аҳамияти асосӣ на танҳо ба донишҳо ва иттилоот дода мешавад, балки ба воситаи истифодаи донишу иттилоот дониш ҷамъ карда шуда, асбобҳои коркарди иттилоот ва роҳҳои расонидани иттилоот ба вучуд оварда мешаванд.

Ҳамин тарик, компютерҳо, шабакаҳои иттилоотӣ ва барномаҳои иттилоотӣ барои васеъ гаштан ва инкишоф ёфтани тафаккури инсоният мусоидат менамоянд.

Аз китоби Мануэль Кастельс "Информационная эпоха: экономика, общество и культура" М., ВШЭ.2000. С. 50-52.

1. *Чаро дар шароити имрӯза ҷамъоварӣ, коркард ва расонидани иттилоот аҳамияти фавақуллода пайдо мекунад?*
2. *Истифодаи шабакаи иттилоотӣ дар ташаккули ҷаҳонбинии шахс чӣ гуна нақш дорад? Аз зиндагии худ мисол биёред.*

Истеҳсоли компютерҳо. Олимон дар тӯли бештар аз 100 сол бо мақсади ихтироъ намудани дастгоҳҳои худфаъол (автоматӣ) тадқиқот мебарданд. Ҷанги дуввуми ҷаҳонӣ барои тараққиёти автоматика мусоидат намуд. Дар ибтидо дастгоҳҳои автоматии ҳисоббарорӣ, аз солҳои 50-ум истеҳсоли компютерҳо ва дар ибтидои солҳои 70-ум аввалин компютерҳои шахсӣ ихтироъ карда шуданд.

Моҳи декабри соли 1973 олимон ва муҳандисон аввалин маротиба дар ҷаҳон компютери шахсии хурд ALTEIR- ро ба вучуд оварданд. Соли 1975 фуруши озоди онҳо оғоз гардид. Баъди муддати кӯтоҳ компютери хурди SPHERE -1 ба вучуд оварда шуд, ки қувваи ҳофизаи он ба 4 килобайт баробар буд.

Моҳи апрели соли 1976 Стив Джобс ва Стив Возняк ширкати Apple Computers-ро таъсис намуданд. Соли 1977 онҳо компютери дорои монитори рангаро ихтироъ намуданд. Дар давоми як сол ба онҳо муяссар гардид, ки бештар аз 1 млн. адад компютерҳоро ба фуруш бароранд. Дар муддати кӯтоҳ ширкати Apple Computers хеле тараққӣ намуда, ба яке аз ширкатҳои бузургтарини ҷаҳон ва

сохибони он ба сармоядорони калон табдил ёфтанд.

Ҳамзамон истехсоли протсессорҳои хурди ширкати Intel зиёд гардид, тамғаи Pentium ихтироъ карда шуд, ки имкониятҳои компютерҳоро васеъ намуд.

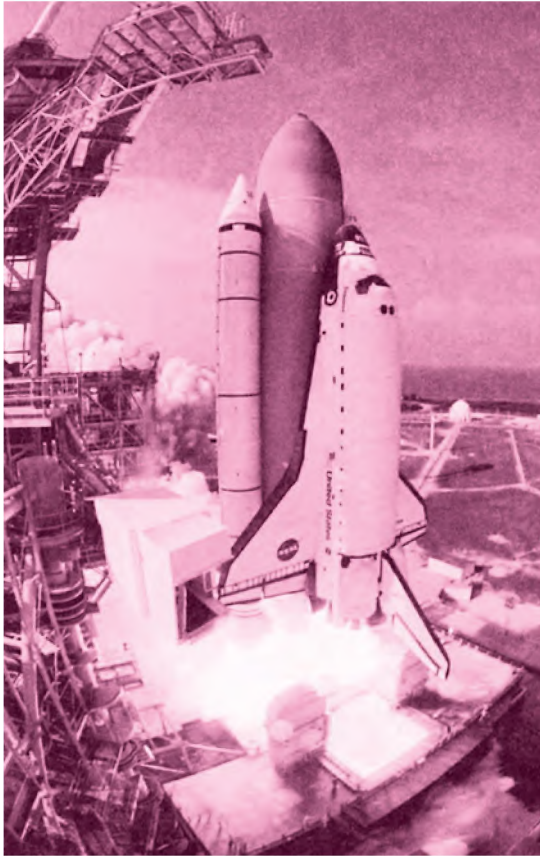
Дар миёнаҳои солҳои 90-ум ширкати Microsoft системаи амалиёти Windows 95, баъдтар Windows 98 ва Windows 2000-ро ба вуҷуд овард. Ин барномаҳо имконияти фаъолияти муштаракӣ компютерҳоро бо шабакаи Интернет васеъ намуданд.

Имрӯз ягон соҳаи фаъолияти инсонӣ вуҷуд надорад, ки дар он техникаи компютерӣ истифода нагардад. Истифодаи ин технология зиндагии инсониятро ба таври кулӣ тағйир дод.

Радио ва алоқа. Нимаи дуввуми асри XX гарчанде ба инкишофи усулҳои радиотехника тағйирҳои ҷиддӣ ворид накарда бошад ҳам, маҳз дар ҳамин давра радиошунавонӣ ба дараҷаи баланди тараққиёт расид. Дар ибтидои қарни XXI дар ҷаҳон бештар аз 10 ҳазор шабакаҳои бузург ва хурди тичоратии радио фаъолият менамуданд. Имрӯзҳо барномаҳои радиоро дар тамоми ғӯшаи ҷаҳон олам шунидан мумкин аст.

Такмили минбаъдаи техникаи радио ва аз худ намудани мавҷҳои нави радиои дар миёнаҳои солҳои 80-ум шакли нави алоқа - алоқаи бесимро ба вуҷуд овард. Телефонҳои мобилӣ ихтироъ ва дастраси оммаҳои васеи аҳоли гардиданд. Телефонҳои мобилӣ дар фарқият аз телефони муқаррарӣ имконият медиҳад, ки на танҳо гуфтугӯ карда шавад, балки хабарҳои матнӣ ирсол шуда, дар шабакаи Интернет фаъолият намоянд. Дар ибтидои қарни XXI дар тамоми ғушаву канори олам шабакаҳои телефонҳои мобилӣ дастрас гардидааст. Ин имкон медиҳад, ки бо телефони мобилӣ ғушаҳои дурдасти ҷаҳон бо алоқа фаро гирифта шаванд.

Ба кайҳон баровардани киштии бисёрбаҳраи кайҳонӣ аз космодроми Канаверал (Иёлотҳои Флорида, ИМА)

Шабакаи Интернет. Ба вучуд омадани шабакаи Интернет орзуи деринаи олимон ва муҳандисонро барои бо роҳи осон ва фавран дастрас намудани идеяҳо ва иттилооти лозима амалӣ гардонид. Ин шабака солҳои 60-уми асри гузашта аз тарафи вазорати мудофиаи ИМА ба вучуд оварда шуда, аввал ARPAnet ном дошт. Низомии ақида доштанд, ки пайвасти кардани компютерҳо ба онҳо имконияти медиҳад маълумотҳои гуногунро дар ҳолати сар задани офатҳои табиӣ ва ҳамлаи душманон махфӣ нигоҳ дошта, амнияти кишварро таъмин намоянд. Дар давраи кӯтоҳ шабака дар ихтиёри муассисаҳои ғайринизомӣ - донишгоҳҳо ва ширкатҳои тичоратӣ гузошта шуд. Дар натиҷа шабакаи Интернет пайдо шуд.

Аз ибтидои солҳои 70-ум ин шабака васеъ истифода мегардид, вале баъди пайдо шудани компютерҳои шахсӣ хеле тараққӣ намуд. Соҳибони компютерҳои шахсӣ кӯшиш карданд, ба шабакаи байналмилалӣ дастрасӣ пайдо кунанд. Дар давоми солҳои 90-ум теъдоди истифодабарандагони шабакаи ҷаҳонии Интернет даҳҳо ҳазор маротиба афзуд. Дар ибтидо истифодабарандагони шабака байни якдигар бо усули фиристодан ва қабул кардани матнҳои иттилоотӣ пайвасти буданд.

Соли 1991 ба муҳандисон муяссар гардид, ки технологияи Word Wide Web-ро ихтироъ намоянд. Ин имконият дод, ки истифодабарандагони шабакаи Интернет иттилооти худро бо овозу тасвир ирсол намоянд.

Дар шароити имрӯза ҳар як шахси дар ихтиёри худ компютер ва телефон дошта метавонад, аз шабакаи ҷаҳонии Интернет истифода бурда, саҳифаи шахсии худро кушояд. Аз рӯи маълумотҳо дар ибтидои қарни XXI шумораи истифодабарандагони Интернет ба 100 млн. нафар расида буд.

Киштии кайҳонии бисёрбаҳра

Аз сабаби он ки сафинаҳои истифода мешуда барои фиристодани киштии кайҳонӣ наметавонистанд ба замин нарма нишинанд, онҳоро такроран истифода бурдан ғайриимкон буд. Барои ҳамин ҳам, боқимондаҳои онҳо дар фазои кайҳон то абад "муаллақ" мемонданд. Чунин "дасткушодӣ" тадқиқотҳои кайҳониро ниҳоят пурмасраф мегардонид. Вале солҳои 70-ум NASA (Оҷонси тадқиқотҳои кайҳонии Амрико) тавонист, киштии бисёрбаҳраи кайҳониро ихтироъ намояд, ки "Спейс Шаттл" (бисёрбаҳраи кайҳонӣ) ном гирифт. Вай метавонист, ҳамчун

ҳавопаймони оддӣ ба замин фуруд ояд.

Нахустин шуда ба кайҳон киштии "Колумбия" парвоз намуд. Парвози он соли 1981 ба вуқӯъ омад. Ин киштӣ бахши махсус барои зиндагии 7 нафар фазонавардро доро буд ва чанд маротиба бомуваффақият парвоз намуд.

Парвози "Шатл"-ҳо ба таври доимӣ то соли 1986, то он замоне ки яке аз ин киштиҳо "Челленчер" дар лаҳзаҳои аввали парвоз аз сабаби хароб гаштани яке аз вусъатбахшҳои киштӣ дар осмон таркид, давом дошт. Баъд аз ин парвози киштиҳои бисёрбаҳра барои як давраи тулонӣ қатъ гардидад.

Аз китоби Хопкинсон К. Двадцатый век. М., 1997. С.65.

1. *Чаро инсоният барои омӯзиши кайҳон маблағҳои зиёдро сарф менамояд?*
2. *Оё даватҳои дигар чунин киштиҳои бисёрбаҳра доранд?*
3. *Технологияҳои иттилоотӣ дар фатҳи кайҳон чӣ гуна истифода мешаванд?*

1. *Нишонаҳои ба вуҷуд омадани ҷомеаи иттилоотиро дар ҳаёти имрӯза муайян карда метавонед?*
2. *Ба фикри шумо афзалияти технологияҳои иттилоотӣ аз чӣ иборат аст?*
3. *Чаро зарурати сарфа кардани нерӯи барқ, сарватҳои табиӣ ва захираҳои меҳнатӣ дар замони ҳозира ба вуҷуд омадааст?*
4. *Тараққиёти босуръати технологияҳои муосир ба ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоии одамон чӣ гуна таъсир расонида метавонад?*

§ 30. ДУНӢИ МУОСИР ВА РАВАНДӢОИ ЧАӢОНИШАВӢ

1. *ЧаӢонишавӢ чӢ маъно дорад?*
2. *СабабӢо ва дурнамои раванди чаӢонишавӢ чӢ гуна мебошанд?*
3. *ЧаӢонишавӢ дар соӢаӢои гуногуни Ӣаёти ҷомеа чӢ гуна зуӢур меёбад.*

ЧаӢонишавӢ. ЧаӢонишавӢ мафӢумест, ки равандӢои тараққӣёти ҷаӢонро дар асри XXI нишон медиӢад. Маънои он васеъ ва мураккаб гардидани робитаю Ӣамбастагӣҳо дар байни халқӢою давлатӢо мебошад.

ЧаӢонишавӢ пеш аз Ӣама раванди таърихӢи мебошад, ки дар давоми чандин садсолаӢо идома ва рушд меёбад. Дар натиҷаи он ҷаӢон сифатӢои умумӢи пайдо мекунад, яъне зиндагӢи аз рӯи усулӢои ягона, майл кардан ба арзишӢои ягона, ба Ӣам наздикшавии расму одатӢо ва рафтори одамон. Натиҷаи чаӢонишавӢ- баланд рафтани таъсиру нуфузи созмонӢои фаромиллӢи – ҷунбишӢои динӢи, ширкатӢои ҷаӢонӢи, гурӯӢҳои мафиозӢи мебошад.

ЧаӢонишавӢ дирӯз, тасодуфӢи ва дар ҷойи холӢи пайдо нашудааст. ЗуӢури он тайи таърихи тӯлонӢи заминагузорӢи шуда буд. Аввалин нишонаҳои ҷаӢонишавӢ дар ибтидои асрҳои нав ба вучуд омаданд ва то имрӯз ин раванди мураккаб се марӢиларо аз сар гузаронидаст.

МарӢилаи аввал (асри XVI – миёнаи асри XIX) аз давраи кашфӣётҳои ҷуғрофӢи ва ташкили империяҳои мустамликадорӢи сар мешавад. Дар натиҷаи инқилоби саноатӢи дар Аврупо охишта-охишта бозори ҷаӢонӢи ва Ӣамкориҳои байналмилалӣи иқтисодӣю тичоратӢи ташаккул ёфт.

Дар марӢилаи дуввум (миёнаи асри XIX – миёнаҳои асри XX) ташаккули капитализми монополистӢи (империализм) анҷом ёфт, ки Ӣамзамон бо тақсими ҷаӢон ба мустамликаҳо ва авҷгирии мубориза байни давлатҳои бузурги Фарб барои аз нав тақсим кардани ҷаӢони тақсимшуда ҷараён мегирифт. Тамоми кӯшишҳо барои Ӣалли масъалаи мустамликаҳо дар сари мизи гуфтушунид натиҷа надод. Барои Ӣамин кишварҳои бузург хостанд, ин масъаларо бо роҳи зӯрӢи Ӣал кунанд. Ӣамин тавр, Ҷанги якуми ҷаӢон сар шуд.

**Бинои асосии маъмурии ширкати
Японии «Cumitomo.co.jp»**

Ҷашамати бино аз чӣ шаҳодат медиҳад?

Марҳилаи сеюм тақсимшавии ҷаҳон ба ду системаи ҷамъиятиву сиёсӣ мебошад, ки мубориза байни онҳо ба ташкили ду паймони сиёсӣ ҳарбӣ ва молию иқтисодӣ – НАТО ва Иттиҳодияи иқтисодии Аврупо аз як тараф ва Ташкилоти созишномаи Варшава ва Шӯрои иқтисодии байниҳамдигарӣ аз тараф дигар оварда расонд.

Интернатионализм ва ҷаҳонишавӣ ба якдигар вобастаанд ва ба якдигар таъсир мерасонанд, лекин бо вучуди он аз якдигар фарқ мекунанд. Хусусияти хоси ҷаҳонишавӣ дар он аст, ки миқёс ва умқи дарки ҷаҳон ҳамчун фазои ягона афзоиш меёбад. Ҳодисаҳои дохилии як кишвар бошанд, ба мамлакатҳои дигар, назар ба фаъолияҳои хориҷӣ таъсири бештар мегузоранд. Чунончӣ, барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва ташаккули муносибатҳои бозорӣ кори дохилии як давлат буд, вале ба тамоми низоми муносибатҳои байналмилалӣ таъсири бузург расонд. Имрӯз падидаҳои демократикунонӣ, озодандешӣ, иқтисоди озод, муносибати ягона ба масъалаи амниятӣ, сиёсати дохилӣ ва хориҷии аксари давлатҳои ташкил медиҳанд.

Масалан 200 сол пеш низоми ҳамаи давлатҳои ҷаҳон диктатурӣ буд. Дар охири асри XIX дар ҷаҳон 13 давлати демократӣ буд. Дар нимаи асри XX шумораи онҳо дучанд шуд ва соли 1992 аз 183 давлат 91 тои он давлатҳои демократӣ буданд.

Аз сабаби он ки равандҳои ҷаҳонишавӣ ҳама соҳаҳоро фаро мегирад, омӯзиши онҳо низ ба соҳаҳои мухталифи илм вобаста аст. Ҳар яке аз онҳо соҳаи худаашро омӯхта аз мафҳумҳои ба ҳамон

Марҳилаи сеюми ҷаҳонишавӣ баъд аз Ҷанги дуввуми ҷаҳон оғоз гардид. Ин ҷанг пойдевори низоми мустамликадорӣ асрҳо ташаккулёфта роҷунон ба ларзиш овард, ки он баъди ҷанг якбора пош хӯрд ва барои паҳншавии озодона ва номаҳдуди сармоя имконият фароҳам овард.

Хусусияти хоси

соха хос истифода мекунад. Барои ҳамин то ҳозир як таърифи умумии мафҳуми «ҷаҳонишавӣ» пайдо нашудааст.

Барои иқтисодшиносон падидаи асосӣ тарафи молиявии маъъала мебошад: ташкили ширкатҳои фаромиллӣ (транснационалӣ), рушди савдо. Барои файласуфон моҳияти ҷаҳонишавӣ, пеш аз ҳама дар яқсон гардидани арзишҳои инсонист, барои сотсиологҳо ташаккули тарзи зиндагии ягонаи одамон дар минтақаҳои гуногуни ҷаҳон.

Ҷаҳонишавии иқтисоди ҷаҳонӣ

ва молия. Ҷаҳонишавӣ назар ба дигар соҳаҳо дар соҳаи молия ва иқтисод босуръат ҷараён дорад. Асоси ҷаҳонишавии иқтисодӣро шиддат ёфтани рақобатҳо барои ҷорӣ кардани назорат аз болои боигарихоии табиӣ ва бозорҳо ташкил медиҳад. Дар ин робитаҳо нақши асосиро ширкатҳои фаромиллӣ мебозанд. Ташкили ин гуна ширкатҳо ба ибтидои асри ХХ рост меояд. Ҳоло дар ҷаҳон бештар аз 40 ҳазор ширкатҳои фаромиллӣ вучуд дорад, аксарияти онҳо амриқоӣ, японӣ ва аврупоӣ мебошанд. Бисёрии ин ширкатҳо ро шартан метавон амриқоӣ ё японӣ номид.

Оё медонед? Ширкати амриқоии «Юниливер» дар 75 мамлақати ҷаҳон 500 корхона дорад. Ё ширкати русии «Русал», ки ба Тоҷикистон омадааст, дар бисёр мамлақатҳо корхона дорад. Ширкатҳои фаромиллӣ аз рӯи имкониятҳои иқтисодӣ бо давлатҳои гуногун рақобат мекунанд. Масалан ширкати японии «Мицубиси» аз рӯи ҳаҷми истеҳсолот фақат аз 21 давлат қафо меистад.

Ҳазинаи байналмилалии асър ба боло бурдани маош ва нафақа дар Россия муқобил аст.

Оё ин маънои фармонфармоии ин муассисаро надорад?

Ташаккули иқтисоди ҷаҳонӣ давлатҳои миллиро хароб намуда, марзҳои гумрукро, ки ба воситаи он давлат боигарихоии худро назорат мекунад, шикаста метавонад, роҳҳои қарздиҳӣ ва сармоягузори пайдо мешаванд ва тақсими байналмилалии кор ба вучуд меояд. Бо истифода аз ин ба таври оммавӣ муҳочирати

Намоиши эътирозии муҳолифони ҷаҳонишавӣ

Оё тахминан гуфта метавонед, ки ин намоиш дар кадом минтақаи дунё сурат мегирад?

меҳнатӣ оғоз мешавад. Масалан, садҳо ҳазор тоҷик дар Россия кор мекунанд. Ҳамаи ин иқтисоди миллии кишварҳоро хароб мекунанд.

Ҷаҳонишавии шабакаи алоқа назорати давлатро аз болои ҷараёни иттилоотӣ сустрек карда, шакли ҳокимиятро тағйир медиҳад. Ҳукумат мавқеи худро дар «фаҳмонидани» ҳодисаҳо гум мекунанд.

Ҷанбаҳои сиёсии раванди ҷаҳонишавӣ. Албатта, ҷаҳонишавӣ фақат дар соҳаи иқтисодӣ нест. Ҷузъи дигари асосии он соҳаи сиёсӣ аст. Нишонаҳои он афзоиш ёфтани созмонҳои байналмилалӣ гайридавлатӣ, байни давлатӣ ва дигар институтҳо мебошад.

Дар ташкили системаи сиёсии ҷаҳонӣ нақши бисёр муҳимро СММ ва ташкилотҳои он, мисли ЮНЕСКО (Ташкилот оид ба масъалаҳои маориф, илм ва фарҳанг), ФАО (Ташкилоти ҷаҳонии озуқа ва кишоварзӣ), Хазиначи байналмилалӣ асъор ва гайра бозӣ мекунанд.

Ҷаҳонишавӣ ба тағйири бунёди тамоили арзишҳои фарҳангии инсон таъсири бузург расонидааст. Гарзи зиндагии одамон ба тадриҷ нишонаҳои яхселаро мегирад. Мӯҳлати фарогирии маданияти ҷаҳонӣ аз тарафи мардум кам шудааст. Фарҳанги умумиинсонӣ дар ҳоли тапақкул мебошад. Ҷаҳонишавӣ дар ин соҳа ба гарбишавии фарҳанг овардааст. Бо суръати баланд

арзишҳои фарҳангии Ғарб дар дигар кишварҳо паҳн мешаванд, ки ба фарҳанги миллии хатар эҷод мекунад.

Ҷаҳонишавии хушунат ва зӯрварӣ. Ҷанбаи дигари ҷаҳонишавӣ фаромиллии шудани хушунат ва зӯрварӣ мебошад. Гурӯҳҳои байналмилалӣ қинояткор ва мафиозию террористӣ як воқеияти инкорнашаванда мебошанд, ки сарҳади сиёсӣ қавмӣ надоранд. Аммо ба шиддат ёфтани равандҳои ҷаҳонишавӣ одамон муҳолифат нишон медиҳанд.

Муҳолифони ҷаҳонишавӣ. Солҳои охир мушоҳида мешавад, ки дар ҳар як мулоқот ва ҷаласаҳое, ки дар сатҳи байналмилалӣ доир мегардад, гурӯҳи одамон ба намоиши эътирозӣ мебароянд. Баъзан фаъолияти онҳо бо задухӯрд бо политсия анҷом меёбанд. Инҳо муҳолифони ҷаҳонишавӣ мебошанд, ки онҳоро маъмулан «антиглобалист» («муҳолифони ҷаҳонишавӣ») мегӯянд.

Аз Паёми Президенти Ҷумҳури Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 20 апрели соли 2006

Ҷаҳонишавӣ дар худ имкониятҳои бузурги пешрафт ва дар айни замон таҳдидҳои қиддиро ба ҳаёти башарият омезиш додаст. Дар давраи мушаххаси таърихи Тоҷикистон раванди ҷаҳонишавӣ ва тамоюлоти ба он пайванд бинобар омилҳои асосии зерин метавонистанд, ба сарнавишти Ватан ва мардуми он таъсири дарозмуддати манфӣ дошта бошанд.

Аввал ин ки ташаккули Тоҷикистон дар шароити бӯҳрони шадиди сиёсӣ идеологӣ ва баъдан ҷанги шаҳрвандӣ ва мушкilotи даврони баъди низоъ, мавҷуд набудани сохторҳо ва механизмҳои фаъоли идораи давлат ва ҷомеа, инчунин мушкilotи зиёди иқтисодиву иҷтимоӣ ва даҳолати хориҷӣ сурат гирифт.

Дуввум. Давлати тозаистиклоли мо ҳамзамон бо таъсис ва таҳкими асосҳои сохтори конститусионӣ сиёсӣ идорӣ дар ҳама соҳаҳо, пеш аз ҳама дар баҳши иқтисод ноғузир ба ислоҳоти бунёдӣ даст зад, ки ин иқдом табиатан равандҳои иҷтимоиро шиддат мебахшад ва барои фаъолияти доманадори нерӯҳои сиёсӣ дохилӣ ва талошу кӯшишҳои таъсиррасонӣ доираву гурӯҳҳои гуногуни минтақавию байналмилалӣ заминаи мусоид фароҳам месозад.

Сеюм. Ҷаҳонишавӣ чун дар ҳама ҷо барои асолат ва хувияти миллии, арзишҳои волои ахлоқиву маънавӣ, симо ва сирати миллии мо хатарӣ қиддӣ эҷод намуд. Ба ин сабаб талоши мунтазам ва

қотеонаи мо барои ҳифзи онҳо самти афзалиятноки фаъолияти дохилӣ ва хориҷии давлати ҷавони Тоҷикистонро ташкил дод ва силсилаи чораҳои домнадорро тақозо намуд.

Чорум. Дар натиҷаи таъсири ҷиҳатҳои ҳоси ҷаҳонишавӣ фаъолияти доираҳои террористӣ, экстремистӣ ва қочоқи маводи муҳаддир, ки пештар доманаи нисбатан маҳлуд доштанд, хеле васеъ гардид ва ин падидаҳо ба хатари ҷиддии ҷаҳонӣ табдил ёфтанд ва Тоҷикистони тозаистиклол дар ҳатти аввали муқовимат бо онҳо таҳти фишори шадид қарор гирифт. Бо вучуди мушкilotи дохилӣ ва таъсири харобиовари вазъи маълуми минтақавӣ мо дар муқобили ин хатарҳо мавқеи усулӣ ва қатъӣ гирифта, кишварӣ худ ва амниятӣ суботи минтақа ва ҳатто ҷаҳонро аз оқибатҳои фалокатовари онҳо то ҳадди имкон ҳифз кардем. Ҳаёт дурустӣ ва ҳаққонияти мавқеи моро собит сохт.

Панҷум. Ҷаҳонишавӣ ба тавозуни беҳтари муносибатҳо ва суботи бештари низоми байналмилалӣ мусоидат карда натавонист ва ба рафъи хатари эҳтимолии бархӯрди тамаддунҳо комёб нашуд, ки чунин вазъ барои ҳамаи давлатҳо ва кишварҳо, дар навбати аввал давлатҳои ҷавон таҳдиди нисбатан ҷиддӣ дорад.

Бо тавачҷӯҳ ба суханони Президент оқибатҳои манфии ҷаҳонишавиро барои чунин кишварҳои мисли Тоҷикистон шарҳ диҳед.

- 24 1. Раванди ҷаҳонишавӣ кай оғоз шудааст ва чанд марҳиларо аз сар гузаронидааст?
2. Ҷаҳонишавиро шумо чӣ гуна мефаҳмед? Нишонаҳои ҳоси онро номбар кунед.
3. Нишонаҳои ҷаҳонишавиро дар мисоли Тоҷикистон номбар кунед.
4. Кадом созмонҳо ва гурӯҳҳои фаромиллӣ (транснатионалӣ)-и молиявӣ дар Тоҷикистон фаъолият мекунанд?
5. Муносибати шумо ба фаъолияти муҳолифони ҷаҳонишавӣ чӣ гуна аст? Муносибататонро шарҳ диҳед.

* *Аз байни созмонҳои байналмилалӣ зерин созмонҳои минтақавиро ҷудо кунед:*

- а) СММ
- б) МАГАТЭ
- в) Ҳазинаи байналмилалӣ асър
- г) НАТО

§ 31. НИЗОЪҲОИ ОХИРИ АСРИ XX ВА ИБТИДОИ АСРИ XXI. ПРОБЛЕМАИ ТЕРРОРИЗМ.

1. *Низоъҳои калонтарини мусаллаҳонаи давраи «чанги сард» кадомҳо буданд?*
2. *Рақобати нимасраи миёни паймонҳои Шарқ ва Ғарб ба чӣ анҷомид?*
3. *Терроризм чист? Ва сабаби шиддат гирифтани амалиётҳои террористӣ дар чист?*

Дар асри XX инсоният ду чанги ҷаҳониро аз сар гузаронид, ки даҳҳо давлати ҷаҳонро фаро гирифтанд. Худи амали сар задани ҷангҳои ҷаҳонӣ нишондиҳандаи он аст, ки дар асри XX инсоният ба марҳилаи нави тараққиёти худ расидааст. Ҷангҳо ҳам равандҳои ҷаҳонишавиро инъикос мекунанд, онҳо дар замонҳои пеш ҳам сар мезаданд, вале имрӯз ҳеҷ як давлат наметавонад аз онҳо дар канор бошад. Ба ин ё он андоза ҳар як давлат ба низоъ кашида мешавад ва талафоти ҷонӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ ва экологӣ медиҳад.

Масъалаи ҷанг ва сулҳ дар охири асри XX. Дар ҷаҳони муосир ду амал масъалаи ҷанг ва сулҳро барои инсоният аҳамият мебахшанд. Пеш аз ҳама, ин ба вучуд омадани силоҳи катли омм-силоҳи ҳастай, кимиёвӣ ва биологӣ мебошад. Истифодаи он метавонад, на танҳо тарафҳои даргирро, балки тамоми инсоният ва худи ҳаётро дар замин нест кунад. Гап на танҳо дар сари миллионҳо қурбонӣ аз гирифтани радиатсия, захролудшавӣ, харобшавии арзишҳои моддӣ дар тӯли асрҳо эҷодкардаи инсоният мебошад, балки дар сари он аст, ки ҷанги ҳастай боиси фоҷиаи ҷаҳонии экологӣ мешавад. Омили дигар он аст, ки дар нимаи дуввуми асри XX инсоният, махсусан мамлакатҳои қафомонда бо мушкilotи гуруснагӣ, қашшоқӣ, касалӣ ва ғайра дучор шуданд, ки барои ҳалли онҳо маблағу воситаҳои зиёд ва кӯшиши тамоми давлатҳо лозим аст. Вале боқӣ мондани хатари ҷанг (ҳатто на худи ҷанг) имконият намедиҳад, ки ин маблағҳо ва захираҳои дигари бузурги моддӣ барои ҳалли ин мушкilot истифода шаванд.

Мусобиқаи таслиҳотӣ (яроқнокшавӣ) ва мавҷудияти хатари даргирии мусаллаҳона миёни ду системаи ҷаҳонӣ- сотсиализм ва

Иншооти ҳастаии Эрон

Бо кӯмаки кадом давлат иншооти ҳастаии Эрон сохта мешавад?

капитализм барои Амрико ва муттаҳидинаш хеле гарон афтод. Иттиҳоди Шӯравӣ бошад, дар зери ин бори вазнини иқтисодӣ барҳам хӯрд.

Имрӯз хатари ҷанги ҳастай хеле кам шудааст. Ҷаҳон дигар ба ду системаи ба ҳам зид тақсим намешавад. Дар ибтидои асри ХХI ҷаҳони дукутба ҷойи худро ба системаи нави муносибатҳои байналмилалӣ медиҳад, ки дар он ҷаҳон бояд бисёрқутба гардад. Лекин боз ҳам мо наметавонем гӯем, ки хатари ҷанги ҳастай пурра аз байн рафтааст. Ба ғайр аз 5 давлати расман эътирофшудаи дорой силоҳи ҳастай (ИМА, Россия, Фаронса, Англия ва Хитой) дар солҳои охир боз Ҳиндустон ва Покистон соҳиби чунин силоҳ гаштанд. Дар 14 давлати дигар дар ин самт тадқиқот мебаранд. Маълум нест, ки ин давлатҳо баъд аз соҳиби силоҳи ҳастай шудан чӣ гуна рафтор мекунанд.

Низоъҳои мусаллаҳона. Возеҳ аст, ки хатари ҷанги ҳастай камтар шудааст, вале масъалаи ҳалли низоъҳои мусаллаҳона бо истифодаи силоҳи муқаррарӣ ба масъалаи доғи рӯз табдил шудааст. Фақат дар солҳои баъди Ҷанги дуввуми ҷаҳонӣ беш аз 250 ҷанг сар задаст, ки дар онҳо 90 давлат иштирок кардааст ва 35 млн. нафар одамон талаф ёфтаанд.

Яке аз сабабҳои асосии низоъҳои мусаллаҳона ҷидду ҷаҳди халқҳои аз давлатдорӣ миллӣ маҳрум барои ба даст овардани

истиқлолияти сиёсӣ мебошад. Тасодуфӣ нест, ки дар нимаи дуввуми асри XX афзоиши босуръати давлатҳои нави мустақил ба мушоҳида мерасад.

- **Оё медонед?** Соли 1945 дар ҷаҳон 60 давлати мустақил буд, соли 1965-100, соли 1990-160, соли 1992-175. Имрӯз СММ 188 давлатро муттаҳид мекунад, ки аксари онҳо дар натиҷаи ҷанг ва низоъҳои мусаллаҳона истиқлолияти худро ба даст овардаанд.

Мамлакатҳои Осиё ва Африқо, ки дар зери таъсири Иттиҳоди Шӯравӣ буданд, баъди барҳам хӯрдани он ба майдони рақобатҳои байни гурӯҳҳои сиёсӣ ва динӣ табдил ёфтанд. Мисоли равшани онро мо дар Афғонистон мебинем, ки баъди хориҷ гардидани қувваҳои ҳарбии шӯравӣ аз он ҷо муборизаҳои мусаллаҳона байни гурӯҳҳои гуногун авҷ гирифтанд. Дар ҳудуди Иттиҳоди шӯравии собиқ даҳҳо маркази низоъҳои этникӣ ба вучуд омаданд, давлатҳои худэлоншуда, ки аз тарафи ҳеч давлате ба расмият шинохта нашудаанд, ба мисли Абхазия, Ҷумҳурии Назди Днестр (Приднестрове), Ичкерия (Чеченистон) ба вучуд омаданд. Югославияи порча-порча шуда, ба маркази низоъҳои этникӣ мубаддал гардид.

Низоъҳои минтақавии солҳои 1989-1998

Минтақа	1989	1991	1993	1995	1997	1998
Африқо	10	11	7	6	8	11
Осиё	14	11	11	12	10	9
Амрико	5	4	3	3	2	2
Аврупо	1	2	6	3	1	1
Шарқи миёна ва наздик	5	7	6	6	4	4
Ҷамъ	35	35	33	30	25	27

Низоъҳои охири асри XX ва ибтидои XXI гуногуннавъ мебошанд. Низоъҳои байни давлатӣ (Ироқ-Кувайт), этникӣ (Карабоғи кӯҳӣ ва ғайра), динӣ (Косово), нажодӣ (Африқо). Аз рӯи дараҷаи даҳолати кишварҳои дигар низоъҳо байналмилалӣ, минтақавӣ ва маҳаллӣ мебошанд.

Ҳар яке аз ин гуна низоъҳо на фақат барои тарафҳои даргир, балки барои ҳамсояҳо ва ҷомеаи ҷаҳонӣ хатарнок мебошанд. Масалан, низоъи бисёрсола дар Афғонистони ҳамсояи мо ба низоъи минтақавӣ табдил ёфт ва кишварҳои ҳамсояро фаро гирифт. Ба низоъи байни фаластиниҳо ва исроилиҳо на танҳо мамлакатҳои арабӣ, балки дигар кишварҳои манфиатдор низ ҷалб шуданд.

Дар солҳои охир барои таъмини сулҳи пойдор умеди зиёд ба демократикунонии муносибатҳои байналмилалӣ баста шудааст. Раванди васеи демократӣ кунонидани давлатҳо қариб тамоми минтақаҳои ҷаҳонро фаро гирифтааст. Аммо таҷриба нишон медиҳад, ки демократикунонии Ғарбӣ дар бисёр маврид пеши роҳи ҷангро гирифта наметавонад.

Девори Берлин шикаста шуд, вале дар Аврупо оромӣ ҳукмрон нашудааст.

● **Ба хотир биёред, ки девори Берлин чӣ гуна девор буд ва кай сохта шуд.**

Ё имрӯз ду абарқудрати собиқӣ ИМА ва Россия, гӯё аз арзишҳои ягонаи демократӣ пайравӣ мекунанд, вале ин ба пойдории сулҳу субот дар ҷаҳон мусоидати зиёд накард.

• **Дар ин ҷо шояд гап дар кам будани демократия набуда, дар сохта ва рӯякӣ будани он бошад? Шумо дар ин бора чӣ назар доред?**

Терроризм. Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI падидаи бо номи «терроризм» қувват гирифт, ки ба воситаи пурқуввати мубориза барои манфиатҳои сиёсӣ, идеологӣ ва геополитикӣ табдил ёфтааст.

Террор (terror) аз калимаи лотинӣ гирифта шуда, маънояш тарсу ҳарос, даҳшат мебошад. Терроризм сиёсати тарсонидан, ба даҳшат афкандан, паҳш кардани рақибони сиёсӣ бо роҳи зӯрию даҳшатафканӣ мебошад

Ҳар як мафҳум таърихи пайдоиш дорад. Гарчанде амалҳои террористӣ аз замони ҳеле қадим вучуд доштаанд, аммо террор ба забони муосир дар давраи инқилоби Фаронса, бо кӯшиши

жирондистҳо ва яacobинчиён дохил шуд. Онҳо соли 1792 муттаҳид шуда, хостанд шоҳро маҷбур кунанд, то вазирони ҳукуматро бо роҳбарони гурӯҳҳои тундрави чап иваз кунанд. Маҳз ҳамин вақт ходимони инқилоб эълон карданд: «Бигузур террор масъалаи рӯз бошад» Ҳукумати яacobинчиён системаи террори давлатиро ба роҳ монда буд.

■ **Аз таърихи умумии синфи 8 ба хотир биёред, ки яacobинчиён ва жирондистҳо кӣҳо буданд?**

Амалиётҳои террористӣ, махсусан дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI хеле афзоиш ёфтанд. Созмонҳои зиёди террористӣ ташкил шудаанд.

Шаклҳои зуҳури терроризм. Шаклҳои зуҳури терроризм хеле гуногун мебошанд. Бинобар ин мутахассисон онро ҳар гуна тақсимбандӣ мекунанд: терроризми давлатӣ, терроризми гурӯҳҳои муҳолифи давлат, терроризми байналмиллӣ ва дохилидавлатӣ. Аз рӯи ҳислати иҷтимоӣ бошад, терроризмро ба терроризми иҷтимоӣ, динӣ ва этникӣ тақсим мекунанд. Бо вучуди ин як таърифи мукаммали терроризм не, балки даҳҳо таъриф вучуд дорад. Нишонаи асосии терроризм ин амали зӯрварӣ ва даҳшатафканӣ ба хотири ба даст овардани мақсадҳои сиёсӣ мебошад. Ҷуғрофияи паҳншавии созмонҳои террористӣ бисёр васеъ аст: Аврупо, Осиё, Амрикои Шимолӣ ва Ҷанубӣ, Африко. Микёси амалҳои террористӣ низ бошиддат меафзояд.

■ **Оё медонед?** Агар аз соли 1970 то соли 1980 дар тамоми дунё 1814 амали террористӣ анҷом ёфта бошад, аз соли 1980 то 1986 шумораи онҳо ду баробар афзуд. Аз рӯи ҳисоботҳои Департаменти давлатии ИМА имрӯз дар ҳаҷон ҳарсола аз 320 то 620 амалиёти террористӣ анҷом дода мешавад.

Террористон одамонро медузданд, дар ҷойҳои таҷаммуӣ мардум бомба метарконанд, ба куштори шахсиятҳои олируғбаи давлатӣ ва ҳизбӣ даст мезананд.

Аз дасти террористони сикх 31-уми октябри соли 1984 сарвазирӣ Ҳиндустон – Индира Ганди ба қатл расид.

Соли 1995 террористони созмони «Аум синрикё» дар метрои Токио моддаи заҳролудкунандаи «зарин» истифода карданд.

Солҳои 1990—1993 созмони террористии «Созмони озодибалхи Тамил Илама» дар Шри – Ланка қатли якчанд шахсияти сиёсӣ, аз ҷумла сарвазирӣ Ҳиндустон – Рачив Ганди

Мулло Умар ва Усома бини Лодан

1. Муаллифи карикатура чиро тасвир кардааст?
2. Усома ба Мулло Умар чиро нишон медиҳад?

(1991), президенти Шри -Ланка – Ранасингх Премадас (1993) ва дигар ходимони баландрутбаи низомию давлатиро ба иҷро расониданд.

Яке аз созмонҳои машҳури террористии Аврупо дар асри XX созмони «Бригадаҳои сурх» («Brigate Rosse») буд, ки дар куштори прокурори шаҳри Генуя – Франческо Коко, собиқ сарвазири Италия – Алдо Моро ва созмон додани даҳҳо амали террористии дигар айбдор карда мешавад.

9-уми сентябри соли 2001 фармондеҳи номдори муборизаи зидди Артиши шӯравӣ дар Афғонистон, вазири мудофиаи Давлати Исломии Афғонистон – Аҳмадшоҳ Масъуд аз тарафи ду нафар террористи араб ба қатл расид.

Усома бини Лодан ва созмони «Ал-Қоида». Амалиёти бузургтарини террористӣ 11-уми сентябри соли 2001 дар Амрико ба амал омад. Ҳавопаймоҳои мусофирбари «Боинг», ки аз тарафи террористон гирифта шуда буданд, ба бинои дугоники Маркази савдои ҷаҳонӣ дар Нью-Йорк ва бинои Вазорати мудофиаи Амрико (Пентагон) зада шуданд. Дар натиҷа қариб 3 ҳазор мардуми бегуноҳ кушта шуд.

Роҳбари созмони террористии «Ал-Қоида» Усома бини Лодан дар ташкили ин амалҳои террористӣ гунаҳкор доништа шудааст.

Усома аз тарафи Амрико террористи рақами 1 доништа шудааст. Ӯ инчунин дар ташкили даҳҳо амалиётҳои террористӣ гунаҳкор доништа мешавад.

Усома ибни Муҳаммад ибни Авад ибни Лодан соли 1957 дар шаҳри Ар-Риёди Арабистони Саудӣ дар оилаи як сарватманди машҳур таваллуд шудааст. Дорои умумии хонаводаи Лоданҳо зиёда аз 5 млрд. долларро ташкил медиҳад. Усома соли 1979 донишгоҳро дар Чидда хатм карда, соҳиби дипломи муҳандисии сохтмон шуд ва ҳамон сол ба Покистон омад, то дар мубориза ба муқобили артиши Шӯравӣ дар Афғонистон иштирок кунад. Соли 1988 созмони «Ал-Қоида»-ро ташкил кард. Баъди хориҷ гардидани қувваҳои Шӯравӣ аз Афғонистон ба Арабистони Саудӣ ва аз он ҷо ба Судон рафт. Шабакаи созмонҳои террористиро аз ҳисоби арабҳои дар ҷанги Афғонистон иштироккарда ташкил намуд. Соли 1996 ба Афғонистон омад ва дар зери Ҷимояи «Толибон» даҳҳо марказҳои таълими террористони байналмилалиро ташкил дод. Баъди сарнагун гардидани режими «Толибон» (2001) дар минтақаи сарҳади байни Афғонистон ва Покистон паноҳ бурдааст.

**Амалиёти террористии
11 сентябр дар Нью-Йорк**

*Кадам воситаҳо барои анҷоми
ин амали террористӣ
истифода шудааст?*

Департаменти давлатии ИМА рӯйхати «Созмонҳои хориҷии террористӣ»-ро тартиб додааст, ки дар он зиёда аз 30 созмон дохил шудаанд. Аз ҷумла: созмони «Абу-Нидал», гурӯҳи «Абу Сайёф», «Аум синрикё» (Япония), «ХАМАС» (Фаластин), созмони баскҳои Испания бо номи «Ватан ва озодӣ» (ЭТА), «Ал-Қоида», «Артиши озодихоҳи миллӣ» (Колумбия) ва ғайра.

Баъд аз амалиётҳои террористии сентябри соли 2001 дар Ғарб дар бораи терроризми исломӣ сухани зиёд мегӯянд, вале ислом ба монанди дигар динҳои ҷаҳонӣ нисбат ба хушунату зӯроварӣ муносибати манфӣ дорад. Ислом наметавонад, сарчашмаи терроризм бошад.

«Террорист дар асли худ миллат, мазҳаб ва Ватан надорад ва душмани худову бандагони ӯст. Барои баргараф намудани чунин андешаю гумонҳои нораво мо ҳама давлатҳои мусулмонӣ бо падидаҳои радикалӣ, экстремистӣ ва террористӣ бояд дар ҳамбастагии зич мубориза барем, чунки ин гуна нирӯҳо аз номи ислом амал намуда, номи неки онро доғдор мекунанд ва манфиатҳои душманону бадхоҳони фарҳанги волои исломиро пайда месозанд».

Аз суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар Иҷлосияи сеюми Ҷавқуллодаи Созмони Конфронси Исломи, шаҳри Макка, 7 декабри соли 2005.

Аз маърузаи муниши умумии СММ – К.Аннан «Ягонагӣ дар мубориза бо терроризм: пешниҳодҳо оид ба стратегияи глобалии зиддитеррористӣ», 2 майи 2006

9. Созмони Милали Муттаҳид бояд чунин фикри равшан ва ягонаро эълон дорад, ки терроризм қобили қабул нест. Ба террористон ҳеҷ гоҳ имкон бояд дода нашавад, ки онҳо барои содир намудани амали террористӣ баҳона пайдо кунанд. Барои кадом мақсаде, ки мубориза накунанд, барои кадом озурдахотирие, ки онҳо ҷавоб нагуянд, терроризмро барҳақ шуморидан раво нест. Ба ин маъно СММ бояд мавқеи ғолибияти ахлокиро аз даст надиҳад.

10. Гуруҳҳо(террористӣ)ба тактикаи террористӣ барои он даст мезананд, ки фикр мекунанд ин тактика самаранок аст ва қисми зиёди одамон, ҳади аққал онҳое, ки аз номашон амал мекунанд, ғайриқобили онҳоро дуруст мешуморанд. Барои ин, вазиғаи асосии мо аз он иборат аст, ки қолибияти терроризмро барои онҳое, ки метавонанд онро дастгирӣ кунанд кам кунем. Барои он ки доираи онҳоеро, ки метавонанд ба амали терористӣ даст зананд, маҳдуд кунем, бояд ба таври возеҳу равшан фаҳмонем, ки ҳеҷ як қор ҳар чӣ қадар боадолат набошад, терроризмро ҳақ намегардонад. Ин ба муборизаи қонунии халқҳо барои худмуайянкунӣ низ дахл дорад. Ҳатто хамин ҳуқуқи асосӣ, ки Ойинномаи СММ муайян кардааст, қуштори қасдӣ ва ё маъҷуб кардани одамони мулкии дар ҷанг иштирокнакардаро ҳақ намегардонад.

1. «Қолибияти терроризмро кам кунем» – гуфтани К.Аннан чӣ маъно дорад?
2. Оё ба гайр аз истифодаи зӯрӣ давлатҳо барои пешгирӣ кардани амалҳои террористӣ боз ягон чорабиниҳо мекунанд. Агар донед, номбар кунед.

- ❗ 1. Зиддиятҳои асосии ҷаҳони охири асри XX-ро номбар кунед. Оё ин зиддиятҳо кам шудаанд?
2. Оё хатарҳои ҷанги ҳастаӣ вуҷуд дорад? Кадом омилҳо метавонанд, ин хатарро зиёд кунанд?
3. Ба фикри Шумо чаро шумораи низоъҳои мусаллаҳона зиёд шудааст?
4. Низоъҳои калонтарини охири асри XX-ро номбар кунед.
5. Терроризм чист? Фикри Шумо дар бораи сабаби зиёд шудани амалҳои террористӣ чӣ мебошад.
- * Мамлакатҳое, ки расман ҳудро дорандаи силоҳи ҳастаӣ эътироф кардаанд, кадомҳо мебошанд:
- а) ИМА, Русия, Англия, Фаронса, Хитой, Ҳиндустон, Покистон;
- б) ИМА, Русия, Англия, Фаронса, Олмон, Япония, Хитой;
- в) ИМА, Русия, Англия, Фаронса, Ҳиндустон, Бразилия, Исроил.
- * Мафҳуми «проблемаҳои глобалии ҷаҳони муосир»-ро шарҳ диҳед:
- а) ин маҷмӯи масъалаҳое мебошад, ки ба мавҷудияти яроқи қатли омм алоқаманд мебошад.
- б) ин маҷмӯи масъалаҳои тараққиёти илму техника мебошад
- в) ин масъалаҳое мебошанд, ки ҳалли онҳо ҷидду ҷаҳди муштаракӣ тамоман давлатҳоро талаб мекунад.

§ 32. РАФЪИ БҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ

1. *БҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ (МУҲИТИ ЗИСТ) ЧИСТ? ОН КАЙ ПАЙДО ШУДААСТ?*
2. *САБАБҲОИ САР ЗАДАНИИ БҶҲРОН АЗ ЧӢ ИБОРАТАНД?*
3. *ОҚИБАТҲОИ БҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ (ТАӢИРИ ОБУ ҲАВО, КАМШАВИИ ОБИ ТОЗА ВА ЗАХИРАҲОИ УҚЁНУС, ЗАМИН ВА ҶАЙРА) АЗ ЧӢ ИБОРАТАНД?*

БҶҲРОНИ ГЛОБАЛИИ ЭКОЛОГӢ ВА САБАБҲОИ ОН. Дар охири асри XX ва ибтидои асри XXI хатари умумичаҳони дигаре, ки дунёро таҳдид мекунад, бҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ Ӣ МУҲИТИ ЗИСТ АСТ. Воқеият ин аст, ки инсон аз рӯзҳои аввали оғози ҳаёти худ дар қураи Замин бо масоили муҳити зист даст ба гиребон будааст.

БҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ ҲОЛАТИ МУҲИМИ ЧУҶРОФИЕ МЕБОШАД, КИ ДАР НАТИҶАИ БА АМАЛ ОМАДАНИ ТАӢИРОТ ДАР ВАЙ, БАРОИ ЗИНДАГИИ ИНСОН КОРНОШОЯМ МЕШАВАД.

Табиат сарчашмаи таъмини зиндагии инсон ва ҷомеа мебошад, бинобар ин бҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ НОГУЗИР БА БҶҲРОНИ ИҶТИМОИО ИҚТИСОДИ ВА ФАРҲАНГӢ ТАБДИЛ МЕӢБАД.

Ду сабаби асосии бҶҲРОНИ ЭКОЛОГӢ МАВҶУД АСТ: ТАӢИРИ ИҚЛИМ ВА ФИШОРИ АНТРОПОГЕНӢ БА МУҲИТИ АТРОФ. ДАР ҲАР ДУ МАВРИД ОНҲО ТАӢИРОТИ ЧИДДИРО ДАР ҶОМЕА БА ВУҶУД МЕОРАНД.

ТАӢИРИ БҶҲРОНҲОИ ЭКОЛОГӢ БА РАВАНДИ ТАРАҚҚИӢИ ИҶТИМОИО ИҚТИСОДИ ВА СИӢСИ ҶОМЕА. Таърихи инсоният бҶҲРОНҲОИ ЗИӢДИ ЭКОЛОГИРО АЗ САР ГУЗАРОНИДААСТ, КИ ҲАР ДАҶӢА ОНҲО ДАР ҶОМЕА ТАӢИРИ АМИҚ ГУЗОШТААНД. ВОБАСТАГИИ ИНСОН АЗ ТАБИАТ МУДДАТҲОИ ТУЛОӢ ҲАМЧУН ТАӢИРИ ҚУВВАИ БЕРУӢИ ҲИСОБИДА МЕШУД ВА АКСУЛАМАЛИ ИНСОН БА ҲОДИСАҲОИ ТАБИАТ ГАЙРИФАӢОЛ БУД.

Масалан, боришҳои муссонӣ дар Абиссиния ба он оварда расонд, ки резиншохҳои дарёи Нил зери об монданд ва аҳоли ба ҷануб кӯч бафт. Мисри поён аҳамияти сиӢсию иқтисодии худро дар минтақа аз даст дод. Вақте иқлим хушқтар гардид, одамон баргаштанд ва эҳёи иқтисодии давлати Мисри қадим аз нав оғоз гардид. Ӣ ки шумерҳои қадим дар натиҷаи обёрӣ аз ҳад зиёд заминҳои поёнбодӣ дарёҳои Дачла ва Фуротро шӯразор карданд. Дар натиҷа, маданияти қадими Шумер аз байн рафт. Акнун фақат бостоншиносон метавонанд, тасдиқ кунанд, ки дар ин ҷо яке аз

тамаддунҳои қадимтарини дунё вучуд доштааст.

Тағйири шароити табиӣ дар натиҷаи таъсири антропогенӣ ҳам на танҳо ҷойгиршавии тамаддунҳоро дигар кардааст, балки инчунин шаклҳои нави давлатдорӣ ҳокимиятро ба вучуд овардааст. Намунаи онро метавон дар таърихи асрҳои миёнаи Россия бараъло мушоҳида кард, ки чӣ гуна бӯҳрони экологӣ (бадшавии иқлим, бӯҳрони демографӣ ва таъсири антропогенӣ) дар асри ХУ ба бӯҳрони иҷтимоӣ иқтисодӣ оварда расонд. Дар натиҷа давлат барои аз бӯҳрон баровардан ҳуқуқҳои васеъро ба худ гирифт, то ислохот гузаронад. Ҳамин тавр, ба тадриҷ ҳокимияти мутлақӣ подшоҳӣ ба вучуд омад.

Чуноне дида мешавад, таъсири ҳодисаҳои табиат ба таърихи иқтисодию сиёсии инсоният ҳамеша вучуд доштааст. Бешакку шубҳа имрӯз ҳам муносибати мутақобили инсон ва муҳити зист барои таърихи муосир аҳамияти зиёд дорад. Маҳз ҳамин муносибат метавонад, боиси низоъ гардад, зеро инсоният ба ҳаде расидааст, ки гузаштан аз он боиси фочиа мегардад.

Нишонаҳои аввалини низоъҳои оянда имрӯз мушоҳида мешаванд. Мубориза барои назорат аз болои захираҳои нафти Ироқ, баҳри Каспий ва дигар минтақаҳои нефтдори ҷаҳон авҷ гирифтааст.

Маълум аст, ки дар ҳар як давра ба таври худ маҳдудиятҳои табиӣ дарк мешаванд ва барои рафъи бӯҳрон роҳ меҷӯянд. Ин маънои онро дорад, ки рафъи бӯҳрони экологӣ ҳатман ҷанбаи сиёсӣ хоҳад дошт.

Фаъолияти инсон ва табиат. Аз рӯи ҳисоби олимони зиддияти асосӣ байни ҷомеаи муосир ва табиат фаъолияти ба табиат таъсиргуздорандаи инсон аст. Масалан дарё метавонад, як куттӣ партовҳои саноатиро, ки инсон ба он мерезад ба осонӣ безарар кунад. Лекин вақте ки 1 миллион куттӣ ба он партофта

Биёбоншавӣ. Дар ин ҷо чанде пеш кӯли калоне буд.

Ба назари шумо ин мавзӯе дар қадом минтақаи дунё қарор дорад? Инро чӣ хел муайян мекунед?

мешаванд, безараркунии он аз имконияти дарё берун мешавад. Дар натиҷаи олудашавии аз ҳад зиёд тамоми мавҷудоти зинда дар он мемирад.

Ҷанӯз солҳои 60-уми асри XX профессори Университети давлатии Маскав В.А.Кавда ҳисоб карда буд, ки инсоният назар ба табиат 2000 маротиба зиёд партовҳои органикӣ истехсол мекунад. Имрӯз биосфера (қураи замин) дигар ба фаъолияти инсон муқобилият карда наметавонад. Дар он тағйироти баргаштнопазир шурӯъ шудааст. Маҳз дар натиҷаи олудашавии ҳаво «боронҳои асидӣ», «асари гармхонаӣ» ба вучуд омада, қабати озони Замин сӯрох шудааст.

❖ **Ба хотир биёред, ки аз фанҳои экология, география ва биология шумо дар ин бора чӣ медонед.**

Тағйироти обу ҳаво. Таркиби ҳаво дигар шуда истодааст: таносуби оксиген кам шуда, ҳиссаи газҳои карбонат, сулфур ва дигар олудакунадагон меафзояд. Ин ба он оварда расондааст, ки боронҳои асидӣ (кислотай) зиёд шудаанд. Ин боронҳо обанбору қабати хокро захролуд карда, ҳосилнокии онро кам мекунанд.

❖ **Оё медонед?** Дар Шветсия дар ҳудуди 4000 кӯл вучуд дорад, ки аз моҳӣ ҳолӣ шудаанд ва 20000 кӯли боқимонда, низ дар зери таъсири боронҳои асидӣ ба ҳамин роҳ равонанд.

Ин фақат як қиссаи ғамангез дар бораи марғи ҳаёти мавҷудоти зинда нест. Аз солҳои 30-юми асри XX ба ин тараф дарёҳои Аврупо охишта-охишта аз моҳӣ ҳолӣ мешаванд. Дар даҳаҳои 60-70 бошад, шумораи зиёди моҳӣ аз байн рафт ва ин вазият ба шумораи паррандагон ва ҷонварони соҳилӣ, ки хӯроки асосиашон моҳӣ мебошад, таъсири бад гузошт. Кӯлу дарёча, ки муҳимтарин манбаи даромад ва таъмини хӯрокаи одамон мебошанд, тавассути боронҳои асидӣ нобуд мешаванд. Борони асидӣ дарахтҳоро аз байн мебарад. Миллионҳо гектар ҷангал дар Аврупо осеб дидааст. Биноҳои таърихӣ низ аз таъсири боронҳои асидӣ дар амон намондаанд.

Гармшавии ҳаво. Ҷамъшавии аз ҳад зиёди гази карбонат ходисаи ба ном «асари гармхонаӣ»-ро ба вучуд меорад. Моҳияти ин аз он иборат аст, ки қабати сахтшудаи диоксидаи карбон озодона радиатсияи офтобро ба замин мегузаронад, вале бозгашти тобиши гармиро ба қабатҳои болоии ҳаво бозмедорад.

Дар натиҷа, дар қабати поёнии он ҳарорати ҳаво меафзояд. Тадқиқотҳо нишон додаанд, ки ҷамъшавии дукаратаи газҳои карбонат дар ҳаво ба ҳисоби миёна ҳарорати заминро $2,9^{\circ}$ С гарм мекунад. Дар ин сурат яху барфҳо дар минтақаҳои сарди доимӣ об шуда, сатҳи уқёнуси ҷаҳонӣ баланд мешавад. Бисёр минтақаҳо зери об мемонанд. Масалан агар сатҳи баҳр фақат 1 м баланд шавад, 11 фоизи масоҳати Бангладеш, 15 фоизи масоҳати Миср, ҷазираҳои Малдив пурра, ноҳияҳои васеи Хитой зери об мемонанд.

Оқибатҳои иқтисодии гармшавии ҳаво низ фоҷиабор мешаванд.

Дар ҳолати дар ҳаво ду баробар зиёд шудани гази карбонат зиёни иқтисодӣ дар як сол метавонад 300 млрд. долларро ташкил кунад. Агар ба таври миёна ҳарорати ҳаво дар дунё $2,5^{\circ}$ С баланд шавад ба таври илова 200 млн. кас ба касалии табларза дучор гардида, 215 ҳазор нафар мемурад. Гурӯҳнагие, ки ғайримустақим ба баландшавии ҳаво вобаста мебошад, дар солҳои 2010-2030 қони 900 млн. касро мегирад.

Аз китоби: Фомин Б., Житницкий Е. Глобальное изменение климата и экономика: Современное состояние проблемы//Мировая экономика и международные отношения, 1999. №6. С.68.

Чоҳҳои нефти Кувайт месӯзанд

Чаро Ироқ ба Кувайт ҳамла карда буд?

Мошинҳои зиёд ва корхонаҳои саноатӣ ҳавои шахрхоро бисёр олуда месозанд.

Соли 1991 қушӯнҳои аз Кувайт ақибнишинӣ намудаи Ироқ садҳо чоҳи нефтро оташ заданд. Оташро фақат баъди як сол фуру нишонданд, ки ба табиат зарар калон расонд.

Масъалаи нигоҳдории гуногунии биологӣи кураи Замин. Дар даҳсолаҳои охир масъалаи нигоҳдории гуногунии биологӣи олам аҳамияти зиёд касб кардааст. Дар 400 соли гузашта дар ҳар 10 сол як намуди мавҷуди зиндаи замин аз байн мерафт. Имрӯз бошад ҳар сол як намуд аз байн меравад. Сабаби ин аз байн рафтани шароитест, ки ин мавҷудот метавонанд, зиндагӣ кунанд.

Масалан, дар асри XVIII дар қазираҳои Командор як навъи гови баҳрӣ, ки гӯшташ бисёр бомазза буд, вучуд дошт. Агар ин намуди гов то замони мо вучуд мебуд, эҳтимол фермаҳои чорводории баҳрӣ ташкил мешуданд ва вазъияти дигар буд. Бо аз байн рафтани бисёр намудҳои мавҷудоти зинда ва растаниҳои шояд инсон имконияти пайдо кардани доруи касалии саратон, СПИД ва ғайраро аз даст додаст.

❶ **Оё медонед?** Дар кураи Замин зиёда аз 1 млрд. аҳоли аз нарасидани оби тоза ранҷ мебинанд. Ба замми ин аз 1,2 то 2 млрд. нафар аз шабакаи барои саломатӣ безарари обтаъминкунӣ ва коррезӣ маҳруманд. Ҳар сол то 3 млн. нафар одамон аз касалиҳои сирояткунандаи вобаста ба набудани иншооти обтозакуни ва истифодаи оби ифлос мемуранд.

Камшавии захираҳои оби тоза. Дар кураи Замин ба таври фоҷиаомез захираи оби тоза ва майдони замини кишт кам шуда истодааст. Инсоният аллақай беш аз 20 млн. гектар замини киштро аз даст додаст, ки аз замини кишти имрӯз истифодашаванда зиёдтар аст. Фақат аз ҳисоби камшавии майдони кишт инсоният ҳарсол аз 30 млн. тонн ғалла маҳрум мешавад.

Ин вазъиятро ба хубӣ метавон дар мисоли Тоҷикистон низ мушоҳида кард. Дар натиҷаи ботлоқшавӣ ва шӯразор гардидани замин дар ҷумҳурӣ 4000-5000 га замини пурқиммати обёришаванда бекор хобидааст. Дар ҳоле ки барои барқарор намудани 1 миллиметр замин ба табиат 200 сол лозим аст.

Дар пеши чашми одамон захираҳои Уқёнуси ҷаҳонӣ кам мешаванд. Ҳарсола инсон аз Уқёнус то 70 фоизи баъзе навъҳои моҳӣ ва маҳсулоти баҳриро берун мекунад. Бисёр навъҳои моҳӣҳое, ки 30-40 сол пеш ҳиссаи асосии миқдори моҳиро ташкил мекарданд, имрӯз фақат дар хотираҳо мондааст.

Нестшавии ҷангалҳо. Нест карда шудани ҷангалҳо зарбаи сахти дигарест ба муҳити зист. Агар солҳои 80-уми асри XX ҳар

сол 10 -12 млн. га чангал бурида мешуд, баъд аз як даҳсола ин рақам ду баробар афзуд. Махсусан ҳуҷум ба чангалҳои боронӣ (тропикӣ)-и Амрикои ҷанубӣ ва Осиёи ҷанубу шарқӣ шиддат ёфтааст.

Агар бо ҳамин сурат буридани чангалҳои боронӣ давом кунад, масалан дар Бразилия дигар чангал наместонад. Ин чангалҳоро «шӯшҳои Замин» меноманд, ки ҳаворо бо оксиген таъмин мекунад, дар онҳо аз нисф зиёди тамоми растаниҳо мерӯяд ва бештар аз нисфи мавҷудоти зиндаи дар Замин мавҷудбуда зиндагӣ мекунад. Дар натиҷаи буридани чангалҳо ҳарсола ҳаво то 15 млрд. тонн оксиген намегирад, метавонанд навъҳои гуногуни ҳайвонот (бабрҳо, парандагон, маймунҳо), гиёҳҳои шифобахш аз байн бираванд.

● **Оё медонед?** Японҳо ҳар рӯз 16 млн. ҷуфт ҷӯбчаи хӯрокхӯрӣ истифода мекунад, ки тамоми ин ҷӯбҳо аз дарахтони қимматбаҳои чангалҳои боронӣ сохта мешаванд.

Захираҳои барқарорнашаванда ба мисли нефт, ангиштсанг ва канданиҳои ғойданок, ки бе онҳо инсон зиндагӣ карда наметавонад, нест карда шуда истодаанд.

Рӯйхати ин гуна тағйироти баргаштнопазир охир надорад.

Муҳити зист ва тараққиёт. Бояд гуфт, ки ҷомеаи байналмилалӣ ҳатари воқеии бӯҳрони экологиро ҳанӯз солҳои 40-уми асри ХХ дарк карда буд. Ҳанӯз соли 1949 СММ конференсияи байналмилалӣ доир ба ҳифзи табиатро даъват намуд. Аммо нуктаи гардиш дар фаъолияти СММ дар самти ҳифзи табиат конференсияи Стокгоlm (1972) буд.

Натиҷаи асосии конференсия қабул гардидани Эълумия дар бораи ҳифзи муҳити зист буд. Эълумия ва нақшаи чорабиниҳо қабул гардида, ба сиёсати давлатҳо дар ин замина таъсири бузург расонид. Ҳар як давлат кӯшиш мекард, бо роҳи худ масъалаҳои экологиро ҳал кунад. Он вақт идеологияи умумӣ набуд. Танҳо охири солҳои 80-уми асри ХХ ҷустуҷӯҳои давлатҳо натиҷа дод ва консепсияи ягона, ки бо номи Рушди устувор (РУ) маълум аст, ба вучуд омад. Соли 1992 дар конференсияи СММ доир ба муҳити зист дар Рио-де-Женейро, ки дар он 8 ҳазор намоянда аз 179 давлат иштирок карданд, тасдиқ гардид. РУ аз тарафи

ҷомеаи байналмилалӣ ҳамчун шоҳроҳи рушди инсоният дар асри XXI ҳисобида мешавад.

Дар ҳалли масъалаҳои экологӣ ҳаракатҳои экологӣ саҳми зиёд доранд, ки фаъолияти онҳо барои ҳифзи муҳити зист дар миёнаҳои солҳои 70-уми асри XX дар Аврупои Ғарбӣ хеле васеъ гардид. Ин ҳаракат бо номи «сабзҳо» машҳур гардид, ки ранги сабз рамзи табиати зинда мебошад. Ҳаракати «сабзҳо» дар баъзе мамлакатҳо тадриҷан ба ташкили ҳизбҳои сиёсӣ оварда расонд. Намояндагони онҳо ба парламентҳои як қатор давлатҳои Аврупо роҳ ёфтанд.

Дар даҳаи охири асри XX созмони байналмилалии «Гринпис» (аз англисӣ – «сулҳи сабз») ба фаъолияти васеъ оғоз кард. Иштирокчиёни он дар назди иншооти ҳарбӣ ва дигар ҷойҳои, ки хатари ҳодисаи экологӣ ба вуҷуд меомад, намоишҳои эътирозӣ ташкил мекарданд, барои начоти табиат корҳои зиёд анҷом медиҳанд.

Талаботи фраксияи «сабзҳо» дар бундестаг (парламент)-и Ҷумҳурии Федеративии Олмон (ҶФО) ба ҳукумати мамлакат (сентябри соли 1984)

1. Фавран ва бе шартҳои пешакӣ барои музокироти нави миёни ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ доир ба ҷобачокунии мушакҳои амрикоӣ хотима дода шуда, мушакҳои ҷобачошуда аз ҳоки мамлакат бароварда шаванд.

2. Ба таври фаврӣ аз мамлакат 5 ҳазор қулоҳаки ҳастаии ИМА хориҷ карда шуда, ба ташкили Аврупои аз силоҳи ҳастай озод саҳм гузошта шавад.

3. Аз ҶФО 2 ҳазор тонна газҳои захрдори амрикоӣ бароварда шавад.

4. Бо назардошти он ки стратегияи НАТО ба ҷанг мебарад ва чунин шахсиятҳои ба мисли президент Р.Рейган бисёр хатарнок мебошанд, ҶФО бояд алоқаашро бо НАТО қатъ кунад ва худро давлати бетараф эълон кунад.

5. Ба «аврупоикунонии бехатарии дурӯғ», ки маънояш ташкили нерӯҳои муштараки ҳастай мебошад ва аз ҷумла ҶФО ҳаққи ихтиёрдорӣ қардани онро дорад, роҳ дода нашавад.

6. Ба истехсолоти ҳарбӣ дар ҶФО хотима дода шуда, фуруши силоҳ манъ карда шавад.

7. Ба зиёд намудани буҷаи ҳарбӣ дар соли 1985 роҳ дода нашавад, истехсоли силоҳи вазнин манъ карда шавад.

8. Тамоми маҳдудиятҳо ба муқобили ҷавононе, ки дар бундесвер (артиши ЧФО) хизмат кардан намехоҳанд, бекор карда шаванд.

1. Мазмуни талаботи пешниҳодшударо шарҳ диҳед. Оё ин талабот дар қаламравӣ ЧФО маҳдуд шуда буд?
2. Ин талабот барои муносибати байналмилалӣ он давра чӣ аҳамият дошт?

Олудатарин шаҳрҳои ҷаҳон

1. Лангжоу, Хитой	6. Бомбай, Ҳиндустон
2. Гуанжоу, Хитой	7. Калкутта, Ҳиндустон
3. Шанхай, Хитой	8. Мехико, Мексика
4. Сиан, Хитой	9. Сеул, Ҷумҳурии Корея
5. Шенян, Хитой	10. Деҳлӣ, Ҳиндустон

Ба фикри шумо чаро дар ҷумлаи 10 шаҳри ифлостарини дунё 5 шаҳри Хитой ҷой гирифтаанд?

- 1. Аз чӣ сабаб масъалаи экология барои инсоният ба масъалаи ҷаҳонӣ табдил ёфтааст?
2. Аз таърихи гузашта мисолҳо биёред, ки тағйироти ҷиддии иқлим дар таърих ба дигаршавии тамаддунҳо ва сохти давлатдорӣ чӣ гуна таъсир гузоштааст.
3. Инсон дар шиддат гирифтани бӯҳрони экологӣ чӣ саҳм мегузорад?
4. Проблемаҳои экологии шаҳр, деҳа ва ноҳияи худатонро номбар кунед. Онҳо бо вазъияти муҳити зист дар мамлакат ва ҷаҳон алоқа доранд?
5. Кадом созмонҳои давлатӣ ва ё ғайридавлатӣ дар шаҳру деҳаи шумо ба ҳифзи табиат машғул мебошад?
6. Вазъияти бо оби тоза таъминкунии аҳолӣ дар Тоҷикистон чӣ гуна аст?. Дар бораи захираҳои оби тозаи Тоҷикистон чӣ маълумот доред?

Ҷавоби дурустро интихоб кунед

Мафҳумҳои «сӯрохҳои озонӣ» ва «асари гармхонаӣ» ба:

- а) масъалаи ҷаҳонии имрӯз;
- б) масъалаҳои кишварҳои Осиё ва Африко;
- в) масъалаҳои тараққиёти илму техника дохил мешаванд.

§ 33. АФЗОИШИ АҲОЛӢ. ҚАШШОҚӢ ВА РУШДИ НОБАРОБАРИ ИҚТИСОДӢ

1. *Тамоиلى таърихии рушди шумораи аҳоли дар Замин чӣ гуна аст?*
2. *Чанбаҳои сиёсии бӯҳрони демографӣ дар мамлакатҳои гуногун чӣ тавр зуҳур меёбанд?*
3. *Оқибатҳои сиёсии нобаробарии иқтисодӣ ва демографӣ чӣ мебошанд?*
4. *Сабабҳои бӯҳрони маводи ғизоӣ ва гуруснагӣ дар мамлакатҳои қафмонда дар чист?*

Проблемаи глобалии демографӣ. Олимони ба омӯзиши масъалаҳои глобалии ҷаҳони муосир машғулбуда ақида доранд, ки афзоиши босуръати шумораи аҳоли дар дунё ва фаъолияти иқтисодии инсон, ба мавҷудияти ҳаёт дар кураи Замин таҳдид мекунад. Онҳо пешгӯӣ мекунанд, ки то соли 2025 шумораи аҳолии кураи Замин ба 8,5 млрд. нафар мерасад. Дар нимаи дуввуми асри ХХI бошад шумораи аҳоли метавонад ба 14 млрд. нафар расад.

Агар ин рақамҳоро ба таърихи гузаштаи олам муқоиса кунем, воқеан ваҳмангез менамоем.

Бубинед, соли 1825 дар замин 1 млрд. одам зиндагӣ мекард ва якчанд ҳазорсола лозим шуда буд, ки аҳолии кураи Замин ба ин шумора бирасад. Вале дар сад соли баъдӣ, яъне то соли 1925 шумораи аҳоли ду баробар афзуд. Афзоиши дучанди шумораи аҳоли бошад, дар 50 соли баъдӣ ба амал омад. Албатта, дар даҳсолаҳои охир суръати афзоиши аҳоли каме суст шудааст. Дар бисёр кишварҳо шумораи таваллуд кам шудааст. Вале ин маъноӣ онро надорад, ки аҳолии Замин дар ояндаи наздик кам мешавад. Зеро дар баъзе мамлакатҳо, агар аз як тараф таваллуд кам шавад, аз тарафи дигар давомнокии умр зиёд мешавад. Солҳои 70-ум ба ҳисоби миёна давомнокии умр 49 сол буд, вале дар солҳои 90-ум ба 63 сол расид. Масъалаи дигар ин аст, ки афзоиши аҳоли дар ҳама мамлакатҳо як хел нест.

Афзоиши аҳоли асосан аз ҳисоби мамлакатҳои «ҷаҳони сеюм» (Осиё, Африқо ва Амрикои Лотинӣ) ба мушоҳида мерасад. Мутахассисон ҳисоб карданд, ки 95 фоизи афзоиши аҳоли дар соли 2025 ба ин давлатҳо рост меояд.

Сабаби афзоиши босуръати аҳоли дар ин давлатҳо аз чӣ иборат аст? Аввал ин, ки тамоми кишварҳои тараққиёбанда зироаткоранд ва дар онҳо никоҳи барвақт ва серфарзандӣ расм шудааст. Зеро дар ин давлатҳо ғавти кӯдакон зиёд буд ва ҳар як кӯдаки зиндамонда барои оила қувваи корӣ мебошад. Аммо тараққиёти тиб дар мамлакатҳои Ғарб дар нимаи дуввуми асри XX имкон дод, ки ба муқобили вабо, табларза, обчечак ва дигар касалиҳои сирояткунанда дар кишварҳои ақибмонда низ бомуваффақият мубориза бурда шавад. Ҳамин тавр, ғавт дар ин мамлакатҳо камтар шуд, вале анъанаи таваллудкунии зиёд аз байн нарафтааст.

Мамлакатҳои сарахолитарини ҷаҳон

Хитой	-	1 284 960 000
Ҳиндустон	-	1 027 000 000
ИМА	-	282 000 000
Индонезия	-	206 265 000
Бразилия	-	169 800 000
Покистон	-	156 483 000
Федератсияи Россия	-	146 934 000
Бангладеш	-	129 155 000
Япония	-	126 926 000
Нигерия		111 506 000
Аҳолии ҷаҳон	-	6 135 000 000

■ **Оё медонед?** Мувофиқи пешгӯии олимон 20-30 соли оянда шумораи аҳолии баъзе аз мамлакатҳои дар ҳоли тараққи 2 ва ҳатто 3 баробар афзоиш меёбад. Соли 2025 дар Ҳиндустон- 2 млрд., дар Покистон – 267 млн., дар Индонезия- 263 млн. одам зиндагӣ хоҳад кард.

Афзоиши маводи ғизоӣ ва дигар захираҳои барои зиндагии инсон зарур дар ин кишварҳо аз афзоиши аҳоли ақиб мемонад. Афзоиши аҳоли ба камбизоатӣ мебарад. Ҳамин тавр, нобаробарӣ дар тараққиёти иқтисодӣ байни мамлакатҳои тараққикарда ва тараққиқунанда рӯз то рӯз зиёд мешавад.

Дар даҳсолаҳои охир минтақаҳои бенавоӣ дар кишварҳои тараққиқунанда ба шаҳрҳо мегузаранд, чунки ҷавонони деҳот барои дарёфти «зиндагии хуб» ба онҳо мекуҷанд.

- **Оё медонед?** Дар аввалҳои солҳои 80-уми асри XX ба мамлакатҳои «ҷаҳони сеюм», ки нисфи масоҳати ҷаҳон ва беш аз нисфи аҳолии кураи Замиро ташкил мекунанд 18% маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД), 28% содироти ҷаҳонӣ, 15% истифодаи нерӯи барқ, 30% истеъмоли маҳсулоти ғаладона, 17% хароҷоти ҷаҳонӣ барои маориф ва 6% хароҷот барои тандурустӣ рост меомад.

Ҷанбаҳои сиёсии зухури бӯхрони демографӣ. Таҷаммӯи аҳолии дар шаҳрҳо мушкilotи зиёдро ба вучуд меорад. Яке аз ин гуна мушкilot бекорӣ мебошад. Ҳоло дар мамлакатҳои тараққиқунанда 1,7 млрд. аҳолии қобили меҳнат зиндагӣ мекунанд ва интизор меравад, ки то соли 2025 шумораи онҳо ба 3 млрд. мерасад. Барои ин қадар одамро бо ҷойи кор таъмин кардан лозим аст, то ҳар сол 40 млн. ҷойи кори нав ташкил карда шавад. Барои ин кишварҳо ин кор аз имкон берун аст. Дар натиҷа, тамоми масъалаҳои вобаста ба афзоиши аҳоли хеле тезу тунд мешавад. Афзоиши аҳоли, ки бо захираҳои моддӣ таъмин нашудааст ба норозигии иҷтимоии аҳоли, бесуботии сиёсӣ ва ҷангҳои минтақавӣ бурда мерасонад.

Бисёр ҳодисаҳои таърихӣ гузашта-ҳуҷуми викингҳо, инқилобҳо дар Фаронса, Англия ва ғайра маҳз дар давраи таркиши демографии ин кишварҳо ба вучуд омадаанд. Орзуҳои амалинагаштаи насли ҷавон ҳамеша ба авҷгирии хушунат ва инқилобҳо боис мешаванд. Барои аз ин ҳолати ногувор баромадан баъзе олимони ҳатто ба як амали ғайриинсонӣ, яъне ба СПИД умед мебаранд.

Мутахассисон ба ин ақидаанд, ки дар як қитъаи қашшоқ, яъне Африқо ба вучуд омадани ин касали тасодуфӣ нест. Гарчанде он бо суръати баланд дар ҳама дунё паҳн мешавад, вале қурбонии асосии он аҳолии мамлакатҳои ақибмонда мешавад. Соли 1992 дар дунё 100 млн. кас ба ин касали гирифта буд, ки аз ин миқдор 95 фоиз ба кишварҳои қашшоқ рост меомад. Дурнамои сиёҳи СПИД баъзе мутахассисонро ба он водор кардааст, ки дигар аз болои раванди таваллудкунӣ назорат барқарор нашавад. Гӯё ин масъала худ ба худ ҳал мешавад.

Оқибати тараққиёти нобаробари иқтисодӣ ва демографӣ. Масъалаи демографӣ барои мамлакатҳои тараққиқардаи Ғарб

оқибати дигар дорад. Барои онҳо дарди сари асосӣ афзоиши хеле пасти шумораи аҳоли ва ҳатто камшавии он мебошад. Сатҳи баланди зиндагӣ, системаи босифати тандурустӣ, сатҳи бисёр пасти фавт дар ин кишварҳо дида мешавад. Дар ин ҳолат ҳар як зан бояд 2,1 фарзанд таваллуд кунад. Вале ин нишондод ҳанӯз солҳои 60-уми асри XX хеле кам шуда буд. Сабабҳои коҳиши таваллуд дар мамлакатҳои пешрафта маълум аст: занон ба таври васеъ ба системаи маълумот ва кор даст ёфтанд. Бинобар ин онҳо кӯшиш мекарданд ё дер кӯдак таваллуд кунанд ва ё умуман кӯдакдор нашаванд. Дар ин солҳо занон имкон пайдо карданд озодона аз маводи пешгирикунандаи ҳамл истифода кунанд.

Сохтори синну соли аҳоли ба кишварҳои тараққикарда ва қафомонда ҳар хел таъсир мекунад. Кишварҳои тараққикарда бояд дар бораи миллионҳо нафар сокинони 65-солаи худ (яъне нафақахӯрон) фикр кунанд дар ҳоле, ки мамлакатҳои ақибмонда дар фикри бо хӯрок таъмин кардани кӯдакон ва навҷавонони то 25-солаи худ мебошанд.

Дар Хитой солҳои зиёд аст, ки давлат сиёсати маҳлудкунии таваллудро пеш гирифтааст. Ҷавонон дер хонадор мешаванд ва бояд фақат як кӯдак дошта бошанд. Лекин ин сиёсат як мушкилиро ҳал карда, мушкилии дигарро ба вуҷуд меорад.

Оилаи хитой

Назари шумо ба ин модели оила чист?

Пиршавии аҳоли. Мамлакатҳои тараққиқарда ба масъалаи пиршавии миллат кайҳо рӯ ба рӯ шудаанд. Лекин дар Хитой пиршавии аҳоли дар шароите ба вучуд омадааст, ки даромади аҳоли бисёр паст аст ва ин сабаби мушкилиҳои иҷтимоии зиёд мегардад. Шароите ба вучуд омадааст, ки онро дар Хитой бо формулаи «1:2:4» ишора мекунанд. Яъне як кӯдак зиндагии ду нафар волидайн ва 4 бибию боборо таъмин мекунанд.

Нобаробарӣ миёни афзоиши аҳоли ва афзоиши захираҳои таъмини зиндагӣ дар кишварҳои ақибмонда ва шиддат гирифтани низоъҳои мусаллаҳона боз як масъалаи ташвишовари дигар – масъалаи муҳочиршавӣ ва ё фирор карданро ба вучуд меорад.

Муҳочират аз деҳот ба шаҳрҳо ва муҳочират ба кишварҳои дигар. Муҳочират масъалаҳои иҷтимоиро дар шаҳрҳои дигар тезу тунд мекунанд. Муҳочират ба кишварҳои дигар масъалаи аз байн рафтани истиқлолият ва ҳифзи сарҳадҳоро ба миён меорад. Бисёр мамлакатҳо аз он хавф доранд, ки муҳочирати зиёд ба издивоҷҳо бо намояндагони миллатҳои гуногун оварда, ба «тозагии» миллат таҳдид мекунанд. Кишварҳое, ки муҳочиратро қабул мекунанд, боз аз он дар ташвишанд, ки муҳочирон бо худ фарҳанги бегона, тарзи зиндагӣ ва дини бегонаро паҳн мекунанд, ба моликияти онҳо дастдарозӣ мекунанд.

Сабаби пайдо шудани ҳар гуна созмонҳои фашистӣ ва авҷ гирифтани мубориза бо муҳочирон дар кишварҳои аврупоӣ ва аз ҷумла, дар Россия ҳамин аст. Мушкилии дигари ҳислати ҷаҳонӣ дошта гуруснагӣ ва қашшоқшавии аҳоли мебошад.

Масъалаи гуруснагӣ. Аз миёни солҳои 80-уми асри XX баръало ба мушоҳида мерасад, ки имкониятҳои зироаткорӣ номаҳдуд нестанд. Истеҳсоли ғалла ва дигар маҳсулоти кишоварзӣ тадричан кам мешавад. Сабаби ин, аз як тараф шароити номусоиди боду ҳаво бошад, аз тарафи дигар навъҳои нави гандуму ҷави бавучудовардашуда ба таъсири касалӣ ва ҳашароти зараррасон муқовимат карда натавонистанд. Истеҳсоли ғалла аз афзоиши шумораи аҳоли ақиб мемонад. Аз ин сабаб гуруснагӣ бисёр кишварҳои ақибмондари таҳдид мекунанд. Ба ғайр аз гуруснагии муваққатӣ, ки ба номусоидии боду ҳаво ва офатҳои табиат вобаста аст, гуруснагии «доимӣ» вучуд дорад. Аз рӯи ҳисоботҳои коршиносони СММ дар ҷаҳон 500 млн. одам гуруснагӣ қашида, дар ҳудуди 1 млрд. одам аз нарасидани хӯрокаи ранҷ мебинанд.

Бештар аз нисфи аҳолии гурусна ба кишварҳои тараққиқунанда рост меояд. Аммо 6 кишвари африқой-Ҳабашистон, Нигерия, Заир, Кения, Уганда ва Мозамбик аз ҳама зиёд гурусна доранд. Тақрибан ҳамина гуна вазъият дар Бангладеш, Бутан, Ҳиндустон ва Покистон низ ба вуҷуд омадааст. Дурнамои ҳалли ин масъалаи глобалӣ норавшан ба назар мерасад. Зеро замини барои кишт муносиб кам аст. Имрӯз фақат дар 11 фоизи замини хушқа зироаткорӣ имкон дорад. Ғайр аз ин ботлоқшавии хок ба ҳосилнокии замин таъсири манфӣ мерасонанд.

Ҳамин тавр, ҳалли масъалаҳои нобаробарии глобалии демографӣ байни Шимоли пешрафта ва Ҷануби қашшоқ, таъмини бехатарии хӯрокворӣ заминаи ҳалли дигар мушкilotи глобалии ҷаҳони имрӯзаро фароҳам месозад.

Солҳои 1977-1991 миллионҳо аҳолии Ҳабашистон қурбони гуруснагӣ ва ҷанг гардиданд

Ба фикри шумо мардум дар қучо ва барои чӣ ҷамъ шудаанд?

Аз китоби иқтисодшиноси ҳоландӣ, дорандаи ҷоизаи Нобел Я.Тинберген

Имрӯз аз 2/3 одамони дунё бо 30 сенти амриқой дар як рӯз зиндагӣ мекунанд (агар инро зиндагӣ номидан мумкин бошад). Мо дар чунин шароите қарор дорем, ки 1 млрд. одам дар ҷаҳон бесавод аст, дар ҳоле ки тамоми восита ва усули паҳн кардани савод мавҷуд аст. Қариб 70% кӯдакон дар ҷаҳони сеюм нимгуруснаанд, дар ҳоле ки дар ҷаҳон барои сер кардани онҳо тамоми шароит муҳайёст. Тақсимооти захираҳои ҷаҳонӣ ба он ҳад номутаносиб аст, ки мамлакатҳои пешрафтаи саноатӣ назар ба мамлакатҳои ақибмонда тақрибан 20 маротиба зиёдтар захираҳоро ба ҳар сари аҳоли

истеъмол мекунанд. Дар пеши назари мо вазъияте ба вучуд омадааст, ки дар ҷаҳони сеюм миллионҳо одам дар зери офтоби сӯзон аз субҳ то шом дар ивази музди ночиз ба меҳнати токатфарсо машғуланд, то ки пеш аз вақт, ба он сарфаҳм нарафта, ки барои чӣ зиндагӣ мекарданд, бимиранд.

Иқтибос аз: Алексаикина Л.И. Новейшая история. XX век: Учеб. для 9 кл. общеобразовательных учреждений. 2-е изд., испр. – М.: Мнемозина, 2001. С.308.

1. Олими ҳоландӣ сабаби асосии номусоидии зиндагиро дар мамлакатҳои «ҷаҳони сеюм» дар чӣ мебинад?
2. Назари шумо ба ин масъала чист?

1. Сабабҳои афзоиши босуръати аҳоли дар мамлакатҳои «ҷаҳони сеюм» чист?
2. Бӯҳрони маводи ғизоӣ, гуруснагӣ ва фақр дар ин кишварҳо чӣ оқибатҳо метавонад ба бор биёрад? Оё мамлакатҳои пешрафтаи Ғарб метавонанд, аз оқибатҳои фоҷиабори ин зухурот дар канор бимонанд?
3. Ба назари шумо кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон барои тағйири вазъият дар мамлакатҳои ҷаҳони сеюм бояд чӣ кор кунанд?
4. Мафҳуми «ҷаҳони сеюм» чӣ маъно дорад? Хусусиятҳои хоси тараққиёти ин гурӯҳи давлатҳо кадомҳо мебошанд?

Луғат

Авторитаризм (*лот.*) – ҳокимият, низоми сиёсии зиддидемократӣ; одатан дар шакли ҳокимияти шахсӣ ба амал бароварда мешавад.

Авторитарӣ – мансуб ба ҷабру зулм ва ҳукмронии бечунуҷаро; ҳукму таъсири худро ҷорикунанда, сохти давлатии авторитарӣ бо ҳокимияти мутлақӣ як шахс вобаста аст.

Агрессия (*лот.*) – таҷовуз, истифодаи ғайриқонуни қувваҳои мусаллаҳӣ як давлат ба муқобили давлати дигар, таҷовузи низомӣ бо мақсади забт намудани ҳудуд, аз байн бурдани истиклолият ва тағйир додани сохти сиёсӣ ва ҷамъиятӣ.

Апартеид – алоҳида зиндагӣ кардан, сиёсати наҷодпарастӣ, поймоли ҳуқуқ ва аз ҳам ҷудо кардани сиёҳпӯстону сафедпӯстон;

Арғиш – маҷмӯи қувваҳои мусаллаҳӣ давлат.

Биосфера (*юн.*) – минтақаи паҳн гардидани ҳаёт ва зиндагӣ дар қураи замин.

Бисёрҳизбӣ – кафолати қонунии (дар асоси Сарқонун) ташкил намудани ҳизбҳо ва созмонҳои гуногуни сиёсӣ ва иштироқи ғайриқонунии онҳо дар ҳаёти сиёсии кишвар.

Блокада (*анг.*) – муҳосира, маҷмӯи ҷораҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва низомӣ бо мақсади муҳосираи ин ё он давлат, махсусан қувваҳои мусаллаҳӣ он дар рафти ҷанг ва ё низоми байналмилалӣ.

Бозсозӣ – сиёсати роҳбарияти Иттиҳоди Шӯравӣ бо сарвари М.С. Горбачёв, ки дар солҳои 1985-1991 ба амал бароварда шуда буд. Самтҳои асосии ин сиёсат тафаккури нави сиёсӣ, ошкорбаёнӣ, гуногунандешӣ ва ба амал баровардани ислоҳоти кулӣ дар ҷомеа буд.

Бучет (*фр.*) – рӯйхати даромаду хароҷоти пули давлат, муассиса, идора ё шахси ҷудогона дар давраи муайян.

Бундесвер (*олм.*) – қувваҳои мусаллаҳӣ Ҷумҳурии Федеративии Олмон

Бюрократизм – низоми идоракунии ҷамъият аз тарафи дастгоҳи хос, ки аз мардум алоқаи худро қандааст. Нишонаҳои он – фармонфармоӣ, худсарии маъмури дар ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маънавии ҷомеа, ба назар нагирифтани хостаҳои аҳоли.

Викинг – ширкаткунандаи юришҳои бахрӣ дар асрҳои 8-11, ки дар Россия онҳоро варяг ва дар Аврупо норманҳо меномиданд.

Генотсид (*юн.*) – несту нобуд кардани нажод, авлод; аз рӯи аломатҳои нажодӣ, миллӣ, этникӣ ё динӣ несту нобуд кардани гурӯҳи алоҳидаи аҳоли, инчунин ба вучуд овардани шароити зиндагоние, ки ба комилан нобуд кардани онҳо равона карда шудааст.

Гуманизм (*лот.*) – инсондӯстӣ, маҷмӯи ақидаҳоест, ки муҳаё кардани шароити заруриро барои инкишофи ҳаматарафаи инсон тақозо менамояд.

Давлати абарқудрат – истилоҳе, ки аз охири солҳои 40-ум то ибтидои солҳои 90-уми асри XX нисбат ба ИМА ва Иттиҳоди Шӯравӣ истифода мешуд.

Давлати иҷтимоӣ – давлати тараққикардаи демократии муосир, ки дар он бо ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ – таъмини аҳоли бо ҷои кор, инкишофи соҳаи тандурустӣ, таъминоти иҷтимоӣ, дастгирии табақаҳои камбизоат, мубориза ба муқобили ҷинояткорӣ ва низоъҳо аҳамияти аввалиндараҷа дода мешавад.

Девори Берлин – маҷмӯи истехкомот, ки моҳи августи соли 1961 аз тарафи ҳукумати Ҷумҳурии Демократии Олмон бо дастури Иттиҳоди Шӯравӣ дар атрофи минтақаи Берлини Ғарбӣ сохта шуда буд.

Деколонизатсия (*лот.*) – раванди озодшавии мамлакат ва минтақаҳои мухталиф аз асорати мустамликавӣ, ки дар натиҷаи он истиқлолияти давлатӣ таъмин мегардад.

Демилитаризатсия (*лот.*) – бесилоҳгардонӣ; дар асоси шартномаи байналхалқӣ пурра ё қисман барҳам додани саноати ҳарбӣ, пойгоҳу истехкомҳои низомӣ ва нигоҳ доштани қувваҳои мусаллаҳ.

Демография (*юн.*) – илм дар бораи аҳоли, тағйироти дар таркиби аҳоли баамаломата, миқдор, ҷинсият, синну сол, ҷойгиршавӣ, афзоиш, камшавӣ ва ғайра таҳқиқ мешавад.

Демократия (*юн.*) – ҳокимияти халқ; низоми сиёсӣ, ки дар он шакл ва усулҳои ҳокимияти халқ барқарор ва амалӣ гардида дар асоси қонун озодӣ ва баробари шахрвандон таъмин мегардад.

Доктрина – таълимот, назарияи илмӣ ё фалсафӣ, маҷмӯи ақида ва усули асосӣ.

Доминион – минтақаи худмухтор дар ҳайати империяи Британия (аз соли 1974 Иттиҳод), ки шоҳи Британияи Кабирро ба сифати сарвари давлати худ мешиносанд.

Зарбаҳои дақиқ – дар рафти низоъҳои мусаллаҳонаи охири асри XX ва ибтидои асри XXI нерӯҳои мусаллаҳи ИМА аз ин усул истифода менамуданд. Ба воситаи ҳавопаймоҳо ва мушакҳо пойгоҳҳои низомӣ, майдонҳои ҳавой, шабакаҳои мудофияи зиддихавой ва ғайра бомбаборон карда мешуданд.

Идеология (*юн.*) – маҷмӯи ақидаҳои сиёсӣ, ҳуқуқӣ, маънавӣ ва динӣ, ки муносибати шахс ва ё гурӯҳи одамонро ба раванди таърихӣ ва нақши онҳоро дар ин чараён ифода менамояд.

Иқтисоди бозорӣ – усули тараққӣ додани иқтисодиёт дар асоси инкишофи шаклҳои гуногуни хоҷагидорӣ, соҳибмулкӣ, рақобати озод ва ғайра.

Инзивоҷӯӣ – канораҷӯӣ, сиёсате, ки мутобиқи он давлат диққати аввалиндарачаро ба масъалаҳои дохилии кишвари худ дода, иштироки худро дар алоқаҳои хориҷи маҳдуд мекунад.

Инқилоби илмӣ техникаӣ – дигаргунсозии бунёдиву сифатии истехсолот ва қувваҳои истехсолкунанда дар асоси тараққиёти босуръати илму техника, баланд бардоштани дараҷаи ихтисоси муҳандисону коргарон, беҳтар кардани шароити кор ва зисти онҳо.

«**Инқилоби маданӣ**» – сиёсати сарқӯб намудани ҳама гуна муҳолифин, ки дар Ҷумҳурии Халқии Хитой солҳои (1966-1970) амалӣ гардид. Бо фармони ҳукумат қувваҳои мусаллаҳ ва ҷавонони мутаассиб муҳолифони давлатро нобуд мекарданд.

Инфлятсия (*лот.*) – беқурбшавии пул, аз ҳад зиёд ба муомилот баровардани пули қоғазӣ ва кам гаштани тавлидоти мол, ки боиси беқурб шудани пул мегардад.

Истиқлолият – бе мудохилаи берунӣ соҳибхитиёри қори худ будан, соҳибхитиёрии давлат дар ҳамаи масоили дохилӣ ва муносибатҳои берунӣ, новобаста аз дигар мамлакатҳо.

Иттиҳоди Британия – ташкилоти байнихукумати давлатҳое, ки қаблан дар ҳайати Британияи Кабир шомил буданд ва алоқаҳои таърихӣ, иқтисодӣ ва фарҳангии худро бо соҳибмустамлика эътироф менамоянд. Бештари ин мамлакатҳо маликаи Британияи Кабирро ба сифати сарвари давлати худ мешиносанд.

Қарзи хоричӣ – маҷмӯи қарзҳои давлат дар назди давлатҳои дигар ва ташкилотҳои байналмилалӣ.

Конвенсия (*лот.*) – шартнома, созишнома, созишномаи байналмилалӣ оид ба ягон масъалаи ниҳоят муҳим (маҳсус), масалан К.-и байналмилалӣ оид ба аслиҳаи бактериологӣ ва ғайра.

Конгресс (*лот.*) – вохӯрӣ, гирдиҳамоӣ, мақоми қонунгузори давлат дар ИМА ва баъзе кишварҳои Амрикои Лотинӣ.

Конкуренсия (*лот.*) – бархӯрд, рақобат, кӯшиши ба даст даровардани муваффақият дар ягон соҳа, мубориза дар байни истеҳсолкунандагон барои ба даст овардани бозор, ба фуруш баровардани мол.

Коррупсия (*лот.*) фасод, ришва; бо пора ба худ тобеъ кардан, бо пулу ришва ба манфиати касе тобеъ кардани арбобони сиёсӣ ва ҷамъиятӣ, мансабдори давлатӣ.

Либерализатсия (*лот.*) – озод, бекор кардан ё суғустани назорати давлатӣ ба шаклҳои гуногуни фаъолияти иқтисодӣ ва категорияҳои иқтисодӣ (наrx, маош, арзиши ашё).

Луӣи Чирга – *луӣи* (*пашту*) бузург, *чурга* (*турк.*) – давра задан, ҳалқа задан. «Маҷлиси бузург» – шакли анъанавии ҳалли масъалаҳои муҳим дар байни қабилаҳои паштун, мақоми олии намояндагӣ дар Афғонистон, ки дар ҳолатҳои зарурӣ даъват карда мешавад.

Маҷмӯи тавлидоти миллӣ – ҳаҷми умумии тамоми намудҳои маҳсулот, ки аз тарафи давлат дар зарфи як сол истеҳсол карда шудааст.

Монархияи конституционӣ – шакли идоракунии давлатӣ мебошад, ки ҳокимияти подшоҳро Қонуни асосӣ (конститутсия) маҳдуд менамояд, вазифаҳои қонунгузорӣ ба парламент ва иҷроия ба ҳукумат дода мешавад.

Меморандум (*лот.*) – ҳуҷҷати дипломатӣ, ки дар он қузъиёти ягон масъала баён ёфтааст ва он бо ҳуҷҷати асосӣ (нота, ултиматум ва ғ.) илова гашта, аз тарафи як мамлакат ба мамлақати дигар супорида мешавад ва ё ҳамчун ҳуҷҷати мустақил бе имзо ва мӯҳр ирсол мегардад.

Моделҳои скандинавиягӣ – усули хоси тараққиёти иқтисоди кишварҳои нимҷазираи Скандинавия: Норвегия, Дания, Шветсия ва Финландия, ки бо дараҷаи баланди таъминоти иҷтимоии аҳоли фарқ менамуд.

Модернизатсия (*фр.*) – навсозӣ, раванди азхудкунӣ ва дар амал татбиқ намудани таҷрибаи сиёсӣ иҷтимоӣ ва иқтисодии мамлакатҳои пешрафта аз ҷониби ин ё он давлат (гурӯҳи давлатҳо); раванди дигаргуниҳои иҷтимоӣ ва ислохот дар ҷамъият.

Монополия (*юн.*) (**инҳисор**) – якка мефурӯшам, ҳуқуқи истисноии ягон шахс, гурӯҳи одамон ва ё давлат барои истехсол, аз худ кардан ва фурӯхтани мол, ҳуқуқи истисноӣ ба ягон чиз.

Мусобиқаи таслихотӣ (**мусаллаҳшавии бошитоб**) – афзоиши мунтазами хароҷоти ҷарбӣ аз тарафи давлатҳои рақиб бо мақсади беҳтар кардани сифати яроқ ва баланд бардоштани иқтидори ҷарбӣ.

Муторика – сулҳи муваққатӣ; мувофиқи созишномаи тарафҳои ҷангкунанда қатъ намудани амалиёти ҷарбӣ.

Мӯъҷизаи иқтисодӣ – давраи тараққиёти босуръати иқтисодии як қатор давлатҳои Аврупо (қабл аз ҳама ҚФО) ва Япония, ки аз нимаи солҳои 50-ум то нимаи солҳои 60-уми асри XX идома дошт.

Наҷодпарастӣ (**расизм**) – таълимоти зиддиимлӣ, иртиҷоӣ ва инсонбадбинӣ, ки мутобиқи он инсоният ба наҷодҳои «олӣ» ва «паст», «асил» ва «ғайриасил» ҷудо карда мешавад. Ин таълимот истисморӣ як миллатро аз тарафи миллати дигар дуруст мешуморад. Аз нимаи дуввуми қарни XX дар қонунҳои байналмилалӣ ин таълимот маҳкум гардида, ҳамчун ҷиноят доништа мешавад.

Намунаи шведии сотсиализм – дастовардҳои давлати Шветсия дар соҳаи баланд бардоштани неқӯаҳволии табақаҳои васеи аҳоли, тараққӣ додани таъминоти иҷтимоӣ, нафақа, кӯмакпулиҳо, инкишофи соҳаҳои тандурустӣ ва маориф.

Неоконсерватизм (*юн.*) – муҳофизат, ҳимоят намудан, равияи афкори сиёсии Ғарби муосир, ки дар нимаи солҳои 70-уми асри гузашта васеъ паҳн гардид. Ин ҷараён дар баробари инкишофи гуногунандешӣ, васеъ гардидани озодӣ ва ҳуқуқҳои инсон, зарурияти ҳимоят ва нигоҳ доштани арзишҳои анъанавии ҷомеаи ғарбӣ – оила, маорифи анъанавӣ, ахлоқи дар пояи мазҳаби насронӣ асосёфта баромад менамуданд.

Низоъ (**конфликт**) – зиддият, муноқиша, бархӯрди манфиатҳо, ақидаҳо, амалҳои ба ҳам зид; ихтилофи ҷиддӣ, ки сабаби мубориза мегардад.

Овоздихии демократӣ – меъёрҳои ҳукукии муайянкунандаи мақоми шахс дар давлат: озолии суҳан, эътиқод, матбуот, гирдиҳамоиҳо ва ҷамъомадҳо, намоишҳо, роҳпаймоиҳо ва ғ.

Овоздихии пинҳонӣ – шакли овоздихӣ, ки дар асоси он ба овоздиханда кафолати овоздихии пинҳонӣ таъмин мегардад, яъне ҳеч кас ба ғайр аз худ вай намефаҳмад, ки тарафдор ё ба муқобил овоз додаст.

Пентагон (*юн.*) – панҷгӯша, бинои дар шакли панҷгӯша сохта шуда, ки дар он вазорати мудофияи ИМА ҷойгир аст. Ба маънои вазорати мудофияи ин кишвар истифода мешавад.

Плюрализм (*лот.*) – бисёр зиёд, вучуд доштани афқору ақидаҳои гуногун дар ҷомеа, гуногунандешӣ.

Ратификатсия (*лот.*) – тасдиқшуда, ҳалшуда, иҷро кардан, аз тарафи мақоми олии давлатӣ тасдиқ шудани созишномаҳои байналмилалӣ ва байнидавлатӣ.

Сарқонун (Конститутсия) – қонуни асосии давлат, ки сохтори маъмурию ҷамъиятӣ, тартиб ва усули ташкили мақомоти ҳокимият, системаи интиҳоботӣ, ҳуқуқ ва ўҳдадорихии асосии шаҳрвандонро муайян менамояд.

Сатҳи зиндагӣ – дараҷаи қаноатпазирии талаботи аҳоли ва неъматҳои моддӣ ва маънавӣ, ки дар асоси як қатор нишондиҳандаҳо, дар мадди аввал, ҳаҷми даромади воқеӣ ба ҳар кас муайян мешавад.

Сензура – назорати қатъии давлат аз болои наشري китоб ва воситаҳои ахбори умум. Дар давлатҳои демократӣ сензура вучуд надорад ва ё қариб ба ҳадди ақал расонида шудааст, ки барои ҳимояи манфиатҳои давлат ва меъёрҳои ахлоқӣ зарур мебошад.

Сепаратизм (*лот.*) – ҷудошуда, майлу кӯшиши ҷудоихоҳӣ, ҳаракати сиёсӣ барои аз ҳайати давлати федеративӣ бармадани ягон вилоят ва ё ҷумҳурӣ.

Сиёсати андозситонӣ – ситондани пардохтҳои ҳатмии давлатӣ аз шаҳрвандон ва шахсони ҳуқуқӣ ба ғайри давлат.

Сиёсати ба паймонҳо ҳамроҳнашавӣ – сиёсати давлатҳои ҷаҳони севвум аз охири солҳои 60-уми асри XX, ки мақсади он ба таври қатъӣ худдорӣ кардан аз иштирок дар паймонҳои сиёсӣ ва низомии мавҷуда буд.

Созмони Милали Муттаҳид (СММ) – созмони бонуфузи

байналмилалӣ, ки соли 1945 баҳри пойдории сулҳу амният, инкишофи ҳамкориҳо байни мамлакатҳо таъкил ёфтааст.

Сулҳи яктарафа (сепаратӣ) – шартномаи сулҳ (ва ё оштӣ), ки бо рақиби ягон давлат дар рафти ҷанг бидуни огоҳӣ ва ё розигии иттифокчиёнаш баста мешавад.

Танзими давлатӣ – даҳлат ва назорати давлат аз болои самтҳои инкишофи иқтисоди бозорӣ бо мақсади гирифтани пешроҳи бӯҳрони иқтисодӣ ва молиявӣ.

Тафаккури нави сиёсӣ – яке аз самтҳои асосии сиёсати бозорӣ дар ИҶШС, ки дар солҳои 1986-1991 ба амал бароварда шуд. Моҳияти он аз эътироф намудани меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ва манфиати дигар давлатҳо, даст кашидан аз сиёсати зӯрварӣ, эҳтироми ҳуқуқ ва озодиҳои инсон иборат аст.

Таълимоти Конфутсий – маҷмӯи ақидаҳои ахлоқӣ – фалсафии мутафаккири бузурги аҳди қадими Хитой – Конфутсий, ки дар асри 5 пеш аз мелод зиндангӣ дошт; яке аз мазҳабҳои ҳоким дар Хитойи имрӯза, ки мувофиқи таълимоти он меъёр ва қонунҳои «Осмонӣ» тағйирнопазир буда, эҳтироми гузаштагон ва иҷрои маросимҳои мазҳабӣ хатмӣ мебошад.

НАТО (НАТО) – Таъкилоти Антлантикаи Шимолӣ, иттиҳоди ҳарбию сиёсии давлатҳои Ғарб, ки дар давраи идома ёфтани «ҷанги сард» 16 кишварро муттаҳид менамуд. Баъд аз барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ва «урдугӯҳи сотсиалистӣ» ба ҳайати НАТО боз 6 давлат-Венгрия, Чехия, Полша, Латвия, Литва ва Эстония қабул гардиданд. Раванди васеъ гаштани ин таъкилот идома дорад.

Террор (*лот.*) – таҳдид намудан; амали бошуурона ва бомақсад барои ҷисман аз байн бурдани муҳолифони сиёсӣ ва бо ин роҳ ба даст овардани ҳокимияти сиёсӣ, бо роҳи зӯрварӣ ва тарсу харос ба вуҷуд овардани вазъияти номӯътадил дар мамлакат.

Тоталитаризм (*лот.*) – пурра, ба кулӣ фарогиранда; яке аз шаклҳои давлати авторитарӣ, ки дар он ҳокимияти давлатӣ тамоми фишангҳои идоракуниро таҳти назорати пурраи худ гирифта, ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрвандонро маҳдуд менамояд.

Тэтчеризм – маҷмӯи чораҳои ба амал баровардани сиёсати дохилии ҳукумати Британияи Кабир дар солҳои ҳукмронии сарвазир Маргарет Тэтчер. Моҳияти ин сиёсат аз ихтисор

кардани ҳайати дастгоҳи идоракунии давлат, кам кардани харочоти давлатӣ дар соҳаҳои иҷтимоӣ буд. Дар соҳаи саноат бошад, давлат аз расонидани кӯмак ба корхонаҳои зараровар даст кашид.

Усули кейсианӣ – назарияи муосири иқтисодӣ, ки зарурияти даҳолати давлатиро ба ҳаёти иқтисодии ҷомеаи сармоядорӣ ба мақсади аз байн бурдани зиддиятҳои байни меҳнаткашон ва сарватдорон, таъмини даромади монополияҳоро асоснок менамоянд. Асосгузори ин назария иқтисодшиноси машҳур К. М. Кейнс (1883 -1946) буд.

Федератсия (*лот.*) – иттифок; шакли сохтори давлатӣ. Давлати федеративӣ аз воҳидҳои маъмурӣ (ҷумҳуриҳо, иёлот, музофот ва ғ.) ташкил ёфта, онҳо сарқонун ва мақоми идоракунии худро доранд ва дар айни ҳол мақомоти ягонаи ҳокимияти федеративӣ (марказӣ) нигоҳ дошта мешавад.

Феминизм (*лот.*) – зан, ҳаракате, ки мақсадаш ба даст овардани баробарҳукукии занон ва мардон аст.

Ҳамгирӣ (интегратсия) – раванди ба ҳам наздикшавӣ, мувофиқсозӣ ва ҳамкориҳои судманди якҷанд мамлакат; ҳамгирии байналмилалӣ иқтисодӣ.

Ҳаракати сабзҳо – номи умумии ҳизбҳо, ҳаракатҳо ва гурӯҳҳои сиёсӣ, ки барои муҳофизати муҳити зист аз ҳар гуна ифлосшавӣ мубориза мекоранд.

Ҳокимияти иҷроия – яке аз шохҳои сегонаи ҳокимият (дар баробари ҳокимияти қонунгузор ва ҳокимияти судӣ), ки идораи умумии кишвар, иҷрои Қонуни асосӣ ва дигар қонунҳоро таъмин менамояд.

Ҳолати низоми – низоми махсуси ҳуқуқӣ дар мамлакат ва ё дар қисмҳои ҷудоғонаи он, ки аз тарафи мақоми олии идораи давлат дар ҳолатҳои фавқулодда, ҷанг, офати табиӣ, таҳдиди табаддулоти давлатӣ ва ғ., ҷорӣ карда мешавад.

Ҷамъияти некӯаҳвол – давлати демократие, ки барои шаҳрвандони худ сатҳи муайяни таъминоти иҷтимоӣ ва некӯаҳволро дар шароити муносибатҳои бозорӣ кафолат медиҳад. Раванди инкишофи давлатҳои саноатии Ғарб аз солҳои 40-ум то ибтидои солҳои 70-уми асри XX, ки иқтисоди бозориро бо назорати оқилонаи давлат омезиш дода буд.

Ҷанг – шакли мураккаб ва бераҳмонаи низои иҷтимоӣ, идома додани сиёсат бо роҳи зӯрварӣ ва истифодаи қувваҳои масаллаҳ, одатан дар шакли муборизаи мусаллаҳона ба амал меояд.

Чанги сард – солҳои 1946-1991, давраи муқовимати шадид дар муносибатҳои байналмилалӣ, ки аз рақобати тезутунди давлатҳои абаркудрати дорои силоҳи ҳастаӣ (Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА) ва иттифокчиёнашон бармеояд. Ин рақобат боиси мусаллаҳшавии бошитоб, мусобиқаи тарафайн дар соҳаҳои иқтисодӣ-иҷтимоӣ ва идеологӣ гашт.

Ҷаҳони дуқутба – аз нигоҳи воқеияти сиёсӣ рақобати мутақобилаи ду низоми ҷамъиятию сиёсӣ, ки ба онҳо Иттиҳоди Шӯравӣ ва ИМА сарварӣ менамуданд, чунин номида мешуд.

Ҷаҳони сеюм – номи шартии давлатҳои Осиё, Африко ва Амрикои Лотинӣ, ки дар давраи «чанги сард» ба рақобати урдугӯҳи сармоядорӣ ва урдугӯҳи сотсиалистӣ ҳамроҳ нагаштаанд.

Ҷаҳони сотсиализм – мафҳум барои ифодаи Иттиҳоди Шӯравӣ ва дигар давлатҳои сотсиалистии Аврупо ва Осиё, инчунин Куба дар солҳои 40-ум ва охири солҳои 80-уми асри XX.

Ҷомеаи шахрвандӣ – маҷмӯи созмонҳо ва ташкилотҳои ғайридавлатии ба таври ихтиёрӣ ташаккулёфта, ки дар соҳаҳои ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ, иҷтимоӣ ва маънавии ҷомеа фаъолият менамоянд, маҷмӯи муносибатҳои ғайридавлатӣ ва соҳаи ошкор гардидани қобилиятҳои ашхоси озод, созмонҳо ва иттиҳодияҳои шахрвандон.

Ҷумҳурии парламентӣ – шакли давлатдорӣ, ки дар он ҳокимияти президент (сардори давлат) аз тарафи парламенти салоҳиятдор маҳдуд карда мешавад.

Ҷумҳурии президентӣ – шакли давлатдорӣ, ки дар он ҳокимияти президент дар баробари ҳокимияти иҷроия ҳуқуқҳои васеъ дошта, қисман салоҳияти ҳокимияти қонунгузorro низ ба ӯҳда дорад.

Шартномаи Варшава – иттиҳоди ҳарбию сиёсии давлатҳои сотсиалистӣ. Соли 1955 баъд аз ба НАТО дохил гардидани Ҷумҳурии Федералии Олмон ташкил ёфта буд. Ба ҳайати он 8 давлат – ИҶШС, Албания, Булғория, Венгрия, Ҷумҳурии Демократии Олмон, Полша, Руминия ва Чехословакия дохил мешуданд. Фаъолияти худро 1-уми июни соли 1991 қатъ намуд.

Экстремизм (*лот.*) – раванди ҷонибдори усулҳои фаъолият ва ақидаҳои ифротӣ, ки аз тарафи ҳизбҳо, созмонҳо, гурӯҳҳои сиёсӣ ва ҳатто баъзе давлатҳо дастгирӣ мегарданд.

Эмбарго (*исп.*) – манъ кардан, ба ҳабе гирифтан; аз тарафи давлат ворид намудан ва ё содир кардани номгӯи муайяни мол, сарват, тилло, қоғазҳои қимматнок, арз ва ғайра манъ карда мешавад.

Этатизм (*фр.*) – давлат, чараёни афкори сиёсӣ, ки давлатро натиҷаи олий ва мақсади тараққиёти ҷамъиятӣ мешуморад. Ин мафҳум барои тавсифи афзоиши нақши давлат дар ҳаёти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангии ҷамъият истифода мешавад.

Эътилоф (коалитсия) – иттифоқи муваққатии ҳарбию сиёсии ду ва ё зиёда давлатҳо барои амалиёти якҷоя ба муқобили як ва ё якчанд давлатҳо; иттифоқи ҳизбҳо ва гурӯҳҳои гуногун (чун анъана дар арафаи интихоботи навбатӣ бо мақсади якҷоя ташкил намудани ҳукумат).

Яроқпартоӣ – маҷмӯи чорабиниҳо бо мақсади кам кардани яроқи аслиҳа.

**Барномаи фанни "Таърихи умумӣ"
барои синфи 11 мактабҳои миёнаи умумӣ**

БОБИ I. МУНОСИБАТҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ (3 СОАТ).

§ 1. Ҷаҳон баъд аз Маҷлиси машваратии Хелсинки: умедҳо ва воқеият

Ҷаҳон дар чоряки охири асри XX. Паст гардидани шиддати вазъияти байналмилалӣ. Муносибати ду низоми ҳарбию сиёсӣ ба "ҷаҳони сеюм". Ҷангҳои шаҳрвандӣ дар кишварҳои Осиё, Африқо ва Амрикои Лотинӣ.

Шиддат гирифтани вазъият дар солҳои 80-ум. Ба амал омадани тағйиротҳои сиёсӣ дар Эрон, Никарагуа ва ба хоки Афғонистон даровардани қувваҳои мусаллаҳи шӯравӣ. Аланга задани оташи ҷанг дар Афғонистон, Никарагуа, Ангола.

Тафаккури нави сиёсӣ ва хотима ёфтани "ҷанги сард". Оғози музокираи роҳбарони ИМА ва ИҶШС. Моҳият ва мазмуни тафаккури нави сиёсӣ. Бехтар гардидани вазъияти байналмилалӣ.

§2. Ҷаҳон дар ибтидои қарни нав

Амалиёти низомӣ ба муқобили Ироқ. Амалиёти "Тӯфон дар биёбон". Бӯҳрони Югославия. Воқеаҳои 11-уми сентябри соли 2001 ва таъсири онҳо ба муносибатҳои байналмилалӣ. Амалиёти "Озодии шикастнопазир" дар Афғонистон. Аз байн рафтани режими С.Хусейн дар Ироқ.

§3. Густариши Созмони Атлантикаи Шимолӣ (НАТО) ба Шарқ

Хотима ёфтани "ҷанги сард". Вазифаҳои НАТО дар марҳилаи нав. Нақши Иёлоти Муттаҳидаи Амрико (ИМА) дар муайян намудани сиёсати НАТО.

Ҳамкориҳои НАТО бо давлатҳои Аврупои Марказӣ ва Шарқӣ. Барномаи "Ҳамкорӣ барои сулҳ". Ба Созмони Атлантикаи Шимолӣ дохил шудани давлатҳои нав. Таъсири густариши НАТО ба муносибатҳои байналмилалӣ. Муносибати Иттиҳоди давлатҳои мустақил ба масъалаи густариши НАТО. Ҳамкориҳои НАТО бо Россия ва давлатҳои дигари мустақил.

БОБИ II. ИМА ВА КИШВАРҲОИ АВРУПО: ТАМОИЛҲОИ УМУМИИ ТАРАҚҚИЁТ (8 СОАТ).

§4. Иёлоти Муттаҳидаи Амрико: Рейган ва сиёсати ӯ

Сиёсати иқтисодии маъмурияти нави Амрико. Моҳияти сиёсати Р.Рейган. Пешрафти иқтисодии кишвар. Беҳбудии иҷтимоӣ. Сиёсати хориҷии маъмурияти Р.Рейган.

§5. ИМА: аз Ч.Буш (падар) то Ч.Буш (писар)

Амрико дар давраи президентии Буш (падар). Ба сари қудрат омадани Б.Клинтон (1992-2000). Ҳаёти иқтисодӣ ва иҷтимоӣ. Сиёсати хориҷии маъмурияти Б.Клинтон. Сиёсати дохилӣ ва хориҷии маъмурияти Ч.Буш (писар).

§6. Раванди устувор гардидани ҳамгирони Иттиҳоди Аврупо

Ба иттиҳод шомил гардидани давлатҳои нав. Аҳдномаи Шенген-роҳ ба сӯи фазои озоди ҳамкориро. Евро – воҳиди нави пули Аврупо. Шартномаи Маастрихт. Талабот ва қабули узвият ба иттиҳод. Пешомадҳои нав.

§7. Британияи Кабир: сиёсати мухофизакорони нав

Вазъияти дохилии Британияи Кабир дар чоряки охири асри XX. Ҳаракати "нави чап". Таълимоти мухофизакорони нав.

Ислоҳоти М.Тетчер - роҳи Британияи Кабир ба сӯи шукуфой. Сиёсати иқтисодии ҳукумати М.Тетчер. Мочарои низомӣ байни Британияи Кабир ва Аргентина.

Натиҷаҳои тараққиёти иқтисодӣ ва иҷтимоии Британияи Кабир. Нақши М.Тетчер дар таъмини инкишофи кишвар. Сиёсати берунӣ. Масъалаи Олстер. Норозигии аҳоли аз сиёсати М.Тетчер. Британияи Кабир дар ибтидои қарни XXI.

§8. Олмон: роҳ ба сӯи муттаҳидшавӣ

Сиёсати "неоконсерватизми нав"-и Г.Кол. ҚДО дар арафаи аз байн рафтан. Кӯшишҳо дар роҳи муттаҳидшавӣ. Барпо шудани Олмони ягона. Мушкилоти баъди муттаҳидшавӣ. Вазъияти иҷтимоӣ. Г.Шредер ва сиёсати ӯ.

§9. Фаронса баъд аз даврони де Голл

Бӯҳрони иқтисодии миёнаи солҳои 70-ум. Ислоҳоти президент Ф.Миттеран ва оқибатҳои он. Пирӯзии хизбҳои Иттиҳоди ҷонибдорони ҷумҳурӣ бо сарвариин Ж.Ширак ва Иттифок барои демократияи Фаронса бо Ж.д'Эстен. "Ҳамзистии"-и нерӯҳои чап ва рост. Ислоҳоти Ж.Ширак ва натиҷаҳои он. Президентиин Ж.Ширак ва сиёсати дохилию хориҷии Фаронса.

§10. Давлатҳои нимҷазираи Скандинавия

Вазъияти дохилии давлатҳои нимҷазираи Скандинавия. Сохтори сиёсии давлатҳои минтақа.

Хусусиятҳои хоси тараққиёти иқтисодӣ-иҷтимоӣ. У. Палмепешвои ҳаракати сотсиал-демократӣ. Тараққиёти иқтисодии Шветсия. Инқишофи илм ва маориф дар Шветсия. Хусусиятҳои хоси тараққиёти иқтисодии Финландия.

Сиёсати хориҷии давлатҳои Скандинавия. Нақши Финландия дар таҳкими равобит ва ҳамкорӣ дар Аврупо. Моҳияти сиёсати хориҷии Шветсия. Давлатҳои Скандинавия ва Иттиҳоди Аврупо.

§11. Аврупои Шарқӣ: аз сотсиализм ба сӯи демократия

Нақшаи нави сиёсии Аврупо. Шикаст хӯрдани сотсиализм. Инқилоби демократӣ дар Полша. Созмони "Солидарност" ва Лех Валенса. Инқилоби осоишта дар Маҷористон. "Инқилоби маҳмалин" дар Чехословакия. Шикасти "национал-коммунизм" дар Румыния. Булғория ва Ҷумҳурии Демократии Олмон. Бӯҳрони Югославия. Ҷангҳои шаҳравандӣ.

Ба амал баровардани ислоҳоти иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва сиёсӣ дар Аврупои Шарқӣ ва ба Иттиҳоди Аврупо шомил гардидани давлатҳои Аврупои Шарқӣ.

БОБИ Ш. КИШВАРҲОИ ОСИЁ, АФРИҚО ВА АМРИКОИ ЛУТИНӢ (11 СОАТ).

§12. Япония: пешсафи тараққиёти ҷаҳон

Ҳаёти сиёсии кишвар. Иқтисодиёт ва омилҳои асосии пешрафти он. Тағйироти иҷтимоӣ. Бӯҳрони иқтисодӣ ва иҷтимоии солҳои 90-уми асри XX ва роҳҳои ҳалли он. Сиёсати хориҷии Япония.

§13. Ислоҳот ва навсозӣ дар Ҷумҳурии Халқии Хитой

Ҳаёти сиёсии Хитой дар нимаи дуввуми солҳои 70-уми асри XX. Ибтидои ислоҳот ва навсозӣ. Нақши Дэн Сяопин дар дигаргуниҳои Хитой. Омилҳои рушди босуръати иқтисодӣ. Тағйирот дар ҳаёти иҷтимоӣ. Сиёсати хориҷии Хитой.

§14. Нимҷазираи Корея: Шимол ва Ҷануб

Вазъияти иқтисодӣ ва сиёсии Ҷумҳурии Халқӣ-Демократии Корея. Кӯмаки давлатҳои сотсиалистӣ ба Кореяи Шимолӣ. Хусусиятҳои тараққиёти иқтисодии ҚХДК. Сиёсати берунӣ. Ҷумҳурии Корея. Вазъияти иқтисодии Кореяи ҷанубӣ. Хусусиятҳои тараққиёти саноатии Кореяи ҷанубӣ. Ҳуқуқҳои низомӣ. Гузариш ба ҷамъияти демократӣ. Бӯҳрони иқтисодӣ ва молиявӣ солҳои 1997-1998 ва таъсири он ба иқтисодиёти Кореяи ҷанубӣ.

Масъалаи муттаҳид намудани ду давлати Корея. Бехтар гардидани муносибат байни давлатҳои нимҷазираи Корея. Ҳалли озоиштаи муноқишаи нимҷазираи Корея ва нақши Иёлоти Муттаҳидаи Амрико.

§15. Осиёи Ҷанубу Шарқӣ: рӯ ба сӯи тараққиёти босуръат

Минтақаи Осиёи Ҷанубу Шарқӣ ва мавқеи он дар муносибатҳои байналмилалӣ. Аз нимҷазираи Ҷиндухитой баровардани кӯшунҳои Амрико.

Барпо кардани асосҳои иқтисоди сотсиалистӣ дар Ветнам, Лаос ва Камбоҷа. Аз байн бурдани низомии ҷинояткоронаи Пол-Пот. Инкишофи раванди навсозӣ ва ташаққул ёфтани иқтисоди бозорӣ дар Индонезия, Малайзия, Сингапур ва Таиланд. Ҳуқуқати Сухарто дар Индонезия.

Гузаронидани ислоҳоти иқтисодӣ дар Ветнам ва Лаос дар солҳои 80-90-ум. Хусусиятҳои хоси ташкили иқтисоди бозорӣ. Бӯҳрони иқтисодии охири солҳои 90-ум ва таъсири он ба иқтисодиёти давлатҳои Осиёи Ҷануби Шарқӣ.

§ 16. Ҳиндустон ва Покистон: рақобати тулонӣ

Интиҳоботи парламенти соли 1976 ва ба сари ҳокимият омадани ҳукумати М.Десаи. Пирӯзии Индира Ганди дар интиҳоботи парламенти соли 1980. Ислоҳоти ҳукумати И.Ганди. Авҷ гирифтани ҳаракатҳои ҷудоихоҳӣ дар вилоятҳои Ассам ва Панҷоб ва зиддиятҳои миллию мазҳабӣ. Озмоиши силоҳи ҳастай дар соли 1999. Сиёсати хориҷии Ҳиндустон.

Ба сари ҳокимият омадани Ҳукумати Зулфиқор Али Бхутто. Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Покистон. Табаддулоти ҳарбии генерал Зиёулҳақ. Пирӯзии Беназир Бхутто дар интиҳоботи солҳои 1988-1996. Озмоиши силоҳи ҳастай ва мустаҳкам гардидани мавқеи низомиён. Ҳукумати Парвиз Мушарраф.

Масъалаи Кашмир ва муносибатҳои байни Ҳиндустон ва Покистон.

§17. Афғонистон дар оташи ҷанг

Заминаҳои табаддулоти соли 1978. Муттаҳид гардидани ду ҷиноҳи Ҳизби халқӣ-демократӣ. Табаддулот ва ташкили Ҷумҳурии демократии Афғонистон. Ислоҳоти иҷтимоию иқтисодӣ ва қадравҳо. Муборизаи дохили ҷизбӣ. Кушта шудани Н.Таракӣ. Хучуми артиши Шӯравӣ ва ба сари қудрат омадани Б.Кормал. Авҷгирии мубориза ба муқобили артиши Шӯравӣ ва ҳукумати Б.Кормал. Хориҷ гардидани нерӯҳои Шӯравӣ. Ҳукумати мучоҳиддин. Аҳмадшоҳи Масъуд - роҳбари муқовимати зидди «Толибон». Ташкили ҳукумати интиқоли дар Афғонистон.

§18. Ҷумҳурии Исломии Эрон: барқарор гардидани низомии исломӣ

Эрон дар арафаи инқилоб. Ба бӯҳрон гирифтӣ шудани ҳукумати Муҳаммад Ризошоҳ Паҳлавӣ. Оғози инқилоб. Пирӯзии Инқилоби исломӣ бо сарвари Имом Хумайнӣ ва сабабҳои он. Қувваҳои ҳаракатдиҳандаи инқилоб. Дигаргунсозии иқтисодӣ, сиёсӣ ва фарҳангӣ. Ҳаракатҳои зиддиинқилобӣ дар кишвар.

Чанги Эрону Ироқ ва сабабҳои он. Ҳамлаи Ироқ ба Эрон. Рафти чанг. Анҷоми чанг ва оқибатҳои он. Вазъи иқтисодии Эрон. Сиёсати хориҷии Эрон.

§19. Туркия: идомаи раванди навсозӣ

Вазъияти дохилии Туркия дар нимаи дуввуми солҳои 70-ум. Аз байн рафтани иттиҳоди сиёсии Эдчевит.

Табаддулоти низомии 12-уми сентябри соли 1980. Ба амал баровардани ислоҳоти сиёсӣ, қабули Қонуни асосии соли 1982. Рушди равандҳои демократӣ. Ба сари ҳокимият омадани ҳукумати Тургут Озал.

Муборизаи ду чараёни асосии нерӯҳои сиёсӣ дар Туркия. Сиёсати дохилӣ ва хориҷии Туркия.

§20. Шарқи Наздик: чанг идома дорад.

Ба имзо расидани Созишномаи Кэмп - Дэвид ва моҳияти он. Авҷ гирифтани муборизаи мусаллаҳонаи мардуми Фаластин дар ибтидои солҳои 80-ум. Амалиёти низомии Исроил ба муқобили Лубнон. Фаъолияти Созмони Озодибаҳши Фаластин. Ташкил ёфтани ҳокимияти миллии худмухтори Фаластин. Вусъат ёфтани муқовимати фаластиниҳо дар охири солҳои 90-ум. Ба сари ҳокимияти Исроил омадани Ариэл Шарон. Қиёми мусаллаҳонаи арабҳои Фаластин ба муқобили Исроил - интифада. Фаъолияти Созмонҳои байналмилалӣ бо мақсади ҳалли осоиштаи муноқишаи Шарқи Наздик.

§21. Дастовардҳо ва мушкилоти тараққиёти давлатҳои Африко

Аз байн рафтани низоми наҷодпарастӣ дар Ҷумҳурии Африқои Ҷанубӣ. Интиҳоботи моҳи апрели соли 1994 ва ба сари ҳокимият омадани Конгресси Миллии Африко (КМА). Нелсон Мандела - пешвои КМА.

Душвориҳои асосии роҳи инкишофи давлатҳои Африко. Ҷангҳои шаҳрвандӣ ва низоъҳои байни миллатҳо. Афзоиши аҳоли ва масъалаи қашшоқӣ дар мамлакатҳои минтақа.

§22. Тамоилҳои асосии инкишофи кишварҳои Амрикои Лотинӣ

Вазъияти иқтисодии мамалакатҳои Амрикои Лотинӣ дар нимаи дуввуми солҳои 70-ум. Инкишофи ҳамгирои (интегратсия)-и иқтисодии минтақаӣ.

Инкишофи раванди демократӣ ва аз байн рафтани низомҳои харбӣ. Сарнагун гардидани диктатураи Самоса дар Никарагуа. Аз байн рафтани режими генерал А Пиночет дар Чили.

Мушкилиҳои роҳи тараққиёти мамлакатҳои Амрикои Лотинӣ. Афзоиши қарзҳои хориҷӣ. Мубориза ба муқобили гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва терроризм.

БОБИ IV. ИТТИҲОДИ ДАВЛАТҲОИ МУСТАҚИЛ (5 СОАТ).

§23. Сиёсати "бозсозӣ" дар ИЧШС ва оқибатҳои он

Бозмондагии иқтисодиёти Иттиҳоди Шӯравӣ ва сабабҳои он. Кӯшиши раҳой додани мамлакат аз қарахтӣ. Бозсозӣ. Ислохоти иқтисодӣ. Мақсад ва давраҳои ислохоти сиёсӣ. Болоравии худшиносии миллӣ ва майлҳои ҷудохоҳӣ. Пароканда гаштани ИЧШС.

§24. Барҳам хӯрдани ИЧШС ва ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил

Воқеаҳои 19-21 августи 1991. Ташкил ёфтани Комитети давлатии ҳолатҳои ғавқулода (ГКЧП). Эълон гардидани истиқлолияти Ҷумҳуриҳои Иттиҳоди Шӯравӣ. Гузаронидани райъпурсӣ дар бораи истиқлолияти Украина. Ба имзо расидани созишномаҳои Беловежск. Ба имзо расидани Эълומия дар бораи ташкил ёфтани Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил (ИДМ).

§25. Федератсияи Россия: талош баҳри мавқеи сазовор дар ҷаҳон

Ташкилҳои Россияи соҳибистиклол. Тағйири сохтори сиёсӣ. Барқароршавии ҷумҳурии президентӣ. Кӯшишҳои раҳой ёфтани аз бӯҳрони иқтисодӣ. Вазъи иҷтимоӣ. Сиёсати хориҷии Россия дар марҳилаи ҳозира.

§26. Тоҷикистон – воҳиди мустақили ҳуқуқи байналмилалӣ

Вазъияти сиёсии Иттиҳоди Шӯравӣ дар нимаи дуввуми солҳои 80-уми асри ХХ. Соҳибистиклол гаштани Тоҷикистон. Оғоз ёфтани ҷанги шаҳрвандӣ ва сабабҳои он. Иҷлосияи XVI Шӯрои Олии ҶТ ва қарорҳои он. Имзои Созишномаи сулҳ ва ризоияти миллӣ.

§ 27. Тоҷикистон ва ҷаҳони муосир

Тоҷикистон узви СММ. Нақши СММ дар мӯтадил гардидани вазъияти дохилии Тоҷикистон. Фаъолияти созмонҳои байналмилалӣ. Сиёсати хориҷии Тоҷикистон.

БОБИ V. ФАРҲАНГ ВА МАСЪАЛАҲОИ ГЛОБАЛИИ ҶАҲОНИ МУОСИР (6 СОАТ).

§28. Фарҳанги ҷаҳони муосир

Тамоилҳои асосии инкишофи фарҳанг. Адабиёт ва санъат. Театр ва синамо. Гуфтугӯи фарҳангҳо.

§29. Дастовардҳои илму техника

Инқилоби иттилоотӣ. Тараққиёти бо суръати саноати истеҳсоли компютерҳо. Радио ва алоқа. Ба вучуд омадани шабакаи Интернет. Билл Гейтс ва саҳми вай дар инкишофи система ва барномаҳои компютерӣ.

§30. Дунёи муосир ва равандҳои ҷаҳонишавӣ

Сабабҳо, тамоил ва дурнамои раванди ҷаҳонишавӣ. Ташаккули иқтисоди ҷаҳонӣ ва ҷаҳонишавии молия. Ҷаҳонишавии системаи алоқа ва расонаҳои хабарии оммавӣ. Ҷанбаҳои сиёсии раванди ҷаҳонишавӣ. Хусусияти умумиҷаҳонӣ гирифтани падидаҳои зӯрварӣ ва хушунат. Фаъолияти муҳолифони ҷаҳонишавӣ.

§ 31. Низомҳои охири асри ХХ ва ибтидои асри XXI. Проблемаи терроризм.

Масъалаи ҷанг ва сулҳ дар охири асри ХХ. Дурнамои ҳифзи

сулҳ. Низоъҳои мусаллаҳона. Терроризм. Шаклҳои зуҳури терроризм. Усома бини Лодан ва созмони «Ал-Қоида».

§32. Рафъи бӯҳрони экологӣ

Бӯҳрони глобалии экологӣ ва сабабҳои он. Таъсири бӯҳронҳои экологӣ ба раванди тараққиёти иҷтимоию иқтисодӣ ва сиёсии ҷомеа. Фаъолияти инсон ва табиат. Тағйироти обу ҳаво. Гармшавии ҳаво. Масъалаи нигоҳдории гуногунии биологӣи кураи Замин. Нестшавии ҷангалҳо. Муҳити зист ва тараққиёт.

§ 33. Афзоиши аҳоли. Қашшоқӣ ва рушди нобаробари иқтисодӣ

Проблемаи глобалии демографӣ. Ҷанбаҳои сиёсии зуҳури бӯҳрони демографӣ. Оқибати тараққиёти нобаробари иқтисодӣ ва демографӣ. Муҳоҷират аз деҳот ба шаҳрҳо ва муҳоҷират ба кишварҳои дигар. Масъалаи гуруснагӣ.

Дарси такрорӣ, санҷиши малака ва дониши хонандагон-1 соат.

ҲАМАГӢ -- 34 СОАТ.

Таърихи умумӣ. Китоби дарсӣ
барои синфи 11-уми мактабҳои миёнаи умумӣ. - Душанбе:
«Варганза», 2007 - 244 саҳифа.

Мухаррир: Абдулазизов А.
Ҳуруфчини компютерӣ: Давлатшоева Ҳ.Қ.
Ороиши Мухтаров Б.Х.

«Варганза» 2007
лисензия №089

Ба чопаш 21.05.2007 имзо шуд. Андозаи 60x90/16.
Коғази офсетӣ. Чопи офсетӣ. Ҷузъи чопии шартӣ 15,5.
Супориши № 06 Теъдод 60 000 нусха.

Нашрияи «Варганза»
(1-20000) дар Комбинати Полиграфии
шаҳри Душанбе чоп шудааст.